

TAMÁS DÓRA MÁRIA

GAZDASÁGI SZAKSZÖVEGEK FORDÍTÁSÁNAK
TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEIRŐL

ELTE BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
FORDÍTÓ- ÉS TOLMÁCSKÉPZŐ TANSZÉK

Tamás Dóra Mária

GAZDASÁGI SZAKSZÖVEGEK FORDÍTÁSÁNAK
TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEIRŐL

Tamás Dóra Mária

GAZDASÁGI SZAKSZÖVEGEK
FORDÍTÁSÁNAK
TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEIRŐL

Budapest
ELTE Bölcsészettudományi Kar
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék

Fordítástudományi értekezések 1.

Sorozatszerkesztő:

HORVÁTH ILDIKÓ

Copyright © TAMÁS DÓRA MÁRIA, 2014

Lektorok:

ABLONCZYNÉ MIHÁLYKA LÍVIA

B. PAPP ESZTER

VIG ISTVÁN

A könyborító grafikai tervét készítette:

HAJGATÓ ANDRÁS

A könyv megjelenését támogatta:

Szent Jeromos Alapítvány

ISBN 978-963-284-568-5

Tördelés: Pavelus Bt.

Nyomtatás: Robinco Kft.

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

Tartalom

Előszó	7
Bevezetés	11
Introduction	15
1. Szakirodalmi áttekintés	15
1.1. A terminológiai előzmények áttekintése, a terminológia alapjai	15
1.1.1. A terminológia	16
1.1.2. A terminográfia, a terminológiai munka és a terminológia- menedzsment	17
1.1.3. A terminusról	18
1.1.4. Az ekvivalencia és a definíció	21
1.1.5. Az ekvivalenciaszintekről és –esetekről, valamint csoportosításukról	30
1.1.6. A domén, a terminológiai rendszer, a fogalmi rendszer és a számítógépes ontológia	34
1.1.7. A terminológiai norma	40
1.1.8. A terminológiai harmonizáció	41
1.1.9. A terminológia helyzetéről és feladatairól	43
1.2. A lexikográfia és a terminológia kapcsolatáról	48
1.2.1. A lexikográfia meghatározása	49
1.2.2. A lexikográfia és a terminológia szemléletbeli különbségeiről	49
1.2.3. A szótár	51
1.2.4. Szótár-tipológia	55
1.3. A fordító és a terminológus munkájáról	57
1.3.1. A terminológia és a fordítástudomány kapcsolatáról	57
1.3.2. A terminológus és a szakfordító feladatainak összehasonlítása	58
1.4. A gazdasági szaknyelvről	67
1.4.1. A gazdasági szaknyelvről a terminológia és a szaknyelv kutatás szemszögéből	68
1.4.2. A gazdasági szaknyelv helye a szaknyelvek között	73
2. A gazdasági szaknyelv terminológiai megközelítése	79
3. A fordítói segédeszközök I.: a nyomtatott és az elektronikus szótárról	85
3.1. A fordítói segédeszközök típusai	85
3.2. A gazdasági témájú nyomtatott fordítói segédeszközökről	86

3.3. Az elektronikus szótárak és más fordítói segédeszközök.....	91
3.4. Szótárelemzések: a szótári ekvivalencia vizsgálata a nyomtatott gazdasági szótárakban.....	94
4. A fordítói segédeszközök II.: a terminológiai adatbázisról, az adatbankról és a tudásbázisról	99
4.1. A terminológiai adatbázis meghatározása és a szerkesztési alapelvek..	100
4.2. A terminológiai adatbázis szerkesztési szintjei, a terminográfiai cédula és az adatmezők	102
4.3. A terminológiai adatbázisok típusai: az adatbázis, az adatbank, a tudásbázis és a terminográfiai információs rendszer kísérleti osztályozása	109
4.3.1. A terminológiai adatbázis egyszerű változatai	112
4.3.1.1. <i>A Termin</i>	112
4.3.1.2. <i>A Termium Plus</i>	113
4.3.1.3. <i>Az SAPterm</i>	113
4.3.2. A terminológiai adatbázisok hagyományos változata.....	117
4.3.2.1. <i>Az Európai Unió intézményközi terminológiai adatbázisa (IATE)</i> ...	117
4.3.2.2. <i>A TERMDAT</i>	120
4.3.2.3. <i>A TERMit</i>	122
4.3.2.4. <i>WebTerm</i>	131
4.3.3. A terminológiai adatbázisok összetett változatai	132
4.3.3.1. <i>Az EOHS Term</i>	132
4.3.3.2. <i>A bistro</i>	135
4.4. A terminológiai adatbázisok típusainak áttekintése	137
4.5. Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?	138
5. Gazdasági terminusok vizsgálata a terminológiai harmonizáció szempontjából.....	141
5.1. A fordítói harmonizáció, a funkcionális ekvivalens és a terminusjelölt	141
5.2. Gazdasági terminusok: a terminológiai harmonizáció és az ekvivalencia szempontjából kialakított kísérleti csoportosítás	145
6. Esettanulmány: a cégbíróság domén terminológiai elemzése	155
6.1. A terminológiai vizsgálat módszeréről.....	155
6.1.1. A cégbíróság terminus	156
6.1.2. Okiratok aldomén: cégvonat, cégmáslat és cégbizonyítvány terminusok	159
6.2. A terminusok szótári ekvivalensei és a megjelenítési lehetőségek	162
6.2.1. A szótári ekvivalensek	162
6.2.2. A megjelenítési lehetőségekről	164
Utószó.....	173
Summary.....	175
Irodalom	177
Források.....	191

Előszó

Az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke Horváth Ildikó tanszékvezető kezdeményezésére új könyvsorozatot indít útjára *Fordítástudományi értekezések* címmel. A sorozat elindításának célja a fordítással kapcsolatos monográfiák megjelentetése, elsősorban az ELTE Nyelvtudományi Iskola Fordítástudományi Doktori Programjához kapcsolódó szerzők írásaiból. Örömmel mutatom be e sorozat első kötetét, Tamás Dóra *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről* című könyvét.

Társadalmunk működése az információ gyors felhasználására épül, ebben pedig alapvető a nyelv szerepe. Az információcsere nagyszámú természetes nyelven valósul meg a világban, a nyelvi sokféleség az emberi kultúra sokszínűségét gazdagítja, de a számos nyelven zajló kommunikációs folyamatban egymás megértése nehézségeket okozhat. Számos nyelvészeti ág (pl. fordítástudomány, lexikográfia, terminológia, nyelvtechnológia) eredményeit és módszereit a kommunikáció megkönnyítésére, hatékonyságának a növelésére alkalmazzák. A gyors tudományos és technológiai fejlődés eredményeként nagy számban megjelenő új eszközök és módszerek használatához szükséges ismeretekhez való hozzáférést biztosítani kell, ehhez pedig az újfajta követelményeket ismerő, abban eligazodni képes szakemberekre van szükség. A globalizáció internacionális folyamataiban fontos szerepe van a lokalizációnak. A soknyelvű piacon az a termék értékesíthető optimális feltételek mellett, amelyik a soknyelvű felhasználói piac igényeihez is igazodik. A multinacionális vállalatok már a termék fejlesztésével párhuzamosan végzik a nyelvi infrastruktúra kialakítását (termékfeliratozás, műszerkönyv elkészítése, szervizszolgálat előkészítése, marketing stb.) a megcélzott piac valamennyi nyelvén, és felismerték, hogy a termék értékének jelentős részét képezi a harmonizált terminológiai háttér.

A folyamatos és egyre gyorsuló fejlődésben a terminológia iránti szükséglet növekedése tudományos alapozást és új módszerek kialakítását, a nemzetközi kommunikáció igényei pedig a különböző nyelvek terminológiáinak egyre pontosabb megfeleltetését teszik szükségessé. Az utóbbi néhány évtizedben a különböző nemzetek gazdasági, kereskedelmi, kulturális, tudományos stb. hálózatainak olyan egymásba fonódó rendszere alakult ki, amelynek optimális működését tudományos módszerekkel folyamatosan rendezett terminológiával lehet biztosítani.

A fordítás és terminológia elméleti és gyakorlati kérdéseit lehetséges és érdemes közös keretben vizsgálni. Ilyen, a fordítás és a terminológia összekapcsolását célzó vizsgálatok eredményei alapján keletkezett e mű. A szerző munkájának indíttatása és a kialakított program megvalósítása egyaránt kötődik az ELTE Fordítástudományi Doktori Iskola (vezetője Klaudy Kinga), és a TERMIK (KRE Terminológiai Kutatócsoport, vezetője Fóris Ágota) műhelyéhez. Ez a két hazai bázis segítette a kutatót a megoldatlan problémák felismerésében, és támogatta a vizsgálatok végzése során. Egy szakkönyv anyagának megítélésében fontos, milyen széles szakmai kör szemlélete tükröződik abban. Mind a doktori iskola, mind a TERMIK folyamatos konzultációs lehetőséget biztosított a szerző számára hazai és külföldi kollégákkal. A szerző sokéves fordítói tapasztalattal és terminológusi gyakorlattal is rendelkezik, és doktori fokozata megszerzése után a Károli Gáspár Református Egyetem terminológia mesterképzésében és az ELTE fordítástudományi mesterképzésében egyaránt oktat. Mindennapi munkája és kutatásai szerencsésen találkoztak össze a könyv anyagának összeállítása során. A mű a nemzetközileg elfogadott szemléletet követi az elméleti kérdések tárgyalásában ugyanúgy, mint a modern alkalmazási módszerek innovatív leírásában. Egyik jelentőségét az adja, hogy olyan, magyar nyelven megjelenő munka, amelyben a leírt új eredmények a nemzetközi és a hazai fordítástudományi és terminológiai kutatásokra és munkákra épülnek.

A könyvben bemutatott több fontos tárgykörből kettőt, a *fordítói terminológiai adatbázisok* vizsgálatát és a *terminológiai szabványosítás és terminológiai harmonizáció* kérdéseit kívánom kiemelni. Sok időt és munkát takarítanak meg azok a fordítók, akiknek megfelelő terminológiai háttéranyagok (adatbázisok, szótárak, glosszáriumok) állnak rendelkezésre a munkájukhoz. A nemzetközi szakirodalomban nagyszámú publikáció foglalkozik a modern fordítói terminológiai adatbázisok elméletével, készítésük és felhasználásuk módszereivel, amelyekkel a szerzőnek elsősorban a trieszti és a bolognai egyetem fordítóképző és terminológiai centrumaiban, valamint a bécsi és németországi tanulmányútjai során nyílt lehetősége megismerni. A könyv ezeket a tapasztalatokat tartalmazza: a terminológiai adatbázisok szerkezetére, használatára vonatkozó közleményeket mutatja be és magukat az adatbázisokat, részleteiben vezeti végig az olvasót az adatbázisok szerkezetén, ismerteti, megmutatja, milyen konkrét információkat ad meg az adatbázis, hogyan néz ki egy terminográfiai bejegyzés stb. A másik fontos kérdéskör a *terminológiai szabványosítás és harmonizáció* a gazdasági terminológia területén. Erre azért van szükség, mert más-más földrajzi területeken, eltérő természeti adottságú környezetben élő népek különböző kulturális környezetet alakítottak ki. A globalizáció következtében a történelem során kialakult nemzeti termelési, kereskedelmi és szolgáltatási rendszerek folyamatosan nagy nemzetközi hálózatokká kapcsolódtak össze. Ebben az integrálódási folyamatban szükségszerűen jelent meg az egységesítésre való törekvés, amely az ipari termékek szabványosításában realizálódott elsőként. Ma már mind a fordítói, mind a terminológiai munkát szabványok könnyítik meg és szabályozzák. A szerző nem idegenkedik a szabványoktól, számos definíciót és munkamódszert is szabványokból vesz át, ezzel is megerősíti, hogy a fordítóknak mindennapi tevékenységük során a munkájukhoz kapcsolódó szabványokat

ismerni és használni kell. A szabványok szerepe régóta nem korlátozódik már a műszaki területre, a nyelvi (terminológiai, fordítói) szabványok a nemzetközi kommunikáció fontos segítői.

Az írás szemlélete igazodik a terminológia ma elfogadott paradigmájához, annak fogalmi rendszeréhez és szemléletéhez. A hazai terminológia paradigmaváltásának – kissé megkésve zajló – pozitív folyamatait ezzel erősíti meg. A szerző fejtegetéseinek egyik fontos jellemzője a fogalmakból való kiindulás, amely az adatbázisok szerkesztési algoritmusában, az adatkezelés szabályainak ismertetésében is megjelenik. A könyvet átszövi a terminológia másik alapelve is: az új terminusok nyelvi jelölőire tett javaslatok hosszabb munkafolyamatban fogadhatók el, a nyelvi jelölők végleges rögzítése szakmai jóváhagyás után történhet meg.

Ezt a jelentős részben terminológiai tárgyú munkát azért is fontosnak tartom, mert a TERMIK keretén belül végzett terminológiai kutatások eredményeinek egyik csoportját elsőként mutatja be könyv formában. Az írás a hazai és a nemzetközi terminológiai kapcsolatok egyik láncszemének tekinthető, egyaránt ajánlom a fordítók, a fordításkutatók és a terminológusok figyelmébe.

Fóris Ágota

Bevezetés

E könyv, amelyet az olvasó most kézikönyv formájában tarthat a kezében, eredetileg PhD-disszertációként készült. Alapját az azóta átdolgozott és frissített, az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola Fordítástudományi Doktori Programjában 2011-ben megvédett *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről az olasz–magyar nyelvpár esetében* című doktori értekezésem képezi. Vizsgálataimban eredetileg az olasz–magyar nyelvpárra fókuszáltam, de a könyvbe már *angol* és *német* nyelvű példák is bekerültek. A könyv céljai azonban semmiképpen sem korlátozódnak pusztán nyelvi példák elemzésére, ennél jóval általánosabbak. Elsődleges célja a szakfordítók, távolabbi célja a terminológiai munkát végzők, azaz a szakszókincs rendezésében érdekeltek munkájának elősegítése azzal, hogy elméleti megalapozottságú, de gyakorlatias támpontokat nyújt. Nem beszélve arról, hogy a szakszavak, azaz a terminusok a mindennapokba is egyre gyakrabban és gyorsabban beépülnek, át- és átszöve ezzel köznyelvi nyelvhasználatunkat.

A fordítók szemszögéből szemlélve a kérdést nem vitatható, hogy munkájuk során a „... szubjektív döntések egy részének objektív alapja van. Ezt a szubjektív döntések mögött rejlő objektív alapot keresik a fordítók évezredek óta, amikor indokolni próbálják saját megoldásaikat, akár azért mert kritikákra kell válaszolniuk, támadásokat kell kivédeniük, akár azért mert az utókor-nak szeretnék átadni tapasztalataikat” (Klaudy 1997: 21). E gondolat vezetett engem is kiindulásként könyvem írásakor, hiszen a fordító számára ma már nem elegendő a fogalmak és terminusok ismerete, amelyek globalizált világunkban folyamatosan változnak, hanem sokkal inkább rugalmasan alkalmazható elvekre és módszerekre van szükség. Gondoljunk csak bele, hogy az évek során a *munkanélküli segély* hogyan vált *álláskeresői járadékká* vagy hogyan módosulnak időről időre a *magyar termék* vagy a *hungarikum* minősítésére szolgáló jogszabályok, és velük együtt a mögöttük álló fogalmak.

Hiszek abban, hogy a terminológiai szempontok a szakfordítások minőségét döntően befolyásolják, és hogy a terminológiai elvek és módszerek – amelyek alatt nem a szaknyelvkutatás egy szűk területét, hanem a terminológia elméletét és módszereinek alkalmazását értem – elsajátíthatók és alkalmazhatók. A terminológiai problémák megoldásához fontos továbbá a megfelelő segédeszközök használata. A fordítóknak számos fordítástámogató szoftver áll rendelkezésére, és ezek egy része terminológiai kiegészítő programokat is tartalmaz. Ez utóbbi programok használata, adatokkal való feltöltése munka- és időigényes

feladat, a megfelelő munkamódszerek elsajátítását is igényli, és sajnos gyakran háttérbe szorul a fordítói munkafolyamatban. A terminológiai elvek szerint kiépített terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok napjaink megváltozott igényeihez igazodva a fordítók és más szakemberek tevékenységét megkönnyítik, mert a hagyományos eszközökhöz képest számos többletinformációt kínálnak, sőt szakterületek egységes terminushasználatát is elősegítik.

A könyv szűkebben vett célja tehát annak megállapítása, milyen szemléletmóddal, módszerekkel, és modern, megbízható eszközökkel lehet a gazdasági szakfordítók terminológiai munkáját segíteni, és a gazdasági szakfordítók minőségén javítani. Vizsgálataimat a Fordítástudományi Doktori Program műhelyén túl a KRE Terminológiai Kutatócsoporton (TERMIK) belül, annak szemléletbeli és kapcsolatrendszeri támogatásával végeztem. A vizsgálatoknál kvalitatív módszereket alkalmaztam, amelyben támpontot jelentett számomra a *Kutatásról nyelvészeknek* (Fóris 2008) című könyv.

A könyv hat fejezetből áll. Az *első fejezet* szélesebb érdeklődésre tarthat számot, a téma szempontjából releváns nemzetközi és hazai szakirodalomra támaszkodva a terminológiai áttekintésben olyan alapvető és általános fogalmakat jár körül, mint a *terminológia*, a *terminográfia* és a *terminológia-menedzsment*, a *terminus*, az *ekvivalencia*, a *definíció*, a *fogalmi és terminológiai rendszer*, *terminológiai norma* és a *terminológiai harmonizáció*. Kitér a terminológia helyzetére és feladataira, majd a lexikográfia és a terminológia kapcsolatát és szemléletbeli különbségeit elemzi. A terminológia és a fordítástudomány viszonyát vizsgálva foglalkozik azzal is, hogy melyek a különbségek és a kapcsolódási pontok a szakfordító és a terminológus feladatai és munkája között. A fejezet a szaknyelv- és a gazdasági szaknyelvkutatás kérdéseinek bemutatásával, a szaknyelvi jellemzők rövid leírásával, valamint a gazdasági szaknyelv szaknyelvek közti elhelyezésével zárul. Mivel a gazdaság és a jog számos területen összefonódik egymással, ezért előfordul, hogy a könyv nemcsak gazdasági, hanem jogi terminusokat is tartalmaz, illetve bizonyos terminusok mindkét területhez sorolhatók. A *második fejezet* a gazdaságot és a gazdasági szaknyelvet mint fogalmat járja körül, és leírásukra kísérletet elsősorban terminológiai szempontból tesz. A *harmadik fejezet* a fordítói segéd-eszközök típusait, a nyomtatott segéd-eszközöket és az elektronikus szótárakat mutatja be, valamint szótárelemzéseket is tartalmaz, amelyek egyfelől a gazdasági szótárak formai és tartalmi jellemzőit írják le, másfelől a szótárakban a terminusok közzétételi módját a fogalmi azonosság szempontjából elemzik. A *negyedik fejezet* a terminológiai adatbázisokat (Termin, Termium Plus, TERMDAT, SAPterm, IATE, TERMit, WebTerm, EOHSterm, bistro) mint fordítói segéd-eszközöket – egy kísérleti osztályozásba foglalva – mutatja be. Az *ötödik fejezet* a gazdasági terminusok terminológiai harmonizációs kérdéseivel és a fogalmi azonosság fordítóközpontú csoportosításával foglalkozik. Ezt a *hatodik fejezetben* esettanulmány követi, amely a *cégbíróság* domén elemzésén keresztül a nyomtatott szótárak megjelenítési és az adatbázisok adatkezelési lehetőségeit mutatja be.

Az általam végzett kutatások természetesen nem tekinthetők lezártaknak, és ugyanez igaz a könyvre, amelyet sokkal inkább egyfajta stációnak tekintek. Remélem, hogy a jövőben újabb kiadásokat megérve további elméleti kutatásokkal, gyakorlati tapasztalatokkal és idegen nyelvi példákkal gazdagodhat.

Mint általában minden könyv, úgy e kötet is megszületését több személy közreműködésének köszönheti. Ezért köszönetemet fejezem ki elsősorban Klaudy Kinga professzor asszonynak, a Fordítástudományi Doktori Program vezetőjének, mert műhelyének tagjaként egyedülálló tapasztalatokkal gazdagodtam; valamint témavezetőmnek és kutatócsoportunk vezetőjének, Fóris Ágota egyetemi docsenek, aki bizalmat szavazott nekem, felvett az általa vezetett TERMIK Terminológiai Kutatócsoportba, támogatót, mindvégig biztatott és ellátott tanácsaival. Külön köszönet jár Horváth Ildikónak, az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék tanszékvezetőjének, aki e kötet megjelenését lehetővé tette. Ablonczyné Mihályka Livia és Vig István, disszertációm opponensei értékes észrevételeikkel az értekezés könyv formájában történő kiadásához is jól hasznosítható javaslatokkal láttak el. Magay Tamás tanár úrnak szintén köszönettel tartozom tanácsaiért. Külön hálás vagyok a sorsnak, hogy abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy nemcsak hazai, hanem külföldi kutatókkal is konzultálhattam: a Trieszti Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézet tanárai közül Maria Teresa Musacchióval, aki a gazdasági szaknyelvi kutatásaimhoz járult hozzá, és Marella Magrisszal, akitől a TERMIK adatbank elemzéséhez kaptam segítséget. Meg kell említenem a Bolognai Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézet munkatársait is, akik közül Franco Bertaccini tanár úr és tanítványa, Sara Castagnoli az EOHS Term tudásbázissal kapcsolatban hasznos információkkal láttak el. Harmonizációs kérdésekben szakmai tanácsokat Heribert Picht dán kutatótól kaptam, akivel Bécsben az Infoterm nyári kurzusán nyílt alkalmam személyesen is találkozni. Olyan kiváló szakembereket is megismerhettem, mint Mark Childress, az SAPterm terminológia-menedzsere, és az általa elnökölt Német Terminológiai Egyesület (DTT) tagjaként Klaus-Dirk Schmitz és Detlef Reineke professzorokat, Beate Früh terminológia-menedzsert és Antonella Nicoletti terminológust (TERMDAT). Köszönet jár továbbá Szabó Zsuzsannának, az OFFI Zrt. szakmai igazgatójának, aki lehetőségein belül az elsőször általam, majd a tanítványaim által végzett terminológiai munkának teret biztosított. Köszönöm Vida Tamásnak, aki az OFFI Zrt. lektoraként a mindennapi műhelymunkában mutatott rá számos fordítási kérdésre, és sok évtized alatt összegyűjtött gyakorlati tapasztalatait megosztotta velem. De nem feledkezem meg az „üzleti jogi angol szaknyelv” területén jártas Petz Andrásról (Anglofon Studio), valamint Tamás Zita jogászárról, aki az esettanulmányt gazdasági-jogi szempontból ellenőrizte. A szoftverek használatával kapcsolatban Szekeres Csabának (Tech-Lingua Kft.) és Lengyel Istvánnak (Kilgray Fordítástechnológiai Kft.) vagyok hálás segítőkész hozzáállásukért. Végül és nem utolsósorban köszönetet mondok a TERMIK Terminológiai Kutatócsoport tagjainak, különösen a közös munkáért Sermann Eszternek és Novák Barnabásnak, a könyv szövegének gondos és körültekintő átnézéséért B. Papp Eszternek, az elektronikus szótárakra vonatkozó szakmai tanácsokért Gaál Péternek, a szakmai beszélgetésekért Zabóné Varga Irénnek és Mátis Bernadettnek. Köszönet jár továbbá mindazon családtagoknak, munkatársaknak és barátoknak, akik munkám során is mellettem álltak.

Tamás Dóra Mária

e-mail: tamas.dora@t-online.hu vagy tamas.dora.dr@gmail.com

1. Szakirodalmi áttekintés

1.1. A terminológiai előzmények áttekintése, a terminológia alapjai

A terminológiáról szóló rész elsődleges célja a terminológiai alapfogalmak bemutatása, és ezt követően a terminológiai irányzatok és a terminológia magyarországi és nemzetközi helyzetének rövid áttekintése.

A terminológiai áttekintésben elsősorban az alábbiakban felsorolt tudományos írásokra támaszkodom. A modern terminológia atyjának tartott Wüster (1985) posztumusz megjelent *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie* című írásának fontosságát elismerve – amelyet magyar nyelven részletesen elemez Zabóné Varga (2012) – a hangsúlyt leginkább a mai szemléletet tükröző alpművekre helyeztem. Ezek közé tartozik a wüsteri alapokra építő, de modern szemléletű Arntz, Picht és Mayer (2009) *Einführung in die Terminologearbeit* című könyve². Első alkalommal 1989-ben jelent meg (Arntz–Picht 1989), majd többször átdolgozták, amelynek során később Mayer³ a számítógéppel támogatott terminológiai munkáról szóló vizsgálataival is kiegészült. A kötet a wüsteri alapelvekre épül, a terminológiai fogalmak értelmezésében a szabványok hangsúlyos szerepet töltenek be.

Az olaszországi egyetemi terminológiai műhelyek eredményeinek hasznosítását fontosnak tartottam, így a Trieszti Tudományegyetem (Magris et al. 2002) és a Bolognai Tudományegyetem (Albertazzi 2000, Agrario 2003, Castagnoli 2003, 2006) fordító- és tolmácsképző központjainak megjelent tudományos eredményeit áttekintésemben és a későbbi elemzések során is felhasználtam. A németországi DTT e. V. terminológiai egyesület tagjaként szerzett ismereteimet szintén hasznosítottam. A hazai kutatások közül elsősorban Fóris (2005a) *Hat terminológia lecke* című könyvében közzétett ismeretekre, valamint a TERMIK

² Ennek újabb, átdolgozott kiadása 2014-ben Klaus-Dirk Schmitz professzor (Fachhochschule Köln) közreműködésével lát napvilágot.

³ Lásd pl. Mayer (1998) könyvét.

tudományos közleményeire⁴ és ezek mellett más hazai⁵ és nemzetközi tudományos szakirodalomra⁶ is támaszkodom. Ezen felül a nemzetközi (ISO) és a német (DIN) szabványokban leírtakat szintén figyelembe vettem.

1.1.1. A terminológia

Kiindulásunk alapja a *terminológia* fogalmának értelmezése. A *terminológia* (angol nyelven: *terminology*) poliszém szó, amelynek háromféle értelmezése napjainkban nemzetközi szinten általánosan elfogadott. Eszerint a terminológia: 1. elmélet, 2. módszertan, 3. egy adott szakterület terminusainak összessége (Sager 1990: 3, Magris et al. 2002: Introduzione 1, Fóris 2005a: 37). Ahogy ezt Fóris is kifejti: „*terminológia*: (1) terminusok, fogalmak és azok viszonyának vizsgálata; (2) terminusok gyűjtésére, leírására, bemutatására, valamint osztályozására és képzésére alkalmazott eljárások és módszerek összessége; (3) egy meghatározott tárgykör logikai rendszeréhez illeszkedő rendszerezett terminusok összessége” (Fóris 2005a: 37).

A *terminológiatan* elnevezést e diszciplína mint alkalmazott nyelvészeti tudományág megnevezésére pl. Muráth (2007: 167) használja. Ennek oka abban keresendő, hogy Wüster a „Terminologielehre” kifejezést használta német nyelven. Mayer (1998: 25) szerint Wüster ezt a terminust azért alkalmazta, hogy a terminológia poliszém értelmezését feloldja vele. Azt, hogy e kérdéskör érdeklődésre tart számot, jelzi Kis (2008) cikke, aki a terminológia különböző értelmezéseit körüljárva definiálja azt. Kis jelzi a Lejcsik és Selov (2010) tanulmányának fordításához fűzött megjegyzésében, hogy a *terminológiatan* szó helyett a fordításban ő a *terminustan* szót választotta (Kis 2010: 83).

Írásomban az angol nyelvű nemzetközi szakirodalomhoz igazodva a terminológia fenti hármasság értelmezését használom. A köznyelvben azonban gyakran előfordul, hogy a *terminológia* értelmezését gyakran kizárólag egy adott szakterület terminusaira szűkítik le, vagyis csak egy-egy szakterület fogalmainak megnevezéseit értik alatta. Előfordul továbbá az is, hogy a terminológiát leegyszerűsítve a szaknyelvi kutatások egy szűk területével azonosítják, amely kizárólag a szakszókincset vizsgálja. A *terminológián* nem a szaknyelvkutatás egy szűk területét, hanem a terminológia elméletét és módszertanát, és ezek alkalmazását értem. Ez megfelel Oeser és Picht (1998: 343–346) felfogásának, akik leírják, hogy a szaknyelvkutatás és a terminológia eredeti kiindulópontja más. Ez alatt azt értjük, hogy míg az előbbi a szaknyelveket (szakszókincset, grammatikai

⁴ Fóris (2001, 2002, 2004a, 2004b, 2005b, 2006a, 2006b, 2006c, 2006d, 2007a, 2007b, 2007c, 2008, 2009a, 2009b, 2010a, 2010b, 2011) Bérces Ed. (2007), Czékman (2007, 2010), Fóris et al. (2007), Bérces Em. (2009), Bölcskei (2010), Fóris–Sermann (2010), Sermann (2013), Gaál (2010a, 2010b, 2012, 2013), Novák (2013).

⁵ Heltai (2004a, 2004b, 2005), Muráth (2006, 2007, 2009, 2010), Prószéky (2004, 2006), Kis–Mohácsi–Gorove (2008), Voigt (2008).

⁶ Sager (1990), Rey (1995), Wright–Budin (1997, 2001), Cabré (1996, 1998, 2000, 2003).

szerkezeteket, stílust stb.) elsősorban nyelvészeti rendszerező megközelítéssel elemzi, addig a terminológia a wüsteri alapelvekre építve a fogalmi rendszerhez illeszkedő terminusokat és azok rendszerét vizsgálja, és nem tekint el a nyelv és a szakismeretek egységétől (lásd még Soglia 2002: 10). Nem véletlenül nevezte Wüster 1972-ben az általános terminológiát mint elméletet („Allgemeine Terminologielehre”) a nyelvtudomány, a logika, az ontológia, az informatika és a szaktudományok határterületének (Oeser–Picht 1998: 346)⁷, amelyet később 1974-es írásának alcímévé is választott (Wüster 1974).

1.1.2. A terminográfia, a terminológiai munka és a terminológiamenedzsment

A terminológia mint módszertan elnevezésére nem kizárólag a terminológia mint poliszém szó használata lehetséges. A sokak által használt *terminográfia* terminus Magris et al. (2002: Introduzione 1) szerint eredetileg Rey (1995: 129) tanulmányából származik. Terminográfia alatt tehát a terminológiát mint módszertant, azaz a fogalmak létrejöttének és a terminusalkotásnak gyakorlati alkalmazását, tehát egy-egy terület terminusainak gyakorlati kidolgozását, nyilvántartását, lejegyzését értik. A fogalom jelölésére az *alkalmazott terminológia* terminust is használják. A többféle változat együttélésének oka abban keresendő, hogy a modern terminológia fiatal diszciplínának számít, és a szakemberek között a használatára még nem jött létre megegyezés annak ellenére, hogy a fogalom – ajánlásként – még szabványban is szerepel. Az ISO-szabvány értelmében a terminográfia: „Part of **terminology work** (3.6.1.) concerned with the recording and presentation of **terminological data** (3.8.1.). (Note: **Terminological data** (3.8.1.) may be presented in the form of **term banks** (3.7.4.), **glossaries** (3.7.3.), thesauri, or other publications)”⁸ (ISO 1087-1: 2000: 10). Szintén az ISO nemzetközi szabvány a terminológiai munkát (*terminology work*) a következőképpen definiálja: „Work concerned with the systematic collection, description, processing and presentation of **concepts** (3.2.1.) and their **designations** (3.4.1.)”⁹ (ISO 1087-1: 2000: 10). Eszerint a terminológiai munka rendszerezett gyakorlati tevékenység. Tehát a szabvány definíciója a terminológiai munkát tágabban értelmezi, mint a terminográfiát; ez utóbbi elsősorban a terminológiai adatok közzétételére koncentrál. Ez alapján a *terminológiai munka* megnevezés a teljes

⁷ „«Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und den Sachwissenschaften»”

⁸ A terminológiai munka azon része, amely a terminológiai adatok rögzítésével és közzétételével foglalkozik. (Megjegyzés: a terminológiai adatok terminológiai adatbankokban, szójegyzékekben, tezaurszokban vagy más formában is közzétehetők).

⁹ A fogalmak és jelölők szisztematikus gyűjtésével, leírásával, feldolgozásával és közzétételével kapcsolatos munka (ford. a szerző)*.

*A könyv további részében, ahol nincs fordító megjelölve, ott a fordításokat a könyv szerzője készítette.

terminológiai munkafolyamatra vonatkozik, míg a *terminográfia* e munkafolyamat része. A terminográfia ez utóbbi definíciója alapján e fogalomkörből a papíralapú segédeszközök készítését sem zárhatjuk ki, viszont a gyakorlatban ez a forma már kevésbé jellemző, így a terminográfia alatt általában elektronikus formában végzett tevékenységet értenek. Léteznek más megközelítések is. Rádai-Kovács (2009: 27) disszertációjában a „terminológiai munka” kifejezést még tág értelemben használja, és az „ad hoc” jellegű terminológiai tevékenységekre is alkalmazza. Schmitz (2010a)¹⁰ modern és gyakorlatias szemléletmóddal a terminográfia helyett – megtartva annak szabvány szerinti definícióját – a *terminológia-menedzsment* elnevezés használatát javasolja.

Összegezve: a papíralapú vagy elektronikus eszközökkel végzett terminográfia (más néven terminológia vagy alkalmazott terminológia) a terminológiai munka, illetve munkafolyamat része. Tapasztalataim alapján viszont a mindennapi gyakorlatban terminológia-menedzsment a terminográfiánál és a terminológiai munkánál is tágabb fogalom, mert a terminológiai munkafolyamaton felül a projektkezelést, a megvalósításhoz szükséges menedzseri feladatokat is magába foglalja. Sőt, ide sorolható a terminológia munkacsoport működtetése is, amelyet abban az esetben hoznak létre, ha a terminológus nem szakembere a feldolgozandó területnek (pl. terminológus és gazdasági szakember is egyben), és az egy-két szakemberrel való konzultáció nem elegendő. Az ilyen jellegű csapatmunka terminológia-menedzsmentként való koordinálásához pedig nemcsak terminológiai, hanem kommunikációs, vezetési és pszichológiai ismeretekre is szükség van.

1.1.3. A terminusról

Fóris a terminust következőképpen definiálja: „*terminus*: egy meghatározott tárgykörön belüli fogalmat jelölő lexéma, szám, jel, vagy ezek kombinációja” (Fóris 2005a: 37). Ebben a meghatározásban a jelölő lehet lexikai egység, tehát nem feltétlenül áll egyetlen szóból, ezen felül pedig lehet szám, jel vagy kombinációjuk. A terminus meghatározásában két különböző felfogás létezik, mindkettő kulcseleme a fogalom és a jelölő: az egyik változat a terminust a fogalom és a jelölő egységeként, a másikban a terminust a fogalom jelölőjeként definiálja. Arntz et al. (2009: 37) a *terminus* meghatározásához a korábbi DIN 2342 szabványból indul ki (1992: 3, idézi Arntz et al. 2009: 41): „Terminus (auch: Fachwort): Das zusammengehörige Paar aus einem Begriff und seiner Benennung als Element einer Terminologie.”¹¹, tehát a terminust a kettő egységeként értelmezi. Ez megegyezik a nyelvészeti szemlélettel, amely a terminust a forma és a tartalom osztatlan kombinációjaként értelmezi (Cabré 2003: 32).

Ettől eltér Sager meghatározása – amely szerint „Terms are the linguistic representation of concepts” (Sager 1990: 57)¹² – az ISO szabvánnyal áll össz-

¹⁰ Lásd még Schmitz (2011) terminológia-menedzsmentről szóló írását.

¹¹ A terminus (vagy szakszó) az adott terminológia elemeként a fogalom és jelölőjének egysége.

¹² A terminusok a fogalmak nyelvi megjelenési formái.

hangban: „term: verbal designation of a general concept in a specific subject field” [ISO 1087-1: 2000: 6, idézi Arntz et al. (2009: 41)]¹³. Az új DIN 2342: 2011 szabvány az egységesítés jegyében a terminust már szintén a fogalom jelölőjeként tünteti fel. Arntz et al. (2009: 41) szerint a terminus e kétféle értelmezése elméleti szempontból érdekes felvetés, ugyanakkor megállapítja, hogy a gyakorlati elemzések szempontjából jelentősége elhanyagolható.

Szintén gyakori kérdés, hogy miben térnek el a terminusok a köznyelvi szavaktól. A kérdés eldöntésére támpontot Cabré meghatározása ad: „Terms do not seem to be very different from words when we consider them from the formal or semantic point of view; they differ from words when we consider them as pragmatic and communicative units” (Cabré 1998: 81)¹⁴. A fordítók számára további fogódzót adhat, ha pl. a terminusokat egy adott tárgykör (domén) kulcsfogalmainak jelölőjeként értelmezik. Ha kísérletképpen egy szakszövegből az összes terminust kitöröljük, akkor ez rögtön szembetűnik, mert ennek hatására a szöveg üzenete általában elvész, míg fordítva ez kevésbé mondható el. A terminusok a kommunikációt információsűrűségüknek köszönhetően hatékonyabbá és gyorsabbá teszik (Rega 2002: 53).

Központi szerepe miatt a fogalmat érdemes alaposabban megvizsgálnunk. Arntz et al. (2009) ebben az esetben is a DIN-szabványt veszi alapul: „Denkeinheit, die aus einer Menge von Gegenständen unter Ermittlung der diesen Gegenständen gemeinsamen Eigenschaften mittels Abstraktion gebildet wird” [DIN 2342 (1992: 1), idézi Arntz et al. 2009: 37]¹⁵. Az ISO lényegében megegyezik a DIN-szabvánnyal, mert a fogalmat olyan gondolat- vagy ismeretegységként értelmezi, amely a jeltárgyak közös jellemzőinek kombinációjából absztrahálással jön létre (ISO 1087: 1990; ISO 1087-1: 2000, idézi Picht 2010a). Az ISO definícióknál megjegyzésként szerepel, hogy a fogalmak nem kötődnek szükségszerűen egy adott nyelvhez, ugyanakkor számos esetben befolyásolja őket a társadalmi és kulturális háttér, ami gyakran különbségekhez vezet. Előfordulhat például, hogy ugyanazon angol és német nyelvű terminusok országoként más-más fogalmat jelölnek (lásd az országspecifikus fogalmakat 3.4. a) pont alatt), és az azonos hivatalos nyelvet használó országokban ugyanazon fogalomra különböző változatokat is alkalmazhatnak. A definíciók egységesen azt állítják tehát, hogy a fogalom elvont entitás, amelyhez absztrahálással lehet eljutni. „Az absztrakciós folyamat során a felesleges részletek elhagyásával, a legjellemzőbb vonások kiemelésével elvonatkoztatunk a vizsgálat szempontjából lényegtelen tulajdonságoktól, és csak a lényeges, kiemelt tulajdonságokat vesszük figyelembe” (Fóris 2005a: 51).

¹³ Terminus: általános fogalom nyelvi jelölője egy tárgykörön belül.

¹⁴ Formai vagy szemantikai szempontból a terminusok nem mutatnak jelentős eltérést a (köznyelvi) szavakhoz képest; az eltérés akkor mutatkozik meg, ha pragmatikai és kommunikatív egységként kezeljük őket.

¹⁵ Olyan gondolategység, amely a megvizsgált jeltárgyak közös jellemzői alapján absztrahálással jön létre.

A *fogalmat* még pontosabban is be lehet határolni. Magris et al. (2002: Introduzione 3) a fentiekkel összhangban a figyelmet külön felhívják arra, hogy a *tárgy*, a *fogalom* és a *jelentés* köznyelvi és lexikográfiai jelentését ne tévesszük össze azok terminológiai értelmezésével. A fogalmat meg kell különböztetnünk a tárgytól és a jelentéstől. A köznyelvben a fogalom ugyanúgy absztrakt jellegű, a tárgy pedig konkrét dolgot jelöl. A terminológiában a DIN 2342-es szabvány (Arntz–Picht 1989: 43) szerint a tárgy a tulajdonságai alapján érzékelhető vagy elképzelhető, tehát lehet immateriális is. A fogalom az ISO 1087-es szabvány szerint (Arntz–Picht 1989: 43) viszont *gondolategység*, másképpen *kognitív elem*, amely a nyelvi elemtől függetlenül is létezhet. Ahogyan már említettem, a (jel) tárgytól a fogalomig absztrahálással, azaz a lényeges tulajdonságok kiemelésével jutunk el, és ennek megfelelően a fogalmat a tárgyak közös meghatározó tulajdonságainak összessége alkotja. A jelentést viszont szemantikai (jelentés-tani) elemként értelmezik, amelyet a nyelvi elem tartalmával azonosítanak, és konnotatív elemeket is magába foglalhat.

Már önmagában annak pontos meghatározása, hogy mi a jelentés, igen összetett, ahogyan ez Kiefer (2000) *Jelentéstan* című kötetéből is kitűnik: a „modern jelentéstan nem határozza meg közvetlenül a jelentést, abból indul ki, hogy a jelentés viszonyfogalom” (Kiefer 2000: 13). A jelentéstant a könyv első fejezetében háromféle módon elemzi: a kognitív szemantika, a logikai szemantika és a strukturális szemantika szempontjából. Magris (1998: 39) szerint régóta viták tárgyát képezi, hogy a fogalom a jelentéssel azonosítható-e, és gyakoriak az ellentétes álláspontok.

A fogalom és a jelentés ennél részletesebb elhatárolása hosszadalmas vizsgálatokat és széles körű szakmai vitát kívánna meg. Mivel e könyv elemzéseiben ennek nincs relevanciája, ezért elfogadva azt, hogy a jelentés viszonyfogalom, értelmezésében a jelentés leegyszerűsítve a jelölő és a jelölt közötti viszony nyelvhasználaton alapuló vizsgálatának tárgya. Ezzel szemben a terminológia központi kategóriája a fogalom, amely absztrahálás eredményeként kapott elvont entitás. A terminus a korábbiakban leírtakkal összhangban fogalmat jelöl, amely a definíciókban jelenik meg. Ez összhangban áll pl. Magris (1998: 39) megközelítésével is, aki szerint a megnevezést a nyelvfüggetlen fogalomhoz (kognitív elemhez) rendelik hozzá, míg a jelentés a fogalom tartalma, a fogalom és a megnevezés egysége, így nyelvtől függő. Ez nem mond ellent Wüster (1985: 7) leírásának sem, amelyben azt állítja, hogy ha a fogalomból indulunk ki, akkor a fogalomhoz nyelvi jelet rendelünk hozzá, ha a nyelvi jelből, akkor a fogalom a nyelvi jel jelentése vagy értelme. A vitától függetlenül terminológia esetében – a fogalomalapú megközelítés miatt is – leginkább fogalomról beszélünk.

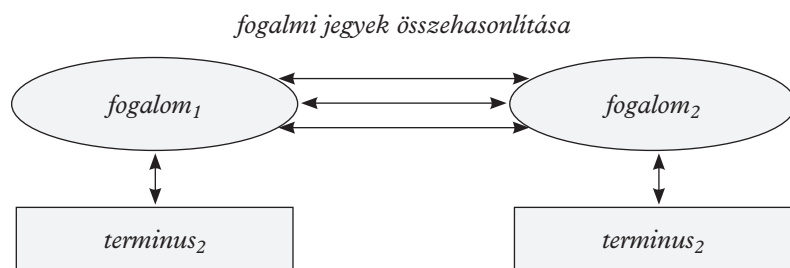
A terminusok nyelvi elemzésére sokféle megközelítést, módszert alkalmaznak. Nyelvészek pl. a *terminologizációt* (amikor egy köznyelvi szó valamely szaknyelvben szakszóvá válik), és annak ellentétes folyamatát vizsgálják, amelyet *determinologizációnak* neveznek (amikor egy szakszó köznyelvi szóvá válik) (Hel-tai 2004a: 33–35, Arntz et al. 2009: 21–22). Megint más szempontú megközelítés Wiegandé (1979: 44, idézi Arntz et al. 2009: 26), aki pl. a definiált és nem definiált szakszavakat különbözteti meg egymástól. Ezek közül kizárólag a definiált szakszavakat nevezi terminusnak, és azokat is két csoportra bontja:

szabványosított és nem szabványosított terminusokra. Ezt a szempontrendszer veszi át pl. Muráth (2007: 158). A terminológiai feladatoknak a köznyelvi és szakszavak közötti határvonal keresése csupán egyik területe. Más diszciplínák, pl. a lexikológia szerint a terminusok szófajukat tekintve többségében főnevek, esetleg igék, melléknevek vagy határozószók, valamint egyéb frazeológiai kapcsolatok vagy kollokációk (Wright–Budin 1997: 3). Az informatikai gyakorlatban a terminus egyik fő jellemzője a konzisztens használat (Prószéky 2006, Kis–Mohácsi–Gorove 2008: 279–280).

A mai terminológia alapjait jelentő wüsteri alapelveknek megfelelően (Wüster 1985) e könyvben elsősorban szinkrón, és nem diakrón (történeti) terminológiai vizsgálatot mutatok be, ezért külön nem térek ki a terminologizáció folyamatának elemzésére. A terminusokat a többi nyelvi elemtől a fogalom-alapú megközelítés és a konvenciók alapján különböztetem meg. A konvenciók alatt azt értem, hogy a szakmai közösség által elfogadott, használt, azaz rögzített, elismert és terjesztett fogalmak jelölőit tekintem terminusnak (Cabré 2003: 30, Fóris 2005b: 51, Fóris 2006a: 739).

1.1.4. Az ekvivalencia és a definíció

Az *ekvivalencia* és a *definíció* a terminológiában meghatározó szerepet töltenek be. Definíciók segítségével lehet a fogalmak közötti azonosságot, és ezáltal a terminusok közötti ekvivalenciaszintet megállapítani. Az ekvivalencia az ISO-szabvány szerint: „relation between designations in different languages representing the same concept” [ISO 860:2007: 2]¹⁶. Ez a definíció ekvivalenciának az azonos fogalmak különböző nyelvű jelölői közötti viszonyt nevezi. Arntz et al. (2009) az ekvivalenciát a fogalmi azonosság szempontjából határozza meg: „Zwei Termini sind grundsätzlich dann als äquivalent zu betrachten, wenn sie in sämtlichen Begriffsmerkmalen übereinstimmen, d.h. wenn begriffliche Identität vorliegt” (Arntz et al. 2009: 152)¹⁷. Szemléletesen a fogalmak összehasonlításának folyamatát a következőképpen ábrázolhatjuk (1. ábra):

1. ábra: A fogalmi jegyek összehasonlításának folyamata

¹⁶ Ugyanazon fogalom különböző nyelvű jelölői közötti viszony.

¹⁷ Két terminus abban az esetben tekinthető ekvivalensnek, ha minden fogalmi jellemzőjük megegyezik, azaz fogalmi azonosság áll fent.

	SZJA		ÁFA	TA	EVA
	önbevalló	munkáltatói megállapodás			
adóalany	magánszemély	magánszemély	kereskedő	társaság	vállalkozó
adózó	magánszemély	Munkáltató	kereskedő	társaság	vállalkozó
adófizet	magánszemély	magánszemély	magánszemély	társaság	vállalkozó

1. táblázat: *Az adóalany, az adózó és az adófizető terminológiai vizsgálata összefoglaló táblázatban (Horváth 2013: 104)*

A fent bemutatott fogalmi összehasonlítás a terminológiai fogalmi vizsgálat alapja, amely nemcsak két- vagy többnyelvű, hanem egynyelvű összevetésre is alkalmas, amennyiben hasonló nyelvi jelek közül kell a megfelelőt kiválasztani. Például a *kártérítés* és a *kártalanítás* jogintézménye közötti lényeges döntő fogalmi jegy a jogellenes (vs. jogszerű¹⁸) magatartás, amely a *kártérítés* feltétele, míg a *kártalanítás* sokszor szükséghelyzet¹⁹ következménye (<http://jog.wb.hu/jogicikk/35>). De ilyen például az *igazgatóság* és *igazgatótanács* esete is. Az utóbbi az *egységes irányítási rendszerben nyilvánosan működő részvénytársaságokra* vonatkozik, amikor az alapszabályban arról rendelkeznek, hogy az *igazgatóság* és *felügyelőbizottság* helyett egységes irányítási rendszert megvalósító *igazgatótanács* működjön. Ilyenkor az *igazgatótanács* az *igazgatóság* és a *felügyelőbizottság* törvényben meghatározott

	TA	SZJA	EVA	ÁFA
1. az adó alanya csak magánszemély lehet	+/-	+/-	+/-	+/-
2. az adó alanya az adófizető	+	+	+	-
3. a közvetlen adók csoportjába tartozik	+	+	+	-
4. az adóalany, az adózó és az adófizető minden esetben egybeesik	+	-	+	-
5. 16 %-os adókulcsa van	+	+	-	-
6. az adóalap megállapítás módja: tételes költségelszámolás	+	+/-	-	X

2. táblázat: *Az adóalany, az adózó és az adófizető terminológiai vizsgálata összefoglaló táblázatban (Horváth 2013: 104)*

¹⁸ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) 6:564. § [A *kártalanítás*]. (a továbbiakban: Ptk.) 6:564. § [A *kártalanítás*].

¹⁹ Ptk. 5:26. § [A *szükséghelyzet*].

3. táblázat: Az egyes magyarországi cégformák jellemzőinek összefoglaló táblázata (Varga 2013: 33)

jellemzők típusok	jogképesség	tagok felelőssége a társaság kötelezettségeiért	tagok és társaságok	alapítás	társasági részesedés átruházása
Közereseti társaság Gt. 88.§	Jogalany (tagjaitól elkülönült jogi személyiség) Gt. 2. § (2), (3)	tag: mögöttes, korlátlan és egyetemleges Gt. 97. § (1)	tag személyesen közreműködhet a társaság működésében, tagok gyűlése: tagonként egy szavazat; ügyvezetés: minden tag jogosult az ügyvezetésre és a kkt képviseletére Gt. 90. § (1), 91. § (1), 93. § (3), (4), 94. §	személyes kapcsolat a jellemző	társasági részesedés átruházásához a társasági szerződés módosítása szükséges Gt. 101. § (1)
betéti társaság Gt. 108. § (1), (3)	jogalany (tagjaitól elkülönült jogi személyiség) Gt. 2. § (2), (3)	beltag: korlátlan és a többi beltaggal egyetemleges; kültag: nem felel (csak a vagyoni hozzájárulás szolgáltatására köteles) Gt. 108. § (1), (3)	taggyűlés: minden tag részt vesz; ügyvezetés: kültag nem jogosult az üzletvezetésre Gt. 109. § 81)	személyes kapcsolat a jellemző	társasági részesedés átruházásához a társasági szerződés módosítása szükséges
korlátolt felelősségű társaság Gt. 111. § (1)	jogalany (tagjaitól elkülönült jogi személyiség) Gt. 2. § (2), (3)	tag: nem felel (törzsbetét szolgáltatására köteles) Gt. 111. § (1)	taggyűlés: szavazati jog törzsbetét arányában, tagot meghatalmazott is képviselheti; ügyvezetés: tag vagy harmadik személy is lehet ügyvezető Gt. 149. §	tilos a tagokat nyilvános felhívás útján gyűjteni Gt. 112. §	üzletész, amely szabadon átruházható, nem szükséges a tsz. módosítása (de a társaság és a tagok elővásárlási joggal rendelkeznek) Gt. 114. §, 119. §, 121. §, 123. §
zártkörű részvénytársaság Gt. 171. § (1), (2)	jogalany (tagjaitól elkülönült jogi személyiség) Gt. 2. § (2), (3)	részvényes: nem felel (részvény névértéknek vagy kibocsátási értékének szolgáltatására köteles) Gt. 171. § (1)	részvény által megtestesített, képviselő útján is gyakorolható részvényesi jogok, közgyűlés: szavazati jog; ügyvezetés: igazgatóság az üzletvezetésre jogosult szerv Gt. 206., 172 §	tilos nyilvános felhívás útján; alapítók jegyzik az összes részvényt Gt. 172. § (2), 174. §, 177. §, 178. §	részvény, amely szabadon átruházható (ennek korlátozása harmadik személlyel szemben nem hatályos)
nyilvános részvénytársaság Gt. 171. § (1), (2)	jogalany (tagjaitól elkülönült jogi személyiség) Gt. 2. § (2), (3)	részvényes: nem felel (részvény névértéknek vagy kibocsátási értékének szolgáltatására köteles) Gt. 171. § (1)	részvény által megtestesített, képviselő útján is gyakorolható részvényesi jogok, közgyűlés: szavazati jog; ügyvezetés: igazgatóság az üzletvezetésre jogosult szerv Gt. 288. § (1)	nyilvános eljárás, részvény-jegyzés útján Gt. 288. § (1)	részvény, amely szabadon átruházható (nyilvános forgalomba hozatal, nyilvános értékesítés, szabályozott piacra történő bevezetés által) Gt. 172. § (1)

feladatait látja el, és a Ptk-nak az *igazgatóságra* vonatkozó szabályait az *igazgatótanácsra* megfelelően alkalmazni kell (Ptk. 3:287. §) (<http://net.jogtar.hu/>).

A könnyű áttekintés érdekében a fogalmi összehasonlítás eredménye az egyes jellemzők feltüntetésével táblázatba is foglalható. Az 1. táblázat az *adóalany*, az *adózó* és az *adófizető* fogalmi jegyeit az egyes adónemek szerint mutatja be, míg a 2. táblázat információt ad az egyes adónemekben az egyes fogalmi jegyek megvalósulásáról (Horváth 2013).

Varga (2013: 33) a magyarországi *korlátolt felelősségű társaság* (kft.) cégformát veti össze más angolszász országok cégformáival, és a magyar–angol nyelvpárban megjelent szótárakban fellelhető szótári ekvivalenseiket is elemzi. Tanulmányában összefoglaló táblázatokat is közlész, amelyek közül az egyik (3. táblázat) a gazdasági társaságok főbb jellemzőit az egyes magyar megvalósulási formáival veti össze.

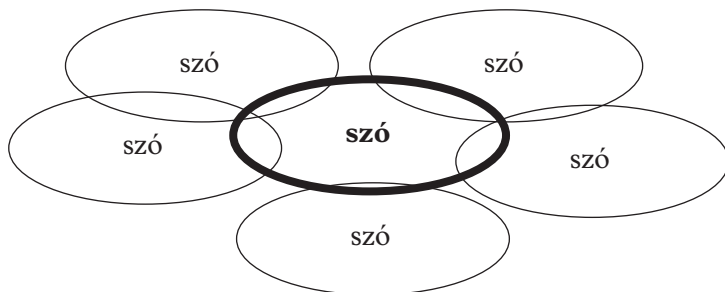
A tapasztalatok alapján a terminusok között ritkábban állapítható meg egy az egyhez (1:1) azonosság, azaz 100%-os ekvivalencia, mint ahogy azt elsőre feltételeznénk (Arntz et al. 2009: 148–157, Mayer 2002: 125, Castagnoli 2003: 44, 2006). Ezért a szakirodalomban hangsúlyos a terminusok közötti ekvivalencia fokának elemzése. Különböző ekvivalenciaosztályozási módokat ismertetnek (Arntz et al. 2009: 148–157, Castagnoli 2003: 138, 2006), amelyek rendszere többé-kevésbé megegyezik. A későbbiek során az ekvivalencia kérdéseire és a különböző ekvivalenciaszintek és -esetek bemutatására részletesebben kitérek (lásd az 1.1.5. pont alatt, a 3.4. alfejezetben és az 5. fejezetben).

A terminusok közti ekvivalenciaszint megállapításához az eszközt a definíciók jelentik, mert a definíciókban adják meg a fogalmak lényeges jegyeit, amelyek a terminusok között az összehasonlítás alapját képezik. A vizsgálatok alapját tehát a terminus által jelölt és a definíciókban megjelenő fogalmak képezik.

A definíciók a jogszabályokban is gyakoriak. Pl.: a *szövetkezet* meghatározása: „7. § (1) A szövetkezet az alapszabályban meghatározott összegű részjegytőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelynek célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésének elősegítése” (Lásd a szövetkezetekről szóló magyar 2006. évi X. törvényt). A definícióban szereplő fogalmi jegyek alapján állapítható meg a fogalom *intenziója* és *extenziója*, ami segít a fogalom behatárolásában.

Wüster (1985: 7–8) a *fogalom tartalma* megnevezés (ném. – *Begriffsinhalt*) is szerepel, amely az összes fogalmi jellemzőt magába foglalja. Ennek megfelelően létezik (Wüster 1985: 30) tartalmi definíció (ném. – *Inhaltsdefinition*), amely a nemfogalmat és az egyedi jellemzőket tartalmazza, illetve a *fogalom terjedelme* kifejezés (ném. – *Begriffsumfang*) is szerepel (Wüster 1985: 8), amely ott az összes fajfogalmat jelöli. Ennek megfelelően a terjedelmi definíció (ném. – *Umfangsdefinition*) az összes fajfogalmat sorolja fel (Wüster 1985: 31).

A fogalom intenzióját (*intension*) bemutató definíció a nemfogalmat és a behatároló fogalmi jegyeket tartalmazza. Pl. mint a *gazdasági társaság* következő definíciójában: „a – *jogalanyok* által üzletszerű közös gazdasági tevékenység-

2. ábra: A lexikográfiai definícióban a szinonimákkal történő meghatározás

gük folytatására létrehozott – *jogintézmény*” (Lamm 2009: 260). Ezzel szemben a fogalom extenzióját (*extension*) leíró definíció az adott fogalomhoz meghatározott szempont szerint tartozó tárgyakat sorolja fel (Wüster 1985: 31, idézi Picht 2010b). Tehát a fogalom behatárolása a különböző cégformák felsorolásával (pl.: *bt.*, *kft.*, *rt.*) is megtörténhet.

Fóris (2008: 76) a figyelmet arra hívja fel, hogy a *definíció* fogalmán a logikában és a nyelvészetben nem ugyanazt értik: míg az előbbi esetben szigorú, ún. formális definícióról van szó, addig az utóbbi esetben a definíció gyakran maga is vizsgálat tárgyát képezi, és leginkább a magyarázó, értelmező definíció fordul elő. Coluccia (2002: 83–98) a definiálás központi kérdését tárgyalva a lexikográfiai, a terminológiai és az enciklopédikus definíció közti különbségeit elemzi. Coluccia (uo.) szerint a lexikográfiai definíció célja, hogy (a szinonimák, parafrázis, felsorolás segítségével stb.) az adott szó kontextuson belüli jelentését, a lemma további jelentéseit, konnotációit megismertesse. Az enciklopédikus definícióban is az ismeretek terjesztése dominál, míg a terminológiai definíció azokat a lényeges jegyeket adja meg, amelyek egy adott ismeretrendszeren belül a fogalom behatárolásában segítenek. Albertazzi (2000: 137–138) a lexikográfiai és a terminológiai definíció különbségeit két ábra segítségével szemlélteti: míg a lexikográfiai definíció a szinonimákkal történő körülbelüli meghatározást is megengedi (2. ábra), addig a terminológiai definíció az egyértelműsége és az adott fogalmi rendszerben a terminus helyének minél pontosabb kijelölésére, behatárolására törekszik (3. ábra).

A szinonimákkal való definiálást sok terminológus annak tautologikus jellege miatt utasítja el, mert nem felel meg a terminológiai definíció követelménye-

Domén	terminus		terminus	
	terminus		terminus	terminus
terminus	terminus	terminus	terminus	terminus
	terminus	terminus		

3. ábra: A fogalom az adott doménen belüli behatárolása terminológiai definícióval

inek, hiszen ellentmond a Wüster-féle felfogásnak, amely szerint egy fogalom egy nyelvi jellel párosítható.

Érdekességgként megjegyezzük, hogy etimológiai szempontból a *terminus* szó a latin *terminus* ('korlát, határ') kifejezés átvétele. Ehhez a *definiál* és a *definíció* szavak szorosan kötődnek, mert míg az előbbiek a határvonal meghúzására, a terminus ennek a műveletnek az eredményére utal (Magris 1996: 37).

Gyakorlati szempontból nézve, a referenciaművekben a szótári jelentéseket általában felsorolják (lásd a kétnyelvű szótárak idegen nyelvi ekvivalenseit), míg az elektronikus terminológiai adatbázisokban minden egyes fogalomhoz terminográfiai bejegyzést rendelnek hozzá, amelyben kötelező adatmező a definícióval leírt fogalom. Pl. a SZTAKI angol–magyar szótár²⁰ (ang.) *designer* szócikkében a következő szótári jelentéseket sorolja fel: 1. *tervező*, 2. *rajzoló*; *costume designer* – *jelmeztervező*. Terminológiai szemszögből nézve ezek a terminus ekvivalensei. Az EOHS Term tudásbázis a (ang.) *designer* terminushoz hozzárendelt adatlapon az ekvivalensek felsorolása mellett (ol. – *progettista*, fr. – *Projeteur*, ném. *Entwurfverfasser*) részletes, az adott tárgykörön belül érvényes definíciót is tartalmaz²¹.

Lexikográfiai definícióként tehát elfogadható pl. a *felhasználóra* a következő felsorolás is: *használó*, *vevő*, *fogyasztó*, *vásárló*, *ügyfél*. Az egyik internetes banki fogalomtár azonban nem elégszik meg ennyivel, hanem a *felhasználó* terminus tárgykör szerinti definícióját adja:

„Az a személy, aki a számlatulajdonos számlái felett a telefonos, illetve elektronikus banki rendszerben belépési, lekérdezési, illetve rendelkezési jogosultsággal bír – a szolgáltatásra vonatkozó szerződésben, illetve erre rendszeresített adatlapon a banknál a számlatulajdonos által bejelentett módon, valamint a számlatulajdonos, aki ezeket a jogosultságokat gyakorolja”²².

Ez utóbbi definiálási mód megfelel a terminológia követelményeinek, mert a terminus által jelölt fogalmat az adott tárgykörön belül, az általános fölérendelt fogalom (nemfogalom) és az egyedi jegyek fogalmi jegyek megadásával

²⁰ http://szotar.sztaki.hu/search?fromlang=eng&tolang=hun&searchWord=designer&langcode=hu&u=0&langprefix=&searchMode=WORD_PREFIX&viewMode=full&ignoreAccents=1.

²¹ „Any organisation or individual who carry out design work for a construction project, including temporary works design; this may include architects, consulting engineers, quantity surveyors, chartered surveyors, technicians, principal contractors and specialist contractors. The term 'design' is a wide term including drawings, design details, specifications and bills of quantity. Designers from all disciplines have a contribution to make in avoiding and reducing health and safety risks which are inherent in the construction process and subsequent work (eg. maintenance). **Duties** ...” (<http://eohsterm.org/sections/terminology/entry.php?id=372>).

²² https://www.unicreditbank.hu/hasznos_informaciok/banki_fogalomtar/index.html?article_p=6.

pontosan behatárolja. Az alábbi példában is egyértelmű a fogalmi jegyek alapján a fogalmak egymástól való elkülönítése:

<p>Felmondás = a jövőben hatályosuló egyszemélyes szerződésmegszűnés</p>	<p>Megszüntetés = a jövőben hatályosuló kétszemélyes szerződésmegszűnés</p>
<p>Elállás = visszamenőleges hatályú egyszemélyes szerződésmegszűnés</p>	<p>Felbontás = visszamenőleges hatályú kétszemélyes szerződésmegszűnés</p>

4. táblázat: A szerződésmegszűnés módozatainak terminológiai behatárolása
(Székely 2008: 153 nyomán, lásd még Tamás 2014a: 77)

A fenti példa (4. táblázat) egynyelvű, a helyzet még bonyolultabbá válik azonban, és sokszor elbizonytalanítóan hat, amikor két- vagy többnyelvű szótárakban az idegen nyelvű megfelelőt csupán egy felsorolásból kell kiválasztani, mert definíció hiányában a választás véletlenszerűvé is válhat. Tegyük fel, hogy pl. a *felmondás* angol megfelelőinek ezt a felsorolását találjuk: (ang.) *resignation, renunciation, notice, notice to quit, termination*. De vajon a kontextus melyiket kívánja meg?

Számos definíciótípus létezik. Magris (1998: 37) szerint a terminológiában a leginkább megfelelő definíciótípusok leírása már megtörtént, ennek ellenére a terminográfiai gyakorlatban számos definíciótípust használnak. A köznyelvben a *definíció* általában egy szó magyarázatát jelenti. A terminológus számára viszont a *definíció* egyenértékű egy egyenlettel, ahol a két elemet az ekvivalencia szimbóluma köti össze (ún. *definiitor*, amelyet egyenlőségjellel vagy kettősponttal jelölnek). A bal oldali elem a *definiendum*, amely a definiálásra váró ismeretlen terminus, míg jobb oldalon a *definiens* található, amely az az ismert kifejezés, amely a terminust behatárolja. A terminológián belül az a domináns nézet, hogy a definíció fogalmi természetű viszonyt fejez ki (Magris 1998: 37–38). A DIN 2342:1992-es szabvány szerint a definíció: „Begriffsbestimmung mit sprachlichen Mitteln”²³ (Arntz et al. 2009: 59).

Magris (1998: 39) szerint kizárólag az onomasziológiai módszer alkalmas arra, hogy a szaknyelvi kommunikáció speciális igényeit figyelembe vegye, vagyis a fogalom nyelvi jellel szembeni primátusát. Ennek megfelelően a modern terminológiai adatbázisokon belül, mint amilyen pl. a Trieszti Tudományegyetem TERMit adatbankja (lásd a 4.3.2.3. pont alatt), a terminusra vonatkozó nyelvi és világi (enciklopédikus) ismeretanyagot különböző adatmezőkre osztják, és a fogalmakra vonatkozó információt elsősorban a definíció-adatmező tartalmazza. Az ezen kívül eső ismereteket egyéb adatmezők is jelezhetik (pl.

²³ A definícióban a fogalmat nyelvi eszközökkel határozzuk meg / A definíció a fogalom nyelvi eszközökkel történő meghatározása.

ekvivalencia-adatmező). Magris (1998: 41) osztja Sager azon nézetét, miszerint az elméleti terminológia egyértelműen az analitikus definíciótípust részesíti előnyben: „A terminological definition provides a unique identification of a concept only with reference to the conceptual system of which it forms part and classifies the concept within that system” (Sager 1990: 39)²⁴. Az analitikus definíció éppen erre ad lehetőséget. A definiens az a referens, amely általában *genus* vagy *genus proximum*, és amelyhez képest meg kell jelölni a különbségeket jelentő meghatározó jegyeket, az ún. *differentiae*-t vagy *differentiae specifica*-t. Képlet segítségével az alábbi módon ábrázolható: „dfm = genus + diff 1 + diff 2 + ... + diff n” (Magris 1998: 41). Ezt az egyenletet a következő módon lehet alkalmazni: *cégjegyzék* = olyan közhiteles nyilvános jegyzék, amely a cégek adatait és működésük jogi kereteit rögzíti. Az analitikus definíciót más néven klasszikus vagy terminológiai definíciónak is nevezik.

Bizonyos esetekben azonban az analitikus definíció nem jelent megoldást, ilyenkor az alábbi definíciótípusok állnak rendelkezésre (Magris 1998: 42–43):

- extenzionális definíció: a definiendum fajfogalmait (hiponimáit) tünteti fel. Pl.: „terhelt = összefoglaló elnevezése annak a személynek, aki ellen a – büntetőeljárás folyik. (...), a – nyomozás során gyanúsított, a bírósági eljárásban vádlott, a – jogerős ítéletet követően elítélt” (Lamm 2009: 654). Fordításkor idegen nyelven általában az eljárás szakasza szerint alkalmazandó terminussal (gyanúsított, vádlott, elítélt) feleltetendő meg (pl. olaszul: persona sospettata, imputato, condannato).
- Definíció parafrázis használatával: pl. *faciolingualis*: az archoz és a nyelvhez tartozó (Brencsán–Benjamin 2006: 209).
- Osztenzív definíció: definíciók ábrákkal, fotókkal, vázlatokkal (pl. túlelvélű levélformák bemutatása ábrával, de ugyanúgy hasznosítható termékeknek pl. a kerékpár egyes alkatrészeinek bemutatásakor).
- Szintetikus definíció: a terminusok közötti viszonyokat azonosítja, pl. a *hitelkártya* = egy speciális bankkártya, amellyel a felhasználó hitelbe is vehet árut vagy szolgáltatást. [Ezzel szemben a Magyar–olasz szótár (Koltay–Kastner–Juhász 2000: 70) a *bankkártya* címszó alatt megfelelőként a (ol.) *carta di credito* terminust tünteti fel, amely Olaszországban, ahol a két típust az üzletek szigorúan megkülönböztetik elfogadás szempontjából, nem kis bonyodalmat okozhat vásárláskor].
- Vegyes definíciók, mint az intenzionális és szintetikus definíció, pl. a (ang.) *commercial bank* és (ang.) *merchant bank* hasonló fogalmat jelölő terminusoknak tűnhetnek, azonban egy alapos elemzés megmutatja, hogy míg a *commercial bank* széles körben kínál banki szolgáltatásokat mind vállalati, mind lakossági ügyfeleknek, addig a *merchant bank* elsősorban vállalati ügyfelekkel foglalkozik; magyarul viszont egy terminus, a *kereskedelmi bank* használatos (Vargáné Kiss 2006: 216–217). Az

²⁴ A terminológiai definíció lehetővé teszi egy fogalom egyedi beazonosítását azon a fogalmi rendszeren belül, amelynek része, és elhelyezi a fogalmat a fogalmi hálóban.

analitikus és az extenzionális definíció elemeit vegyíti a következő példa: „A gazdasági egység fogalma alatt az irányadó európai bírósági joggyakorlat és a 01/23/EK irányelv alapján az erőforrások – materiális, immateriális eszközök és emberi források – szervezett csoportját értjük, amelynek célja, hogy fő vagy kiegészítő gazdasági tevékenységet folytasson. Ez lehet egy vállalat, annak egy része, üzem, üzlet vagy telephely stb.” (Gyulavári 2012: 164).

Coluccia (2002: 89) arra a következtetésre jut, hogy minden egyes esetben azt a definíciótípust kell megtalálni, amely a kívánt funkciót leginkább betölti, vagyis az adott fogalmi hálóban az elnevezést a fogalomhoz megfelelő módon köti és a legmegfelelőbb pl. a terminológiai adatbázisban történő rögzítéshez. Fóris (2008: 77) rámutat, hogy a definiálás módját és a definíció megadását egyéb tényezők is befolyásolják, pl. a célközönség előismeretei és a műfaj.

A definíció a szakfordító szemszögéből rendkívüli jelentőségű, mint azt Snel Trampus (1989: 76) írja, aki szerint a szakfordító tevékenysége nagyobb-részt abból áll, hogy definíciókat keres a terminusokra, és megpróbálja azokat a gyakorlatban alkalmazni. A fordítási folyamaton belül a definíciók készítik elő a fontos döntések meghozatalát. A terminológiai definíció több fontos funkciót is lefed (Magris 1998: 50):

- meghatározza a fogalmat,
- elhatárolja más fogalmaktól,
- megadja az általánosabb fogalmat (*genus proximum*),
- megadja a jellemzőket (*differentia specifica*),
- rendszerbe foglal.

Magris (1998: 51–58) tanulmányában öt pontban sorolja fel, hogy a definíciókat a szakfordító munkája során milyen módokon használhatja:

1. A terminusok azonosítására: nehézséget jelenthet a terminusok azonosításakor annak megállapítása, hogy egy szó valóban szaknyelvi fogalmat jelöl-e az adott szövegben.
2. A fogalmi azonosság szintjének megállapítására: annak vizsgálata, hogy terminusok között teljes ekvivalencia, részleges ekvivalencia vagy ekvivalencia hiánya áll-e fenn.
3. A terminus célnyelvi hiányának feloldása érdekében: célnyelvi ekvivalens alkotásához.
4. A forrásnyelvi szöveg megértésére: a definíciók a szöveg megértést is elősegítik. Lehetséges, hogy a szakfordító nem elégszik meg a terminológiai definícióval, és enciklopédikus definícióra is szüksége lehet, hogy minél több háttér-információra tegyen szert.
5. A célnyelvi szöveg megalkotásában lexikai-stilisztikai segítséget nyújthat.

Magris (1998: 58–59) a definíciókra vonatkozóan még néhány tanácsot (úgynevezett használati utasítást) ad:

- a) A szakfordítónak ügyelnie kell arra, hogy a definíciók általában a terminus által jelölt egy (szakterületen belüli) fogalomra korlátozódnak.
- b) A szakfordítónak észre kell vennie, ha az adott kontextusban a terminus más fogalmat jelöl.
- c) Előfordul, hogy nehéz két terminus esetében az összehasonlításra megfelelő közös fogalmi jegyeket beazonosítani, mert nem sikerül két egyforma definíciótípust találni. Segítséget jelenthet ekkor a meghatározó és egyéb jegyek elválasztása egymástól.
- d) A definíciókat általában nem szakfordítók, hanem szakemberek számára írják. A modern fordítói terminológiai adatbázisok ezt a nehézséget a megfelelő definíciók kiválasztásával kiküszöbölhetik.

Egy-egy területen belüli fogalmak rendezésének kulcseszköze tehát a definíció. Nemcsak a terminológiai munkán belül és a szakfordító számára, hanem minden tudományágnak, szakterületnek fontos eszköz. Hiányában kommunikációs zavarok léphetnek fel.

1.1.5. Az ekvivalenciaszintekről és –esetekről, valamint csoportosításukról

A terminusok közötti ekvivalenciának különböző esetei és szintjei, és osztályozásai léteznek. Nézzünk erre néhány példát.

A különböző ekvivalenciaeseteket az egyszerűség kedvéért gyakran ábrával illusztrálják (lásd 4. ábrát):

- a) egy tágabb fogalomnak egy szűkebb fogalom felel meg, és fordítva; ezek egymásra helyezésével valósul meg az inklúzió, azaz az egyik fogalmat a másik fogalom tartalmazza;
- b) a két fogalom között átfedés van;
- c) egy nemfogalomnak két fajfogalom felel meg és fordítva;
- d) a fogalmak között nincs ekvivalenciaviszony.

A gyakorlati nehézségek felől közelítő osztályozást alkotott Karcsay (1986: 189–201), aki az ekvivalencia különböző eseteit a jogi fordítás alapkérdésein keresztül vizsgálta. Írásában – ugyan explicit módon nem az ekvivalencia elnevezést használva – a gyakorlatból vett különböző, a német és orosz jogi fordító számára nehézséget okozó eseteket sorol fel, lényegében azonban különböző egyenértékűségi problémákat, azaz ekvivalenciaeseteket elemez:

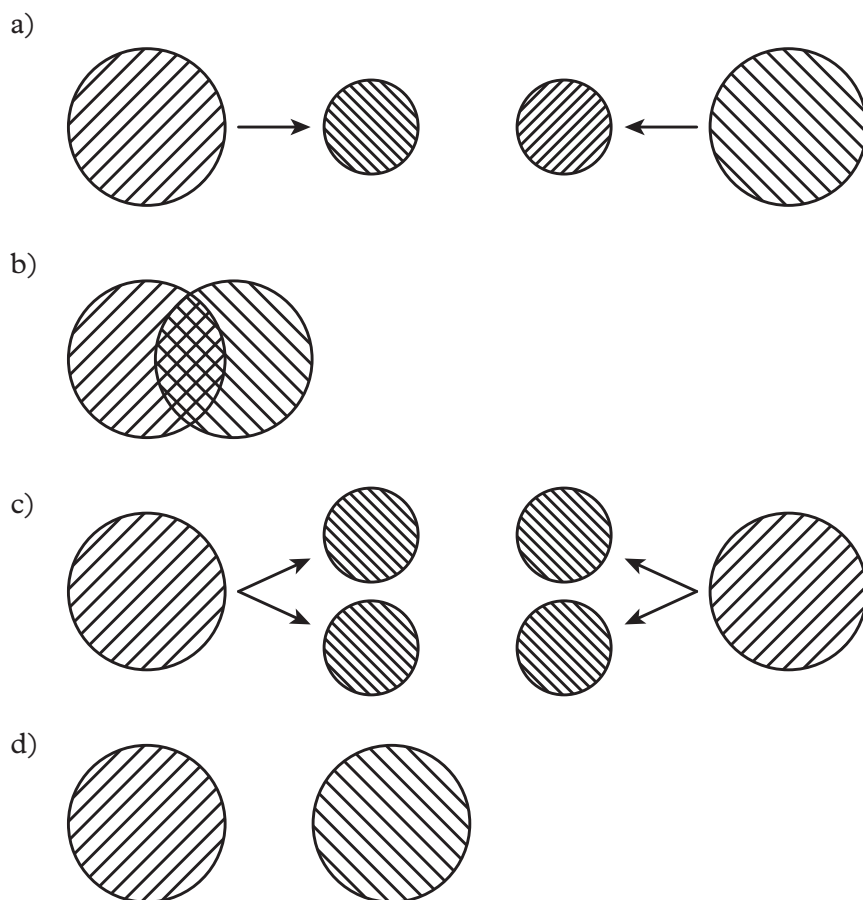
- azonos nyelvi jel, de országonként más értelem;
- ugyanaz a fogalom, de országonként más jelölők használata;
- a forrásnyelvi terminus a célnyelvben két különböző fogalmat takar;
- hamis barátok;
- a nyelvpárban szereplő jogrendszer fogalmai, intézményei nem léteznek.

Ez utóbbit nevezi az egyik legtöbb nehézséget okozó területnek.

Az ekvivalenciaszintek klasszikus nemzetközi szakirodalom szerinti csoportosítása (Castagnoli 2003: 138, 2006) az alábbi:

- I. teljes ekvivalencia: a két fogalom teljesen fedi egymást;
- II. részleges ekvivalencia: a két fogalom több párhuzamot is tartalmaz (rész-egész viszony vagy alá-fölérendeltségi viszony van közöttük), és nem fedik egymást teljes mértékben;
- III. ekvivalencia hiánya: a két fogalom nem fedi egymást.

A klasszikus felosztástól különbözik Felber (1984: 153, idézi Arntz 2001: 104; Arntz et al. 2009: 153) osztályozása, amely négy különböző csoportot foglal magába (lásd 5. ábrát):

4. ábra: A különböző ekvivalenciaesetek

(Felber 1984: 153, idézi Arntz 2001: 104 és Arntz et al. 2009: 153 nyomán;
Šarčević 1997: 238f, idézi Arntz 2001: 239 nyomán)

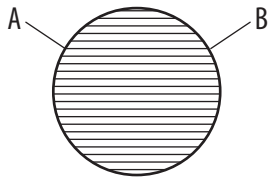
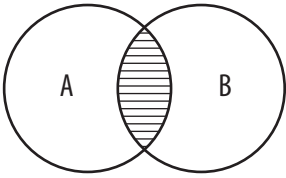
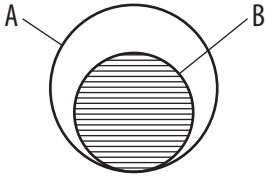
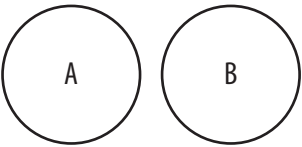
I. teljes fogalmi azonosság, ezen belül:

- az „egy a sokhoz” megfeleléshez azokat az eseteket sorolják, amikor egytagú terminusnak a másik nyelven többtagú terminus, azaz lexikai egység felel meg, míg
- a „sok a sokhoz” az olyan gyorsan fejlődő területeken következik be, mint az informatika, ahol több párhuzamos változat is fellelhető egymás mellett, pl.: (ang.) *flash drive*, *data stick*, *USB flash drive*, *USB key*, *jump drive*, *thumb drive*, *pen drive* és magyarul (lásd <http://www.szomagyarito.hu/szocikk.php?id=1>) *pendrive*, *pendrájv*, *adattár*, *adattároló* stb.

II. átfedés, amelynek mértéke lehet jelentős vagy elhanyagolható;

III. inklúzió;

IV. ekvivalencia hiánya, ahová a hamis barátokat sorolják.

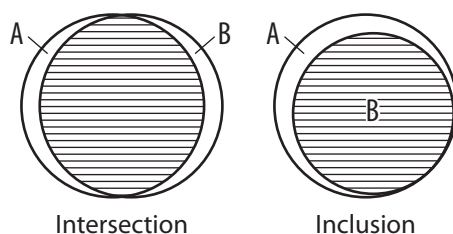
1. Vollständige begriffliche Äquivalenz	$A = B$	
$A = a_1, a_2, a_3 \dots$ $B = b_1, b_2, b_3 \dots$	$a_1 = b_1$ $a_2 = b_2$ $a_3 = b_3$ $\dots = \dots$	
2. Überschneidung	$A \sim B$	
$A = a_1, a_2, a_3, a_4 \dots$ $B = b_1, b_2, b_3, b_4 \dots$	$a_1 = b_1$ $a_2 = b_2$ $a_3 = b_3$ $a_4 \neq b_4$ $a_5 \neq b_5$	
3. Inklusion	$A > B$	
$A = a_1, a_2, a_3, a_4$ $B = b_1, b_2, b_3$	$a_1 = b_1$ $a_2 = b_2$ $a_3 = b_3$ a_4 fehlt b_4 fehlt	
4. Keine begriffliche Äquivalenz	$A \neq B$	
$A = a_1, a_2, a_3 \dots$ $B = b_1, b_2, b_3 \dots$	$a_1 \neq b_1$ $a_2 \neq b_2$ $a_3 \neq b_3$ usw.	

5. ábra: *Ekvivalenciaesetek* (Felber 1984: 153, idézi Arntz 2001: 104),
(Arntz et al. 2009: 153)

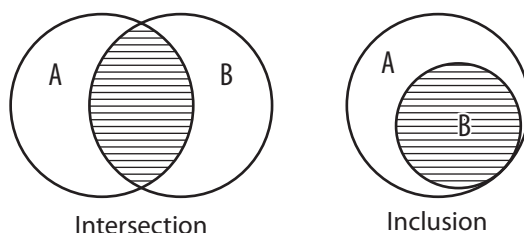
A fenti elméleti megközelítésen finomít Šarčević (1997: 238f, idézi Arntz 2001: 239), aki a teljes fogalmi azonosság létét a gyakorlatban megkérdőjelezve a *closest natural equivalent*, azaz a *legközelebbi természetes ekvivalens* kifejezést használja. Szerinte *near equivalence* (azaz közel teljes szintű ekvivalencia) akkor állapítható meg, ha A és B fogalom minden lényeges és a legtöbb nem lényeges jegyében megegyezik (nagy mértékű átfedés), vagy A fogalom a B fogalom összes lényeges és majdnem összes nem lényeges jegyét tartalmazza (ld. inklúzió). Ennek megfelelően csoportosítása következőképpen alakul (lásd 6. ábrát):

- közel teljes ekvivalencia: szinte teljes átfedés, szinte közel teljes inklúzió; részleges ekvivalencia: jelentős átfedés, jelentős mértékű inklúzió;
- az ekvivalencia hiánya: csekély átfedés, kismértékű inklúzió és az ekvivalencia teljes hiánya.

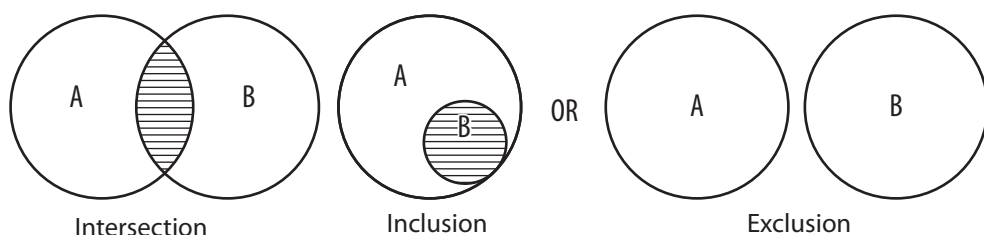
Near Equivalence

Partial Equivalence

Non-Equivalence

6. ábra: Ekvivalenciaesetek (Šarčević 1997: 238f, idézi Arntz 2001: 239)

Fata (2009: 118) a fordítói szótárról szóló könyvében német és magyar nyugdíjbiztosítás terminusait vizsgálva az ekvivalenciaeset három típusát különbözteti meg:

- 1) részleges ekvivalencia: olyan terminusok esetében, amelyek mindkét nyelvben fellelhetők, azonban a két terminus között vannak fogalmi eltérések,
- 2) ekvivalencia hiánya: bár nem áll fenn az ekvivalencia, nyelvileg azonban megoldást kell találni,
- 3) olyan terminusok, amelyek csak egymás fordítási ekvivalenseinek tekinthetők.

A fenti példák jól mutatják, hogy az ekvivalencia kérdése több szemszögből is vizsgálható.

1.1.6. A domén, a terminológiai rendszer, a fogalmi rendszer és a számítógépes ontológia

A *fogalmi rendszer* (ang.: *conceptual system*, ném.: *Begriffssystem*) a fogalmak összefüggő, bizonyos szempontok szerint rendezett hálózata (Arntz et al. 2009: 54), más néven fogalmi háló, és célja, hogy bemutassa, hogyan viszonyulnak egymáshoz a fogalmak. A *terminológiai rendszer* nem egyezik meg teljesen a fogalmi rendszerrel, mert előfordulhat, hogy még nem minden fogalomnak van megfelelő nyelvi jelölője, illetve egy fogalomhoz több jelölő is kapcsolódhat (Fóris 2007b: 21–22). Ezen felül a fogalmi rendszer lehet nyelvtől független, míg a terminológiai rendszer mindig nyelvfüggő. Éppen ezért a fogalmak és a terminusok rendszerét meg kell különböztetni.

Doménnek (tárgykörnek) azt a gyakran szűkebb témakört nevezzük, amelyen belül a terminológiai rendezés folyik. A domén elnevezés használata azért célszerűbb, mivel a napjainkban zajló erős integrációs folyamatok következtében számos feladat interdiszciplináris együttműködésben oldható meg. Emiatt az elemzések gyakran nem az egyes szakmák nyelvhasználatához igazodva és a korábbi szakági elkülönülés szerint zajlanak (Fóris 2006a: 738), hanem más szakterület nyelvhasználatára is kiterjednek. Példaképpen a *köpeny* és a *leányvállalat* terminust említhetjük meg. A *köpeny* más-más fogalmat takar aszerint, hogy a ruhaipar, a geológia vagy az értékpapírok tárgyköréről van-e szó. A *köpeny* terminus az értékpapírok doménen belül a következő fogalmat jelöli: „a nyomdai úton előállított értékpapír általában két részből áll: a) a köpeny részből, amely maga a tényleges értékpapír, és b) a szelvényívből, amely az esetleges kapcsolódó vagyoni részjogosultságok (pl. kamat, osztalék) érvényesítéséhez nyújt lehetőséget” (Tomori 2010: 26). A leányvállalat terminus esetében pedig a fogalom definíciója aszerint változik, hogy a gazdaság (mint hatalmi struktúra) vagy jog (mint önálló jogszemély-fajta) doménjén belül értelmezzük:

„Leányvállalat – mint jogi fogalom: külön jogszabályban meghatározott gazdálkodási célú jogi személyek által alapítható vállalat, amely az

egyres jogi személyek vállalatával hasonló módon szerves kapcsolatban van a létesítő szervvel. (...) A leányvállalat jogi fogalmát meg kell különböztetni annak gazdasági fogalmától. Az üzleti életben ugyanis a cég formájától függetlenül azt a vállalkozást nevezik leányvállalatnak, amelyik egy másik vállalat uralma alatt áll, ahol a vállalati döntéshozatalban egy másik vállalatnak döntő befolyása van. Vagyis ebben az értelemben a leányvállalat nem egy jogi személy típusa, hanem egy tényleges hatalmi struktúrát jelöl. A Ptk-beli leányvállalat pedig az ilyen tényleges kapcsolatok egyik lehetséges módjára kreál egy önálló jogszemély-fajtát” (Szekely 2008: 51).

Magris (2002: 156) szerint a terminológia által kedvelt eszköz a fogalmi rendszerek ábrázolása, mert jól használhatók az ismeretek gyors, könnyen áttekinthető közvetítésében. Ezzel egy-egy terminus megfelelő fordításához járulnak hozzá. Arntz et al. (2009: 73) szerint az egy-egy nyelvhez kötődő fogalmi rendszereket érdemes először egymástól függetlenül felépíteni, sőt a többnyelvű terminológiai munkának ez előfeltétele.

A terminológiai osztályozás a klasszikus logika osztályozásával megegyezően a nemfogalom és a fajfogalom, az általános és az egyedi, illetve a konkrét és az elvont fogalmak egymáshoz való viszonyát vizsgálja, és ezek segítségével rendszerez. Hasonló a nyelvészeti osztályozás, ahol azonban eltérnek az elnevezések. Itt az alá-, fölé-, mellérendelési viszonyok kifejezésére a *hiperonima*, *hiponima* és *kohiponima* terminusok a használatosak (Fóris 2005a: 30–32). „Wüster kétféle fogalmi rendszert ismertet: a logikai fogalomrendszer olyan absztrakciós viszonyokat tükröz, amelyek hasonlóságon alapulnak (pl. asztal – diófa asztal – diófa íróasztal), az ontologikus fogalomrendszer viszont térbeli, időbeli és oksági összefüggést fejez ki (pl. a gépkocsi – motor – dugattyú között térbeli érintkezési viszonyok vannak)” (Pusztai 1980: 9). Sager a hagyományos terminológiai megközelítést bírálja: „virtually any number and type of conceptual relationship can be established and declared as required by a particulare need” (Sager 1990: 29).²⁵ Sagernek igaza van abban, hogy az elemek többféle módon és szempont szerint csoportosíthatók, és a többféle osztályozásból mindig a vizsgált domén számára megfelelőt kell kiválasztani. Arntz et al. (2009: 75–77) pl. két nagy csoportot különböztet meg: hierarchikus (logikai és rész-egész viszony) és nem hierarchikus (pl. idő, tér, ok-okozati viszony, származási, funkcionális) csoportosítás.

A terminológiához kapcsolódik egy másik rendszerezéssel foglalkozó tudományterület, a *számítógépes ontológia*. Prószéky–Miháltz definíciója szerint: „A számítógépes nyelvészetben (...) az ontológia a formálisan definiált fogalmak és relációk adatszerkezetét jelenti” (Prószéky–Miháltz 2008: 44). A számítógépes ontológiák konkrét célok, az adott szakterület konkrét feladatainak elvég-

²⁵ Elméletben végtelen számú, különböző típusú viszonyt tükröző fogalmi rendszert ki lehet találni, és azok alkalmazása minden esetben valamilyen konkrét szükséglettel indokolható.

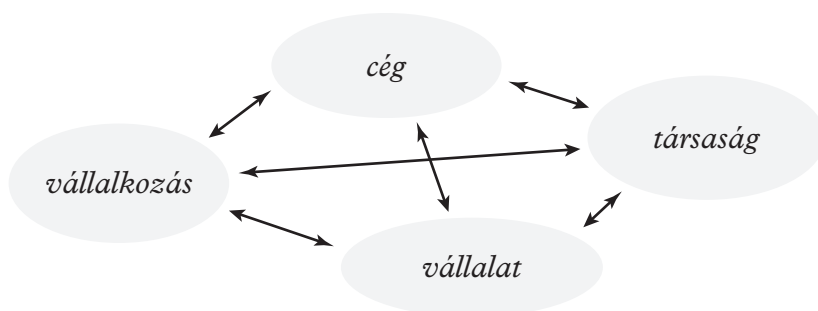
zéséhez, az adott fogalmi terület feldolgozására készülnek. A terület fogalmi és/vagy terminológiai rendszerét tartalmazzák, és a fogalmak közti kapcsolatokat mutatják be. Stein (2013: 16) az ontológiát úgy határozza meg, mint hálózatrendszerben megjelenő ismeretstruktúrák összessége, amelyek nagyon egyszerű kifejezésekre épülve komplex összefüggések leképezésére alkalmasak. Schmitz (2012: 14; lásd még Tamás 2012a: 292–293) az ontológiát az informatikai tudásmenedzsmenten belül, mint a nyelvi jelekkel jelölt és formailag rendezett fogalmak és viszonyaik rendszer formájában történő előállítását értelmezi. Az ontológia nemcsak hierarchikusan, hanem sokféle egyedi viszsonnyal a kapcsolatok komplex módon való ábrázolására, és a kiépített tudásháló automatizálására is törekszik. A számítógépes ontológiák a rendszereket általában osztályozási fákkal vagy gráfokkal ábrázolják. Mivel bonyolult rendszereket vizsgálnak és írnak le, elkészítésükhöz és ábrázolásukhoz az informatikai alkalmazások jelentős segítséget nyújtanak (Fóris 2005a: 32). Hazai példaként a Magyar Wordnetet, az első magyar lexikális szemantikai adatbázist érdemes megemlíteni (Prószéky–Miháltz 2008).

A terminológia az ontológiával szemben nem minden esetben törekszik az egyes fogalmi hálókön (domén és aldoméneken) túlmenően a teljes fogalmi rendszer feltérképezésére és rögzítésére (vö. 7. és 8. ábra). Ennek oka, hogy ez egyfelől igen időigényes és a felhasználó számára nem feltételenül szükséges, másfelől minden egyes fogalom rendszerbe történő illesztése gyakran nehezen megoldható. A két terület kapcsolódási pontjait keresgélve a terminológia Schmitz (2012: 14, lásd még Tamás 2012a: 293) szerint úgy is értelmezhető, mint: ún. „lightweight ontology” (ún. „könnyűsúlyú ontológia”).

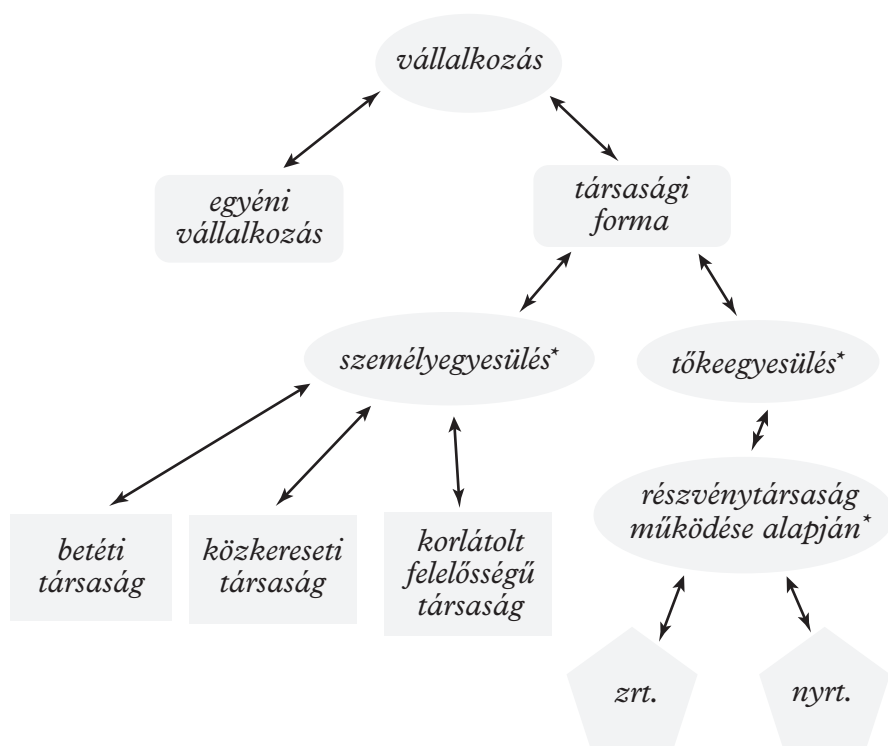
A jövőre váró kihívás, hogy a terminológiai adatbázisokon belül milyen módon és szinten lehetséges és szükséges a fogalmi viszonyok jelölése, és vajon strukturálisan (pl. adatmezők vagy egyéb metaadatok bevitelével) ez a terület hogyan fejleszthető tovább. Ez a kérdés a kutatókat már jó ideje foglalkoztatja. Wright (1997) azt elemzi, hogyan lehetne multidimenzionális fogalmi leképezéseket az informatikai eszközök segítségével létrehozni, hogy be lehessen mutatni a fogalmak összetettségét és nem csak egy-egy jellemző alapján való ábrázolásukat. Cabré (2003: 31) a fogalmak multidimenzionális ábrázolásánál egy három nézőpontból megközelíthető „poliédert” említ meg. Fóris (2009a) a három komponensből összetett terminus modellezésére térbeli vektorral való ábrázolást javasol.

Napjainkban a terminológiai rendszerek ábrázolása is az ontológiához hasonlóan – meghatározott osztályozási szempontok alapján – leginkább gráfokkal (fákkal) történik (Fóris 2005a: 32). A terminológiai adatbázisokban különböző rögzítési megoldásokkal találkozhatunk. A trieszti TERMit terminológiai adatbázis (4.3.2.3. pont alatt) pl. külön adatmezőt használ a terminushoz kapcsolódó lexémák feltüntetésére („Related words”), míg az EOHS Term terminológiai tudásbázis (lásd a 4.4.3.1. pont alatti 22. ábrát) adatait fogalmi hálók (gráfok) ábrázolásával egészítette ki. A másik, azaz az ontológia oldaláról közelíti meg a szerkesztést a Granadai Egyetem projektje, az ecolexikon (http://ecollexicon.ugr.es/visual/index_en.html), amelynél az ontológiára jellemző gráfokra kattintva jelennek meg a felugró ablakban a terminográfiái bejegyzés adatmezői. Már a

nevében is jelezve szintén e megközelítést alkalmazták a Braunschweig Műszaki Egyetem összetett iglos projektjében (www.iglos.de), amelyen belül a *terminológiai ontológiákat* (ném. – *terminologische Ontologien*) hoztak létre. Célja, hogy a terminográfiai bejegyzések közti szemantikai összefüggéseket hálózatban mo-

7. ábra: Sematikus ontológiai ábrázolási példa

8. ábra: A magyarországi legjellemzőbb gazdálkodási formák terminológiai rendszere (*csomópontok)

dellálják és vizualizálják annak érdekében, hogy a fogalmak komplexitását leképezzék (Stein 2013: 16).

Azzal is kísérleteznek, hogy a terminológiai adatbázisok adatainak rendszerfüggetlen formátumba történő konvertálásával (TBX = TermBase eXchange) nemcsak több adatbázis adatait kössék össze, hanem ezeket más, pl. a szemantikus web számára is olvashatóvá, szerkeszthetővé tegyék (Gromann–Rasmussen–Melby 2013). A jövő kihívása lesz az is, hogyan lehet majd nemcsak a terminusokra, hanem a fogalmakra is rákeresni: esetleg a teljes rendszerre való rálátással vagy a definíciókra történő kereséssel.

Veronesi (2008) a terminológia és a számítógépes ontológia határterületét *termontológiának* (ol. *termontologia*) nevezi, és disszertációját annak lehetőségére építi, hogy a gráfokat – mint gyorsan átlátható rendszerbeli ábrázolást – a konferenciatolmácsok a szinkrontolmácsoláshoz segédeszközként hasznosíthatnák.

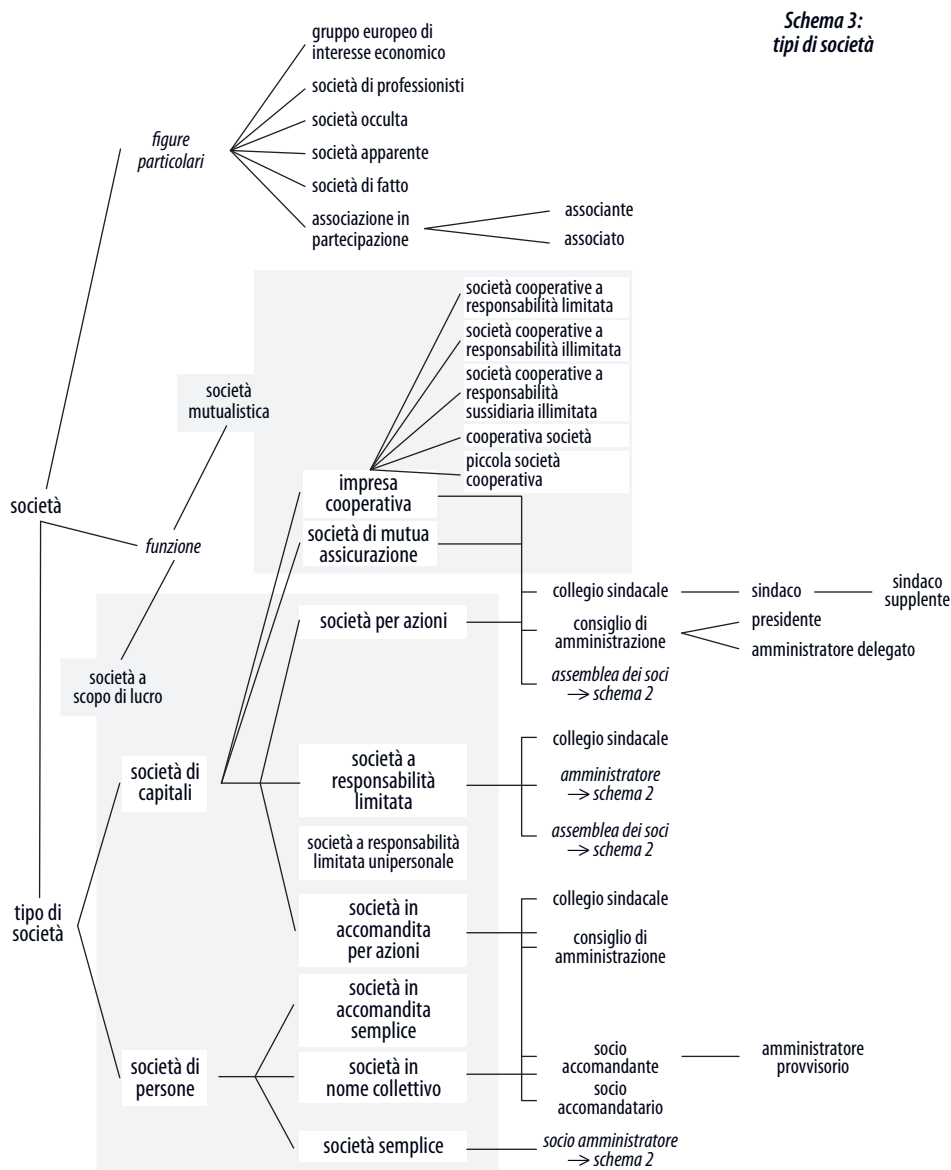
A terminológiai adatbázisokban a gráfok valóban a könnyű áttekinthetőséget is szolgálják. A gráfokkal való ábrázolás tehát az egyértelműséget, érthetőséget és azonnali felismerhetőséget teszi lehetővé. Polcz (2009) pl. a fogyasztási cikk terminus és hiponimái használatát vizsgálja, és eredményeit gráf formájában ábrázolja. Elemzése alapján megállapítható, hogy a kiválasztott domén terminusainak használata az angolról magyarra fordított marketingtankönyvekben nem egységes.

Előfordulhat, hogy a gráfokban az osztályozáshoz az osztályozási szempont feltüntetése végett ún. *csomópontok* beiktatása is szükséges (Agrario 2003: 112). [A hálóelméletben csomópontnak nevezik a hálót alkotó valamennyi elemet. Ezek között feszülnek a kapcsolatot kifejező élek. A sok kapcsolattal rendelkező csomópontot középpontnak nevezik (lásd Fóris 2007d). Agrario munkájában a csomópont elnevezést a három kapcsolattal rendelkező hálózati pontokra alkalmazza]. Nézzünk meg egy példát a csomópontok beiktatására. A 8. ábrán a legtipikusabb magyarországi gazdálkodási formákat bemutató terminológiai rendszerben három csomópont is található [a gazdasági szervezetek gazdálkodási forma szerinti osztályozása (GFO) ennél jóval összetettebb (http://www.ksh.hu/osztalyozasok_gfo_menu): *személyegyesülés* vs. *tőkeegyesülés*, valamint a működés alapján való csoportosítás. Az ábrázolt rendszer hierarchikus, azonban egymás mellé rendelt fogalmak is megtalálhatók benne: egyfelől bt. és kkt., másfelől zrt. és nyrt. Az 9. ábra egy terminológiai szótárból származik, amelyben ilyen csomópont pl. az olaszországi cégformák rendszerében a funkció (ol. *funzione*).

A bemutatott gráfok egynyelvűek (lásd a 8. és 9. ábrát), de két vagy több nyelven is elkészíthetők. A gráfokat általában célszerű külön-külön felvázolni, mert lehetséges, hogy ugyanazon tárgykör terminusait ábrázoló gráfok pl. a terminusok országspecifikus volta miatt nem vethetők egybe, ezért nem valósítható meg a két vagy több terminológiai rendszer egyetlen gráfban történő ábrázolása. Az egyes országok cégformái napjainkban is jelentős különbségeket mutathatnak, még akkor is, ha a rendszerváltást követően olyan, a szocialista berendezkedésre jellemző egyedi forma, mint pl. az *állami vállalat* megszűnt (Székely 2008: 45). Létrejöttek új cégformák, de ezek sem állandóak, pl. a szabályozás és a jogszabályok változásával a *közhasznú társaságok* választhatnak a jogutód

nélküli megszűnés vagy a *nonprofit gazdasági társasággá* válás között (Székely 2008: 48–49). A különböző cégformák országokénti összehasonlítása – olyan egységes formáktól eltekintve, mint az európai részvénytársaság (SE) – általá-

3. Tipi di società *Gesellschaftsformen*

9. ábra: Az olaszországi cégformák rendszerének bemutatása
(Ciola et al. 2000: 45)

ban igen összetett. Az egy gráfban ábrázolás az EOHS Term tudásbázis fogalmi rendszereinél sem bizonyult megvalósíthatónak (lásd a 4.3.3.1. pont alatt).

1.1.7. A terminológiai norma

A szakszövegekben erős a korreláció a szövegtípus és a szöveg felépítése között, aminek következtében meghatározó normák és konvenciók alakultak ki, ezért ha elfogadható és egyértelműen értelmezhető célnyelvi szöveget szeretnénk, akkor nemcsak a tartalomnak, hanem a retorikai elvárásoknak is meg kell felelni. Mivel a szakszövegek retorikai szerveződése a köznyelvi szövegekéétől különbözik, ezért ha a fogalmazás alapelveit betartják, akkor a szakszövegek nemcsak könnyebben értelmezhetőek, hanem pragmatikai funkciójukat is jobban betöltik (Scarpa 2001: 11).

Heltai (2004b: 413) értelmezésében „a norma olyan szokásos nyelvhasználatot jelent, amely a normatív erő révén orientáló mintaként működve a kívánatos, illetve nemkívánatos nyelvhasználatot” előírja, illetve szankcionálja. Heltai (2004b: 417) a normát nem szigorúan vett kategóriaként kezeli, hanem átmenetként a szabály és a norma, valamint a norma és a konvenció között.

Különböző típusú normák léteznek, pl. fonetikai, fonológiai, morfológiai, lexikai, szintaktikai, szemantikai, terminológiai, pragmatikai (Bartsch 1987: 190–191, idézi Heltai 2004b: 414). Fóris szerint „A terminológiai normán azt értjük, hogy a megfelelő, elfogadott terminus kerül-e használatra az adott szövegben.” (Fóris 2005a: 61). Ezzel egyetért Ablonczyné (2006: 24–25), aki szerint a szakembereknek a hatékony szakmai kommunikációhoz szükségük van a szaknyelvi normák (a szaknyelvi normákról lásd még Fóris 2006b írását), így a terminológiai norma ismeretére is.

Nézzünk meg konkrét példát a terminológiai normára. A vállalat-gazdaságtan tankönyvekben elsősorban a *vállalat* terminus, míg egy társasági szerződésben a *társaság* szerepel (amelyet pl. a vonatkozó jogszabály is így jelöl, lásd a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvényt²⁶, amelyben a *társaság* 1790, míg a *cég* 250 alkalommal fordul elő²⁷). A cégiratokban általában a *cég* terminus (amelyet pl. a vonatkozó jogszabály szintén így jelöl, lásd a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvényt, amelyben a fenti arányok megfordulnak, a *cég* 1904 és *társaság* terminus 476 alkalommal szerepel²⁸). A *vállalkozás* és *társaság* terminusok között a használat eldöntése egyszerűbb, mert az előbbi az egyéni és társas, míg az utóbbi kizárólag a társas vállalkozási formát jelöli. Ha a fenti példák szóösszetételben szerepelnek, akkor már nem szokásos nyelvhasználatról, hanem „szabályról” beszélhetünk. A terminusok használata ilyenkor egy változatra korlátozott: a *kis- és középvállalatok (kkv.)*, *korlátolt felelősségű társaság (kft.)* és *cégkivonat*

²⁶ Az új Ptk. 2014. március 15-i hatályba lépésével a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (Gt.) hatályát veszítette.

²⁷ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600004.TV.

²⁸ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600005.TV.

lexémákat kell terminusként alkalmaznunk. Hasonló példákat más nyelveken is találunk. Angol és német nyelven a cégformáknál a *company* (ang. – ’társaság’) (*limited liability company*, rövidítve *Ltd.* – ’kft.’) és a *Gesellschaft* (ném. – ’társaság’) (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*, rövidítve *GmbH* – ’kft.’) a használatos, amelyek mellett ugyanúgy létezik a *vállalat* (ang. – *enterprise*, német. – *Unternehmen*) és a *cég* terminus (ang. – *firm*, német. – *Firma*). Angol nyelven különösen sok szinonimát találunk (lásd az angol *business*, *undertaking*, *venture*, *corporation*, *society* terminusokat), ami külön vizsgálatot érdemel, azonban itt ettől eltekintünk. Az olasz cégiratokban a magyar nyelvhasználattól eltérően a (ol.) *società* (’társaság’) vagy az (ol.) *impresa* (’vállalat, vállalkozás’) terminust használják, de nem jellemző a (ol.) *ditta* (’cég’), amely leginkább a kereskedelemben (pl. levelezésben) fordul elő. Az olasz szóösszetételekre szintén létezik kötött használat: (ol.) *piccola e media impresa (PMI)* (’kkv’) és (ol.) *società a responsabilità limitata (s.r.l.)* (’kft.’).

1.1.8. A terminológiai harmonizáció

A terminológiai harmonizáció többféle módon értelmezhető. Létezik például szabvány és a terminológia szerinti értelmezése. Az alábbi áttekintés célja, hogy a harmonizációt a fordító szemszögéből is megvizsgálhassuk (lásd továbbá az 5. fejezetet). Nézzük elsőként a szabvány felőli megközelítést.

A *Magyar Terminológia* című folyóirat 2010/1. számában tanulmányt jelentetett meg a terminológiai szabványosítás és harmonizáció kérdéseiről (lásd a szabványosításról Pónyai 2010, Galinski–Weissinger 2010, Bölcskei 2010 írásait). Fóris és Sermann (2010) e területet *A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció* című tanulmányban a szabványok felől közelítve járja körül, továbbá Sermann (2013) *A terminológiai szabványosítás és terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai* című disszertációjában a szabványok kérdéskörét alaposan és részletesen ismerteti. A fenti írások alapján a *szabványosítás* az egységesítésre való törekvésként és azok eredményeinek alkalmazásaként értelmezhető. A szabványosítás jogszabályi keretei meghatározottak (lásd 1995. évi XXVIII. törvényt a nemzeti szabványosításról). A szabványosítási eljárások eredményeit *szabványokban* teszik közzé, amelyek általánosan és ismételten alkalmazható szabályokat és útmutatókat (ajánlásokat) tartalmaznak, és ezeket hivatalosan elismert szervezetek dolgozzák ki és hagyják jóvá (Pónyai 2010).

Picht (2005: 189–196) szerint a terminológiai tevékenységek elhelyezhetők egy skálán, amelynek egyik végpontja az előíró, a másik a leíró jellegű megközelítés. Ebből a szemszögből nézve a szabványok a normatív (előíró) szemléletű szélső pontot képviselik. A szabványokat testületek dolgozzák ki, hagyják jóvá, céljuk az általánosan elfogadható alapelvek (ajánlások) kidolgozása, éppen ezért a legkisebb közös nevező leírására törekszenek.

A terminológiai harmonizáció preskriptív szemléletű leírását az *ISO 860:2007 Terminology work – Harmonization of concepts and terms* szabvány tartalmazza, amely a terminusok alapvető harmonizációs elveit foglalja össze. Ezt a szabványt is az 1947-ben alapított genfi székhelyű ISO nemzetközi szabványügyi szervezetén belül az ún. ISO/TC 37-es számú műszaki bizottság dolgozta

ki, amelynek feladata a terminológiai elvek és munkafolyamatok megfogalmazása (lásd Pusztai 1980: 4, Galinski–Weissinger 2010: 11–13, Fóris–Sermann 2010: 47, Zabóné 2012: 277 írásait), Az ISO 860:2007 szabvány a terminológiai harmonizációs eljárást a szabványosítási módszerek egyik fajtájaként írja le. A nyelvtervezési folyamatként értelmezhető terminológiai harmonizációs eljárás tárgyát – e szabvány szerint – a fogalmak, a fogalmi rendszerek, a definíciók és a terminusok képezik (Fóris–Sermann 2010: 45). Létezik fogalmi harmonizáció, fogalmi rendszerek harmonizációja, definíciók harmonizációja és terminusharmonizáció (ISO 860:2007: 1–2). A fogalmi harmonizáció olyan eljárás, amelynek célja két vagy több egymáshoz közeli, egymást részlegesen fedő fogalom közti azonosság mértékének megállapítása, amelyek különbséget mutatnak szakmai, tudományos, társadalmi, gazdasági, nyelvi szempontból. A különböző eljárások közül az első lépés általában a fogalmi harmonizáció végrehajtása, azaz a definíciók alapján megállapított lényeges fogalmi jegyek összehasonlítása, és a jelölőket ezt követően (lásd a terminusharmonizációt) elemzik (uo.: V.). A cél, hogy a fogalmak és fogalmi rendszerek közötti különbségeket megszüntessék vagy csökkentsék. Ezt nevezik *fogalmak vagy fogalmi rendszerek harmonizációjának* (uo.: 10). Ha a fogalmi azonosság mértéke nagy, akkor lehetőség van a fogalmak definícióinak egységesítésére, amelyeket *harmonizált definíciókban* írnak le (uo.: 11). A harmonizációs eljárásnak kizárólag azonosságot mutató fogalmak között van értelme. Ha fogalmak közti különbségek nem szüntethetők meg vagy nem csökkenthetők, akkor nincs lehetőség szabvány szerinti terminológiai harmonizációra, azokat továbbra is különálló fogalomként és terminusként kell kezelni (lásd uo.: 6–9).

A *terminusharmonizáció* a harmonizált fogalmak jelölőinek kiválasztásra irányuló tevékenység. A terminológiai harmonizáció, azaz a jelölők közti viszony vizsgálatának végrehajtásához általában először fogalmi harmonizációra van szükség, de külön is lefolytathatók, mert előfordulhat, hogy fogalmi harmonizációra nincs szükség, csak terminusharmonizációra, ahogyan ennek ellenkezője is lehetséges. A különböző nyelvek közötti harmonizált terminusok *ekvivalens*-nek, míg az egy nyelven belüli különböző nyelvi jelölők *szinonimáknak* vagy *változatoknak* számítanak, mint például az informatikában a *pendrive*, *pendrájv*, *USB-kulcs*, *memóriakulcs* vagy a fuvarozás és szállítmányozás területén a *paletta* és a *raklap*²⁹.

Arntz et al. (2009: 180–181) leírása alapján a német szabvány (DIN 2332: 1988: 1) lényegét tekintve megegyezik az idézett ISO-szabvánnyal attól eltekintve, hogy a DIN-szabvány a nemzetközi terminológiai harmonizáció kétféle esetét különbözteti meg. Az első esetben két vagy több nyelven már létező, hasonló jelölő által megnevezett, de eltérő fogalmakról van szó. Ilyenkor a definíciók egységesítésével lehet eljutni a fogalmi harmonizációhoz, miközben a

²⁹ „A raklap vagy paletta az egységrakományképzés leghatékonyabb eszköze. A raklapok többnyire fából, vagy műanyagból készülnek, méretüket szabványok rögzítik, legismertebb az EUR-raklap 120cmx80cm” (<http://www.pumix.hu/kereses/lexikon/117-raklap>). (Lásd még: http://www.wikilogistics.ch/begriffe_az_1de.php?begriff_url=Palette).

jelölő nem változik. A második esetben új, bevezetendő fogalomnál kell a jelölő hiányára megoldást megtalálni. Ez utóbbinál mérlegelni kell, hogy vajon az új jelölő érthető lesz-e és az adott szakma vajon elfogadja-e azt.

Az egyes országok tudományos közösségei között, a gyakran látszólag egyező fogalmak között sincs mindig valós egyezés, aminek oka a társadalmak, illetve kultúrák különböző fejlődésében keresendő. A különböző fogalmak jelölőinek megtévesztő hasonlósága pedig korlátokat állít a kommunikáció terén. A terminológiai harmonizáció fő célja a hatékony kommunikáció elősegítése.

A terminológiai kérdéseket a fent leírtaknál jóval tágabban, elméleti és leíró jelleggel vizsgálta korábban Cabré (1996: 37), aki a terminológiai módszerek tárgyalásakor különbséget tett az *egységesítés* (vagy más néven *szabványosítás*) és a *harmonizáció* fogalma között, tehát a harmonizációt nem a szabványosítás egyik fajtájaként értelmezi. Míg a szabványosítási eljárás eredménye a nyelvi jelölők számának csökkentése, addig a harmonizáció esetében az egyeztetésen, az ekvivalencia vizsgálatán van a hangsúly. A szabványosítás a különbségek felszámolásához, a harmonizáció azok elismeréséhez vezet. Míg az előbbire mindig egy domináns irányadó modell létezik, addig az utóbbiban egyik modell sem kerekedik felül. Tehát tág értelmezésben úgy írhatjuk le a terminológiai harmonizációt, mint a különböző rendszerek fogalmainak és jelölőinek összhangba hozatalát.

1.1.9. A terminológia helyzetéről és feladatairól

Ahhoz, hogy megismerhessük a terminológia helyzetét és feladatait, érdemes röviden áttekintenünk – a teljesség igénye nélkül – a diszciplína kialakulásának kezdeteit, fejlődését és napjainkban ellátott feladatait. A mai értelemben vett terminológia fiatal tudományterületnek számít (Cabré 2003:16).

A terminológia előzményeit nemzetközi szinten a XVIII. századra vezetik vissza, a sokoldalú kémikus Lavoisier, de Morveau és Berhollet, valamint a botanikus és zoológus Linné nevéhez kötik, akik szakterületükön a fogalmak pontos elnevezésének és rendszerezésének jelentőségét felismerték (Oeser–Picht 1998: 341–342, Soglia 2002: 9). A magyar terminológia előzményeit elemezve Fóris (2005a: 12–14) megállapítja, hogy az a nyelvújítás időszakára (1772–1867/1872) nyúlik vissza, amikor nemcsak a nemzeti nyelv megújítása kezdődött meg, hanem a terminusalkotás és terminológiai rendezés alapelveit is kidolgozták.

A modern terminológia kezdetei az ún. terminológiai iskolák kialakulásához fűződnek, amelyek a XX. század 30-as éveiben alakultak ki (Soglia 2002: 11–13, Fóris 2005a: 14–15, Bullo 2009: 229). A legismertebb ezek közül a bécsi, a prágai és a szovjet terminológiai iskola. A bécsi iskola nemzetközileg elismert alapító atyjának Eugen Wüstert (1898–1977) tekintik, aki nemcsak felismerte a fogalomból való kiindulás szükségességét, hanem rendszerezett terminológiai tevékenysége során tudatosan alkalmazta is. A prágai iskola alapját egyfelől a strukturalista nyelvészet, másfelől a szaknyelvek leírásának igénye jelentette, amely utóbbi a gazdasági szaknyelv vizsgálatában valósult meg (Muráth 2006: 48–49). A terminológiai iskolák hatással voltak egymás-

ra, a bécsi és a prágai iskola tagjai kapcsolatban álltak egymással. Moszkvában Wüster írásainak jelentőségét már az 1930-as években felismerték, a szovjet terminológiai iskolát ennek hatására alapították meg (Soglia: 2002: 10), amelynek egységes voltát (Lejcsik és Selov 2010: 78 – lásd Kis 2010) cáfolják.

Wüster volt az, akinek tevékenységét azzal is elismerte az ISO (*International Organization for Standardization*) nemzetközi szervezete, hogy 1947-ben létrehozta az ISO/TC 37-es számú műszaki bizottságot (lásd Pusztai 1980: 4, Galinski–Weissinger 2010: 11–13, Fóris–Sermann 2010: 47, Zabóné 2012: 277), amelynek titkárává őt választották. Szintén az ő érdeme a terminológiai rendezésre irányuló UNESCO program elfogadása, amelynek köszönhetően 1971-ben megalakult a bécsi központú Infoterm (*International Information Centre for Terminology*), amely mind a mai napig jelentős nemzetközi terminológiai központ.

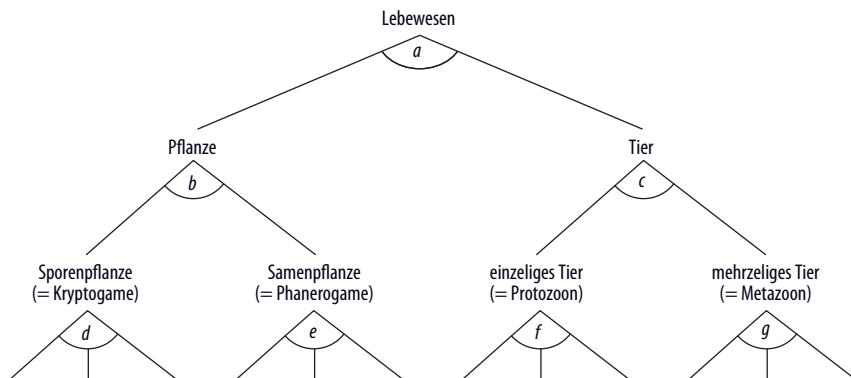
Wüsternek jelentek meg írásai, de sajnálatos módon 1977-ben bekövetkezett halála megakadályozta őt abban, hogy a Bécsi Műszaki Egyetemen tartott *Allgemeine Terminologielehre* (általános terminológiatan) című tantárgy előadásait publikálja, így azokat az előadásokon készített jegyzetek alapján 1979-ben Felber rendezte és tette közzé. Nem fejezhette be és nem adhatta ki Wüster személyesen olyan tervezett írásait, mint a terminológia alapfogalmait tartalmazó kézikönyv vagy a terminusok képzésére (szótő és affixumok) alkotott nemzetközi terminológiai megoldókulcs (Wüster et al. 1979: 7–8, 16, 22–23). Később további posztumusz publikációk is napvilágot láttak, amelyek már nem csak az eredeti wüsteri gondolatokat tartalmazták, viszont ezek váltak közismertté és referenciává: Cabré (2003: 22) ezt nevezi *kiterjesztett általános elméletnek*.

A terminológia alapjainak megismeréséhez érdemes röviden kitérnünk Wüster elgondolásaira és az ún. wüsteri alapelvekre (lásd még 1.1.1. pont alatt). A wüsteri alapelvek között tartják számon az alábbiakat (Wüster 1985, Wüster 1991, idézi Agrario 2003: 43–49; Zabóné Varga 2012: 279):

- a) onomasziológiai megközelítés: a terminológiai tevékenység alapja a fogalom, amely egyben a kiindulópontot is jelenti; a fogalmak a terminusoktól és nyelvi rendszerektől függetlenül léteznek;
- b) a fogalmak különálló egységek és (logikai vagy ontológiai) rendszerekbe foglalhatók (ágrajzon vagy összefoglaló táblázatban ábrázolhatók: lásd a 10. ábrát és 5. táblázatot);
- c) egy fogalomhoz egy terminus rendelhető hozzá, vagyis minden fogalmat csak egy terminus jelöl (1 fogalom: 1 terminus);
- d) a terminológia kizárólag szinkrón jelenségekkel foglalkozik;
- e) preskriptív megközelítés.

A wüsteri elveket az idők során sokan bírálták:

- a) Míg az onomasziológiai megközelítés továbbra is a terminológia alapját jelenti, addig a többi elvet számos kritika érte. Ahogyan azt Bullo megállapítja (2009: 228–230), a fogalomalapú megközelítést az új leíró irányzat sem vonja kétségbe, ellenben Cabré (2003: 28–37) új

10. ábra: Wüster az élőlények besorolásáról szóló ágrajza (Wüster 1985: 137)

				Ausführungsbeispiele
0 Hand- säge	1 Handsägen ohne Vorspannung <i>Merkmalart für die Unterteilung: ein- oder beiderseitig gehalten</i>	1.1 Heftsägen <i>Merkmalart für die Unterteilung: Schnittführung gegenüber der Faser</i>	1.1.1 Heftsägen für Rundholz	
			1.1.2 Heftsägen für Schnittholz	
		1.2 Freispannsägen <i>Merkmalart für die Unterteilung: Schneidkörper blattförmig oder nicht</i>	1.2.1 Zweimann-Blattsägen	
			1.2.2 Zugkettensägen	
	2.2 Handvorspannsägen <i>Merkmalart für die Unterteilung: Blattlänge über oder unter 500 mm</i>	2.1 Bogensägen <i>Merkmalart für die Unterteilung: Schnittführung gegenüber der Faser</i>	2.1.1 Baumsägen	
			2.1.2 Laub und Marketeriesägen	
		2.2 Strecksägen <i>Merkmalart für die Unterteilung: Schnittführung gegenüber der Faser</i>	2.2.1 Strecksägen für Rundholz	
			2.2.2 Strecksägen für Kantholz	
			2.2.3 Strecksägen für Bretter	

5. táblázat: Wüster összefoglaló táblázata a kézi fűrészekről (Wüster 1985: 139)

háromdimenziós modell megalkotását javasolja, amelyben a fogalom helyett a forma és tartalom osztatlan egységeként létrejövő *terminológiai egység* a központi kategória. Ezzel – a terminológia új alapokra helyezésével – radikális változtatás lehetőségét veti fel, amely nemzetközi összefogást kívánó távolabbi célkitűzésnek jelenik meg.

- b) Sager (1990: 29) az elemek meghatározott módon és korlátozott számú minta alapján történő csoportosításával nem értett egyet (lásd az 1.1.5. alfejezetet).
- c) Az egy fogalom egy terminus elvét azért vonták kétségbe, mert e szerint nem megengedett a szinonímia és a homonímia (azonosalakúság) jelenléte a szaknyelvekben, pedig a gyakorlat mást mutat, sőt, a szabványosított terminusok sem mindig válnak széles körben használttá. A terminológia számára megmaradt célként az ambiguitás feloldása; ez azonban inkább törekvésnek fogható fel, mert a valóságban a szakszókincsben is jelen van a poliszémia, homonímia és szinonímia. Czékmán (2010) egy olyan terminológiaiailag rendezettnak mondható területen mint a matematikai szaknyelv, Albertazzi (2000: 107–108) pedig az orvostudományi szaknyelven belül szinonimák létezését mutatta ki. Ezen felül befolyásoló tényezőként kezdték el kezelni a kontextust: „The recognition that terms may occur in various linguistic contexts and that they have variants which are frequently context-conditioned shatters the idealised view that there can be only one designation for a concept and vice versa” (Sager 1990: 112)³⁰. Mindezek miatt a terminusok monoszém, statikus és nem problémakereső megközelítését megkérdőjelezték (Bullo 2009: 230). Kommunikatív szempontból tehát a terminológia dinamikus rendszernek bizonyul, amelyben megjelenik az ambiguitás és a használatbeli különbségek (időbeli, kereskedelmi és írásmódbeli változatok), és ennek következményei a szinonímia és a szaknyelvi frazeológia.
- d) Időközben megjelentek diakrón vizsgálatokkal foglalkozó tanulmányok is (pl. Ahmad 2002).
- e) A megváltozott társadalmi-gazdasági-technikai feltételek másfajta megközelítést kívántak meg, ami a deskriptív szemléletmód elterjedését hozta magával. Cabré – aki tanulmányában a wüsteri elméletet, kritikáit és fogadtatásukat elemzi (Cabré 2003: 18–23) – a szabványosítás túlzott súlyát hibáztatja azért, hogy a terminológiában hosszú ideig a preskriptív szemlélet volt a domináns, ugyanakkor cáfolja, hogy Wüster kizárólag preskriptív szemléletben írt volna róla (Cabré 2000, idézi Soglia 2002: 16, Cabré 2003: 24). Szerinte sokáig nem vizsgálták a terminusokat a valós diskurzusban, ahol a terminusok nem egységesek, és sok esetben nem szabványosítottak (Cabré 2000, idézi Soglia 2002: 16). Egyes

³⁰ Az a felismerés, hogy terminusok különböző nyelvi kontextusokban is előfordulhatnak és gyakoriak közöttük a kontextusfüggők, szertefosztatja azt az idealizált elképzelést, miszerint minden fogalomhoz kizárólag egy megnevezés kapcsolódhat és fordítva.

szerzők bírálták, hogy kevésbé alkalmazható az előíró jellegű megközelítés a jogi, a pénzügyi és a gazdasági, mint a műszaki területen (Agrario 2003: 47). Ugyanakkor az előbbi területeken a preskriptív tevékenység is hasznos, mert a fordítók és más szakemberek számára támpontot jelent.

Bár a terminológia a kezdetekhez képest változásokon ment keresztül, és a wüsteri alapelveket is bírálták, azokat mégsem tagadták meg (Albertazzi 2000: 76, Soglia 2002: 16, 19, Bullo 2009: 228). Ahogyan azt Fóris megállapítja: „A terminológia nemzetközi szakirodalma az alapkérdésekben való egység kialakulásáról tanúskodik” (Fóris 2007b: 15). A változásokat nemzetközi szinten leginkább napjaink informatikai fejlődése és az új társadalmi körülmények, igények hozták, amelyek következtében az alapelvek értelmezése tágabban, rugalmasabban történik. Laurén és Picht 1993-ban a különböző iskolák elméleteit hasonlította össze, és megállapította, hogy több köztük a közös vonás, mint az eltérés (Laurén–Picht 1993: 534). Cabré (2003: 22) szerint ez igaz a hagyományos (mérsékelt, lojális) terminológiai irányzat követőire, de emellett az 1990-es évektől új, változatos felfogások jelentek meg. Olyan új vizsgálati szempontok fogalmazódtak meg, mint pl. a kontextus és kommunikációs helyzet vizsgálata (Albertazzi 2000: 75). Ide sorolható Antia tanulmánya, aki szövegelemzéseivel alátámasztja, hogy sem az írás, sem az olvasás nem passzív tevékenység, ezért a terminusok dinamikus olvasatát javasolja (Antia 2002: 109). Megállapítja továbbá, hogy a terminus a kontextusban általában csak egyféle jelentést, jellemzőt tár fel, éppen ezért nem javasolt terminusok vizsgálatakor kizárólag kontextust kontextussal szembeállítani, mert a fogalomról általában teljes képet nem ad. Példaként a (ol.) *paradigma* terminus egy adott szövegen belüli húszféle értelmezését említi (Antia 2002: 103) [lásd még az (ol.) *operatore* terminus elemzését a 3.4. alfejezet b) pontja alatt].

Napjainkra különböző irányzatok alakultak ki (Soglia 2002: 14 alapján):

- ún. nyelvészeti-terminológiai irányzat: szabványosításra törekszik és hagyományos szemléletmódot követ;
- fordításorientált megközelítés: a terminológia fordítástámogató jellegét helyezi előtérbe (ide sorolják pl. az Európai Uniónál folyó terminológiai tevékenységet);
- nyelvpolitikai irányzat: kisebbségi nyelvek támogatása.

A határvonalak elmosódtak, főleg a fordításorientált és a nyelvpolitikai irányzat között. A Magyarországon folyó terminológiai tevékenységek közül a 140 éves múlttal rendelkező szabványosítási tevékenységet, valamint annak intézményeként a Magyar Szabványügyi Testületet és elődeit (Pónyai 2010) kell megemlíteni. Fontos továbbá az UNESCO kezdeményezésével 2005-ben alapított MaTT (A Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsa; www.matt.hu) szervezete (Voigt 2008), és a 2006-ban Szombathelyen létrehozott TermIK kutatócsoport (Terminológiai Innovációs Központ), amelynek utódja a 2009 óta Budapesten, a Károli Gáspár Református Egyetemen működő Terminológiai Kutatócsoport

(TERMIK) (Fóris 2010a). A Pécsi Tudományegyetemen a Terminológiai Dokumentációs Központot szintén 2006-ban alapították (Muráth 2010).

Bár a fentiek fontos kezdeményezések, azonban a teendők a terminológia területén ezzel nem zárultak le. A terminológia magyarországi feladataival Fóris több írásában is foglalkozik (2005a: 103–109, 2006a, 2007b: 24, 2010a), amelyek közé az alábbiak tartoznak: terminológiai adatbázisok létrehozása, a terminológia széles körben való oktatása, onomasziológiai szemléletű és interdiszciplináris együttműködéssel végzett terminológiai rendezés a különböző tudományos- és szakterületeken, a magyar terminológia nemzeti egységesítési folyamatának bekapcsolása a nemzetközi-szabványosítási folyamatba, a magyar nyelvi kisebbségek támogatása, pl. határokon átívelő terminológiai munkálatokkal és további kutatásokkal.

Vizsgálataimban a terminológiát a fordítástudomány felől közelítem meg, és elsődlegesen a fordításorientált terminológiával foglalkozom. Elemzéseimben a hagyományos terminológia-felfogás mellett az új szempontok megjelenését, így a kontextust vagy a kommunikációs szituációt is előnyben részesítem. A fordítónak számos kihívással kell szembenéznie munkája során. Ahogyan azt Rey megfogalmazza:

„Translators who have to pass a text from a source language into a target language, must for each subject field obtain terminological equivalents even when the concepts in the field are incompletely named in that language (...) It should always be possible to offer translators a standardised solution: this is the task of terminology” (Rey 1995: 101).³¹

Ekvivalensekre a fordítónak akkor is szüksége van, ha az országok társadalmi-gazdasági rendszerei jelentős mértékben különböznek egymástól. Az elektronikus terminológiai adatbázisokban az informatikai eszközök kapacitásának és az ábrázolási lehetőségeknek köszönhetően a terminusok közti ekvivalencia szintje és esete a javasolt ekvivalenssel a részletes információkkal együtt rögzíthető.

1.2. A lexikográfia és a terminológia kapcsolatáról

A fejezetben a lexikográfiát a terminológia nézőpontjából releváns szempontok alapján tárgyalom. Elsőként meghatározom, hogy mit értek lexikográfia alatt, majd a terminológiai és a lexikográfiai szemléletmódot hasonlítom össze. Ezt követően a szótár meghatározására és szótártípológiai szempontokra térek ki.

³¹ A szöveget a forrásnyelvről a célnyelvre átültető fordítónak abban az esetben is szüksége van minden egyes szakterületen terminológiaiilag korrekt ekvivalensre, ha az adott fogalomra a célnyelvi szakterületen nem létezik pontos megnevezés (...) a fordító számára egy szabványosított megoldásnak mindig rendelkezésre kellene állnia: ez a terminológia feladata.

1.2.1. A lexikográfia meghatározása

Magay (2004a) a lexikográfiát a lexikológiával összevetve határozza meg: „a lexikológiának és a lexikográfiának tulajdonképpen ugyanaz a kutatási anyaga, tárgya: a szó, vagyis mindkettő alapvetően a szavak eredetével, formájával és jelentésével foglalkozik, csak a lexikológia elméleti megközelítésben, tudományos igénnyel és módszerrel vizsgálja tárgyát, a lexikográfia pedig gyakorlati jellegű tevékenység” (Magay 2004a: 53). A különbségeket részletesebben kifejtve a lexikológiát ún. szókincstannak vagy szókészlettannak, míg a lexikográfiát szótártannak vagy szótártudománynak nevezi. Fontos megjegyezni, hogy ez utóbbi tágabb fogalom: „Arra egyébként, hogy a lexikográfián nem pusztán szótárírást, szótárírói tevékenységet kell érteni, hanem elméletet, azaz szótártudományt, szótártant is, nálunk – és európai viszonylatban is figyelemreméltóan – Országh László mutatott rá (Országh 1954: 225–233)” (Magay 2004a: 54). Ennek a felismerésnek a nemzetközi szintű elterjedése az 1970-es és 1980-as években következett be. A lexikográfia fogalmát Fóris még részletesebben tárgyalja: „a lexikográfia a szótárkészítés tudománya, mások szerint pedig nemcsak a szótárak készítésével foglalkozik, hanem a szótárak történetével, fejlődésükkel, készítésük alapkérdéseivel, egy adott történelmi kor vagy szerző lexikai repertoárjának összeállításával, egyszerűen mindazzal, ami a szótárral kapcsolatos” (Fóris 2002: 12). Ugyanezt a kérdést Pajzs (2008: 9) másfelől közelíti meg, aki leírja, hogy szakmai körökben vita tárgya, hogy ki is a lexikográfus: „az, aki szótárakat készít, vagy az is, aki csak rendszeresen ír/előad róluk.” Az utóbbiakat a *metalexikográfia* művelőinek nevezi.

A *metalexikográfia* elnevezést különböző szerzőknél megtaláljuk (Muráth 2007: 155, Fata 2009: 11). Fóris (2007a: 296) szerint a *metalexikográfia* szó magyar nyelvű közleményekben való megjelenése az olvasóban bizonytalanságot eredményez. Véleménye szerint ennek oka, hogy míg az angolszász szakirodalomban a lexikográfia (*lexicography*) gyűjtőfogalomként jelenik meg és nemfogalomként a gyakorlati szótárkészítést (*dictionary making*) és az elméleti kutatást (*dictionary research*) egyaránt magába foglalja, addig a német szakirodalomban a nemfogalom elnevezése hiányzik és csak a két fajfogalom elnevezése létezik, azaz a gyakorlati szótárkészítésé (*Lexikographie*) és az elméleti kutatásé (*Metalexikographie*) (Fóris 2007b: 296, részletes elemzését lásd Fóris 2012). Egyes szerzők használják még ezen felül a *szaklexikográfia* terminust (Muráth 2007: 156, Muráth 2009: 328, Arntz et al. 2009: 43), ezáltal megkülönböztetve a lexikográfia azon ágát, amely kifejezetten a szakszótárakkal foglalkozik. A továbbiakban gyűjtőfogalomként a *lexikográfia* terminust használom. A lexikográfia alatt a köznyelvi és szaknyelvi szótárírást gyakorlatát és elméletét egyaránt értem.

1.2.2. A lexikográfia és a terminológia szemléletbeli különbségeiről

Az egyik legjelentősebb különbség, hogy míg a lexikográfiában a vizsgálat elsődleges tárgyát a jelentés, addig a terminológiában a fogalom képezi: „Das Reich der Begriffe wird in der Terminologie als unabhängig vom Reich der Benennungen angesehen. Daher sprechen die Terminologen von „Begriffen“,

während die Sprachwissenschaftler in Bezug auf die Gemeinsprache von „Wortinhalten“ sprechen” (Wüster et al. 1979: 23)³². A gyakorlatban a két terület nem határolódik el ennyire élesen egymástól, az átfedés egyik oka pl. a terminusok mindkét területen való jelenléte, de a különböző feladatok, szemléletmód és eltérő módszerek miatt különböznek egymástól (Fóris 2005a: 68). Ezzel egyetért Castagnoli (2003: 19–20), aki szerint az átfedés a terminológiai glosszáriumok vagy adatbázisok készítésénél mutatkozik meg, amelyek ritkán készülnek kizárólagosan onomasziológiai szempontok szerint, mert a terminusok kinyerése (kivonatolása) során a vizsgáldás a szemasziológiai megközelítést is megkívánja.

A terminológiát és a lexikográfiát hagyományosan a két szemléletmód összevetésével mutatják be (Brekke 2001: 179, Magris et al. 2002: 96, 123–124, Fóris 2005a: 68, Muráth 2006: 166, Uzonyi 2006: 120, Arnzt et al. 2009: 189), azaz az onomasziológiai megközelítést a szemasziológiai megközelítéshez képest szokás tárgyalni. A *szemasziológiai megközelítés* a nyelvi jelből indul ki és annak jelentéseit keresi, az *onomasziológiai megközelítés* kiindulópontja a fogalom vizsgálata, a jelölőt a fogalomhoz rendeli hozzá. A két szemléletmódra többféle elnevezés is használatos, Fóris (2005a: 68) a szemasziológiai megközelítésre a *’jel-alapú’*, az onomasziológiaiakra a *’fogalom-alapú’* elnevezéseket is alkalmazza. Uzonyinál (2006: 120) az előbbire a *jelentésleíró*, az utóbbira a *megnevező* elnevezéseket találjuk, Muráth (2006: 166) a *nyelvészeti elv* és a *terminológiai elv* elnevezést is használja. Demeczky (2008: 201) ugyanezt a témakört a terminológiai adatbázisok gyakorlati alkalmazása felől közelíti meg, amikor az IBM vállalatban belül használatos szoftver két különböző megjelenítési felületét írja le. Az egyiket *fogalomközpontú*, míg a másikat *szóközpontú* felfogásnak és megjelenítési módnak nevezi. A szóközpontú megjelenítés egy jelölő összes adatát, alakváltozatait, nyelvtani jellegzetességeit, szöveggörnyezetét és – a szó különböző jelentéseiként tárolva – a nyelvi jel által jelölt fogalom meghatározását vagy meghatározásait mutatja be. Ezzel szemben a fogalomközpontú megjelenítésnél egy terminográfiái bejegyzés alatt csak egyetlen fogalom szerepel, amelynek definícióját adja meg, továbbá a fogalmat jelölő szavakat (terminust, szinonimákat, ekvivalenseket), a tárgykört és a kapcsolódó fogalmakat tünteti fel. Fontos, hogy a terminológiai adatbázis alapvető belső szerkesztési módját (onomasziológiai megközelítés) ne tévesszük összes a megjelenítési móddal (szóközpontú vagy fogalomközpontú megjelenítés).

Brekke (2001: 179) – kérdésfeltevés formájában – a két terület közti különbséget lényegre törően szemlélteti. Eszerint a lexikográfus munkája során arra összpontosít, hogy mit jelenthet egy adott szó („What does this word mean?”), míg a terminológus arra keresi a választ, hogy ha adva van egy fogalom egy tárgykörön belül, akkor azt vajon melyik terminus (azaz jelölő) kép-

³² A fogalmat a terminológiában a megnevezéstől függetlenül kezelik. Ezért beszélnek a terminológiában „fogalmakról”, míg a nyelvészek a köznyelv vonatkozásában a „szavak tartalmát” emlegetik.

viseli a legmegfelelőbb módon („Given this concept within its domain, what term could most adequately represent it?”).

Egyetértek azzal, hogy a terminusok kinyerésénél szükség lehet a szemaszológiai megközelítésre is, hiszen nem minden esetben beszélhetünk két- vagy többnyelvű vizsgálatoknál arról a klasszikus esetről, amikor az új fogalmakra még nem alakult ki jelölő. Gyakran a vizsgálat a már meglévő jelölőkből, jelentéseikből indul ki, a nyelvi adatok további elemzésében és rögzítésénél azonban már az onomaszológiai szempontok a dominánsak. Ha nem vizsgáljuk meg ugyanis a fogalmakat definíciók segítségével, és kizárólag a nyelvi jelekre és a jelentésekre koncentrálunk, könnyen beleeshetünk abba a hibába, hogy látszólag hasonló nyelvi jeleket szinonimának tekintünk, mint pl. a *cégjegyzést* és a *cégbejegyzést* (lásd a 6. fejezetet) vagy a *határnapot* (konkrét teljesítési naptári nap)³³ és a *határidőt* (a teljesítés időtartama, amelybe a kezdési nap általában nem számít bele). Tehát a lexikográfust ugyanúgy segítheti az onomaszológiai megközelítés, ami Arntz et al. (2009: 189) tapasztalatai szerint a szakszótáraknál egyre inkább érvényesül. Ez a szótárelemzésekből kiderült: „A vizsgálatokból levonható egyik fontos megállapítás az, hogy a szótárak készítése során a terminológiai módszerek ismerete és felhasználása is szükséges. A lexikológia, lexikográfia és a terminológia, terminográfia szemlélete és módszerei egymást kiegészítik” (Fóris 2005a: 68).

1.2.3. A szótár

A szótárak és egyéb fordítói segédeszközök a lexikográfia és a terminológia olyan fontos kapcsolódási pontját jelentik, amely a fordítók számára is releváns terület:

„A tömegében egyre növekvő, típusában a szakmai szövegek irányába erősen eltolódó fordítási és tolmácsolási feladatok nehézsége elsősorban nem abból adódik, hogy két nyelv nyelvi jeleit kell egymásnak megfeleltetni, hanem abból, milyen mértékben sikerül a forrásnyelvi szövegben adott információt a cél nyelv fogalmi és nyelvi rendszerére leképezni (úgy is mondhatnánk, hogy tulajdonképpen nem szavakat kell lefordítani, hanem a denotátumot a cél nyelvben szokásos módon, a cél nyelv normáinak megfelelően kell megjelölni). Ezért a fordítás és tolmácsolás során, mint az közismert, a nyelvi ismeretek mellett a szaktárgyi-szaknyelvi ismeretek is szükségesek, és elengedhetetlen a megfelelő, naprakész segédanyagok léte” (Fóris 2006a: 739).

³³ Lásd pl. Ptk. „6:35. § [A teljesítés ideje] (1) A teljesítés ideje meghatározható határnap vagy határidő tűzésével. Határnap tűzése esetén a szolgáltatást ezen a napon kell teljesíteni. Határidő megjelölése esetén a szolgáltatás a meghatározott időtartamon belül bármikor teljesíthető, kivéve, ha az eset körülményeiből az következik, hogy a jogosult választhatja meg a teljesítés időpontját.” (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV)

A szótárak mindig is az információhoz való hozzájutás fontos eszközei voltak, referenciaanyagként szolgálnak, a bennük összegyűjtött információk viszonyítási alapot jelentenek a hozzájuk fordulók számára. Tanulásra, anyaggyűjtésre alkalmazhatóak, megbízhatóságuk, hitelességük lényeges elemük (vö. Fóris 2005a: 69, 2006d: 35).

Napjaink fejlődésére jellemző a nagyfokú szakosodás és az interdiszciplináris tevékenység egyre nagyobb gyakorisága. E folyamat következménye, hogy a tudományos, a szak- és a köznyelv is közeledik egymáshoz, számos terminus gyorsan átkerül a köznyelvbe, így rögzítésük a szak- és köznyelvi szótárakban egyaránt szükségessé válik (Fóris 2006c: 94, 2006d: 35). Sajnos előfordul, hogy nem valósul meg a szakemberek közötti szükséges együttműködés (Fóris 2004b: 121), így a szócikkek kidolgozása szakemberek nélkül történik (Fóris 2006d: 52), ami adataik megbízhatóságára, minőségére hatással van.

A szótárak többféle szempontból is vizsgálhatók. Pl. a TERMIK kutatócsoport a következő vizsgálati szempontokra fókuszál tagjainak publikációiban (Fóris et al. 2007: 173):

- Tükröződnek a nyelvben végbement változások a Magyarországon forgalomban lévő szótárakban? Hogyan képes igazodni a magyar szótárkiadás a terminológiai változásokhoz?
- Az onomasziológiai és a szemasziológiai szemlélet valóban elkülöníthető-e a különböző típusú szótárakban? Léteznek kifejezetten fogalomalapú szótárak?
- A szótári jelentésmegadás hiteles, pontos? Megfelel az adott szakterületen elfogadott és használatos jelentésnek?

A szakma által egységesen elfogadott szótárdefiníció hiányát felismerve Fóris a szótárra a következő meghatározást fogalmazta meg: „olyan egy- két- vagy többnyelvű strukturált adatbázis, amely – hordozótól függetlenül – szavak, kifejezések, fogalmak jelentését, magyarázatát, eredetét, egyszóval jellemzőit, és ezeknek adott szempont szerint, kulcsszavakkal történő osztályozását tartalmazza, egy meghatározott korpusz vizsgálata alapján” (Fóris 2002: 21). A definíció hatására megindult vita folyományaként a *Lexikográfiai füzetek* 3. számában Szöllősy (2007) kritikájára válaszolva Fóris módosítja a szótárdefiníciót: „A szótár olyan egy-, két- vagy többnyelvű gyűjteményes adatbázis, amely – hordozótól függetlenül – nyelvi egységek jellemzőit, és ezeknek adott szempont szerint, kulcsszavakkal történő osztályozását tartalmazza, egy meghatározott korpusz alapján” (Fóris 2007a: 301). Ez a definíció tágabb, és az összes lexikográfiai típusú művet, tehát lexikonokat és enciklopédiákat is magába foglalja. Fóris (uo.) a lexikográfiai szakirodalmat tanulmányozva jutott arra a következtetésre, hogy a *szótár* szó egy szűkebb és egy tágabb fogalmat is takar. Fóris (uo.) egyetértve tehát a szótáron nemcsak azokat a hagyományos értelemben vett nyomtatott szótárakat értem, amelyek alfabetikusan rendezik a címszavakat és ismertetik értelmi magyarázatukat vagy megadják idegen nyelvi megfelelőjüket (általános értelmező és kétnyelvű szótárak), hanem minden egyéb szótártípust is, tágabb értelemben a lexikonokat, enciklopédiákat is. A lexikográfiai vizsgálódásomban

ezért a hagyományos értelemben vett szótárakon kívül egyéb szótár jellegű lexicográfiái referenciaműveket is bevontam (lásd a 3.2. alfejezetet). Hasonlóan járt el a matematika-szótárakkal végzett vizsgálataiban során – ugyanezen okból – Czékmán (2007) is, de ezt támasztja alá Pajzs álláspontja is, aki megállapítja: „a szótárak és enciklopédiák szétválása történetileg szintén a nyomtatott kötetek korlátainak (is) volt köszönhető, érthető, ha a mai technika lehetőségeit kiaknázva az enciklopédiák és szótárak között a határvonal mindinkább elmosódik” (Pajzs 2008: 9). Ezzel összhangban Arntz et al. (2009: 187) a szótárakat nyelvi és szakismereti (enciklopédikus) szótárakra különítik el, és megállapítják, hogy a két típus között gyakran fordul elő átfedés, különösen a szakszótárak esetében.

A szótárak kulcsszerepet játszanak a gazdasági kommunikáció minden szintjén. Magyarországon a *lexikográfia paradigmaváltásának* (lásd Fóris 2002: 16, 23, 2004a: 41, 2006c: 93³⁴) kezdeti periódusával nagyjából egybeesik egy másik nagy befolyású esemény, amely a gazdasági szakszótárírásban fordulópontot jelentett: az 1989/1990-es rendszerváltás (vagy rendszerváltozás³⁵), amikor az állami monopóliumok megszűnésével és a piaci igények megjelenésével átalakult a gazdasági rendszer, és ennek következtében a szakszókincsben is jelentős változások zajlottak le. A rá következő években a naprakészség jegyében többségükben szűk szakmai szókinccsel felölölő szótárak jelentek meg (Fóris 2004b).

A szótárak piacán ugyanúgy a felhasználói igényeknek kell megfelelni, mint bármely más piacon, ezért új szótár tervezésekor a célcsoport igényeit nem szabad figyelmen kívül hagyni. E téren fontosak a nyelvtanulók szótárhasználati szokásaira fókuszáló felmérések (Kontra 1997, Márkus–Szöllősy 2006, Pintérné Márkus 2011). A megváltozott igényeknek próbált szintén elébe menni pl. az a német–magyar nyelvpárosításban készült gazdasági szótár (Dragaschnig et al. 1998), amelyet az egyik szerző „kontextus-szótárnak” (Muráth 2005: 83) nevez. A szótár előnyei közé tartozik nemcsak az, hogy kontextust ad meg, hanem hogy definíciókat, szinonimákat is ismertet, és a ritkán használatos szavakra és a regionális variánsokra is felhívja a figyelmet. „Gyakori eset, hogy a felhasználónak az ekvivalensen kívül további információra is szüksége lett volna a keresett szóval vagy ekvivalenssel kapcsolatban, sokszor enciklopédikus jellegűekre is” (Pajzs 2007: 174). Ezzel kapcsolatban végzett vizsgálatokat Fata (2009), aki kérdőívek segítségével – az elvárásokat figyelembe véve – felmérést készített gyakorló fordítók körében, és a kétnyelvű *fordítói szótár* elméleti és gyakorlati lehetőségeit elemezte. A fordítói szakszótárt a következőképpen ha-

³⁴ „Paradigmaváltás akkor következik be, amikor a tudományos közösség egy része már nem fogadja el vagy nem teljes egészében fogadja el a régi paradigmát, és szükségesség válik az addig használt alapfogalmak újradefiniálása. A paradigmaváltást az idézi elő, hogy a tudományos, gazdasági és társadalmi változások következtében megváltoznak a különböző dolgok, folyamatok egymáshoz való viszonyai, megváltozik a környezetünkről való ismeretünk, ezért az egyes szakterületek fogalmai részben módosulnak, egyes fogalmak eltűnnek, ugyanakkor újak keletkeznek.” (http://www.feek.pte.hu/data/2013/1017/698/07_3_2006_dec.pdf).

³⁵ Ahol a könyvben rendszerváltás szerepel, az alatt a rendszerváltást és rendszerváltozást egyaránt értem.

tározza meg: „A kétnyelvű fordítási célokra készült szakszótár egy olyan használati tárgy, amelynek legfontosabb célja, hogy a kiszemelt célcsoport (jelen esetben: fordítók) információs igényét a lehetséges felhasználói szituációkban a szótár tárgyául szolgáló szókincs tekintetében (jelen esetben: nyugdíjbiztosítás) mindkét nyelven kielégítse” (Fata 2009: 195). A Grimm Kiadó gondozásában 2005-ben megjelent *Magyar–német német–magyar nyugdíjbiztosítási szakszótár* (Fata 2005) számos pluszinformációt kínál a felhasználónak. A szakszótár a hagyományos szótári struktúrára jellemző adatokat (nyelvtani adatokat, rövidítéseket, szinonimákat, antonimákat, kollokációkat, példamondatokat) tartalmazza, de a szócikkekben részletes magyarázatokat, forrásokat (pl. jogszabályokat, honlapcímekeket), fordítási mintákat találunk, valamint utalást a mellékletekre. A mellékletek hasznos, lényegre törő ismertetőket tartalmaznak a magyar és német nyelvű országok nyugdíjbiztosítási rendszeréről.

Az ezredforduló időszakát leginkább nagy sebességgel zajló változások jellemzik. Ezek a gyors változások a nyelvet sem kerülik el, hatásuk leginkább a terminusok számának gyors növekedésében mutatkozik meg. Ennek egyik következménye, hogy a gyors változások követésére kevésbé a nyomtatott, hanem sokkal inkább az elektronikus szótárak képesek. Míg korábban egy-egy bonyolultabb kérdés tisztázásához természetes volt több referenciamunka áttekintése, napjainkban már megbízható forrásokból azonnali válaszokat várunk el. Pajzs (2008: 3) és Gaál (2010a: 435–436, 2012: 228) a lexikográfia nemzetközi tendenciáit elemezve megállapítják, hogy az online szótárak dominanciája valóban erősödik, minőségük és megbízhatóságuk azonban változó. Ciola (2007: 54), Pajzs (2008: 3) és Arntz et al. (2009: 254–255) a figyelmet szintén a minőség és megbízhatóság kérdéseire hívja fel. Arntz et al. (uo.) a források ellenőrzését javasolják. Az online szótárak fő gyengesége az, hogy ilyen jellegű szótárt bárki alkothat és közzétehet. Gaál (2010a: 432, 435–436) az online elektronikus szótárakat elemezve megállapítja, hogy nem az információhoz való hozzáférés jelenti a gondot, hanem annak szelektálása és feldolgozása. Az online segédessz-közök terén dinamikus a fejlődés, amelynek fő okai a korlátlan elérhetőségben, gyorsaságban, kényelemben és naprakészségben keresendők. Az online szótárak gyakran olyan nyelvi rétegeket fednek le, amelyekre a hagyományos szótárak nem vagy csak késéssel képesek reagálni, ami az online szótárak erőssége.

Nemcsak a felhasználói igények mások azonban, hanem a szótárszerkesztés kötöttségei is. A nyomtatott szótáraknak szinte minden jellemzőjét meghatározták a formából eredő kötöttségek. Prószéky (2004) tanulmányában elemzi, hogy az elektronikus szótárakat milyen szempontok alapján kell újraértelmezni, hogy valóban élni tudjanak a számítógépes tárolás nyújtotta lehetőségekkel (vö. Fóris 2004a: 36). Pajzs (2008: 5) szerint sem szükséges az elektronikus szótáraknak hasonlítaniuk a nyomtatott szótárakhoz méretben, a címszavak elrendezésében, a szócikkek struktúrájában, és elődeiknél sokkal rugalmasabban alakíthatók. Mindkét szerző kiemeli, hogy az elektronikus szótárak meghaladják azt az állapotot, hogy csak a nyomtatott szótárak feljavított változatai volnának. Az elektronikus hordozónak köszönhetően az adatok lekérdezése jóval több találatot eredményez, valamint lehetővé válhat az is, hogy maga a felhasználó döntse el, hogy milyen adatokat, milyen elrendezésben kíván felhasználni.

Gaál (2013) a *Hermes* folyóirat 50. ünnepi, kifejezetten gazdasági szótárakról szóló számáról recenziót írt. A folyóiratban megjelent tanulmányában Besomi (2013) a gazdasági szótárak keletkezésének és fejlődésének történetét tekinti át, amelyet több fő szakaszra oszt fel: a) a XVIII. században enciklopédia jellegű gazdasági szótárakat publikáltak, amelyek az általános gazdasági műveltségről és a gazdálkodástudományról szólnak, b) a XVIII. század végén és a XIX. század elején megjelentek a kereskedelmi szótárak, majd c) a XX. században az üzleti szótárak, amelyeket d) a közelmúltban elektronikus szótárak követnek. Besomi (2013: 26–27) az utolsó csoportot elemezve olyan innovatív változatokra is felhívja a figyelmet, mint a német *Gabler Wirtschaftslexikon* (<http://wirtschaftslexikon.gabler.de>), amely – az ismeretanyag elaprózottságát csökkentve és az ontológiai megközelítésre emlékeztetve – a címszót külön grafikai ábrázoláson belül az öt legfontosabbnak ítélt címszóval nyílakkal összekötve mutatja be. Ugyanitt Kwary (2013: 69) írásában az okostelefonokon használható elektronikus szótárakat elemezve arról számol be, hogy a kifejezetten e célra praktikusán kifejlesztett változatok hiányoznak, illetve még nem működnek megfelelően. A közelmúltban paradigmaváltáson keresztülment lexikográfiának szembe kell tehát néznie az új szótárkészítési és -használati kihívásokkal és a megfelelő stratégiákat meg kell találnia.

1.2.4. Szótár-tipológia

A szótárak csoportosítására rendkívül sokféle mód kínálkozik. Fóris (2001: 347) a következő csoportosítási szempontokat sorolja fel: 1) terjedelem, 2) nyelvek száma, 3) betűrendes vagy tematikus elrendezésű, 4) szakterület alapján (általános vagy szakszótár), 5) innovatív jelleg szerint (teljesen új vagy átdolgozott kiadás), 6) a hordozó alapján (nyomtatott, elektronikus). Atkins és Rundell (2008: 24–25) további szempontként a célcsoport meghatározásából származó és a felhasználás szerinti szempontokat is megemlíti: ugyanazon a nyelven beszélő személyek, két nyelvet beszélő csoport vagy világszerte használatos szótár; felhasználók foglalkozása (nyelvész, felnőtt, nyelvtanuló és iskolás, kisgyermek); használati szempont: dekódolás (a szavak jelentésének megértése, fordítás) és kódolás (a szavak megfelelő használata, fordítás, tanítás). Arntz et al. (2009: 189–193) ezen felül a szemasziológiai és az onomasziológiai megközelítés szerint készített szótárakat, valamint az előíró és leíró szótárakat különíti el egymástól.

A szótárvizsgálatok szempontjait elemzi Magay (2004b), valamint Fóris és Rihmer (2007). Magay (2004b: 86) kifogásolja, hogy kevés a tárgyilagos, elfogulatlan, tudományos megalapozottságú szótárkritika. Ennek érdekében különböző vizsgálati szempontokat vet fel: a szótár szókészletének vizsgálata, potenciális felhasználók, címszavak elrendezése, felhasználóbarát-e a szótár, milyen a szócikk felépítése, a nyelvtani információk módja és mértéke, a poliszmia, a szinonímia és az ekvivalencia kezelése. Fóris és Rihmer (2007: 112–113) olyan szempontrendszerrel dolgoztak ki, amelyen belül a különböző vizsgálandó szempontokat három nagy csoportba sorolják:

- I. szótárral kapcsolatos információk (háttér, pl. az adott nyelvterület szótárkultúrája);
- II. a szótár tartalmáról szóló információk: statikus leírás, mint pl.:
 - A) a szótár fizikai tulajdonságai,
 - B) szótárszerkezet: megastruktúra (pl. előszó, útmutató), makrostruktúra (alfabetikus vagy tematikus elrendezés), mikrostruktúra (szócikk felépítése) és mezostruktúra (utalószövegek),
 - C) tartalma: lexikológiai, fonológiai alapok, grammatikai, szemantikai információk és egyéb releváns nyelvészeti információk;
- III. a szótár használatáról szóló információk (dinamikus leírás).

A hagyományos és az elektronikus szótárak jellemzői között jelentős átfedés van. Ezt támasztja alá Gaál (2012), aki Fóris és Rihmer (2007) szempontjait részben átvéve [pl. a C) pontot változtatlanul], a technológia fejlődését is számba vevő, az online szótárakra érvényes, számos példával alátámasztott szempontrendszert dolgozott ki. Bár a szerző szerint az általa kidolgozott rendszer nem tekinthető teljesnek, hiszen ezen eszközök napjainkban dinamikusan és állandóan változnak (pl. hangfelismerésen alapuló keresés a szótáron belül, beszédfelismerésen alapuló keresőmotor), mégis a Gaál által kidolgozott igen komplex rendszer számos jellemzőt lefed. Rendszerét – amely három fő kiegészítő csomópont köré szerveződik – itt csak lerövidítve, néhány megjegyzéssel bővítve mutatom be (Gaál 2012: 225–250):

- I. Az online szótárral kapcsolatos háttér-információk
 1. Tágabb háttér: papírszótári előzmény vagy eleve online szótárnak szánt változat.
 2. Szűkebb háttér: intézmény, kiadó, magánszemély vagy közösség, esetleg szervezet és felhasználó által szerkesztett szótár.
- II. A szótár tartalmáról szóló információk
 1. Az online szótár fizikai leírása olyan új szempontok szerint, mint a technikai paraméterek (pl. hardverkövetelmények, szótársebesség; futtatási platformok mint okostelefon, táblagép; a felhasználóbarát szerkesztés), az internetes beágyazottság (pl. összegyűjtött linkeket tartalmazó szótárportál), ár (pl. ingyenesség).
 2. A szótár szerkezeténél a hagyományos négyes felosztás érvényesül [lásd Fóris–Rihmer 2007 B) pontját], de olyan új tartalmakkal, mint pl.:
 - a megastruktúrán belüli előszó alatti adatvédelmi információk vagy a használati útmutató/súgó (pl. GYIK vagy FAQ) felsorolása;
 - a makrostruktúrán belül a keresőmotor jellemzése alatt a keresés módja nemcsak betűrendes vagy tematikus, de szórésztletre keresés is lehetséges; a keresés hatóköre nem kizárólag zárt rendszerű, a lekérdezés módja pedig logikai operátorokkal vagy wildcardok segítségével is történhet; a keresési találatok megjelenítése pl. relevancia szerint is lehetséges, a találatok megjelen-

- hetnek felsorolás jelleggel vagy kifejtett szócikkek formájában; a közölt anyag jellege multimédiás tartalmakkal (képi, audio- és videoinformációkkal) bővíthető;
- Az online szótárral kapcsolatos háta mezostruktúra, amely a belső és külső utalások rendszere, ahol a szerző permanensen és nem permanensen megjelenő linkeket különböztet meg.
- III. A szótár tartalma [lásd Fóris–Rihmer 2007 C) pontját]
- IV. A szótár használatáról szóló információk:
1. A szótár kezelhetősége (a felhasználóbarát jelleg mint visszatérő szempont).
 2. A szótári adatok megbízhatósága.
 3. A szótári információk frissítése.
 4. A szótár innovatív jellege.
 5. A szótár szakmai fontossága (pl. betölti-e munkaeszköz funkcióját).

A fenti leírás az összetett, de néhány visszatérő jellemzővel is logikusan felépített szempontrendszerből csak ízelítőt nyújt, egyértelművé teszi azonban azt, hogy az online szótár minősítéséhez valóban új jellemzők vizsgálata is szükséges. A nyomtatott szótárak vizsgálatánál Magay (2004b) szempontjait, valamint Fóris és Rihmer (2007) szempontrendszerét követtem, míg az online szótáraknál a Gaál (2012) által felsorolt jellemzőket is figyelembe vettem.

1.3. A fordító és a terminológus munkájáról

Ez az alfejezet a fordító és a terminológus munkájának összehasonlításáról szól. Ehhez elsőként a terminológia és fordítástudomány kapcsolatából indulok ki, utána a fordító és a terminológus alapvető feladatait veszem számba, ezen belül a fordító jellemzően terminológiai vonatkozású feladataival foglalkozom.

1.3.1. A terminológia és a fordítástudomány kapcsolatáról

A terminológia és a fordítástudomány egyaránt az alkalmazott nyelvészet egy-egy ága. A fordításelmélet (más néven fordítástudomány) Klaudy definíciója alapján „az alkalmazott nyelvészet egyik ága, amely a fordítás folyamatát, végeredményét és funkcióját vizsgálja a fordítási szituációban résztvevő összes nyelvi és nyelven kívüli tényező figyelembevételével” (Klaudy 1999: 152).

A terminológia és a fordítástudomány közös kutatási területei közé tartozik az *ekvivalencia* és a *fordítói segédeszközök vizsgálata*. Az ekvivalencia mindkét területnek központi kategóriája. A terminológia az ekvivalenciaviszonyokat a terminusok és a terminológiai rendszerek szintjén vizsgálja, a fordítástudományban viszont különböző megközelítései léteznek az ekvivalencia fogalmának. Ezek – amelyeket Klaudy (1997: 72–83) részletesen elemez – alapvetően a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg egyenértékűségének vizsgálatára koncentrálnak. A különféle ekvivalenciamegközelítések közül az ekvivalencia fogalmát Klaudy (uo.) kommunikatív ekvivalenciafelfogása a szöveg szintjén

ragadja meg: „Azt a célnyelvi szöveget tekintem valamely forrásnyelvi szöveg kommunikatív ekvivalensének, mely a referenciális, a kontextuális és a funkcionális ekvivalencia követelményeinek egyaránt megfelel” (Klaudy 1997: 81). A referenciális egyenértékűség azt jelenti, hogy a valóság ugyanazon szeletére vonatkozik a forrás- és a célnyelvi szöveg, a kontextuális egyenértékűség értelmében a forrás- és célnyelvi mondatok ugyanolyan helyet foglalnak el a szövegben belül; a funkcionális egyenértékűség lényege, hogy a forrás- és célnyelvi szöveg ugyanazt a szerepet (értsd alatta műfaj) töltse be az olvasók körében. A referenciális funkciót Klaudy (uo.) a fordítás egyik alapvető feltételének tekinti. Egyes fordításkutatók az ekvivalencia fogalmának vizsgálatát nem tartják szükségesnek, így pl. Toury (1980, idézi Klaudy 1997: 83), aki az ekvivalencia kérdését elvetve a célnyelvi követelményeket helyezi előtérbe. Ettől függetlenül az ekvivalencia továbbra is a fordítástudomány lényeges vizsgálati tárgya maradt. A sokféle megközelítés miatt azonban még az ekvivalencia kérdésében sincs ’ekvivalencia’, ahogy Snell-Hornby (1994: 15) írja: „selbst die Äquivalenz ist nicht äquivalent”³⁶, és az ekvivalencia illúzióját említi (uo.). Arntz et al. (2009: 151) szerint is ez a fordítástudomány egyik legvitatottabb területe.

A fordítók számos, úgynevezett fordítói segédeszközt vesznek igénybe munkájuk során. A fordító segédeszközeinek kérdéskörét Klaudy – Holmes (1988) alapján – az alkalmazott fordítástudomány ágába sorolja (Klaudy 1997: 33, 2007: 258), a fordítás-előkészítés folyamatában pedig a lexikai előkészítés fázisába helyezi (Klaudy 2007: 258). Az előkészítési fázisban valóban hangsúlyos a segédeszközök használata, így a terminológia kérdése is, a gyakorlatban azonban gyakran a terminológia a fordítási folyamatot végigkíséri. Természetesen a legegyszerűsebb eset az, ha a szakfordítónak a munkája során már csak kidolgozott terminusok behelyettesítésével kell foglalkoznia, azonban a gyakorlat általában mást mutat. Ezt támasztja alá Kuriánnak (2002) a franciaországi Rennes 2. Egyetem Fordító- és Terminológusképző Központjánál szerzett tapasztalatokról szóló írása, amelyben a terminológiai kérdések a potenciális megrendelői igényekhez igazodva projekt formájában és modern fordítói segédeszközök használatával megvalósuló Gouadec-féle fordításoktatási modell minden szakaszában felmerülnek (Gouadec 1999, 2002a, 2002b). A modell a fordítási folyamatot három fázisra osztja: fordítás-előkészítés, szűk értelemben vett fordítás és az utómunkálatok.

1.3.2. A terminológus és a szakfordító feladatainak összehasonlítása

A fordítástudomány és a terminológia kapcsolódási területei után nézzük meg, hogy miben különbözik a fordító és a terminológus tevékenysége, és miben nyújthat kapaszkodót a terminológia a fordító számára. Ehhez a két mesterség jellemzőit hasonlítjuk össze.

A *fordító* – Klaudy (1999: 152) meghatározása szerint – „az a személy, aki az aktuális fordítási/tolmácsolási szituációban létrehozza a megértést az egy-

³⁶ Maga az ekvivalencia (fogalma) sem ekvivalens.

más nyelvét nem ismerő forrásnyelvi feladó és célnyelvi vevő között. A fordító/tolmács kettős szerepet játszik: a forrásnyelv szempontjából vevő, a célnyelv szempontjából pedig feladó”. Fordító alatt könyvemben a szakfordítót – mint a műfordító ellentétpárját – értem.

A fordító által végzett tevékenységet, azaz a fordítást Klaudy a következő módon értelmezi:

- „– mint eredmény (*product*) – a fordítás eredményeképp keletkezett célnyelvi szöveg;
- mint folyamat (*process*) – az írott forrásnyelvi szöveg megértésének (dekódolás), a forrásnyelvi szövegről a célnyelvi szövegre való áttérésnek (transzkódolás) és írott célnyelvi szöveg megalkotásának (kódolás) folyamata” (Klaudy 1999: 152).

A szakfordítás minőségét erősen befolyásolják a fordító előzetes szakismeretei, tájékozottsága és – szaknyelvről lévén szó – terminuskeresési stratégiái. Ráadásul mai megváltozott, felgyorsult, globalizált világunkban már nem elegendő az, ami korábban, azaz a fordítók előző generációi az évtizedek során felhalmazott tapasztalataikat (főleg szakszókincsüket) akár teljes szakmai pályafutásuk alatt hasznosíthatták. A fogalmak és terminusok oly gyorsan változnak, hogy megoldást leginkább egy megfelelő módszer elsajátítása jelenthet. Napjainkban tehát inkább olyan fajta szaktudásra van szükség, amelyik elveket és munkamódszereket ad. Az idő szorításában csupán megérzésekre hagyatkozásnak pedig negatív következményei lehetnek. A szakfordítók tehát nem mondhatnak le megbízható információk kereséséről, szakembertől való tanácskérésről és azok szakmailag helyes feldolgozásáról és alkalmazásáról. A megfelelő információkat megbízható fordítói segédeszközök hiánya esetén korábban gyakran szakkönyvekben vagy szakértőhöz fordulva kaphatták meg, míg mára inkább a megbízhatóság szempontjából óvatosan kezelendő internetes forrásokhoz fordulnak. Természetesen ez utóbbiak nem mindig megbízhatatlanok, gondoljunk pl. az elektronikus jogszabály-tárakra³⁷.

Ahogy a fordító feladata sem az, hogy terminusokat „kitaláljon”, vagy kizárólag a megérzéseire hagyatkozzon, ma a terminológus sem „mindentudó”, tevékenységét elvek és módszerek betartásával végzi. Ilyen a terminológiai munka, amely a fogalmak és jelölők szisztematikus gyűjtésével, leírásával, feldolgozásával és közzétételével kapcsolatos tevékenység. A terminológiai munkának különböző típusai és mélységei léteznek. Lehet pl. leíró és előíró egyaránt. Ez utóbbira egy cégen belüli egységes terminushasználtnál lehet szükség. A terminológiai munka fajtáit részletesen ismerteti többek közt Arntz et al. (2009: 217–227), akik leírásukban azokat az eljárásokat külön tárgyalják, amelyeket a fordítók gyakran neveznek terminológiai tevékenységnek, de való-

³⁷ pl. net.jogtar.hu; <http://www.legislation.gov.uk/>; <http://www.usa.gov/Topics/Reference-Shelf/Laws-shtml>; <http://www.gesetze-im-internet.de/aktuell.html>; <http://www.legifrance.gouv.fr/>; www.leggiitaliane.it.

jában nem egyeznek meg a hatékony és tényleges terminológiai munkával. A szerzők a célzott keresést, a szólisták készítését és a fogalmi mezők elnagyolt feldolgozását sorolják ide. A célzott keresés akut fordítási problémák megoldására és a fogalomhoz közvetlenül kapcsolódó ekvivalenciaviszonyok feltárására irányul. Általában egy terminus kontextuson belüli értelmezésére korlátozódik. Az újbóli felhasználás érdekében az eredmények rögzíthetők, ahogyan ezt a gyakorlatban a fordítók meg is teszik (pl. Excel-táblázatban). Az ilyen jellegű találatokat maguk a fordítók közzé is teszik, pl. a Proz.com (www.proz.com) honlapon vagy a Huterm honlapján (www.huterm.com), illetve levelező fórumán. Azonban ennek az eljárásnak az eredményessége megkérdőjelezhető, mert a terminológiai vizsgálatok egyes szakaszait nem járja végig, ezáltal a terminusok pontos rendszerbeli helyét nem jelöli ki. A szólistáknak és a fogalmi mezők elnagyolt feldolgozásának a felhasználhatósága szintén korlátozott, mivel gyakran intuitív módon készülnek, és az adott fogalmi rendszer terminológiáját nem fedik le megfelelő módon.

A szisztematikus terminológiai munka is elnagyolt osztályozással indul, azonban ezt követően megtörténik minden egyes terminus aprólékos feldolgozása. A rendszerezett avagy szisztematikus terminológiai munka különböző szakaszokból áll (Arntz et al. 2009: 217–227):

- szervezési feladatok, mint pl. a megrendelői igények felmérése, információk gyűjtése a célcsoportról, a közzétételi forma kiválasztása, szakértők bevonása;
- a domén behatárolása: a tárgykör kapcsolódási pontjainak megkeresése más tárgykörökhöz viszonyítva; ez igen összetett tevékenység, mivel léteznek több területtel határos tárgykörök, mint pl. a környezetvédelem; ennek megállapítására általában szakértőre is szükség van;
- a domén felosztása kisebb egységekre (az aldomének meghatározása);
- a dokumentáció beszerzése és elemzése: ebben a szakaszban is fontos a szakemberrel (pl. közgazdász, jogász stb.) való konzultáció, ami a szakértelmet és a naprakészséget és az eredeti szakmai anyagok felhasználásával a megbízhatóságot biztosítja;
- további információk, fogalmak és jelölők előzetes egymáshoz rendelése; pl. elektronikus adatbázis készítésénél a leíró mezők meghatározása (ehhez létezik ISO-szabvány is³⁸); Arntz et al. (uo.) erről egy sematikus ábrát is mellékel (11. ábra), amely az egyszerű terminológiai adatbázis terminográfiai cédulájának (adatlapjának)³⁹ alapvető leíró mezőit (adatmezőit) tartalmazza, mint pl.: szakterület, nyelv, azonosító szám és egyéb kódok, terminus, nyelvtani jellemzők, definíció és kontextus, szí-

³⁸ Lásd ISO 12620:2009 Computer applications in terminology – Data categories.

³⁹ Az angol megfelelő a *record*, a német az *Eintrag*, az olasz *scheda terminografica*, a magyar terminushasználat nem egységes: *terminográfiai cédula* (magába foglalja a papíralapú és az elektronikus változatot), alternatívák: *terminográfiai adatlap*, használatos még a *terminográfiai bejegyzés* vagy egyszerűen *bejegyzés* is.

nonima feltüntetése, szerkesztők, dátum, ahol a nyelvi adatok mindegyike mellett szerepel a forrás;

- a fogalmi rendszerek felállítása: az A nyelv minden egyes fogalmát össze kell vetni a B nyelv fogalmaival, ami megadja a fogalmi rendszerek struktúráját;
- a fogalmi rendszerek részletes kidolgozása: a meglévő anyag rendszerezése, végleges formába öntése; pl.: ekvivalenciaszintek, szinonimák megállapítása, annak tisztázása, hogy szükség van-e újonnan kidolgozott jelölőkre, akár fordítási javaslatok formájában;
- a terminológiai adatok prezentálása a felhasználónak (megrendelőnek).

Schmitz (2010a) szerint a terminológus a gyakorlatban menedzserként működik és olyan feladatokat lát el, mint:

- ekvivalenciavizsgálat;
- szinonimák, rövidítések, ajánlott és nem ajánlott terminusok meghatározása;
- javaslatétel új terminusokra;
- a meglévő terminusok dokumentálása;
- nyelvtani és használati információk, definíciók keresése és írása;
- kontextus keresése;
- grafikai ábrázolás;
- fontos megjegyzések, segédanyag gyűjtése;
- fogalmi rendszerek felvázolása;
- minőségellenőrzés;
- a terminológiai eredmények közzététele.

A fentiek megvalósítása a terminológiai munkafolyamat elemzését és gondos tervezését igényli, amelyhez hozzátartozik a szoftver és egyéb eszközök kiválasztása, de szerves része a terminológiai munka költségelemzése is. Az aprólékos terminológiai munka nemcsak idő-, hanem költségigényes is, viszont ha eredményeit minél többen használják, annál gyorsabban térül meg, valamint minél korábban történik meg a bevezetése, annál hatékonyabb. Demeczky (2009) a terminológiai munka előnyei közé az időnyereséget és ennek köszönhetően a költségcsökkentést, valamint a minőség javítását sorolja. Demeczky tanulmányában (uo.) részletesen beszámol az adatbázisok vállalati környezetben történő megvalósításának gyakorlati tapasztalatairól.

A *Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis?* című tanulmányomban (Tamás 2012b: 17–18) arra kerestem a választ, hogy vajon mi a terminológus szerepe, mi az, ami munkájában adott, mennyire lehet ő kreatív. Egyetértek azzal, hogy napjainkban vállalati szinten nem egyszerű terminológusra, hanem sokkal inkább terminológia-menedzserre van szükség, aki

- kidolgozza ki a vállalat terminológia-menedzsmentre vonatkozó stratégiáját,
- a csapatmunkát koordinálja,

Fachgebiet(e)			Sprache
Teilbestand	Projektcode	Notation	Klassifikations- schlüssel
Benennung			Quelle
(Kurzformen, Abkürzungen, orthographische Varianten)			Grammatische Angaben
Definition(en)			Quelle(n)
Kontext(e)			Quelle(n)
Bemerkungen			
Synonyme (falls nicht als separater Eintrag, dann mit Angabe der Quelle)			Quelle(n)
Erfasser – Datum	Bearbeiter – Datum		Eintragsklasse

11. ábra: *Az egyszerű terminológiai adatbázis terminográfiai cédulájának sematikus rajza (Arntz et al. 2009: 223)*

- munkáját meghatározott keretek között végzi,
- a célcsoport igényeit felméri,
- a nyelvi adatokat kezeli, rögzíti, frissíti.

Karöltve dolgozik különböző szakemberekkel, mint:

- az informatikus,
- a nyelvi szakemberrel (fordító, lektor),
- az adott szakterület szakemberével (pl. közgazdász, jogász).

Sőt, az ügyfelek pozitív és negatív visszajelzéseit sem hagyhatja figyelmen kívül. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a terminológia-menedzser nem rendelkezik nyelvi és tárgyismerettel, ami mindenképpen előnyére válik. Ettől függ,

hogyan van szükség szakemberrel való konzultációra vagy terminológiai munkacsoport felállítására.

Mozgástér kínálkozik számára az adatok rögzítésében és közzétételében is, mert döntenie kell olyan kérdésekben, mint pl. (Tamás 2012b: 17):

- Milyen felépítésű legyen a terminológiai adatbázis (kivéve, ha az nem kötött adatmezőkkel rendelkezik)? Mi felel meg leginkább a felhasználói igényeknek? Milyen plusz elemeket tartalmazzon? Szükség van-e jogszabályi hivatkozásokra, ábrára vagy fotóra (pl. műszaki terminus esetében), külső hivatkozásra (amely hamar elavulhat, ezért talán szerencsésebb a kontextus beillesztése), vagy a terminológiai rendszer ábrázolására stb.?
- Ha nincs definíció, akkor a terminológus a fogalmi jellemzők alapján alkothat-e definíciót? Melyik definíciótípus felel meg leginkább a célcsoport igényeinek?
- Hogyan jelölje az ekvivalenciaszintet? Milyen kategóriákat használjon?
- Melyik a megbízható forrás?
- Milyen szakemberrel konzultáljon?

Tehát a terminológia-menedzser fő feladatai közé tartozik, hogy megfelelő háttérrel nyújtson a csapatmunkához, megbízható forrásokat gyűjtson, szakértővel konzultáljon (mind nyelvi aspektusból, mind a tárgyismeret szempontjából), és a terminológiai elvek és módszerek érvényesülését felügyelje.

Nagyfokú türelmet és precizitást igénylő, aprólékos, néhol monoton jellegű munka, de kreativitást is megkíván, még ha meghatározott keretek között teszi azt lehetővé. Igaz ez pl. a terminológiai adatbázis felépítésének megtervezésére, hiszen a nyelvészeti algoritmus kidolgozásával el kell döntenie, hogy az adott terminográfiai cédulán milyen adattípusokat, illetve adatokat (tartalmat) érdemes előnyben részesíteni. A végső cél az, hogy az adatbázis könnyen hozzáférhető, felhasználóbarát környezetben, egy helyen, megbízható adatok nyújtásával a fordító számára megoldásokat úgy kínáljon, hogy az egyben túlmutasson az egyszerű behelyettesítésen. A terminológiai adatbázis a többletinformációknak köszönhetően ezt lehetővé teszi, mert mérlegelési lehetőséget is biztosít, az információk széles körű közzétételével pedig mód van a terminusok egységes használatára és ebből a szempontból minőségi munka végzésére (Tamás 2012b: 18).

Bár a terminológus és a fordító munkaköre különbözik egymástól, de munkájukban több kapcsolódási pont is van, hiszen a fordítás során a megfelelő terminusok használata a fordító számára is fontos, minőséget befolyásoló tényező. A szakfordítónak ismernie kell a megfelelő fordítói segédeszközöket, és munkája során tudnia kell használni az adott szakterület terminusait. A szakfordító számára a terminológiai keresés időigényes tevékenységet jelent, ezért általában inkább célzott keresésre korlátozza vizsgálatait. Szakszöveg fordításakor Sager (1994: 206) szerint a terminológiai kutatások a fordítók munkaidejének akár 50%-át is kitölthetik. A szűk időkorlátok miatt a fordítónak a rendszerezett terminológiai tevékenység teljes folyamatát bejárni nincs ideje. A fordítók, ha

meghatározott időn belül a megfelelő terminust nem találják meg, gyakran önkényesen újat alkotnak, de ahogyan Fóris írja: „Az ilyen módon alkotott kifejezések legtöbbször nem illeszkednek a célnyelv terminológiai rendszerébe, és nem is válnak valódi terminussá” (Fóris 2005a: 91, lásd még Fóris 2005b: 51). Bár igaz, hogy a szakember ennek ellenére kikövetkeztetheti, hogy mi az adott szöveg üzenete és tárgya (Heltai 2005: 53), ha valaki azonban az adott fordításból szeretne tájékozódni vagy azt referenciaként használva (szótár, tankönyv) abból információkhoz jutni, az félrevezetheti őt: „Nehéz vagy lehetetlen a feldolgozás akkor, ha a befogadó nem ismeri a fogalmakat, az információ tartalmát, hanem éppen a normát sértő szövegből kíván ezekkel megismerkedni” (Fóris 2005a: 96, 2005b: 46).

A terminológiai munka különböző mélységeit nagyon jól szemlélteti Schmitz (2010a) csoportosítása, aki háromféle módszert sorol fel:

- ad hoc terminuskeresés, azaz célzott keresés;
- szövegorientált terminológiai munka, pl. szöveg előkészítése;
- doménorientált terminológiai munka, azaz egy adott szakterület terminusainak kidolgozása.

Ez a csoportosítás megfelel egy fordítóirodánál dolgozó terminológus feladatainak. Egyetértek azzal, hogy a fordítónak az idő szorításában nincs ideje teljes körű vizsgálat elvégzésére, ezért munkavégzéskor általában ad hoc vagy esetleg szövegorientált terminológiai munkát végez (lásd az 6. összefoglaló táblázatot). A szoftverek használata ugyan egyénileg is megoldható, de az adatbázis-építés általában nem „one-man-show”, hanem csapatmunka eredménye (Picht 2010b).

	Célja:	Ki végzi:
Ad hoc (célzott) terminuskeresés	egy-egy felmerült probléma azonnali megoldása	fordító, terminológus
szövegorientált terminológiai munka	konkrét szöveg előkészítése	fordító, terminológus
doménorientált terminológiai munka	teljes domén, a fogalmi és terminológiai rendszer kidolgozása	terminológus

6. táblázat: *A terminológiai munka különböző mélységei*

Éppen ezért fontos a megfelelő minőségű fordítói segédeszközök megléte, ami alatt nemcsak papíralapú és elektronikus szótárakat, hanem elektronikus terminológiai adatbázisokat is értek. Ahogyan azt Muzii megállapítja:

„Al traduttore interessa servirsi della terminologia, meno, molto meno produrla. I tempi sempre più ristretti con cui un traduttore è costretto a confrontarsi inducono, infatti, a fare uso dell’esistente, magari a

lamentarsene, ma di rado a integrarlo. E quando questo accade, il contributo è spesso limitato a una coppia di termini, magari arricchita da un vago riferimento contestuale, non certo dal florilegio di dati che una scheda terminologica correttamente compilata imporrebbe” (Muzii 2005: www.mediazionion-line.it)⁴⁰

Kurián (2005) a hivatásos terminológus kutatásait tematikus, míg a fordítóét eseti terminológiai tevékenységnek nevezi. Ez utóbbit a fordításnak alárendelt, konkrét szöveghez szükséges, azaz szövegorientált tevékenységként határozza meg. Sager (2001: 251–255) a fordítást és az alkalmazott terminológiai tevékenységet az alábbi módon veti össze (7. táblázat):

Fordítás	Alkalmazott terminológia
A fordító a nyelv felhasználója.	A terminológus a nyelvre mint fogalomrendszerre tekint.
A fordítás dinamikus folyamat.	A terminológia-összeállítás a terminusok azonosításának, elkülönítésének és leírásának statikus folyamata.
A fordító ad hoc megoldásokat választ. A fordító a terminusokat kontextusban használja.	A terminológust nem érdeklik az egyszeri, laza összefüggések. A terminológus elvlasztja a terminust a kontextustól.
A fordítók az ekvivalenseket intuitív módon választják ki.	A terminológus analitikus (elemző) módon dolgozik, szintézist inkább a terminusalkotás során használ, és leginkább a szavak szintjén.

7. táblázat: A fordítási és a gyakorlati terminológiai munka összehasonlítása
(Sager 2001: 251–255 nyomán)

A fentiek sarkítva ugyan megállják a helyüket, de a valóság sokkal árnyaltabb képet mutat. A terminológiai munka alapvetően valóban statikusként definiálható, a terminológiát időről időre azonban frissíteni kell, főleg a napjainkban zajló gyors fejlődés és változások miatt. Továbbá a terminológus sem veti el teljesen a kontextus használatát, de másképpen alkalmazza azt, mint a fordító. Célja, hogy a terminusok használatát bemutassa vele. A már korábban emlegett intuitív és ezáltal önkényes ekvivalensválasztás problémája itt is szerepel. Ebből a csapdából a szakfordító számára kiutat a terminológiai szemléletmód és eszközök elsajátítása jelentheti. Így valósulhat meg az, hogy a fordító feladata

⁴⁰ A fordítót érdekli a terminológia, de sokkal kevésbé annak előállítása. Az a szűk időkeret, amely a fordító rendelkezésére áll, arra készíti őt, hogy a már meglévő eszközökkel dolgozzon, és inkább esetenként panaszkodjon, mintsem kiegészítse. Ha pedig mégis megteszi, akkor kiegészítése általában csak egy terminuspárra korlátozódik, amelyet esetleg valamilyen kontextuális hivatkozással bővít ki, de ez semmiképpen sem vetekedhet egy megfelelő módon kitöltött terminológiai adatlap információival.

legyen a terminológia megismerése, és nem fordítva, a szakember találgasson vagy igazodjon a fordító újításaihoz. Ideális esetben, ha a szakfordítónak a leg-rövidebb úton, vagyis a rendelkezésre álló segédanyagokkal a terminus-terminus megfeleltetésre nem sikerül megoldást találnia, akkor az onomasziológiai módszerhez nyúl, és fogalmi szinten vizsgálatot végez, elkerülve ezzel azt, hogy megmaradjon a nyelvi jelek közti „felszíni” hasonlóság elemzésénél. Ezzel az eljárással már közelebb kerül a terminológus módszereihez. A szakfordító számára a szűk időkereten túl további gondot jelenthet, ha idegen nyelvre fordít, hogy nem rendelkezik a célnyelven megfelelő szakmai ismeretekkel. A szakfordító gyakran indul ki a teljes vagy részleges ekvivalenciaszint feltételezéséből, ilyenkor a forrásnyelvi definíció segítséget nyújthat a megfelelő döntés meghozatalához. Ennek segítségével megtalálható kiindulási pontként a nemfogalom, és ellenőrizhető, hogy vajon az adott célnyelven létezik-e megfelelő. Az ilyen típusú célzott keresések általában megfelelő eredményre is vezethetnek.

A gyakorlatban előfordulhat az is, hogy a terminológus és a fordító mint szakma nem különül el élesen egymástól. Fischer (2010a, szóbeli közlése) kérdőív segítségével vizsgálatot végzett az Európai Uniónál dolgozó terminológusok munkájával kapcsolatban. Ennek eredményeképpen megállapította többek között, hogy 1) az uniós intézményeknél általában a fordítókból lesznek a terminológusok; 2) gondot okoz a terminológuskurzusok hiánya. Fischer (2008) szerint „az uniós terminusokat általában a fordítók alkotják, a szakmai konszenzust (illetve annak lehetőségét) megelőzve, fordítói megoldásaik pedig beépülnek az uniós terminológiai adatbázisba (IATE), és ezzel valódi terminusokká válnak” (Fischer 2008: 395). Az Európai Unióban az új terminusok megjelenése tömeges, és szükséges a célnyelvi megfelelő minél gyorsabb megtalálása, rögzítése, közzététele és használata. Korántsem biztosított azonban az, hogy a szakemberek is a fordítók által „kitalált” terminusokat fogják használni, illetve lehetséges, hogy az újonnan alkotott jelölőt a fordítók sem egységesen használják. A gazdasági szakemberek oldaláról tekintve inkább azt állíthatjuk, hogy az uniós környezetben a fordító „terminust alkothat”, ha azt szakmai közösség nemcsak rögzíti, hanem el is ismeri és terjeszti (lásd az 1.1.3. pont alatt). Jogszabálytervezet módosítását kívánta meg például az, amikor a fordító a kereskedelmi forgalmazásban használt *zsírszegény*, ill. *sovány* tej helyett a félzsíros, ill. fölzött tejet írta (Villányi 2014). Érdekes példa a *megfelelőségi nyilatkozat* (<http://iate.europa.eu>), amelyet a szakma az adatbázis által kínált megoldás ellenére is gyakran *konformitás nyilatkozatnak* (www.bramac.hu) nevez. Tehát ebben az esetben önmagában az adatbázisban való rögzítés még nem garantálja azt, hogy az újonnan kiválasztott jelölőkből az uniós kontextus nélkül és a jogszabályokban rögzítés ellenére is a szakma által széles körben használt terminus lesz, főleg akkor nem, ha nem kötelezően előírt mindenki számára az ott szereplő nyelvi jelölők alkalmazása. Ahogyan azt Fischer–Lesznyák (2013: 121) is írja, a szakértők a könnyebb beazonosítás miatt előszeretettel élnek a szókölszönzésből és tükörfordításból származó kifejezésekkel. Ez jellemző a gazdasági szakemberekre is.

A leírtak alapján a 8. táblázatban a fordító és terminológus munkájának jellemzőit vetem össze, amiből látható a fordító és a terminológus munkájának hasonlósága és különbözősége is, és az, hogy mit kínál a terminológia a fordító számára.

Fordító	Terminológus
ad hoc terminológiai tevékenység	rendszerezett (szisztematikus) terminológiai tevékenység
szűk időkeret	időigényes tevékenység
a nyelvi jelből indul ki	a fogalomból indul ki
a fogalmakat izoláltan kezeli	a fogalmakat fogalmi rendszerbe helyezi
az adott kontextusba illő megoldást keres	a kontextus példaként szolgál
szövegszintű vizsgálatot végez	doménben gondolkodik
esetleges a dokumentáció	folymatosan dokumentál
szoftverhasználat: terminus-terminus találatot tartalmazó szöszedet formájú terminológiai adatbázis (Word, Excel, esetleg fordítástámogató szoftverrel rögzítve), bár gyakran a fordítómémória használatára korlátozódik	szoftverhasználat: terminológiai adatbázis-építés a megfelelő fordítástámogató szoftverrel (előkészítő fázisban esetleg Excel-táblázat használata)
egyéni vagy csoportos tevékenység, de önálló munkavégzés	elsősorban csapatmunka eredménye

8. táblázat: *A fordító és a terminológus tevékenységének összevetése*

A fordító számára – véleményem és tapasztalataim szerint – a kapaszkodót az jelentheti, ha a terminológiai elveket és módszereket minél alaposabban megismeri, és bár a tevékenysége szűk időkeretekhez kötött, de az alapelveket a gyors, ad hoc típusú terminuskeresésnél betartja. Ez alól leginkább akkor mentesülhet, ha a rendelkezésére bocsátott szöveg terminusait számára terminológus már feldolgozta és azokhoz hozzáférése biztosított.

1.4. A gazdasági szaknyelvről

Ebben az alfejezetben kiindulásunk alapja, hogy a *terminológiát* nem mint a szaknyelv kutatás egy szűk területét, hanem mint a terminológia elméleti és módszertani vizsgálatainak alkalmazását értelmezzük. A szaknyelv kutatás és a terminológia eltérő alapállásból indul ki (lásd a 1.1.1. pontot): míg a szaknyelv kutatás a szaknyelvet (szakszókincset) elsődlegesen nyelvészeti rendszerező megközelítéssel elemzi, addig azt a terminológia a wüsteri alapelvekre építve, mint fogalmi rendszert vizsgálja, és nem tekint el a nyelv és szakismeretek egységétől (Oeser–Picht 1998: 343, Soglia 2002: 10). Ettől függetlenül a két területnek vannak kapcsolódási pontjai, ezért érdemes ebben az alfejezetben szaknyelv kutatás néhány idevonatkozó megállapítására is röviden kitérni.

Nem újkeletű megállapítás, hogy a szaknyelv fogalmának különböző megközelítései léteznek. Nincs sem egységes definíciója, sem egységes elnevezése és nyelvészeti viták tárgyát számtalanszor képezi (Hoffmann 1998a), ami napjainkra

is igaz. Különböző elnevezései léteznek mint pl.: angol nyelven *special language*, *Language for Special Purposes*, *Language for Specific Purposes (LSP)*, német nyelven használatos a *Fachsprache*, *Register*, *Subsprache*, francia nyelven a *langues spéciales*, *langues spéciales*, *langues des spécialité*, olasz nyelven a *lingua di specializzazione*, *lingua di specialità*, *linguaggio settoriale*, *linguaggio specialistico*, *sottocodice*, *codice specialistico*, *lingua speciale*, *lingua specifica*, *tecnoleto*, *microlingua* (Scarpa 2001: 1, Castagnoli 2003: 36, Ablonczyné 2006: 20, Czékman 2010: 36).

A hazai nyelvészek a szaknyelv meghatározásakor leggyakrabban Kurtán definícióját idézik, amely szerint:

„A szakmai nyelvhasználat fogalmát úgy értelmezzük, mint valamely szakmai beszédközösség specifikus célú nyelvhasználatát, amely egyértelműen és világosan tükrözi a valóságnak azt a részét, amellyel egy adott terület közössége foglalkozik, és ezen keretek között a szóbeli és írásbeli kommunikáció jellegzetes megnyilvánulása. Ez a specifikus célú nyelvhasználat interdiszciplináris összefüggések többszintű kölcsönhatásaiban ragadható meg. Gyakorlati szempontok miatt alkalmazzuk némi egyszerűsítéssel ezen fogalom szinonimájaként a szaknyelv kifejezést” (Kurtán 2003: 50).

Ugyanakkor Kurtán (2003: 37) is megállapítja, hogy a szaknyelv fogalmának meghatározása vitatott és számos kérdést vet fel pl. a fogalom interdiszciplinaritása, a szaktudományok, a nyelvészet és társtudományai gyors fejlődése miatt. A definíciók többsége azonban egyoldalú, mindössze néhány fogalmi jellemzőt mutat be (pl. a nyelv eszközeit korlátozott módon való alkalmazása) és/vagy általánosító kijelentéseket tartalmaz, esetleg csak azt határozzák meg, hogy mi nem tekinthető szaknyelvnek.

Kifejezetten a szaknyelvkutatás modelljeiről jelentetett meg részletes elemzést Fóris (2010b). A szaknyelvkutatásban a szaknyelv mellett további kulcsfogalom a *szakszöveg* fogalma, amely a szaknyelv gyakorlati megvalósulása és a szaknyelvi kutatások elsődleges vizsgálati tárgyát képezi. Hoffmann szerint annak eldöntésében, hogy köznyelvi vagy szaknyelvi, illetve ezen belül milyen típusú szakszöveggel van dolgunk, a funkcionális és strukturális jellemzők gyakorisága a döntő (Hoffmann 1998b: 261).

1.4.1. A gazdasági szaknyelvről a terminológia és a szaknyelvkutatás szemszögéből⁴¹

Ebben a részben egy rövid terminológiai szempontú meghatározást követően a gazdasági szaknyelvet elsőként történeti szempontból tekintem át röviden, majd általános jellemzőit ismertetem, és ezen belül a terminológiai szempontú

⁴¹ Terjedelmi okok miatt eltekintek a szaknyelvnek a szaknyelvkutatás szempontjából történő részletes meghatározásától, amelynek részletes leírását a könyv alapjául szolgáló disszertáció (Tamás 2010a) tartalmazza.

meghatározás nehézségeinek néhány szempontjára is kitérek. A terminológiai szakirodalomban – ha Arntz et al. (2009: 10) terminológiai kézikönyvét vesszük alapul – láthatjuk, hogy a német DIN 2342:1992 szabvány definícióját veszik át: „Fachsprache: der Bereich der Sprache, der auf eindeutige und widerspruchsfreie Kommunikation im jeweiligen Fachgebiet gerichtet ist und dessen Funktionieren durch eine festgelegte Terminologie entscheidend unterstützt wird” (Arntz et al. 2009: 10)⁴². A definíció a hangsúlyt a szaknyelv sokféleségére, a köznyelvtől való elhatárolásra helyezi és a szakszókincs szerepét emeli ki.

Történelmi szempontból a gazdaságtudomány viszonylag fiatal tudományágnak számít, bár a mai modern gazdasági tudományok alapjai még a XVIII. századra nyúlnak vissza, amikor a régi kereskedői terminológiát a gazdaságpolitika szókinccse váltotta fel (Ablonczyné 2000: 44). A magyar gazdasági szaknyelv kialakulása a nyelvújítás időszakára nyúlik vissza. Az előzményekről és jellemzőkről Fábíán Pál *A gazdasági élet nyelvéről* címmel (Fábíán 1955, idézi Fóris 2005a: 12–14) részletes összefoglalót írt. Ahogyan azt Fábíán kiemeli, a magyar nyelv történetében fontos szerepet tölt be a nyelvújítás időszaka (1772–1867 v. 1872), amikor a megfelelő magyar szakszavak megalkotása nagy hangsúlyt kapott, és olyan elveket dolgoztak ki, amelyek alapvetően ma is érvényesek. A nyelvújítók számára a tudományos nyelv megújítása után a gazdasági élet és az ipar nyelve vált fontossá. Ez tudatos döntés eredménye volt, hiszen a szabadságharc időszaka előtt az önálló magyar ipar létrejötte megkívánta, hogy a nagybirtokok kezdődő gépesítése során számos új eljárást alkalmazzanak, és a lehető legtöbb munkás számára lehetővé tegyék a nagy számban külföldről behozott gépek használatának elsajátítását. Fábíán megállapítja, hogy a gazdasági élet szakszavait a nyelvújítás során ugyanazokkal a szóalkotási módokkal hozták létre, mint az irodalmi élet szavait, a gazdasági szaknyelv területén azonban egységes terminológiát teremtő szakszótárak nagyobb számban csak később, jóval 1848-at követően jelennek meg. Bár mind az irodalmi nyelvre, mind a szaknyelvekre jellemző a több alakváltozat együttes létezése, a gazdasági nyelvben jóval tovább húzódik a szinonimák harca, nemcsak az 1950-es években, hanem napjainkban is érezteti hatását (lásd napjainkban: *megfelelőségi nyilatkozat* vs. *konformitás nyilatkozat*, vagy a *származékos üzlet* vs. *derivatív üzlet* példákat).

A terminológiának szintén fontos részét képező terminusalkotás, amelyre már a nyelvújítás korában is nagy hangsúlyt fektettek, e területről alapelvek és eljárások leírását egyaránt megtaláljuk. Klár és Kovalovszky nyolc pontban összefoglalt terminusalkotási alapelveiket az ötvenes években tették közzé (1955: 41–43, idézi Fóris 2005a: 18–21): 1) szabatosság, egyértelműség; 2) alkalmaság (lásd rövidség, meghatározó jegyét tükrözze); 3) szemléltesség; 4) helyesség és magyarosság; 5) hajlékonyság (illeszkedjék a magyar nyelv rendszerébe); 6)

⁴² Szaknyelv: a nyelv azon része, amely az adott szakterület egyértelmű és ellentmondásmentes kommunikációjára irányul, és amelynek működését a rögzített terminológia meghatározó módon elősegíti.

egyöntetűség (nyelvtani szerkezetek hasonlósága); 7) állandóság; 8) összhang (a kifejezés elemei között ne legyen ellentmondás). Arntz et al. (2009: 157) a fogalom más nyelvre való átültetésére három alapvető eljárást sorolnak fel: szókölcsönzés és tükörfordítás, gondos nyelvtervezéssel a célnyelvnek megfelelő terminus alkotása, parafrázis. Napjainkban a fordítási gyakorlatban többféle eljárást is alkalmaznak, mint pl.: kölcsönszó (pl. *key account manager* angol változatának megtartása) vagy új szó képzése (pl. *key account manager* megfelelőjeként az ügyfélkapcsolati menedzser), rövidítés (pl. *HÉA*), ekvivalensként összetett szó alkotása (pl. *cégnyilvántartó hivatal*), tükörfordítás (pl. *legjobb gyakorlat*) vagy terminológizáció (köznyelvi szóból szakszó: *egér, tűzfal*).

A gazdasági szaknyelv, ezen belül az üzleti és gazdasági élet terminusai a mai magyar nyelvben több okból fontos helyet foglalnak el. Magyarországon a rendszerváltás/rendszerváltozás⁴³ (1989/1990) óta a gazdasági életben és a szaknyelvben nagymértékű változások mentek végbe, miután a szovjet típusú, intézményileg zárt gazdaságszervezési modell összeomlott. A magyar gazdasági terminológia változásának két legfontosabb mérföldköve az 1989/1990-es politikai rendszerváltás, és a 2004. évi csatlakozás az Európai Unióhoz. Ez a két esemény Magyarországon a gazdasági fogalomrendszer teljes átalakítását kívánta meg (Fóris 2006a). Ennek a folyamatnak a legfontosabb jellemzői:

- a gazdaság modernizációjával, felzárkóztatásával és az integrációs törekvések megjelenésével megkezdődött az áttérés a tervgazdálkodás ún. szocialista gazdasági szaknyelvről a piacgazdaság szaknyelvére (Chikán 2006, idézi Ablonczyné 2006: 39, Chikán 2007, Fóris 2010a: 38–40);
- 2004-től Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz, ami a gazdasági szaknyelv alakulására is kihatott (Ablonczyné 2006: 39).

Ablonczyné (2006: 39–40) – Chikánra hivatkozva – leírja, hogy az 1990 óta bekövetkezett folyamatos változások a következők: új fogalmi rendszer kialakítása, a közgazdasági és az üzleti nyelv szétválása, az őseredeti fogalmak visszamelelése, a szubkultúrák zsargonjainak kialakulása és az uniós szaknyelv megjelenése. Ezen felül az újfajta ideológiai tartalmak, homályos fogalmak, anglicizmusok tömeges megjelenését említi. A globalizáció folyamányaként az angol nyelv dominanciája a gazdasági szaknyelvben mint *lingua franca* (Ablonczyné 2006: 17, Vargáné Kiss 2007: 141) vitathatatlan. A szókölcsönzésről mint az anglicizmusok formájában megjelenő, a gazdasági szaknyelvre vonatkozó jellegzetességről ír Vargáné Kiss (2007).

A *gazdaság* és a *gazdasági szaknyelv* fogalmának terminológiai szemléletű meghatározása a gazdaság interdiszciplináris jellege miatt nem egyszerű. Musacchio (1995: 6–7) a gazdaságot ‘hibrid’ tudománynak nevezi az olyan ‘tisza’ tudományokhoz képest, mint a matematika, mivel elemzéseikhez más tudományok, pl. a matematika, a statisztika, a pszichológia vagy a szociológia

⁴³ A könyv további részében, ahol rendszerváltás szerepel, ott azalatt a rendszerváltásra és rendszerváltozásra egyaránt utalok.

eszközeit alkalmazza. Scarpa (2001: 4) egyetért azzal, hogy a gazdaság fogalma erősen interdiszciplináris jellegű, a gazdasági nyelvhasználatban jogi, politikai, statisztikai és matematikai fogalmak találhatók. A gazdasági szaknyelv társadalomtudományi gyökerei miatt nem tekinthető olyan mértékben egzakt, tudományos jellegű szövegnek, mint a természettudományi szövegek, ebből kifolyólag terminológiája is nyitottabb, kevésbé egységes. Ahogyan Lengyel is írja, a „gazdasági szöveg igen tág fogalom” (Lengyel 2006: 25), „a gazdasági szövegek ugyanolyan szerteágazóak, mint a gazdasági élet – a pénzügyi szféra, a termelő és szolgáltató szféra, az állami szféra és még a magánszféra is része” (Lengyel 2006: 29). Más szerzők is hasonlóképpen vélekednek: a gazdasági szaknyelv „rendkívül bonyolult és összetett kategória” (Ablonczyné 2006: 36), „a gazdasági szaknyelv terminus rendkívül általános és széles spektrumot fog át” (Vargáné Kiss 2008: 42), „a gazdasági szaknyelv gyűjtőfogalommal vált” (Ablonczyné 2006: 29), valamint a „gazdasági szaknyelvet gyűjtőkategóriaként fogjuk fel, mely speciális részterületekre osztható”, ahol „minden egyes részterület sajátos szakmai nyelvhasználattal rendelkezik” (Vargáné Kiss 2008: 43).

Egyetértek Ablonczyné (2006: 36) azon megállapításaival, mely szerint a gazdasági szaknyelv áll legközelebb a köznyelvhez, szinte mindenkit érint, jellegzetességei nehezen meghatározhatóak és a terminusai rövid időn belül a köznyelv részévé válnak. Rega (2007) szerint az utóbbi évtizedekben a gazdasági szakszövegek terminusai a köznyelvben egyre erőteljesebben vannak jelen, és számos gazdasági terminus vált már a köznyelv részévé. Példaként a *GDP* (*bruttó hazai termék*), az *áfa*, a *havi törlesztőrészlet* és a *tőzsdeindex* terminusokat említhetjük meg. A „különböző szakterületek új, a közhasználatba is gyorsan bekerülő terminusai esetén gyakori, hogy idő hiányában elmarad a hosszú lexikalizálódási folyamat” (Fóris 2005a: 56), így a szakmai nyelvközösség kontrollja is. Idális esetben új fogalmak megjelenése esetén a terminológusok a szakemberekkel karöltve javaslattevőként élhetnek.

Vargáné Kiss (2008: 41–42) szerint a gazdasági szaknyelvre a szaknyelvi kutatások számos megállapítása érvényes. A szakirodalom elemzése alapján ezek közé sorolja a következőket: a szaknyelv használata szakmai képzettséget feltételez, a szaknyelvnek több rétege vagy szintje létezik és nem egyenlő a szakszavak ismeretével, bár a szaknyelvek jellegzetessége elsősorban lexikai síkon szembetűnő. A legtöbb szaknyelvkutató elemzés megegyezik abban, hogy a szaknyelv a köznyelvhez képest eltéréseket három területen, a szóképzésben, a szöveg szerkesztésmódjában és pragmatikai szempontból mutat. Tehát a lexika sajátos használata nem az egyetlen különbség a szaknyelvi és a köznyelvi szövegek között (Hoffmann 1998a: 191), de a legtöbb nehézség ezen a területen jelentkezik (Ablonczyné 2000: 45, Scarpa 2002: 28). Emiatt fontos a fordítói segédeszközök minősége.

Széles körben vizsgált a gazdasági szaknyelv az újságnyelvben, amit a korpusz könnyebb hozzáférhetősége és a témakör, szókincs aktuális jellege indokol. Hundt (1998a: 110) a figyelmet arra hívja fel, hogy a sajtó nyelve a gazdasági szaknyelvnek csak egy kis szeletét képezi, és tanulmányában a gazdasági szervezetek (pl. bankok, biztosítók, ipari vállalatok) szövegeinek és a tudomá-

nyos szakszövegek vizsgálatának szükségességét hangsúlyozza, mint pl. a szerződések, az üzleti levelek, az általános üzleti feltételek, az adóbevallás, amelyek a gazdasági szaknyelvi kommunikáció prototipikus formái közé sorolhatók. Ezzel összhangban áll Ablonczyné (2006: 65) osztályozása, aki a gazdasági szaknyelvi performancia tipológiáját Mihalovics (2004) nyomán dolgozta ki. A tipológia az alábbi szempontokat veszi figyelembe: nyelvhasználati szféra, stílus, formák és termékek (9. táblázat). A nyelvhasználati skála a közgazdaságtudomány szaknyelvétől (ami kiegészíthető lenne a gazdasági szaknyelvre a gazdálkodás- és szervezéstudományok szaknyelvének bevonásával) az utca emberének nyelvhasználatáig terjed. Rega (2007) egy további jellegzetességet ragad meg, amikor megállapítja, hogy léteznek a gazdasági szaknyelven belül erőteljesen szabványosított (pl. bankok éves beszámolóí) és kevésbé szabványosított szakszövegek (tudományos írások). Ablonczyné egy másik csoportosítást is kidolgozott, amelyben az extern és intern, szóbeli és írott műfajait osztályozta (10. táblázat).

Nyelvhasználati szféra	Stílus	Formák és termékek
közgazdaságtudomány nyelvhasználat	tudományos többnyire írott	tudományos munkák szakkönyvek tanulmányok, esszék konferencia-előadások tudományos referátumok tudományos viták
gazdasági szövegek (dokumentumok) nyelve	hivatalos (írott)	utasítások szerződések körlevelek irányelvek szabályzatok jelentések
tényleges kommunikáció	szóbeli	nemzetközi tárgyalások értekezletek konzultációk információátadás tájékoztatás
a média gazdasági nyelvhasználat	publicisztikai (írott vagy szóbeli)	újság- és folyóiratcikkek interjú (szóban és írásban) gazdasági tárgyú hirdetések gazdasági vitafórumok
az utca emberének hétköznapi gazdasági nyelvhasználat	köznyelvi (szóbeli)	párbeszéd a gazdaságról kritikai vélemények felhívás monológ

9. táblázat: *A gazdasági performancia tipológiája (Ablonczyné 2006: 65)*

	Írott	Szóbeli
extern	e-mail jelentés úrlap pályázat hirdetés levél szerződés tudományos/ismeretterjesztő cikk	telefonbeszélgetés telefonüzenet megbeszélés beszámoló üzleti tárgyalás konzultáció tudományos/ismeretterjesztő előadás
intern	rövid üzenetek emlékeztetők szabályzatok (alapszabály, fegyelmi szabályzat stb.) belső jelentés jegyzőkönyv körlevél kérelem	telefonbeszélgetés megbeszélés bemutakozó interjú a munkahely bemutatása beszámoló értekezlet utasítás „small talk”

10. táblázat: *jellegzetes műfajok a gazdasági kommunikációban*
(Ablonczyne 2006: 66)

A könyvben szövegvizsgálatokkal nem foglalkozom, de a gazdasági terminológia vizsgálatával igen. A 6. fejezetben a *cégbíróság* doménhez tartozó terminusokat elemzem, amelyeket pl. cégiratokból és jogszabályokból, azaz hivatalos, írott és extern gazdasági szövegekből nyertem ki.

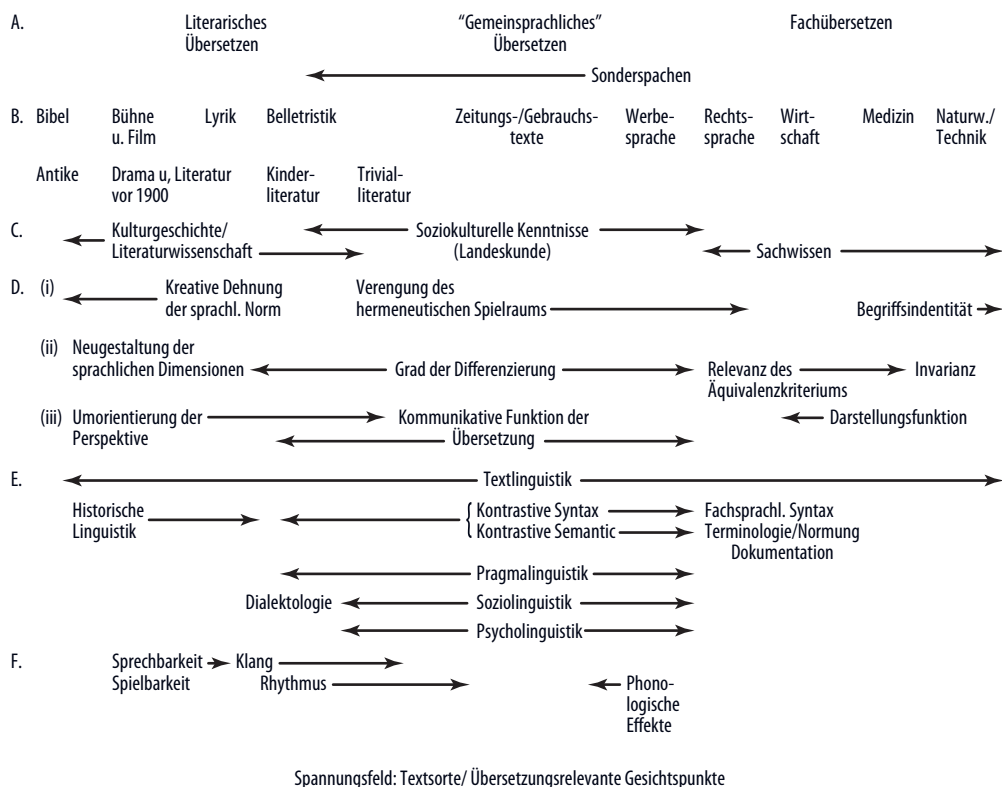
1.4.2. A gazdasági szaknyelv helye a szaknyelvek között

A gazdasági szakszövegek fordításakor alkalmazható eljárások alaposabb megértéséhez érdemes a gazdasági szakszövegek terminológiai jellegzetességeit a többi szaknyelvhez viszonyítva és ezáltal tágabb rendszerbe helyezve is megismerni. Cél a gazdasági szaknyelv terminológiai szempontú behatárolása.

Karcsay (1986: 189–201) a jogi szaknyelvet és a szakfordítást vizsgálva megállapítja, hogy a szakfordítás rendkívül tág tartalmú és szerteágazó, éppen ezért a kérdéskört leegyszerűsítve különbséget tesz a természettudományos-műszaki (műszaki) és a humán-társadalomtudományi (jogi) fordítások között. Míg a műszaki nyelvhasználatban szerinte viszonylagos állandóság tapasztalható, addig a jogi szaknyelv állandó jelleggel kiszolgáltató a társadalmi-kulturális változásoknak. A műszaki szavaknál támaszkodni lehet a szabványokra, azonban a jogi nyelv fogalmait és használatát a jogból kiindulva lehet megérteni, és nem hanyagolhatók el a történelmi, szociális és társadalmi tényezők. Végül, míg a műszaki szaknyelv terminológiájában erőteljes a nemzetközi konvergencia, addig a jogi nyelv a nemzeti hagyományok, a lokális társadalmi-kulturális viszonyok közegében elszigetelt.

Snell-Hornby (1994: 16–20) messzebből indul és a szaknyelvet és a szakfordítást jóval összetettebben tárgyalja. A fordítás szemszögéből releváns szempontok alapján három alapvető szövegtípust különböztet meg: az irodalmi, a köznyelvi és a szaknyelvi fordítást. A két végpontnak egyfelől a bibliafordítást, másfelől az orvosi és természettudományi szövegeket tekinti. Az egyes területek között nem húzható éles határvonal. A bibliafordítástól az orvosi szövegek felé haladva nő a fogalmi azonosság szintje, míg az ekvivalenciakritérium viszonylagossága a teljes azonosság eléréséig csökken. Ebben a rendszerben a jogi és a gazdasági szakfordítás közvetlenül egymás mellett, a reklámszaknyelv és az orvosi szaknyelv között helyezkedik el (lásd a 12. ábrát).

Karcsayéhoz (1986) hasonló megközelítést találunk Arntznál (2001: 75–76), aki szerint a kultúrához, illetve nyelvi közösséghez való kötöttség szempontjából a szaknyelvek két szélső esetének a kultúrához és nyelvközösséghez nem kötődő és a konkrét realitásban megjelenő műszaki (tág értelemben vett: természettudományi) és az absztrakt fogalmakban létező és országspecifikus jogi (tág értelemben: adminisztrációs) szaknyelvet tekinti. Képzeltetbeli skáláján a gazdasági szaknyelv ugyanúgy a jogi szaknyelvhez áll közel. Ezt állítja Bullo

12. ábra: *A szaknyelvek kategorizálása fordítási szempontok alapján (Eine Prototypologie) (Snell-Hornby 1994: 17)*

(2009: 232–233) is az olasz jogi szaknyelvet elemezve, aki szerint a jog nem létezhet nyelvi megvalósulás nélkül, míg más, pl. műszaki és természettudományi területek természetüknél fogva a nyelven kívüli valóságban is léteznek. A különböző országok jogi terminusai közötti ekvivalencia megteremtése azért ütközik nehézségekbe, mert már kialakult, az adott országok rendszereihez kötődő terminusok közt kell azt megteremteni.

A jogi szaknyelv alatt a hagyományos felfogásnak megfelelően a tételes jog (jogszabályok), a jogalkalmazás és a jogtudomány szaknyelvét értem (Coluccia 2000: 385, Dobos 2008: 91). A jogi szaknyelv sajátos jellemzőkkel rendelkezik. Egyik fő jellegzetessége, hogy rendkívül szoros az adott szakterület és a nyelv közötti kapcsolat, azaz a verbalitás. Dobos számos írásában a magyar jogi szaknyelv jellegzetességeit részletesen elemzi, és így vélekedik: „egyetlen más olyan tudományterület sem létezik, ahol annyira szoros az adott szakterület és a nyelv közötti kapcsolat, mint ahogyan az a jog és a nyelv esetében megfigyelhető. Közismert tény, hogy a jog alapvetően verbális intézmény, hiszen a jogi norma csakis nyelvi formában juthat kifejezésre” (Dobos 2009: 255). Szerinte a jogi terminusok és a köznyelvi szavak közötti a legfőbb különbség definiálásuk pontossága (Dobos 2009: 261), emellett ugyanakkor a jogi szaknyelv jellemzője a jogszabályok és ezen belül a jogi terminusok értelmezésének rugalmassága. Ez a jog természetével függ össze, hiszen az összes tényállás elméleti meghatározása és szabályozása lehetetlen feladat, mindig lesznek újabb élethelyzetek, amelyeket a már meglévő szabályok és fogalmak nem fednek le teljes mértékben. A pontos értelmezés pedig gyakran perdöntő lehet.

A definiálás kérdéskörének egyik érdekessége, hogy a jogi alaptan a fogalmak dinamikus jellegét hangsúlyozza, és megkülönbözteti a fogalom magvát annak ún. átmeneti zónájától (holdudvarától). A másik érdekesség, hogy a jogi alaptan szerint a meghatározás a fogalom jellemzőinek leírása, míg a definíció funkciója a fogalom elhatárolása más fogalmaktól. A klasszikus terminológiai definíciónak mindkét funkciót el kell látnia, tehát a definíció és meghatározás a terminológián belül egymás szinonimái. (Szilágyi 2002: 34, lásd még Tamás 2014a: 76).

A terminológia a terminusok dinamikus voltát elismeri ugyan (Antia 2002: 100), de alapvetően a fogalmak már-már „mértani” pontosságú behatárolásra törekszik (Tamás 2014a: 76). A jogi terminusok vizsgálatánál nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy egyfelől a jogi szaknyelvet a rugalmasság, a sokféle értelmezés megengedése jellemzi, amelynek célja, hogy az előre nem látható esetekre is alkalmazható legyen, másfelől az egyértelműsége törekvés, hiszen a rugalmasság értelmezési nehézségeket is okozhat. Ebből a kettősségből eredően, továbbá a jogszabályok mint mögöttes rendszer, az erős verbalitás és az országspecifikusság miatt a jog fogalmai összetettek. Jogi terminusok fogalmi azonosság vizsgálatánál előfordulhat, hogy az összes fogalmi jegy számbavétele és összevetése nem is lehetséges, ahogyan ez Vargánál (2013) a *kft.* jogintézményének elemzéséből nyilvánvalóvá válik.

Magris (2004: 57–60, lásd még Tamás 2013: 54, 2014a: 79) kísérletet tett annak összegyűjtésére, hogy a jogi szakfordító a terminusok ekvivalenseinek keresése során leggyakrabban milyen kérdésekkel szembesül:

- Az adott lexéma valóban jogi terminus?
- Az adott jogi szakterülethez tartozó terminus, vagy általános jogi fogalmat jelöl?
- A terminus milyen jogi fogalmat takar?
- A terminus a jogi fogalomrendszeren belül hol helyezkedik el?
- A terminus csak egy jogi fogalmat jelöl?
- A terminus által jelölt fogalom már kiforrott? Mennyire tág az értelmezése?
- Esetleg csak bizonyos földrajzilag körülhatárolt területen használatos? Léteznek szinonimái? Ezek teljes vagy kvázi-szinonimák?
- Ez utóbbiak mennyiben térnek el egymástól? Az adott kollokációban használt terminus speciális értelmezést takar?

Ezek általában felmerülő kérdések, léteznek további szempontokat felvevő speciális helyzetek is azonban, mint a többnyelvű Dél-Tirol esete. Itt a jogi terminológia különösen sok nehézséget azért okoz, mert az olaszországi (országspecifikus) jogi fogalmak német (és ladin) nyelvre történő átültetéséről gondoskodni kell, mégpedig úgy, hogy az olasz jogrendszerben, a mindennapi közigazgatási és igazságszolgáltatási életben a német (és ladin) nyelvű terminusok a nyelvi kisebbség számára használhatóak legyenek. A terminusok kiválasztásában segítséget és ugyanakkor nehézséget is jelent, hogy a német terminusoknál támpontként három másik jogrendszerhez igazodnak, azaz a németországi, az osztrák és a svájci jogrendszerhez (Tamás 2013: 54–55). A választást általában döntően befolyásolja Dél-Tirol kötődése a Bundesland Tirol-hoz (Sandrini 1997), azaz itt szerep jut a terminológia-politikának is.

Létezik még egy olyan domén, amely a gazdasági és a jogi területtel párhuzamokat egyaránt mutat, mégis önálló jellemzőkkel rendelkezik: az ún. *uniós szaknyelv*. E szaknyelv- és szövegtípussal számos szerző foglalkozik. Klaudy (2001: 145–146) e szövegtípust ún. „euro-adminisztrációs” szövegnek nevezi, amely sajátos szövegalkotás és fordítás eredményeként jön létre. Castagnoli (2006) elemzésében eleve kétféle jogi szaknyelvet különböztet meg: egy adott országhoz, geopolitikai területhez kötődő jogi szaknyelvet, és az ún. európai uniós szaknyelvet (uniós jogi és adminisztrációs nyelvhasználat). Arntz (2001: 3–4) szerint amellet, hogy az ún. uniós szaknyelvben mind tartalmi, mind nyelvi szempontból homogenításra kell törekedni, a jogszabályoknak autentikusan megfogalmazottnak kell lenniük, hogy ne fordításnak hassanak, és a nemzeti jogrendszerhez illeszkedjenek.

Az uniós adminisztrációs szaknyelv többek között újfajta kihívásokat teremt azért is, mert a közösségi szabályozásban tömegesen jelennek meg az új fogalmak. Raus (2010: 127) *uniós terminológiának* az Európai Unió intézményei által és működtetésük érdekében alkotott politikai-intézményi tevékenységek fogalmainak jelölésére létrehozott terminusokat nevezi. Arntz (1994: 307) szerint a nemzetek feletti és a nemzetközi szervezetek többnyelvű jogi terminológiája (pl. uniós intézménynevek) kevesebb terminológiai problémát rejt magában, mert az alapját képező fogalmi rendszer egységes. Castagnoli (2003: 45–47, 2006) szerint is az uniós szaknyelvben az újonnan kialakult fogalmakat eleve egymás közti azonosság jellemzi, mert semleges, az egyes országok rendszerétől eltérő, de azonos, mesterségesen előállított fogalmakhoz kötődnek. Míg a

gazdasági-jogi fogalmak az adott országra jellemző fogalmak, és így egymáshoz viszonyítva jelentős eltérést is mutathatnak, addig az uniós jogi és adminisztrációs nyelvhasználat újonnan kialakult és folyamatosan kialakuló fogalmai között az azonos rendszer miatt már legtöbbször eleve azonosság áll fenn.

A fentiek alapján az uniós szaknyelvben a terminusok szintjén többféle nehézséggel kell megbirkózni:

- 1) ha a fogalmakat eleve azonosság jellemzi, akkor elsősorban a terminusok jelölőinek kiválasztására terelődik a hangsúly,
- 2) fontos megállapítani, hogyan viszonyulnak fogalmi szinten az uniós terminusok a már meglévő, adott országokhoz kötődő terminusokhoz,
- 3) lehetőségként felmerülhet új jelölő használata, vagy, amennyiben nem érdemes új jelölőt alkotni, akkor akár a fogalmak egységesítésére (pl. definíciókban leírt bővítésére, szűkítésére) is sor kerülhet, mivel az uniós intézményeknek megvan erre a lehetőségük (lásd az 5.2. alfejezet alatti II. b) pontot).

Az első esetre jó példa a Varga (2013: 15) által említett *Európai részvénytársaság*, amely eleve uniós és nem tagállami jogintézményként jött létre. Varga (uo.) az Európai Unió Bíróságának gyakorlatát vizsgálva jegyzi meg, hogy az egyértelműség érdekében az uniós szövegekben a cégformáknál gyakori a szókölcsozódás (pl. az Egyesült Királyságban működő *private limited company by shares* társasági forma átvétele).

Tekintettel arra, hogy az uniós jogi szaknyelv fogalmainak és terminusainak a közösség összes országában, tehát minden politikai-jogi-gazdasági rendszerben alkalmazhatónak kell lenniük, az „ideális terminusalkotás” országspecifikus jegyeket nem mutat. Így eredménye többnyire egy semleges, illetve gyakran mesterséges nyelvezet, a terminusokat sok esetben akár parafrázis vagy hiperonima helyettesíti és nem állandósult jelölők, állítja Castagnoli (2003: 45–47, 2006). Bullo (2009: 251) szerint a sajátosságok oka a közösség természetében gyökerezik, amely jogilag autonóm és saját, a tagállamoktól eltérő jogszabályokat dolgozott ki, és ebben az új univerzumban az újonnan megalkotott fogalmak jelöléséhez új lexikai egységekre van szükség. A különböző nyelvi változatok között szükséges a párhuzam, ezért terminológiája szükségszerűen „semleges”, ami az egységes értelmezést biztosítja. Comba (2010: 36–37) szerint a gyakorlatban néha az egyik nemzeti változat lesz uniós szinten domináns, máskor valóban új uniós fogalom születik, míg gyakrabban hiányzik az egységes uniós változat. Példaként a *szerződés* fogalmát említi, amely terminus nemzeti és uniós szinten különböző fogalmat takar. Hiába egységes ugyanis uniós szinten, ha azt egy brit és egy belga bíró – egységes meghatározás hiányában – eltérő nemzeti jogszabályok alapján próbálja értelmezni. Ebből kiindulva inkább a semlegességet tendenciaként értelmezi. Az uniós szaknyelvet részletesen elemzi magyar nyelven Rádai-Kovács (2006, 2009), Lesznyák (2010b) és Fischer (2008, 2010a, 2010b), Fischer–Lesznyák (2013)⁴⁴.

⁴⁴ Olasz nyelven elemzi Cosmai (2003), Comba (2010), Raus (2010).

Azonos a véleményem Snell-Hornbyéval (1994: 16–18), aki szerint a gyakorlatban az egyes szaknyelvek közötti határvonalak elmosódása gyakori. A gazdaság és a jog területe közös vonásai közé tartozik az interdiszciplináris jelleg, fogalmaik a társadalom fejlődésével együtt változnak, sok a tárgyköri átfedés is, számos olyan terminus létezik, amely mindkét területnek sajátja (pl. *cégbíró-ság*, *társasági formák*); különösen könnyen lehet a gazdaság és a polgári joghoz tartozó kötelmi jog vagy a társasági jog területén erre példákat találni (lásd a *kötbér*, a *foglaló*, a *részvényes* terminusokat). A joggal leginkább közös szakterületeket a polgári jogon belüli kötelmi jog és a társasági jog képezik. A még napjainkban is gyakran tévesen emlegetett gazdasági jog az ún. szocialista társadalom kezdeti időszakában létezett, amikor a tervgazdálkodás megjelenésével állami irányítással kialakult az állami szerveken keresztül való gazdálkodás joga. Ezt nemsokra rá azonban fel is számolták (Székely 2008: 16). A gazdasági jog nem keverendő a nemzetközileg használatos „business law” (ún. üzleti jog) terminussal, amely alatt a jogi szaknyelv használatának üzleti vonatkozásait értik.

A gazdaság és a jog közös vonásai mellett léteznek egyediek is. Hogy csak néhányat említsünk ezek közül: a gazdaságban ritkább a bürokrácia nyelvezetének használata, viszont erősen jellemzik az anglicizmusok, és elsődlegesen a nemzetközi trendek, míg a jog elsődlegesen általában a belföldi társadalmi jelenségek lefedésére törekszik (Tamás 2014a: 81), számos fogalma – ahogyan a fogalmak mögötti szabályozás – összetett. Érdekesség, hogy a gyakorlatban előfordulhat, hogy míg a jogi és a gazdasági szaknyelv a gazdasági fogalmakra általában ugyanazokat a terminusokat használja, addig az uniós megvalósulási formát másképpen nevezik (pl. *konformitás nyilatkozat* vs. *megfelelőségi nyilatkozat*).

A szaknyelvkutatás szemszögéből a gazdasági szaknyelv feltárása megkezdődött, bár még sok a megoldandó feladat. A gazdaság és a gazdasági szaknyelv terminológiai szempontú vizsgálatának területén azonban még bőven akad ten-nivaló.

2. A gazdasági szaknyelv terminológiai megközelítése

Szakirodalmi források felhasználásával a *gazdaság* és a *gazdasági szaknyelv* fogalma⁴⁵ terminológiai szempontú meghatározását tűztük ki célul. Az alábbiakban a vizsgálat legfontosabb megállapításait néhány kiegészítéssel teszem közzé.

A *gazdaságot* gyakran emlegetik úgy, mintha mindenki tisztában lenne azzal, hogy milyen fogalmat takar, így a meghatározása akár feleslegesnek is tűnhet. Terminológiai szempontból viszont a *gazdaság* és a *gazdasági szaknyelv* fogalmak is terminusok, ezért definiálандók és osztályozandók. A definíció mellett és annak részeként az *osztályozás* a terminológia egyik fontos eszköze. A *gazdaság* fogalmának általunk kidolgozott leírása és osztályozása nem tekinthető lezártnak, és nem vetekedhet a matematika vagy a természettudományok egzakt megközelítésével. Megállapítottuk, hogy a *gazdaság* meghatározása e szakterület kutatói számára is fejtörést okoz, mint ahogyan az Savona (1999), Campiglio (2002), Galimberti (2007), Török (2007) írásaiból kitűnik. Az elméleti szakemberek, kutatók a *gazdaság* fogalmát általában két irányból közelítik meg:

- a gazdaság működése felől, vagyis a gazdálkodásból kiindulva;
- a kérdést a racionalitás felől járják körül: *ökonometria*, azaz közgazdászok által kifejlesztett szakmai eszköztár, amely „statisztikai eljárásokkal vizsgálja a gazdasági jelenségeket” (Samuelson- D. Nordhaus 2012: 5).

Az első esetben a gazdaságot olyan könnyebben megragadható fogalmakon keresztül mutatják be, mint a *piac*, a *tőke* vagy a *vállalkozás*. A másik megközelítés szerint a racionalitás központi szerepe azonban csökkenni látszik: a gazdaság nem egzakt tudomány, nem írható le a gazdasági rendszer működését leegyszerűsítő egyenletekkel (Galimberti 2007: 72). Galimberti (uo.) hasonlata szerint az egyenletek úgy viszonyulnak a „valódi” gazdasághoz, mint a csontváz az emberi testhez.

⁴⁵ Eredményeinket a disszertáción kívül (Tamás 2010a) a *Ferriamoci un attimo: come si definisce la lingua speciale dell'economia* c. (Tamás–Fóris 2008a) és a *La lingua speciale dell'economia* c. tanulmányokban (Tamás–Fóris 2008b) tettük közzé.

A gazdaságtudományra sok egyéb tudományterület is hatással van, mint pl. a történelem, a politológia, a szociológia és a pszichológia. A társadalomtudományok közül azonban még mindig ebben a diszciplínában dominál leginkább a matematika és a statisztika szerepe.

A gazdasági szaknyelv leírása összefügg a gazdaság értelmezésével. A gazdasági szaknyelv elemzésekor a szaknyelvek kutatói – helyesen – elsősorban a gazdaság nyelvészeti szempontból releváns jellemzőire fókuszálnak. Ennek megfelelően a szaknyelvi kutatásokban egyre inkább előtérbe kerül az autentikus szövegek korpuszként történő elemzése.

A gazdaságról és a gazdasági szaknyelvről fellelhető definíció meglehetősen ritka. Így különböző forrásokra támaszkodtunk: áttanulmányoztuk, hogy mit kínálnak a különböző szótárak (ÉKsz. 2003, De Mauro 1999, Barile 2001, Barile–Negri 2001, Tabacchi–Tortoriello 2003, Zingarelli 2007), gazdasági kézikönyvek, tanulmányok (Savona 1999, Campiglio 2002, Chikán 2006, Galimberti 2007, Török 2007), és szaknyelvi szakmai kézikönyvek (Musacchio 1995, Scarpa 2001, Ablonczyné 2006). A nyomtatott forrásokon kívül elektronikus forrásokat is felhasználtunk (www.bke.hu; <http://hu.wikipedia.org>; <http://it.wikipedia.org>; www.ksh.hu). A gazdasági szaknyelv osztályozásáról több forrást is találtunk (De Mauro 1999, Ablonczyné 2006, Chikán 2006; www.ksh.hu).

Ezek közül csak néhány megállapításra térek ki. A *Magyar értelmező kéziszótár* 'gazdaság' szócikke első és második helyén – valószínűleg etimológiai megfontolásból – a „Mezőgazdasági termelési egység” (háztáji gazdaság) és a „Mezőgazdasági termelés” szerepel, és harmadik helyen említi csak a rendkívül tömör „Gazdasági rendszer v. élet” jelentést, de bővebb magyarázatot nem ad (ÉKsz 2003: 436). A *Grande dizionario italiano dell'uso* (De Mauro 1999: 781) már különböző definíciókat tartalmaz, köztük etimológiai meghatározást is, amely szerint az olasz *economia* szó görög eredetű (*oikonomia*; latin megfelelője: *oeconomia*) és eredetileg a háztartás gazdálkodását értették alatta (*amministrazione della casa*). Innen ered az angol értelmezés is, amelyen belül viszont az (ang.) *economics* (gazdaságtudomány) és *economy* (gazdaság mint termelési tényező) fogalmakat külön terminussal jelölik. A definíciókban gyakran emlegetik a gazdaság, illetve a gazdaságpolitika modern tudományként való megszületését (lásd mikorökonómia), amit a skót származású Adam Smith nevéhez szokás kötni, aki a gazdaság mozgatórugójaként a híres „láthatatlan kezét” említi (Smith 1776: 184–185, Samuelson–D. Nordhaus 2012: 4). A gazdaság és a gazdasági szaknyelv az osztályozás szempontjából számos kérdést vet fel. A gazdaság nem egységes fogalom, a fogalmon belül nagyszámú ágazatot különböztetünk meg, amelyek különböző szempontok alapján sorolhatók be. Ezért sokféle osztályozás létezik, erről tanúskodik a nemzetgazdaság besorolási rendje, a TEÁOR [A gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere (http://www.ksh.hu/teor_menu)] is. Ebből következik, hogy a gazdasági szaknyelv is olyan fogalom, amelyen belül sokféle felosztás létezik, olyan osztályozás is, amely a gazdasági diszciplínákat 37 különböző ágazatra osztja (Picchi 1986, idézi Ablonczyné 2000: 44). Fontos kiinduló pontot jelent Chikán (2006) felosztása, aki a Magyar Tudományos Akadémián tartott előadásában a gazdaság és a gazdasági szaknyelv

két fő ágazatba történő besorolását említette: a közgazdaságtan (*economics*) szaknyelve és az üzleti (*business administration*) nyelv. Nem véletlen tehát a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem elnevezés, ahol a Gazdaság- és Társadalomtudományi Karon belül két külön intézet működik: Közgazdaságtudományok Intézet (Környezetgazdaságtan Tanszék, Közgazdaságtan Tanszék) és Üzleti Tudományok Intézet (Menedzsment és Vállalat-gazdaságtan Tanszék, Pénzügyek Tanszék és Üzleti Jog Tanszék). Ez a felosztás igen jellemző pl. Olaszországban is, ahol az oktatásban élesen különválnak a *közgazdaságtudományok* és a *gazdálkodás- és szervezéstudományok* oktatása, és meg egyezik a 169/2000. (IX. 29.) számú magyar kormányrendeletben leírtakkal (Ablonczyné 2010: 249–255). A közgazdaságtan, amely „azt tanulmányozza, hogy miként használják a társadalmak szűkös erőforrásait értékes termékek és szolgáltatások előállítására, és hogyan osztják el ezeket a különböző egyének között” (Samuelson- D. Nordhaus 2012: 4), még két főágra osztható: makro- és mikroökonómia (Samuelson- D. Nordhaus 2012: 4). Az előbbi országot, országcsoportot vagy tevékenységi ágat érintő gazdasági tényeket vizsgál, valamint a gazdaság globális változói közötti összefüggéseket keresi. Az utóbbi az egyedi gazdasági egységek magatartását vizsgálja (Brémond-Gélédan 2005: 317–318).

A fentiekben felsorolt különböző források alapján a *gazdaság* terminust legjellemzőbb tulajdonságai alapján az alábbi módon írhatjuk le:

- *társadalmi jelleg*: társadalmi jelenségekkel foglalkozik;
- a gazdaság értelmezhető mint *rendszer* és ebbéli minőségében más rendszerekhez, környezetekhez kapcsolódik: a természetes (vagy földrajzi), a politikai-jogi, a társadalmi (demográfiai) és a technológiai környezethez;
- *interdiszciplináris* jellegű, mert más olyan tudományokból is merít, mint a jog, a politika, a matematika, statisztika, informatika, a pszichológia és a szociológia;
- folyamatosan változik, fejlődik;
- *összetettség*: a változók nagy száma miatt a gazdaságtudományi vizsgálatok során nehézséget jelent a megismételhetőség és az ellenőrizhetőség;
- a források felhasználásában a *racionalitás* központi szerepet tölt be; a fogyasztó döntéseiben azonban nem feltétlenül csak a racionalitás jut döntő szerephez;
- két fő ágazatba sorolható be: közgazdaságtudományok, gazdálkodás- és szervezéstudományok.

A nyelvészeti szakirodalom alapján a gazdasági szaknyelv főbb jellemzői az alábbiak:

- a köznyelv egyik változata (vagy alnyelve), amelynek gazdasági tartalmú szakszövegei sajátos jellemzőket mutatnak lexikai, morfoszintaktikai, pragmatikai és terminológiai szempontból;
- megkülönböztethetők erőteljesen szabványosított és kevésbé szabványosított szövegek;

- a gazdasági-jogi környezet országról országra változik, ami a fogalmak között jelentős eltérést is okozhat; az Európai Unió belüli jogharmonizációs törekvéseknek köszönhetően – szakterülettől függően – már elkezdődött a különböző fogalmi rendszerek egységesítése és terminológiai rendezése, ami hosszas folyamat;
- a többi szaknyelvhez viszonyítva a gazdasági szaknyelv ‘hibrid’, illetve ‘ágazatközi’.

A főbb jellemzők leírását követően térjünk át az osztályozás kérdésére. Vajon hogyan osztályozható a *gazdasági szaknyelv* mint fogalom? Az alábbiakban ismertetett szempontrendszer kidolgozásánál fontos támpontot jelentettek számomra Hundt (1998a, 1998b) megállapításai és Ablonczyné (2006) osztályozásai⁴⁶. A szakirodalomra támaszkodva célszerűnek mutatkozott a gazdasági szaknyelv osztályozására egy szempontrendszer kidolgozása (13. ábra). A szempontrendszer alapját az ún. *top down* és *bottom up* megközelítés, azaz egy (a vállalati nyelvhasználatban is használt) felülről lefelé és egy alulról felfelé haladó megközelítési mód ötvözése jelenti.

A *top down* megközelítés két különböző szempont alapján kidolgozott alcsoportot foglal magába:

- I. Egyfelől a kiindulópontot a különböző gazdasági ágazatok, szakterületek jelentik:
 - *közgazdaságtudományok (economics)* szaknyelve, amely két fő ágra oszlik: makro- és mikroökonómia;
 - *üzleti (business administration)* szaknyelv [*gazdálkodás- és szervezéstudományok*].
- II. Másfelől a kiindulópontot a gazdasági szereplők jelentik:
 - állam (nemzeti és nemzetközi szaknyelv) és intézményei;
 - vállalatok (lukratív tevékenységet folytató szervezetek);
 - a) vállalatípusok;
 - b) a vállalat felépítése (osztályok);
 - non-profit szervezetek;
 - háztartások (egyes fogyasztók).

Az ágazatok és a szakterületek behatárolásakor számos nehézség adódik, amelyet a nemzetgazdaság ágazati besorolása (TEÁOR) sem old fel, így ez a hivatalos felosztás sem adaptálható, ugyanis elsősorban közigazgatási szempontokat követ és gyakran túlságosan részletes. A Corvinus Egyetem szervezeti felosztása sem vehető át, mert a gazdaság mint társadalomtudomány oktatását külön kezeli.

A *bottom up* megközelítés szintén kétféle csoportosításra épül, de alapvetően a szövegtípusokat és műfajokat veszi alapul, és mintegy tükörképként igazodik a fenti szakterületi csoportosításhoz:

⁴⁶ Terjedelmi okokból a részletes elemzéstől eltekintek, az a könyv alapjául szolgáló disszertációban (Tamás 2010a) részletesen olvasható.

- I. Szövetipológia (műfajok), amely a gazdasági szereplők kommunikációs szükségleteihez igazodik:
 - állam: pl. közlemény, jogszabály, sajtótájékoztató;
 - vállalat/non-profit szervezet: pl. levél, hirdetés, szerződés;
 - háztartás: pl. adóbevallás, e-mail;
- II. A gazdasági szaknyelv altípusainak csoportosítása Hundt (1998a: 109) nyomán:
 - tudományos nyelv: pl. közgazdaságtan;
 - szakmai (gyakorlatorientált) nyelvhasználat: üzleti nyelv;
 - ismeretterjesztő szakszövegek: sajtónyelv.

Az újonnan kidolgozott szempontrendszer előnye, hogy a sajtónyelvet külön kategóriaként kezeli, amely ugyan könnyű hozzáférhetősége miatt a leggyakrabban elemzett gazdasági szakszövegek közé tartozik, a gazdasági szakszövegek teljességét azonban nem képviseli és képviselheti.

Top down megközelítés:

ezen belül kétféle osztályozási szempont:

- I. Különböző gazdasági ágazatok, szakterületek
közgazdaságtan és üzleti szaknyelv megkülönböztetése:
 - közgazdaságtudományok: mikro- e makroökonómia;
 - üzleti szaknyelv (gazdálkodás- és szervezéstudományok) szakterületei;
- II. Gazdasági szereplők:
 - állam (nemzeti és nemzetközi szaknyelv) és intézményei;
 - vállalatok (lukratív tevékenységet folytató szervezetek);
 - a) vállalataltípusok;
 - b) a vállalat felépítése (osztályok);
 - non-profit szervezetek;
 - háztartások (egyes fogyasztók).

Bottom up megközelítés:

ezen belül kétféle osztályozási szempont:

- I. Szövegtipológia (műfajok) a gazdasági szereplők kommunikációs szükségletei alapján:
 - állam: pl. közlemény, jogszabály, sajtótájékoztató;
 - vállalat/non-profit szervezet: pl. levél, hirdetés, szerződés;
 - háztartás: pl. adóbevallás, e-mail;
- II. A különböző szakterületek alapján a gazdasági szaknyelv altípusai Hundt (1998a) nyomán:
 - tudományos nyelv: pl. közgazdaságtan;
 - szakmai (gyakorlatorientált) nyelvhasználat: üzleti nyelv;
 - ismeretterjesztő szakszövegek: sajtónyelv.

13. ábra: A gazdasági szaknyelv top down–bottom up osztályozási szempontrendszere (Tamás–Fóris 2008b: 87 nyomán)

A szempontrendszer mögött a következő gondolat húzódik meg: a gazdasági szaknyelv osztályozásának kidolgozásához a két egymással összhangban lévő felosztási mód (az egyik oldalon a gazdasági ágazatokból, szakterületekből és a másik oldalon szaknyelvi szövegek tipológiájából kiinduló osztályozás) egymáshoz közelítése a cél. Hundt (1998a: 109) felvetésével egyetértve csak szempontrendszer kidolgozására törekedtem, hiszen amíg nem történik meg a különböző típusú gazdasági szaknyelvek részletes, korpuszalapú elemzése, addig a felosztások csak hipotetikusak maradhatnak.

A szakfordítók eredményes munkája szempontjából fontos a fogalmak, a terminusok, a gazdasági szakszövegtípusok ismerete. A gazdasági szakfordítónak munkája során különböző típusú szakszövegekkel kell megbirkóznia, mint pl.: levelezés, szerződések és egyéb jogi iratok, éves beszámolók (és annak részeként mérleg), adóbevallások, áruspecifikációk, tankönyvek, tudományos cikkek, sajtócikkek stb. A gazdasági szaknyelv osztályozása támpontot jelenthet nemcsak a gazdasági szakfordítóknak, hanem a szakfordítóképzésben (oktatásban és vizsgáztatásban egyaránt), valamint terminológiai adatbázisok szerkesztőinek, akik számára az onomasziológiai megközelítés elengedhetetlen.

A *gazdaság* és a *gazdasági szaknyelv* fogalom lezártnak nem tekinthető meghatározásának és osztályozásának oka a gazdaság természetéből ered. Ez általában véve elmondható az absztrakt, széles spektrumú és állandó mozgásban lévő, számos fajfogalmat magukba foglaló nemfogalmakról, amelyek meghatározása nagyfokú absztrahálást igényel.

3. A fordítói segédeszközök I.: a nyomtatott és az elektronikus szótárról

A fejezet a fordítói segédeszközök rövid osztályozását követően körképet ad az elsősorban a rendszerváltást követően megjelent hazai kiadású nyomtatott gazdasági szótárakról és néhány – a gazdasági szakfordító számára releváns – elektronikus segédeszközzel (offline és online elektronikus szótárról). Jelen fejezet az elektronikus terminológiai segédeszközöket nem tárgyalja, amelyeknek jelentőségük és leírásuk terjedelme miatt a könyvben a 4. fejezetet szenteltem. A fordítói segédeszközök bemutatása nem teljes körű, hanem inkább átfogó jellegű, mert nehezen megoldható az összes, kisebb kiadóknál alacsony példányszámban megjelent kiadások számbavétele.

3.1. A fordítói segédeszközök típusai

Az 1.2.4. alfejezetben szereplő szótár-tipológiáról szóló leírások és elemzéseim alapján a fordítói segédeszközöket az alábbi módon csoportosítottam:

- I. nyomtatott szótárak
 - a) a nyelvek száma szerint:
 - egynyelvű szótárak,
 - kétnyelvű szótárak és
 - többnyelvű szótárak;
 - b) a szerkesztésmód szerint:
 - szójegyzék jellegű,
 - hagyományos szerkezetű és
 - a részletes meghatározást adó kiadványok.
- II. elektronikus segédeszközök:
 - a) az elektronikus szótárak:
 - az offline elektronikus szótárak (CD-ROM, DVD formátumú) és
 - az online elektronikus szótárak;
 - b) az elektronikus terminológiai segédeszközök:
 - az egyszerű terminológiai adatbázis, illetve adatbank,
 - a klasszikus vagy hagyományos terminológiai adatbázis, illetve adatbank és

- a tudásbázis vagy terminológiai információs rendszer mint összetett terminológiai adatbázis.

Kétféle szótárvizsgálat eredményei szerepelnek az alábbiakban:

- 1) a szótár-tipológia szerinti vizsgálat (lásd a 3.2. és a 3.3. alfejezeteket): a hazai kiadású nyomtatott gazdasági szótárak elemzése, mint pl. a nyomtatott szótáraknál a szerkesztési és információátadási módnál milyen fő csoportosítási szempontokat alkalmaztak, illetve tükröződik-e ez az elnevezésükben. Ezen belül rövid összesítő képet adok az olasz–magyar nyelvpárban megjelent nyomtatott gazdasági szótárakról. A gazdasági témájú elektronikus szótárak felsorolásán túlmenően néhány jellemzőjükre is kitérek.
- 2) A másik vizsgálat az ekvivalencia vizsgálatára összpontosít (3.4. alfejezet), és arra keresi a választ, hogy vajon a gazdasági terminusok esetében a különböző nyelvek és országok fogalmi és terminológiai rendszerei közti eltérésekből eredő fogalmi különbségeket a szótárakban jelölik-e. Amennyiben igen, hogyan kezelik ezt a szótárakban?

3.2. A gazdasági témájú nyomtatott fordítói segédeszközökről

Nézzük elsőként a szerkesztési (formai) és információátadási mód (tartalmi) szempontú besorolást (Fóris 2002: 21–28 leírását alapul véve). Ehhez az előző alfejezetben ismertetett – nyelvek száma és szerkesztésmód szerinti – csoportosítást alkalmaztam. Az átfogó ismertető elsősorban a rendszerváltástól a 2007-ig terjedő, a szótárkiadás téren virágzó időszakban megjelent különböző nyelvű hazai kiadású gazdasági szótárakat tartalmazza⁴⁷.

A) Formai szempontú besorolás

I. Egynyelvű gazdasági szótárak

Az egynyelvű szótárak a címszó különböző jelentéseit sorolják fel, a különféle nyelvi rétegekhez tartozást, a stílusértéket jelölhetik, és a nyelvhasználat megismeréséhez egyéb példákkal szolgálhatnak (lásd még Fóris 2006b: 55). A szótárfelhasználók számára az idegen nyelvű kommunikációban elsősorban kiegészítő funkciót látnak el, mert a fogalmi rendszerek közti különbségek általában nem férnek bele a kétnyelvű szótárak anyagába. Hiszen „a nyelvek száma meghatározza a szótár szerkezetét, lehetővé teszi, illetve korlátozza a különböző információk közlését” (Fóris 2002: 25). Az egynyelvű gazdasági szótárak között gyakoriak az értelmező szótárak és a lexikonok, mint pl. a *Közgazdasági és*

⁴⁷ Vizsgálatom eredményei a *Lexikográfiai füzetek* sorozat 3. kötetében *A Magyarországon megjelent egynyelvű, kétnyelvű és többnyelvű nyomtatott gazdasági szótárakról* címmel jelentek meg (Tamás 2007a).

társadalomtudományi kisenciklopédia (Brémond–Gélédan 2005), de létezik pl. *Közgazdasági helyesírási szótár* (Báranyiné–Mihalik 2002) is.

II. Kétnyelvű gazdasági szótárak

A kétnyelvű szótárak alapvető feladata a két nyelv szókészletének egymással való megfeleltetése, ezért nevezik őket gyakran leegyszerűsítve „fordítói szótáraknak” is. A megfeleltetést segíthetik többek közt a szócikkek besorolásai, a stílusminősítésre vonatkozó adatok és a példamondatok, amelyek a felhasználónak a nyelvi normáról értékes adatokat szolgáltatnak.

Jól elkülöníthetőnek bizonyultak a hazai szótárkiadással foglalkozó „műhelyek” (azaz a különböző kiadók, egyetemi tanszékek és képzési központok) sorozatainak részeként megjelent egységes jellemzőkkel bíró szótártípusok, mint pl.:

- a Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. (KOTK) kiadásában *Bonyolítói szószerkesztés* címen megjelent sorozat (Fanta 1991, Győry 1991, Józán 1991, Koller 1991, Kozáry 1992, Schverer 1991);
- a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató és Kutatóközpontjának égisze alatt az 1990-es évek végén az Aula Kiadó gondozásában publikált *Közgazdasági szótárak* sorozat (Agócs 1995, 1997, Hegedűs 1995, 1997, Juhász 1997a, 1997b, Kovácsné Császtai 1996, 1997, Petuhova 1994, 1997, Tefner 1994, 1997);
- a szintén ugyanebből az időszakból származó *Szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez* című kiadványsorozat, amely a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola által megnyert pályázati program keretében valósult meg, és az AGENDA 2000 Országvélemény anyagának kétnyelvű feldolgozását tartalmazza (Babos 2004, Barabás 1998, Csűrő–Csűrő 1998, Pusztay 1998a, 1998b, Sciacovelli 1998);
- szintén az Aula Kiadónál az ezredfordulót követően immár *Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény* címen közzétett kiadványsorozat (Agócs–de la Torre 2004, Bajkó–Tefner 2004, Erdei–Fekete–Homolya 2004, Hegedűs 2003, Juhász 2002, Petuhova 2005);
- a Grimm Kiadó gondozásában a 2004 és 2005-ben *Gazdasági szótár* címmel megjelent szakszótárak (Bajnóczi–Haavisto 2004, Bernáth–Gyárfás 2004, Pálffy–Pálffy–Mészáros 2005).

III. Többnyelvű gazdasági szótárak

A többnyelvű nyomtatott szótárak legtöbbször csak egy szűk szakterületet képesek felölelni, és mivel az ilyen típusú szótárakban az információközlésre szolgáló hely rendkívül korlátozott, az ekvivalenseken kívül általában más információt már nem is tartalmaznak (Fóris 2006b: 55). Ebből következően a nyomtatott többnyelvű szótáraknál általában nem beszélhetünk hagyományos szótári struktúráról, hanem leginkább csak egyszerű szószerkesztés jellegű kiadványokról. (Bár ennek ellenére létezik többnyelvű értelmező szótár és lexikon is.)

A többnyelvű szótárakon belül kétféle struktúrával találkoztam: az egyik a vezérnyelvalapú, a másik a mátrixrendszerű. A vezérnyelvalapú szótárak alapvetően két részből állnak. A szótár első részében a kiválasztott nyelv alapján

rendezik sorba a címszavakat, és a második részben a többi nyelvnél a visszakeresésre szolgáló szójegyzékek alfabetikus elrendezése alapján lehet eligazodni. A mátrixrendszerű szótárakban nincs vezérnyelv, és a szavakat táblázat formájában ismertetik. Az összes létező címszó a szótár nyelveinek mindegyikén a táblázat első oszlopában is előfordul, azaz az első oszlopban a nyelvek keverednek egymással. A táblázat további oszlopaiban azonban nem keverednek, szigorú egymásutániségben követik egymást (az oszlop tetején jelölik, hogy melyik nyelvről van szó). Az előbbi típusleírás illik a többnyelvű szótárak többségére (Albisi Bakcsy 1990, Sulyok-Pap 1990, Kovács 1992, Sulyok-Pap 1994, Csiszér et al. 1999), míg a második típushoz az Akkord Kiadó Talentum sorozatának gazdasági szótára sorolható ide (Schäfer 2000).

B) Tartalmi szempontú besorolás

a) Szójegyzék jellegű kiadványok

A szójegyzék jellegű kiadványokon azokat a szótárakat értjük, amelyek kizárólag a címszavak felsorolását tartalmazzák, és a címszavak ekvivalensén kívül a címszóról minimális információt szolgáltatnak. Gyakran hiánypótló funkciót látnak el. A kétnyelvű szótárakhoz hasonlóan idegen nyelvű ekvivalenseket adnak meg, de nem adnak meg más információkat (pl. részletes grammatikai, stilisztikai információkat, hiányoznak a példamondatok). Természetesen azt a feladatot nem töltik be (nem is tölthetik be), amelyet az egynyelvű értelmezés oldana meg (vagyis az egynyelvű értelmező szakszótárak), illetve a kétnyelvű hagyományos szerkesztésű szakszótárak.

b) Hagományos szerkezetű kiadványok

Ezek a kiadványok a hagyományos szótárstruktúrát mutatják, ennek következtében jóval több információt tartalmaznak, mint a szójegyzék jellegű kiadványok. A címszavakban a főnevek nemét jelölik, valamint ha egy címszónak több jelentése van, akkor azokat külön sorszámmal ellátva a címszó alatt sorolják fel. A szócikkben a jelentést közvetlenül követik a hozzá tartozó kifejezések: ábécésorrendben a címszó melléknévi jelzős szerkezetei, a címszó vonzatos fordulatai, egyéb főnévvel képzett összetételek viszonyzóval vagy anélkül, a főnevek nemének jelölése, majd a főnévi igenév alfabetikus sorrendje szerint a címszó igés kapcsolatai, végül a ragozott igealakos kifejezések. Egyes címszavak alatt számos kifejezés is előfordulhat, így a jelzős és a határozós kapcsolatokat, az igés szerkezeteket és szóösszetételeket külön csoportosítják. Ezekre a kötetekre jellemző, hogy számos rövidítésgyűjteményt, illetve egyéb adatot is tartalmaznak (pl. a gazdasági szótárak a külkereskedelem legfontosabb rövidítéseit, az országok és népek neveit, mértékegységeket is közzé teszik).

c) Részletes meghatározást adó kiadványok

Ezek a kiadványok definíciókat, leírásokat tesznek közzé, esetleg szerepel bennük kontextus és szinonima. Az értelmező szótárakat és lexikonokat ide soroljuk.

Az általam vizsgált, a rendszerváltást követő időszakban publikált szótárak legtöbbször szójegyzék jellegű. Ez valószínűleg azon szándék eredménye, hogy

megpróbálták a gazdasági élet változásai miatt bekövetkezett hiányt mielőbb pótolni, aminek következtében még egyszerű reprintek is piacra kerülhettek. A kezdeti folyamatot gyorsítandó több esetben találkozhatunk olyan két- és többnyelvű szótárakkal is, amelyek külföldi szótárak felhasználásával készültek. A 2004-es, 2005-ös kiadások között már fellelhetők a hagyományos struktúrájú szótárak, mint pl. a Grimm Kiadó gazdasági szótárai.

Külön vizsgálatokat végeztem a hazai kiadású olasz–magyar nyomtatott gazdasági szótárakról. Ezeket a szótárakat szintén a teljesség igénye nélkül mutatom be, amelynek oka az a bőséges kínálat, amely – ahogyan Fóris (2001: 347, 2002: 39) megállapítja – a rendszerváltást követően a szótárkiadás terén is meglévő állami monopólium megszűnésével, hirtelen jelent meg Magyarországon. A kisebb kiadványokhoz nehéz hozzáférni, mivel nincs róluk egységes nyilvántartás, így nehéz remélni, hogy lehetséges a rendszerváltás óta megjelent összes szótárról egységes képet adni. Ennek ellenére arra törekedtem, hogy az olasz–magyar nyelvpárban a rendszerváltást követően megjelent gazdasági szakszótárakról minél átfogóbb képet nyújtsak⁴⁸. A 11. táblázatban (lásd következő oldalon) összesen 12 referenciamű szerepel.

Megállapítható, hogy elsősorban hiánypótló kiadványokról van szó, többségük az 1990-es években a fogalmi rendszer átalakulásának kezdetén jelent meg. A gazdaság témakörének erősen interdiszciplináris jellege miatt a gazdasági szaknyelv szókincse összetett és a terminusok szelekciója nehézkes. Bár a fenti szótárak között kétségtávol vannak átfedések, az elemzett referenciaművek a gazdaság más-más részterületére koncentrálnak. Elsősorban szójegyzék jellegűek, egy-egy szűk terület szókincsét feldolgozó kiadványok, ennek következtében fordításkor leginkább „vegyesen”, egymást kiegészítve használhatók.

A kiadványok elnevezése is gyakran ellentmondásos. A *szótár* elnevezés előfordul kifejezetten szójegyzék jellegű kiadásoknál, mint pl. az Aula Kiadó *Közgazdasági szótára* sorozatban. Második sorozatának a kiadó a tartalomnak megfelelően már nem a szótár, hanem a *Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény* címet adta.

Az elemzett referenciaművek fogalmi jellegű információkat ritkán tartalmaznak. Az Aula Kiadó első sorozatának kiadványaiban az előszóban a szerzők kifejtik, hogy azért nem szerepelnek magyarázatok az ekvivalensek mellett, mert a szótárhasználatot a terminusok adekvát ismerete meg kell, hogy előzze. A magyarázatok hiányával azonban nem értek teljes mértékben egyet. Valóban igaz, hogy a szakmai terminusok ismeretéhez nemcsak nyelvi, hanem fogalmi háttérismeretekre is szükség van, létezhetnek azonban olyan különbségek két kultúra gazdasági fogalomrendszere között, amelyek bizonyos terminusoknál a magyarázatok hozzáfűzését indokoltá tehetik.

⁴⁸ A Magyarországon megjelent olasz szótárakról részletesebben vedd össze Fábrián (1990), Fóris (2001), Sciacovelli (2001), az olasz gazdasági szótárakról pedig részletes elemzést közöl Tamás (2007b).

	Kétnyelvű	Többszövegű
Szójegyzék jellegű	<p>Bonyolító szövegzet olasz–magyar, magyar–olasz (Józan 1991)</p> <p>Olasz–magyar, magyar–olasz gazdasági zsebszótár (Hidasi 1993)</p> <p>Magyar–olasz közgazdasági szótár (Juhász 1997a)</p> <p>Olasz–magyar közgazdasági szótár (Juhász 1997b)</p> <p>Olasz–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez (Sciakovelli 1998)</p> <p>Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény az olasz gazdasági nyelvvizsgálathoz (Juhász 2002)</p> <p>Olasz–magyar, magyar–olasz szaknyelvi szótár. Kereskedelem, vendéglátás, idegenforgalom (Vizi 2002)</p> <p>Turisztikai szótár. Olasz–magyar. Magyar–olasz (Iker 2009)</p>	<p>Öt nyelvű menedzserszótár (Albisi Bakcsy 1944/1990) (magyar–német–francia–olasz–angol)</p> <p>Gazdasági szakkifejezések 11 nyelven: német, angol, francia, olasz, spanyol, portugál, holland, svéd, lengyel, cseh, magyar (Schäfer 2000)</p>
Hagyományos szerkezetű	–	–
Részletes elemzést adó	–	<p>Öt nyelvű pénzügyi értelmező szótár (Sulyok-Pap 1990) (magyar–angol–francia–német–olasz)</p> <p>Bank-kislexikon: magyar–német–angol–francia–olasz–spanyol (Sulyok-Pap 1994)</p>

11. táblázat: *A rendszerváltást követően megjelent nyomtatott olasz–magyar gazdasági szakszótárak besorolása a nyelvek száma és az információátadás módja alapján*

Néhány kiadványban találkozhatunk a terminusok fogalomalapú megközelítésével is. Az *Olasz–magyar magyar–olasz gazdasági zsebszótárban* (Hidasi 1993) a szerkesztő a megjegyzések alatt igyekszik bizonyos fogalmakat pontosítani. A *Bank-kislexikon* (Sulyok-Pap 1994) szükségesnek ítélt rövid magyarázatokat, illetve ellentétpárokat, valamint a fogalmi rendszerek eltérése esetén rövid utalásokat is tartalmaz (pl. a brit szóhasználat jelölése: UK; a kvótárészvény esetében feltünteti, hogy Svájcban nem bocsátható ki). A kétnyelvű *Turisztikai szótár* (Iker 2009) jelzi azt, ha az országok eltérő gazdasági rendszere miatt a fogalmak között különbségek jelentkeznek. Az előszóból megtudhatjuk, hogy amennyiben az adott kifejezésre nem állt rendelkezésre idegen nyelvű megfelelő, a szótárban dőlt betűvel jelzett magyarázatokat találunk. Továb-

bi értelmezést segítő információk a fogalmat pontosítja, mint pl.: „*locatore m* (ingatlané) bérbeadó” (Iker 2009: 38). Ez a megoldás a felhasználót nem vezeti félre.

Szerkesztésük alapján az olasz–magyar nyelvpárban vizsgált referenciaművek két fő csoportra oszthatók:

- két- és többnyelvű szójegyzék jellegű szótárak;
- többnyelvű értelmező jellegű szótárak.

A piacon nem jellemző olyan olasz nyelvű, hagyományos szerkesztésű gazdasági szótárak megjelentetése, mint amilyen pl. az angol–magyar (Bajnóczy–Haavisto 2004), német–magyar (Bernáth–Gyárfás 2004), valamint a francia–magyar (Pálffy–Pálffy–Mészáros 2005) nyelvpárban jelent meg. Összegzőképpen megállapítható, hogy a szótárpiacon az aktuális szókincset felölelő, átfogó tematikájú, hagyományos szerkesztésű, olasz–magyar gazdasági szótárak terén hiány mutatkozik.

3.3. Az elektronikus szótárak és más fordítói segédeszközök

Az elektronikus szótárakat a 3.1. alfejezetben leírtak szerint – a teljesség igénye nélkül – két csoportra bontottam: elektronikus offline (CD-ROM, DVD formátumú) és online elektronikus szótárak. Számos egyéb elektronikus segédeszköz is rendelkezésre áll a fordítóknak, amelyek jelen könyv tárgyát nem képezik (lásd Gulyás 2005). Ide sorolhatók pl. az internetes keresőprogramok, internetes levelező fórumok, a fordítástámogató eszközök fordítómemóriái, két- vagy többnyelvű párhuzamos szövegek, a szöveget utószerkesztésre előkészítő fordítómotorok, kivonatoló és egyéb korpusznyelvészeti eszközök. Az egyik legismertebb, elsősorban tolmácsok számára készült szakmai együttműködési fórum és honlap a HUTERM (Gulyás 2005), amely pl. online szótárak linkjeit tartalmazza, és rendelkezik egy levelező fórummal is. Ez utóbbi anyagát elemzi Fischer (2010b). Kis és Mohácsi-Gorove (2008) a fordítómemória és a terminuskivonatoló szoftverek használatát ismerteti részletesen. A szakfordítók számára szintén hasznos megoldásokat kínál még a www.proz.com honlap, amely azon felül, hogy a szakmai profil ismertetésével hirdetési felületet biztosít, egy terminológiai fórummal is rendelkezik, ahol a fordítók célzott kereséseik eredményeit vitathatják meg egymással, a korábbi találatokat kutathatják fel, és még az interneten található glosszáriumokon belüli keresésben is segít.

I. Offline elektronikus szótárak

Az offline szótárak alapvető előnyei közé tartozik a nyomtatott változatokhoz képest, hogy kibővített keresési funkciójuknak köszönhetően a szócikkekben belül is kereshetünk, illetve kereséskor általában több adatbázis összekapcsolását is lehetővé teszik. Magyarországon elsősorban a MorphoLogic foglalkozik professzionális elektronikus (szak)szótárak készítésével. Ez irányú tevékenységét 1993-ban indította (www.morphologic.hu). Fejlesztései közé tartozik pl. a

MorphoMouse találóprogram, amelynek használatakor az egérmutató az ismeretlen szó, kifejezés vagy mondat fölé vitelével a képernyőn a szó jelentése egy felbukkanó ablakban jelenik meg, tehát a háttérben a szoftver folyamatosan bekapcsolt állapotban „figyelhet” (morphomouse.com.). A Morphologic szótárak előnye, hogy a toldalékolt magyar szavakat felismerik, és ennek köszönhetően magyar nyelvű elektronikus szövegek szótározására jól használhatók. A cég a legismertebb hazai kiadók nyomtatott szótárainak digitális (offline és online) változatait is forgalmazza. A cég többek közt a Fata (2013) által elemzett Grimm Kiadó gazdasági szótársorozatát is digitalizálta, amelyek esetében Fata (2013: 65) további tartalmi egységesítést és közös elektronikus adatbázis létrehozását javasolja. Léteznek hasonló kibővített szolgáltatások is, mint pl. a németországi Acolada (<http://www.acolada.de/UniTerm.htm>) cég terméke. Olyan szoftvercsomagot kínál, amelynek segítségével egyszerre kereshetünk a saját adatokkal feltöltött UniTerm terminológiai adatbázisban és a neves kiadók (pl. Verlag C.H. Beck, PONS Sprachen, Langenscheidt, Springer Vieweg, Oxford University Press, Hoepli Editore) válogatott szótárait tartalmazó UniLex elektronikus szótári rendszerben.

II. Online elektronikus szótárak

Ahogy az már említettem (lásd az 1.2.3. pont alatt), az elektronikus online szótárak kiválasztásánál a megbízhatóság kulcskérdés. Ezért érdemes a használatuk során minőségük felől is tájékozódni. Segítséget jelenthet, ha pl. valamilyen gazdasági szervezet által feldolgozott adatokat tartalmaz, vagy megbízható forrásokat tüntet fel. Előfordul, hogy az online szótárakat az interneten nem egyedülállóan, hanem csokorba gyűjtve leljük fel. Ezek közül is megkülönböztetjük a tematikus gyűjteményként működő szótárportálokat (pl. http://szotar.lap.hu/gazdasagtudomanyi_menedzsment/15230672) és a szótárgyűjteményeket (pl. <http://www.sosforditas.hu/szotarak/gazdasagi/angol-magyar.html>), amelyek nem rendelkeznek önálló adatbázissal, hanem más szótárak adataiban keresnek, és az azokban fellelhető információkat jelenítik meg (Gaál 2012: 233). Ez utóbbi angol–magyar nyelvpárban elsősorban a gazdaság szerteágazó területei közül szűk témaköröket felölelő, a papíralapú szótárak kínálatára emlékeztető elektronikus online szakszótárakat kínál fel.

A szakfordító munkáját nemcsak két- vagy többnyelvű online szótárak, hanem egynyelvű online elektronikus szószedetek, szótárak is segítik. A gazdasági társaságok, bankok, minisztériumok és különböző közigazgatási szervek, nemzetközi szervezetek, napilapok weboldalai ide sorolhatók, amelyek hasznos információkat tartalmaznak. Ezek magyarul gyakran fogalomtárnak, esetleg minilexikonnak nevezett glosszáriumok, amelyek az ügyfelek, az olvasók és az érdeklődők pontos tájékoztatása érdekében tömör meghatározásokat tesznek közzé, mint pl.:

- *magyar nyelven:*
- http://www.budapestbank.hu/szolgaltatas/kisvallalat/uzleti-segitsegenugyi_fogalmak.php – Pénzügyi fogalmak (Budapest Bank);

- <http://www.budapestbank.hu/csoport/alapkezeslo/hun/hasznos-minilexikon.php> – Minilexikon (Budapest Alapkezelő Zrt.);
- <http://www.erstebank.hu/hu/maganszemelyek/lizing/fogalomtar> – Fogalomtár (Erste Bank);
- <https://lizing.raiffeisen.hu/informaciok/tudnivalok/fogalomtar#category2> – Fogalomtár (Raiffeisen Lízing);
- https://www.unicreditbank.hu/hasznos_informaciok/banki_fogalomtar/index.html – Banki fogalomtár (Unicredit Bank);
- https://www.unicreditbank.hu/maganszemelyek/megtakaritasok/ertekpapirok/befektetesi_fogalomtar.html?defaultLanguage=hungarian – Befektetési fogalomtár (Unicredit Bank);
- <https://www.fundamenta.hu/web/guest/fogalomtar> – Fogalomtár (Fundamenta-Lakáskassza Lakás-takarékpénztár Zrt.);
- www.allamkincstar.gov.hu/letoltesek/22 – a Magyar Államkincstár honlapján is fellelhető egy Közgazdasági és államháztartási fogalomtár, amely azonban üzleti terminusokat is tartalmaz;
- *angol nyelven*⁴⁹:
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Category:Economy_and_finance_glossary – Economics and Finance Glossary (Eurostat);
- <http://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm> – Glossary of Tax Terms (OECD);
- http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economics-glossary_9789264035867-en-fr#page1 – Economics Glossary (OECD, angol-francia nyelvű gazdasági szótár);
- <http://www.frbsf.org/tools/glossary/index.html> – Glossary of Economic Terms (Federal Reserve Bank of San Francisco);
- <http://www.minneapolisfed.org/glossary.cfm> – Glossary (Federal Reserve Bank of Minneapolis);
- http://www.nytimes.com/library/fi_nancial/glossary/bfglosa.htm – Glossary of Financial and Business Terms (The New York Times);
- <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/business/longterm/glossary/index.htm> – Business A to Z, a Glossary of Business Terms (The Washington Post);
- <http://www.guardian.co.uk/business/2008/oct/08/creditcrunch.shortselling> – Glossary of Financial and Economic Jargon (The Guardian);
- <http://lexicon.ft.com/> – Financial Times Lexikon (The Financial Times);
- <http://www.dictionaryofeconomics.com> – New Palgrave dictionary of economics (Durlauf–Blume2008);

⁴⁹ Besomi (2013) az angol és német nyelvű online elektronikus szótárak jellemzőit tanulmányában ismerteti (<http://download2.hermes.asb.dk/archive/2013/Hermes50.html>).

- *német nyelven:*
- <http://wirtschaftslexikon.gabler.de> – Gabler Wirtschaftslexikon: das Wissen der Experten;
- *olasz nyelven:*
- <http://finanza-mercato.ilsolo24ore.com/strumenti/glossario/glossario.php> – Glossario (Il Sole 24 ore gazdasági napilap)
- <https://www.unicredit.it/it/info/glossario.html> – Dizionario bancario-finanziario (Banca Unicredit).

A gazdasági terminusok keresésében támpontot jelenthet még pl. a többnyelvű www.mimi.hu honlap is. Léteznek e-könyv formájában megvásárolható példányok is, ilyen a *Dizionario di economia politica* (De Rosa, C. 2011). Az online gazdasági szótárak – mint lexikográfiai segédeszközök – ismerete gazdasági szakszövegek fordításakor hasznosnak bizonyul. A megbízható egynyelvű elektronikus szótárak a terminológiai vizsgálat elvégzéséhez definíciókat szolgáltathatnak. Az online elektronikus szótárak jellemzőiről; lásd még a 4.5 alfejezetben leírtakat.

3.4. Szótárelemzések: a szótári ekvivalencia vizsgálata a nyomtatott gazdasági szótárakban

A szótárak szócikkeinek adatai a két terminus közötti ekvivalencia mértékét (lásd 1.1.4. és 1.1.5. pont alatt) segíthetnek megérteni még abban az esetben is, ha a terminusok között nem áll fenn teljes ekvivalencia. Természetesen a nyomtatott szótárak lehetőségeit a helyhiány erősen befolyásolja, ezért bennük a szótári ekvivalencia megteremtésének lehetősége elektronikus változataiknál sokkal korlátozottabb.

A szótári ekvivalencia vizsgálatakor annak jártam utána, hogy a szótárak a terminusok között fennálló ekvivalencia szintjét közlik-e abban az esetben, ha a terminusok között nem áll fenn teljes ekvivalencia, és amennyiben igen, milyen eszközökkel teszik ezt. Ennek az információnak a közlése nem elhanyagolható, sőt a körülbelüli megfelelő vagy egyszerű fordítási javaslat használata annak jelzése nélkül megtévesztő is lehet, hiszen enélkül a felhasználó nincs tisztában azzal, hogy terminussal vagy fordítási javaslattal áll-e szemben, és így nincs valódi mérlegelési lehetősége. Nincs abban a helyzetben, hogy az adott kontextushoz illeszkedő optimális változat kiválasztásakor tudatosan döntsön. Az ugyanis, hogy a szakember saját kultúrkörében az adott terminus fogalmát ismeri, még nem jelenti azt, hogy el tudná bírálni, hogy a megadott ekvivalencia a célnyelvi kultúrában is teljes mértékben ugyanazt a fogalmat fedti-e le. Tehát a kérdés az, hogy vajon mennyire megbízhatóan tudják a szótárak referenciamunka-funkciójukat ellátni, tükröződnek-e a szótárak szócikkeiben a mai gazdasági terminusok ekvivalenciaviszonyai? Amennyiben nem, hogyan lehet ezeket megfelelő módon visszaadni?

Nézzünk meg néhány olyan esetet, ahol a terminusok között részleges ekvivalencia áll fenn, de ezt a szótár nem közli, azaz nem valósul meg a szótári ekvivalencia.

a) A *Német-magyar, magyar-német gazdasági szótár 'cégjegyzék'* szócikkében országspecifikus fogalmak keverednek egymással:

„**cégjegyzék** *fn* jog das Firmenverzeichnis (-ses, -se); das Gesellschaftsregister (-s, -); das Handelsregister (-s, -); **cégjegyzékbe bejegyez** *ins* Handelsregister eingetragen” (Bernáth–Gyárfás 2004: 183).

A cégjegyzék megnevezése az országspecifikus terminusok közé tartozik. Németországban a (ném.) *Handelsregister* mellett még két külön jegyzék létezik [a szövetkezeteket és egyesületeket külön jegyzékben tartják nyilván – lásd (ném.) *Genossenschafts-* és *Vereinsregister*]. Svájcban a cégjegyzék elnevezése szintén (ném.) *Handelsregister*, de Ausztriában ugyanezt már a (ném.) *Firmenbuch* terminussal jelölik. A szócikkben ezeknél a terminusoknál az országhódok feltüntetésével egyszerűen megoldható lenne a szótári ekvivalencia megteremtése. A (ném.) *Gesellschaftsregister* viszont fordítási ekvivalens, amit szintén jelezni lehetne.

b) Léteznek olyan fogalmak is, amelyek lényege nehezen megragadható, ún. jolly jokerek. Ilyen az (ol.) *operatore*, amelynek értelmezése erősen kontextusfüggő. Két olasz–magyar gazdasági szótár az alábbi megoldásokat kínálja:

„operatore	operátor, termelő munkás”	(Juhász 1997b: 231)
„operatore economico	üzletkötő”	(Juhász 1997b: 231)
„operatore alla catena	futószalagnál dolgozó munkás”	(Juhász 1997b: 231)
„operatore commerciale	üzletkötő, üzletember”	(Juhász 1997b: 231)
„operatore economico	gazdasági szereplő v. szakember, kereskedő”	(Juhász 2002: 163)
„operatori del settore	a szektor szereplői”	(Juhász 2002: 163)
„operatori <i>h t</i> sz di borsa	tőzsdei szereplők”	(Juhász 2002: 163)
„operatori <i>h t</i> sz economici	gazdasági szereplők v. szakértők”	(Juhász 2002: 163)

A *Zingarelli* (2007: 1521) értelmező szótár az *operatore* terminust a következő módokon értelmezi: 'munkás, dolgozó; gazdasági szereplő, aki saját nevében vagy harmadik személy képviselésében eladóként vagy vevőként jelenik meg a piacon; utazásszervező'; a mai olasz nyelvhasználatban azonban az *operatore* terminus termelőmunkásként való értelmezését a szótár archaikusnak minősíti. A terminus kontextusban fellelt fordítási változatai: 'piaci szereplő, gazdasági szereplő, pénzpiaci szereplő, vállalat, szolgáltató, szakember, vállalkozó' stb. A terminusnál a szótári ekvivalencia megteremtése a következő módon oldható meg: egy általánosabb jelentés megadása a könnyebb behatárolhatóság kedvéért és konkrét példák, amelyek kontextusfüggőséget egyértelművé teszik, mint pl.:

1. személy: piaci szereplő, azaz szakértő, szakember; vállalkozó, munkatárs; ~ economico/commerciale: üzletkötő, ~ di borsa: tőzsdei szereplő v. ügynök; ~ informatico: informatikai munkatárs; ~ turistico: utazásszervező. 2. szervezet: piaci szereplő, azaz vállalat, szolgáltató; ~ economico: gazdálkodó szervezet; ~ del settore calzaturiero: cipőipari vállalat, ~ telefonico: távközlési szolgáltató.

A (ol.) *regime* terminus hasonlóképpen viselkedik, pl.: (ol.) *regime di mercato* (piaci modell), (ol.) *regime protezionistico* (protekcionista rendszer), (ol.)

regime fiscale (adópolitika, adórendszer), (ol.) *regime patrimoniale di beni* (vagyonközösség), (ol.) *regime concorrenziale* (versenyhelyzet) stb.

c) Az alábbi terminus szócikkében két különböző rendszerbeli fogalom pontatlan egybevetése okoz gondot:

(ol.) *Denominazione di Origine Controllata* (D.O.C.):

„D.O.C. (*Denominazione di origine controllata*) = ellenőrzött termék, olasz kiváló áruk fóruma” (Juhász 1997b: 382).

„*Denominazione di Origine Controllata* (D.O.C.) <olasz kiváló áruk minőségi védjegy>” (Juhász 2002: 131).

Az első esetben zavaró a magyar rendszerhez igazodni kívánó és példaként említett intézmény („kiváló áruk fóruma”), amely időközben megszűnt. A második esetben értelmező fordítást találunk, amelyre a figyelmet a szerző a zárójelek feltüntetésével megfelelően hívja fel. A Zingarelli (2007: 722) értelmező szótár lényegében a terminus két értelmezését emeli ki: 1. minőségjelzővel ellátott bor vagy egyéb termék; 2. igazi, valódi, eredeti. Tehát a D.O.C. főnévként és jelzőként egyaránt szerepelhet. Ha főnévről van szó, akkor vagy a terméket jelöli (ebben az esetben hímnemű névelőt kap), vagy magát a minősítést (ez utóbbi esetben nőnemű lesz – igazodva a „qualifica” nőneméhez). A magyar gazdasági szaknyelvben időközben születtek megfelelő terminusok az eredetvédelem jelölésére, mint pl. „ellenőrzött eredetmegjelölés”, „eredetvédett termékek”, illetve „ellenőrzött eredetű termék”. A kétnyelvű szótárakban arra nincs lehetőség azonban, hogy olyan részletező és közérthető leírás kerüljön bele, mint pl. a Borsznobok szótárába:

„*Denominazione di Origine Controllata* (DOC) Az olasz megfelelője a francia AOC⁵⁰ klasszifikációs rendszernek, melyet az 1960-as években vezettek be, azért, hogy Olaszország is ringbe tudjon szállni a sznobok kegyeiért folyó harcban. A 80-as évek elején a borászok panaszáradatára, miszerint a kormány teljesen követhetetlen DOC-rendszert dolgozott ki, bevezették az ennél is exkluzívabb besorolást, a *Denominazione di Origine Controllata e Garantita* (DOCG), amely olyan sikkes borokat is magába foglalt, mint a Barolo, Barbaresco és a Brunello di Montalcino. Kifejezetten fontos az igazán előkelő sznob számára, hogy ebben az olasz betűkavalkádban el tudjon igazodni. Fontos, hogy a legújabb, mindenre ráhúzható *Indicazione Geografica Tipica* (IGT) kategóriában ismerje a magas minőségű, de DOC vagy DOCG besorolással nem rendelkező SZUPEROSZKÁN tételeket is” (Kamp–Lynch 2008: 49).

A kétnyelvű szótárak szócikke pl. a következő módon is kidolgozható:

DOC/doc d(enominazione di) o(rigine) c(ontrollata) **1. mn.** a) eredetvédett bor vagy egyéb típusú ellenőrzött eredetű termék, amelynek címkéjén

⁵⁰ Appellation d’Origine Contrôlée (AOC) (fr.) = ellenőrzött eredetmegjelölés, magas minőségű borok szigorú klasszifikációs rendszere (Kamp–Lynch 2008: 27).

megkülönböztető jelzésként a DOC rövidítés szerepel; b) eredeti; c) minőségi; 2. *fn.* a) il DOC: eredetvédett termék (lásd *il prodotto*); b) la DOC: eredetvédelmi minősítés (ld. *la qualifica*).

Nézzük meg olyan hazai és külföldi nyomtatásban megjelent szótári példákat, amelyekben a szótári ekvivalencia megadása megoldott.

a) Az alábbi példában a többletinformáció közlése a szakterület megadásával oldható meg:

„**striking price** *fn*

1. (*árverésnél*) leütési ár

2. tőzsde alapár; bázisár” (Bajnóczi–Haavisto 2004: 244).

b) A következő szócikkben a terminus mellett országkód és értelmező fordítás áll:

„**Companies House** (GB) Amt für Kapitalgesellschaften⁵¹” (Romain–Byrd–Thielecke 2000: 153).

c) A következő szócikkészletben a parafrázis alkalmazása bizonyult a legegyszerűbbnek (lásd *key account* szócikk):

„**key account manager** (a legfontosabb ügyfelekkel foglalkozó) kereskedelmi menedzser;” (Hamblock–Wessels–Futász 2003: 231).

A szócikk még tovább pontosítható azzal, hogy több változat él egymás mellett, de a legfontosabb fogalmi jellemzőt így is feltüntetni [lásd még a (ang.) *key account manager* terminust 4.3.1.3. pont és az 5.2. alfejezet alatt].

d) A (ol.) *ragione sociale* és (ol.) *denominazione sociale* egymással összefüggő terminusok. Míg magyar nyelven egy nemfogalmat jelöl a cégnév terminus, addig olasz nyelven – cégformától függően – két fajfogalomnak felel meg, mert olaszul a nemfogalom nem létezik. Ezek szótári szócikkeiben pozitív változás figyelhető meg:

„ragione sociale	cég elnevezése”	(Hidasi 1993: 52)
„denominazione <i>nn.</i> sociale	cégnév”	(Juhász 1997b: 109)
„ragione <i>nn.</i> sociale	cégnév”	(Juhász 1997b: 284)
„cégnév	ragione <i>nn.</i> sociale; denominazione <i>nn.</i> sociale”	(Juhász 1997b: 67)
„ragione sociale	cégnév”	(Juhász 2002: 741)
„denominazione <i>n</i> sociale	cégnév (rt., kft. esetén)”	(Juhász 2002: 131)
„ragione <i>n</i> sociale	cégnév (bt., kkt. esetén)”	(Juhász 2002: 175)

A példa nem az 1:1-hez terminustalálást esetét képviseli, de azzal, hogy a 2002. évi kiadásban már ott szerepel a cégforma megjelölése, a szótári ekvivalencia létrehozható.

⁵¹ Hivatal a tőkeegyesülések számára.

e) A (ol.) *capitale sociale* (társasági tőke) terminusnak német nyelven cégformától függően több ekvivalense is van. Ezt a C.H. Beck kiadó gondozásában olasz–német nyelvpárban megjelent gazdasági és jogi szótárban az alábbi módon jelölték:

„– **sociale** Gesellschaftskapital, (di una S. p. A.) Grundkapital, Aktienkapital, (di una s. a. r. l.) Stammkapital, (di una società cooperativa) Genossenschaftskapital;” (Conte–Boss 2001: 78).

Bár azt külön nem jelzi, hogy a (ném.) *Gesellschaftskapital* (társasági tőke) elsősorban fordítási ekvivalens, a cégforma zárójeles feltüntetése után viszont a részvénytársaságnak (lásd ném. Grund-, Aktienkapital – alaptőke), a korlátolt felelősségű társaságnak (lásd ném. Stammkapital – törzstőke) és a szövetkezetnek (ném. Genossenschaftskapital) megfelelő ekvivalenseket tünteti fel. Ezt a különbséget a szótár a másik nyelvirányban a (ném.) *Grundkapital* (alaptőke) terminus mellett is szerepelteti, ahol zárójelben a részvénytársaság rövidített formája található meg: „–**kapital** *n* capitale sociale *m* (di S. p. A.)” (Conte–Boss 2003: 272).

Ugyanezen kiadó a fentivel megegyező sorozatában a német–angol nyelvirányban megjelent szótárában a (ném.) *Stammkapital* (törzstőke) terminus után az országkód és a cégforma rövidített formája (itt ném. GmbH. – kft.), majd nem egyszerű ekvivalens, hanem parafrázis (egy korlátolt felelősségű társaság nominális, azaz saját tőkéje) szerepel: „–**kapital** *n* *D* nominal capital of a private limited company (GmbH)” (Romain–Byrd–Thielecke 2002: 760).

A fenti példákból látható, hogy a szótári ekvivalencia a kétnyelvű nyomtatott szótárakban többféle egyszerű módon is megteremthető, pl. országkód, cégforma, szakterület jelzése vagy parafrázis szerepeltetésével. (További lehetséges megoldásokról lásd a 6. fejezetben szereplő esettanulmányt).

4. A fordítói segédeszközök II.: a terminológiai adatbázisról, az adatbankról és a tudásbázisról⁵²

Az elektronikus segédeszközök közül nem véletlenül a terminológiai adatbázisok bemutatása a legbővebben kifejtett fejezet, mert napjainkban ezek minősülnek a terminológiai szempontok figyelembe vételével kialakított modern és leginkább megbízható, terminológusok által előállított fordítói segédeszközöknek, amelyeket a szakfordítóknak érdemes megismernie és használnia. Jellemzőiket összesen kilenc – három olaszországi, két németországi, egy-egy svájci, kanadai, magyarországi és az európai uniós – terminológiai adatbázis elemzésén keresztül mutatom be. Nem szerepelnek viszont spanyolországi terminológiai adatbázisok, amelyek elemzését Sermann (2013: 128–142)⁵³ végezte el.

Az általam bemutatott változatok nem kifejezetten gazdasági témájú terminológiai adatbázisok – amely alól talán a gazdasági-informatikai területet feldolgozó SAPterm kivételnek tekinthető –, de mind tartalmaznak gazdasági terminusokat is. Számos, elsősorban globális nagyvállalatnál folyik nem nyilvános terminológiai munka, és léteznek a könyvben nem elemzett – nem feltétlenül publikus terminológiai adatbázisok, amelyekről már néhány publikáció is megjelent, mint pl.: a Nokia esetében (Suonuuti 1995), a Translexis adatbankról az IBM vállalatnál (Demeczky 2008, Warburton 2010) és a Microsoft projektjéről (Sermann 2011, 2013: 102–110).

⁵² A disszertációm anyagát (Tamás 2010a) újabb kutatási eredményekkel bővítettem, amelyekhez a következő önálló és közös tanulmányokban leírtakat használtam fel: Terminológiai adatok soknyelvű dokumentálása (Tamás 2011), Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis? (Tamás 2012b), Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis? (Sermann–Tamás 2013), Az olaszországi Bolzano autonóm megyében élő kisebbségek jogainak védelméről és a bistro terminológiai projekt létrejöttének hátteréről (Tamás 2013), Az SAPterm terminológiai adatbázis vizsgálata (Tamás 2014b – megjelenés alatt), A TERMDAT avagy egy svájci jogi-közigazgatási terminológiai adatbázis tanulságai (Novák–Tamás 2014 – megjelenés alatt).

⁵³ Sermann (2013) disszertációjában a következő terminológiai adatbázisokat elemzi: Cercaterm (<http://www.termcat.cat/>); Euskalterm (<http://www.euskara.euskadi.net/>); Neoloteca (<http://termcat.cat/>); Oncoterm (<http://ugr.es/~oncoterm/>); UPCTerm (<http://www.upc.edu/slt/upcterm/>); UBTerm (http://www.ub.edu/slc/ubterm/td_Arrencada.html);

A hagyományos cédulázós módszert nemcsak a lexikográfiában, hanem a terminológiában is – sőt talán ott még erőteljesebben – felváltotta az elektronikus hordozók használata. Ezeket a terminológia kezelésére először az 1960-as évek közepén alkalmazták (pl. az Európai Gazdasági Közösség intézményei, a Siemens cég). Az 1980-as évek közepétől kezdve, a személyi számítógép szélesebb körű elterjedésével vált ez a lehetőség egyéni fordítók és fordítóirodák számára is elérhetővé. A terminológiai munka végzésének módjára ez jelentős befolyást gyakorolt, az alapvető szerkesztési elveket (Sager 1990: 141), a rögzítendő adatok típusait, módját, egymáshoz való viszonyukat megváltoztatta (Mayer 1998: 13). Az elektronikus hordozók előnyei a szerkesztésben és a felhasználásban egyaránt megmutatkoznak, mint az egyszerű és célzott frissítés lehetősége, az online, számos esetben ingyenes elérhetőség és a szakemberek bevonásának köszönhetően a megbízhatóság. Ezen felül kiegészítő anyagok tárolását is lehetővé teszik (pl. audio- és audiovizuális eszközök, számítógépes ontológiai ábrázolási módszerek). Napjainkban terminológiai adatokat elsősorban elektronikus (intranetes vagy internetes elérhetőségű) adatbázisokban rögzítenek, tárolnak és tesznek elérhetővé.

A fordítói munka során alapvető fontosságú a megfelelő ekvivalens kiválasztásához szükséges terminológiai vizsgálatok elvégzése; a terminológiai adatbank használata ezt a feladatot a fordító válláról leveszi, vagy jelentősen megkönnyíti és meggyorsítja. Sajnos magyar nyelvű terminológiai adatbázis kevés található, míg sok kis nyelv esetében (litván, észt, dán, holland stb.) szervezett irányítással és állami támogatás mellett folynak a terminológiai munkák (Fóris 2006a: 737, 2006c: 92). A közelmúltban pl. a Koppenhágai Üzleti Főiskola munkatársai is elkezdtek a nemzeti DanTermBank projekt (www.dantermbank.dk) alapjait lefektetni (Madsen et al. 2013). A vizsgált adatbázisok közül háromban található magyar nyelvű bejegyzések (Termin, SAPterm, IATE), szükség volna azonban több, aprólékosan kidolgozott magyar nyelvű terminológiai adatbázis létrehozására. A terminológiai tervezésben és különösen a nemzeti terminológia-politika keretein belül a nemzeti terminológiai adatbázisok a terminológia-politika megvalósításának elsődleges lehetséges eszközei (lásd Fóris 2011, Fóris–Papp 2011, Tamás 2011, Zabóné Varga 2011).

4.1. A terminológiai adatbázis meghatározása és a szerkesztési alapelvek

A terminológiai adatbázisoknak sokféle fajtája létezik, az utóbbi évtizedekben speciálisan a fordítók számára összeállított adatbázisok is készültek, ezek közül is a legismertebb az EU intézményközi terminológiai adatbázisa (IATE). A magyar szakirodalomban kifejezetten a fordítók számára készülő terminológiai adatbázisokról szóló írások csak az utóbbi években jelentek meg, bár a fordítói segédeszközök egyes fajtáival több szerző is foglalkozik (pl. Prószék–Kis 1999, Kis–Mohácsi–Gorove 2008). A fordítók számára készített, úgynevezett *fordítói terminológiai adabázis* jellemzőit hazai és nemzetközi szakirodalmi források alapján részletesen elemeztük (Sermann–Tamás 2010,

2013)⁵⁴. Ebben az alfejezetben e tanulmány legfontosabb megállapításai, valamint további vizsgálati ismeretek szerepelnek.

A vizsgálatok eredményeképpen a terminológiai adatbázist a következőképpen definiáltuk: „A terminológiai adatbázis olyan elektronikusan tárolt terminológiai adatok összessége, amely onomasziológiai szemléletet követve készült, megalkotásának előfeltétele az adott szakterület fogalmi rendszerének felvázolása. Egy vagy több szakterület terminusait és a hozzájuk tartozó definíciókat tartalmazza egy vagy több nyelven” (Sermann–Tamás 2010: 113).

A *fordítói terminológiai adatbázisok* olyan, terminológiai elvek alapján készített elektronikus adatbázisok, amelyek szakfordítók és más, terminológiát használó csoportok szükségleteihez igazodnak. Tehát nem kizárólagosan, hanem elsődlegesen fordítástámogatási céllal készülnek, de más szakemberek (közgazdász, jogász, mérnök stb.) munkájához is segédeszközt jelentenek.

Meg kell különböztetnünk ezeket más fordítói segédeszközöktől, mint pl.:

- az offline és online elektronikus lexikográfiai adatbázisoktól, azaz szótáraktól,
- az ontológiáktól, amelyek hálózatrendszerben megjelenő ismeretstruktúrák összességei (lásd az 1.1.5. pont alatt), még ha esetekben élnek is azok ábrázolási lehetőségeivel,
- a fordítástámogató szoftverek fordítómemóriáitól, amelyek az adott szövegek/szövegrészek korábban tárolt változatait kínálják fel szövegszegmensek formájában a fordítónak, és amellyel általában egy szoftvercso-magban kapható a terminológia-adatbáziskezelő szoftver vagy
- a fordítómotoroktól, amelyek nagyvállalatok adott témájú szövegtípusainak fordítására alkalmasak (így szűkítve a terminusokra a lehetséges találatok számát), és a betáplált részek „előfordítását”, azaz behelyettesítését követően utószerkesztéses fordítást igényelnek.

A terminológiai adatbázisok megnevezése a nemzetközi tudományos szakirodalomban nem minden szerzőnél azonos. Vizsgálataink alapján (Sermann–Tamás 2013) a *terminológiai adatbank* (*term bank*, *terminological data bank*) és *terminológiai adatbázis* (*terminology database*) terminusokat a szerzők gyakran szinonimaként használják (pl. Hartmann–James 1998), míg – főleg a korábban készült írásokban – az *adatbank* tágabb fogalomként szerepel, és az *adatbázist* magában foglalja (lásd Cabré 1998, Sager 1990). Tebé Soriano (2005: 81) értelmezésében az *adatbank* egy vagy több *adatbázisból* áll.

A további ismeretelemekkel – pl. szövegtár, terminológiai rendszerek leképezése – bővített adatbázisok elnevezése pedig *tudásbázis* (lásd EOHS Term). Egy másik változat a *terminológiai információs rendszer* (lásd bistro),

⁵⁴ Elemzéseinket a *Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata* (Sermann–Tamás 2010) és az *Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?* c. tanulmányainkban (Sermann–Tamás 2013) tettük közzé.

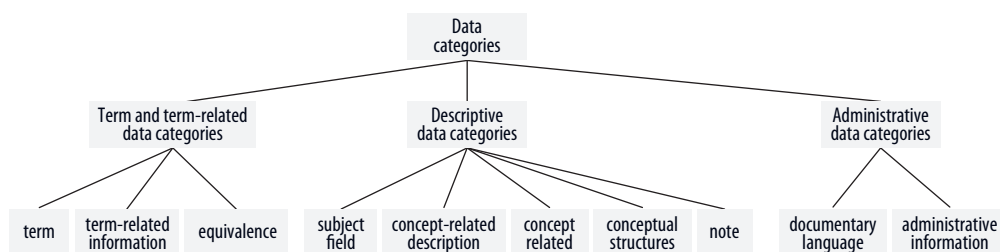
amelyben az adatbázist terminusfelismerő és -kivonatoló eszközzel bővítették. A terminológiai adatbázis főbb ismérve a terminológiai elvek szerinti szerkesztésmód. A terminológiai adatbázisok készítésének két alapelvét – a *fogalomközpontúságot* és a *terminusautonómiát* – több szabvány (ISO 704:2009, ISO 12200:1999 és az ISO 16642:2003) is tartalmazza (Schmitz 2010a). A fogalomközpontúság elve szerint az adatbázis központi eleme a fogalom, egy fogalomhoz egy terminus és egy terminográfiai bejegyzés rendelendő hozzá. Ahogyan ezt Prószyék–Kis (1999: 242) leírja: „Az adatbázis elsődleges kulcsa egy úgynevezett *fogalomazonosító*, a címszóként kezelt adatelem ennek csak megfogalmazása az egyik nyelven”. A fogalomazonosító általában egy azonosító kódszám, ezért „az adatbázis központi eleme az azonosító kódszámmal ellátott fogalom, amelyet a terminus jelöl és a definícióban írható le” (Sermann–Tamás 2013: 451). A terminusautonómia lényege a terminusok egy bejegyzésen belüli önálló szerepeltetése, azaz ezen alapelv szerint a terminusok önálló rögzítésére és feltüntetésére kell törekedni: „egy fő terminust (*main term*) kell kiválasztani és a szinonimákat külön bevitelként kezelni, azaz külön adatmezőben feltüntetni” (Sermann–Tamás 2013: 451), és/vagy lehetőség szerint hivatkozás (hiperlink) révén a kapcsolódó adatokat külön bejegyzésben részletesen kidolgozni.

4.2. A terminológiai adatbázis szerkesztési szintjei, a terminográfiai cédula és az adatmezők

Egy terminológiai adatbázis létrehozásakor annak algoritmusát, azaz a felépítés egyes lépéseit és az adatok rendezési módját alaposan és részletesen meg kell tervezni, tesztelni és a feldolgozott információk típusához és a felhasználói igényekhez igazítani. Az adatmezők – más néven leíró mezők vagy metaadatok, mert az adatokról szóló információkat tárolják – típusait a különböző szerkesztési szintekhez hozzá kell rendelni. Ezek olvasáskor egy terminográfiai bejegyzésben jelennek meg. A terminológiai adatbázis elektronikus „szócikkeinek” elnevezése nem egységes: a (ang.) *record*, az (ném.) *Eintrag* megfelelője a *bejegyzés* (vagy *terminográfiai bejegyzés*), míg a (svájci ném.) *Registrierkarte*, a (ol.) *scheda terminografica* és a (sp.) *ficha terminografica* terminus megfelelőjéül a szótári cédulák mintájára a *terminográfiai cédula* vagy *adatlap* kifejezés is használható. A felsorolt változatokat, amelyek ugyanazt a fogalmat jelölik, szinonimaként használok. A *terminográfiai cédula* különbözik a hagyományos papírcéduláktól, a „cédula ebben az esetben valamely adatbázis webes felületén szereplő adatlap. Az adatlapra adatrekordok rögzíthetők, és ennek létezik egy megjelenítési formája, azaz a felhasználó által olvasható adatmezők, vagy más néven leíró mezők” (Sermann–Tamás 2010: 103).

A terminológiai adatbázisok építésére léteznek olyan szabványok (ISO 12620:1999; ISO 12620:2009), amelyek kifejezetten az adatmezők csoportosítását és típusait sorolják fel. Az ISO 12620:1999 szabványt elemezve Valentini (2005) és Arntz et al. (2009: 231) három fő adatmezőcsoportról számol be (lásd a 14. ábrát):

- 1) a terminus és a terminusra vonatkozó információk;
- 2) a fogalomra vonatkozó információk,
- 3) adminisztratív és bibliográfiai adatok.

14. ábra: Az ISO 12620:1999 szabvány szerinti adatmezőtípusok áttekintése
(Madsen et al. 2013: 20)

Az ISO 12620:1999 szabvány szerinti tíz fő adatmezőtípus: a terminus és a terminushoz kapcsolódó információkat bemutató adatmezők csoportjában a terminus, a terminushoz kapcsolódó adatmezők, az ekvivalencia; a leíró jellegű adatmezők között: a domén, a fogalomhoz kapcsolódó leíró mezők között a fogalmi viszonyok, a fogalmi struktúrák vagy rendszerek, a megjegyzés; az adminisztratív jellegű adatmezők közül a dokumentáció, az adminisztratív információk. Ezek közül alapvető fontosságúak: a fő terminus, a felvétel időpontja és a forrás megjelölése.

Az 1999. évi szabványt időközben átdolgozták, és 2009 óta ISO 12620:2009 (*Terminology and other language and content resources – Specification of data categories and management of the Data Category Registry for language resources*) szabványként tanulmányozható. Az adatmezők részletes leírását már nem tartalmazza az új szabvány, mert azt – az 1999. évi szabvány tartalmára építve – a www.isocat.org honlapcímen *Adatmezőtípusok Jegyzéke* (*Data Category Registry*) alatt mindenki számára elérhetővé tették. Ez egy nyílt fórum, amely átfedésekkel ugyan, de alfabetikus sorrendben körülbelül 590 adatmezőtípust sorol fel, és lehetőséget biztosít visszajelzések adására. A végső cél az adatmezők típusainak egységesítése, leírása, és a széles körű egyeztetések eredményeképpen azok szabványosítása. Ez az adatbázisok közötti adatcsere lehetővé tétele miatt fontos. A két szabványt és a mögötte meghúzó munka egyes szakaszait Wright–Windhouwer (2013) és Schmitz (2013) részletesen elemzi.

Az adatmezők még sokféleképpen csoportosíthatók. Megközelíthetjük afelől is, hogy melyek a szoftverhasználatból eredő kötelező és fakultatív adatmezők (lásd SDL MultiTerm szoftver – a terminus mint kötelező bevétel) vagy terminológiai szempontból mi a minimálisan szükséges adatmennyiség (pl. terminus, definíció, szerkesztési adatok, domén stb.). Ez utóbbihoz az Arntz et al. (2009: 223) könyvében közzétett terminográfiai adatlap mintául szolgálhat (lásd az 1.3.2. pont alatti 11. ábrát). A minimálisan szükséges adatmezők igénye eltérést mutathat azonban projektenként, pl. műszaki terminusok esetében szükséges lehet a műszaki rajz.

Cortesi (2002: 168–173) a szabványosított terminográfiai cédulára általában jellemző adatmezőket számba véve a következő adatmezőtípusokat sorolja fel: a terminus, a szinonima, az alakváltozatok, a domén, az aldomén(ek), a morfoszintaktikai kategória, a terminus státusza (pl. törölt, nem ellenőrzött, jóváhagyott), a definíció, a kontextus, a terminusok közötti viszony (pl. hiperonima–hiponima, rész–egész viszony, antonima stb.), a megjegyzés (nyelvészeti vagy pragmatikai jellegű), a célnyelvi megfelelők, a megbízhatóság (akár index formájában, hogy mennyire megbízhatók a cédulán feltüntetett információk, különösen a célnyelvi ekvivalensekre vonatkozóan). Tehát az elektronikus terminológiai adatbázisokban a tárolási lehetőségek megnövekedésének köszönhetően lehetőség nyílik a terminus nyelvi jelével kapcsolatos többletinformációk megadására (lásd pl. megfelelő írásváltozatok, rövidített formák, állandósult kapcsolatok stb.). Ugyanez megvalósítható a fogalomra vonatkozóan (utalás más fogalmakra, alá- és fölérendelés, rész- és egészviszonyok megadása más fogalmakhoz viszonyítva stb.), és pragmatikai funkciók esetében (a definíciót tartalmazó kontextus megadása, stílusra vonatkozó információk, a terminusok földrajzi és időbeli behatárolása stb.) (Magris 1996: 142). Gläser (2012: 137) tanulmányában a terminusra vonatkozó lehetséges címkéket elemzi (pl. módosított, ellenőrzött, elutasított, megbeszélendő), de a sor tovább bővíthető (pl. ajánlott, javasolt, tiltott, validált).

A terminográfiai cédula felépítését pontosan ki kell dolgozni; hogy csak néhány érvet említsünk emellett (Tamás 2012b: 10):

- a meghatározatlan struktúrájú adathalmaz a keresést lehetetlenné teszi;
- az adatbevitel dátumának elhagyásával nincs információ a naprakészségről;
- a források és a jóváhagyás feltüntetésének elmulasztásával kétes információkkal rendelkezünk, amelyek megbízhatósága nem ellenőrizhető.

Reinke (2012: 102) a terminológiai adatbázisok felépítését elemezve a két alapelven – fogalomközpontúság és terminusautonómia – kívül további szempontokat is felsorol: hierarchikus szerkesztési mód (az adattípusok három szerkesztési szinthez történő rendelése), az elementaritás (egy adatmezőben egy adat szerepeltetése), a granularitás (az adatok kidolgozottságának mértéke legyen megfelelő a túl sok alkategória elkerülése érdekében) és a nyelviránytól való függetlenség. A fogalomközpontúság gyakorlati megvalósítása a hierarchikus szerkesztési mód érdekében szükséges, amely általában az adatok három szinten történő bevitelével valósul meg. Az adatmezőket is ehhez a három szinthez rendelik hozzá (lásd még Tamás 2012b: 11–12):

1. szerkesztési szint: a *fogalmi szint (entry level)*: fogalomazonosító kódszám és a hozzárendelt definíció,
2. szerkesztési szint: az *indexálás szintje (index level)*: informatikai szempontból fontos a használt anyanyelv vagy idegen nyelv megadása, az ún. indexálás,
3. szerkesztési szint: a *terminus (vagy jelölő) szintje (term level)*: a fogalomhoz hozzárendelt jelölő és egyéb adatok megadása.

A hierarchikus sorrendből látszik, hogy a fogalomközpontúság elvének megvalósítása érdekében nem mindegy, hogy az egyes adatmezők hol helyezkednek el. A több mint 25 éves múlttal rendelkező németországi DTT terminológiai egyesület, a DTT Terminologie-Tag e.V., a terminológiai adatbázis-készítés legjobb gyakorlatát összefoglalva az adatmezőket az adott szintekhez az alábbi módon rendeli hozzá (Reineke 2010)⁵⁵:

- bejegyzés szintje: bejegyzési szám, besorolás, bejegyzés készítője, utolsó módosító személy, előállítás dátuma, módosítás dátuma, definíció, definíció forrása, státusz (feldolgozás alatt, validált), megjegyzés, megjegyzés forrása, ábra, ábra forrása;
- indexálás szintje: definíció, definíció forrása, megjegyzés, megjegyzés forrása, státusz, ábra, ábra forrása;
- terminus szintje: jelölő, jelölő forrása, jelölő típusa (rövidítés), szófaja, neme, főnév száma, földrajzi behatároltság, címke (ajánlott, tiltott), érvényességi kör (cég/osztály), kontextus, kontextus forrása, megjegyzés, megjegyzés forrása.

A felsorolásban bizonyos adatmezők azért szerepelnek több szint alatt is, mert több helyen is rögzíthetők. Ilyen pl. a definíció, amely a bejegyzés és az indexálás szintjén is elhelyezhető, de nem kerülhet a terminus szintjére, mert az a fogalomközpontúságot megghiúsítja. A terminus szintén két helyre is kerülhet: az indexálás és a terminus szintjére, de a bejegyzés szintjére – ha terminológiai adatbázist készítünk – nem rögzíthető, mert a fogalomközpontúság elvének ez ellentmond.

A mindennapi gyakorlatban a modern terminológiai adatbázis-kezelő szoftverek általában lehetővé teszik az adatok különböző szinteken történő tárolását (lásd a 12. táblázatot).

SZINT	ADATTÍPUS
ENTRY LEVEL (BEJEGYZÉS SZINTJE)	domén, definíció és kódszám, szerkesztő adatai
INDEX/LANGUAGE LEVEL (NYELVI INDEXÁLÁS SZINTJE)	terminus és/vagy definíció
TERM LEVEL (TERMINUS SZINTJE)	terminus és/vagy a terminusra vonatkozó adatok

12. táblázat: *A terminológiai adatbázisok fogalomközpontú szerkesztési módjának gyakorlati megvalósulása a főbb adatmezőkkel*⁵⁶

⁵⁵ Terminologearbeit, Best Practices, Modul 2 – Grundsätze und Methoden, 7-10.

⁵⁶ Az Európai Unió intézményeinek terminológiai adatbázisában: 1) Language-Independent-Level, azaz nyelvfüggetlen szint (fogalomra vonatkozó információk), 2) Language Level, azaz nyelvi szint (terminusra vonatkozó általános, több nyelvre érvényes információk), 3) Term Level, azaz nyelvi szint (a terminusra vonatkozó konkrét információk) (Lesznyák 2010b: 166).

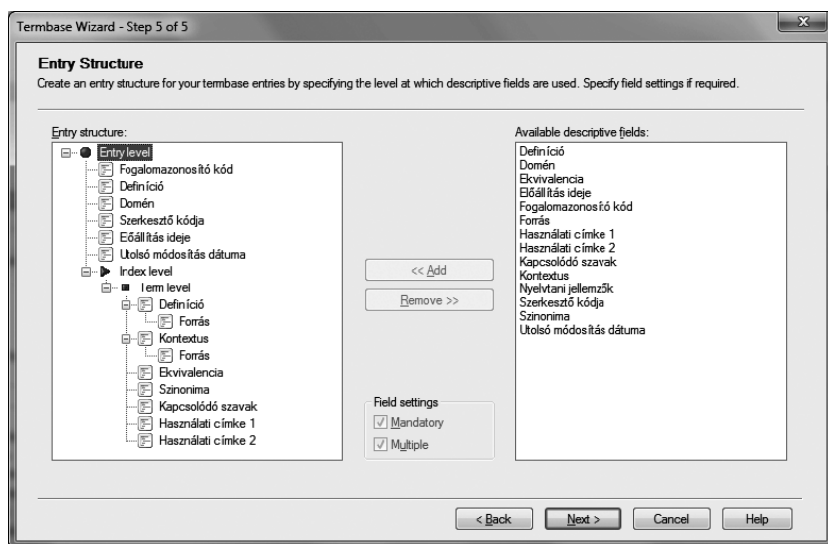
Léteznek kifejezetten a terminológiai adatbázisokra kifejlesztett szoftverek, az ún. terminológiai adatbázis-kezelő szoftverek, amelyek közül a hazai kereskedelmi forgalomban elsősorban két termék kapható: az SDL MultiTerm és a qTerm. Az SDL MultiTerm szoftver egyéni és csapatmunkában egyaránt hasznosítható, létezik fájl-, szerveralapú, intranetes és internetes változata is. A qTerm szoftvert a felhasználók többsége a memoQ szerverben tárolt fordítómemóriákkal együtt használja, ez webalapú szoftverként elsősorban a csapatmunkát támogatja. Mindkét szoftver más előnyökkel rendelkezik. A qTerm szerkesztési módja kötöttebb, ezért kezdőknek, a szerkesztésben kevésbé kreatívaknak és csapatmunkában hosszas egyeztetés nélkül is kiváló támpontul szolgál. A viszonylag merevebb struktúra oka a memoQ-szoftvercsomag többi termékével (elsősorban a fordítómemóriával) való kompatibilitás megőrzése, az információk ugyanis a qTermbe is automatikusan bekerülnek, ha a fordító terminusokat a memoQ szoftverben dolgozva vesz fel. Az SDL MultiTerm szerkesztési lehetőségeit tekintve jóval rugalmasabb (egyetlen kötött hely a terminusé), a felhasználói igények szerint alakítható. Mindkettőre igaz, hogy multimédia-fájlokkal bővíthető, és nemcsak szoftverbe ágyazottan, hanem önállóan is használható. Az SDL MultiTerm használatkor előugró keresőablakkal megjelenő MultiTerm Widget-funkcióval több, előzetesen kiválasztott adatbázisban is kereshetünk, miközben egy Word-fájlban dolgozunk, míg a qTermnél ugyanezt a funkciót a MorphoMouse, a MorphoLogic terméke valósítja meg.

Az alábbi példában egy összehasonlítás látható (lásd 13. táblázat). A qTerm esetében az előre meghatározott szerkesztési mód szerepel, míg az SDL MultiTerm szoftverhez – tekintettel a kötetlen szerkesztési módra – az összehasonlítás elvégzéséhez a németországi DTT terminológiai egyesület legjobb gyakorlata szerinti adatmezőbesorolást választottam. A qTermben a

qTerm	SDL MultiTerm
ENTRY LEVEL: Utolsó módosítás időpontja (dátum), szerkesztő (szöveg), létrehozás időpontja (dátum), domén (szöveg), aldomén (szöveg), ügyfél (szöveg), projekt (szöveg), ábra felirata (szöveg), ábra (multimédia-fájl)	ENTRY LEVEL: Entry number (automatikus): fogalmi azonosító kód, definíció (a legjobb gyakorlat szerint), domén, szerkesztő kódja, előállítás dátuma, utolsó módosítás ideje
LANGUAGE LEVEL: Definíció (szöveg)	INDEX LEVEL: Definíció (a legjobb gyakorlat szerint), terminus (fix mező)
TERM LEVEL: Terminus (szöveg), kis- és nagybetűérzékenység felismerésnél, előtag-érzékenység felismerésnél, tiltott (igaz/hamis)	TERM LEVEL: Ekvivalencia, szinonima, kontextus, használati címke

13. táblázat: A qTerm és az SDL MultiTerm adatbázis-kezelő szoftverek összehasonlítása

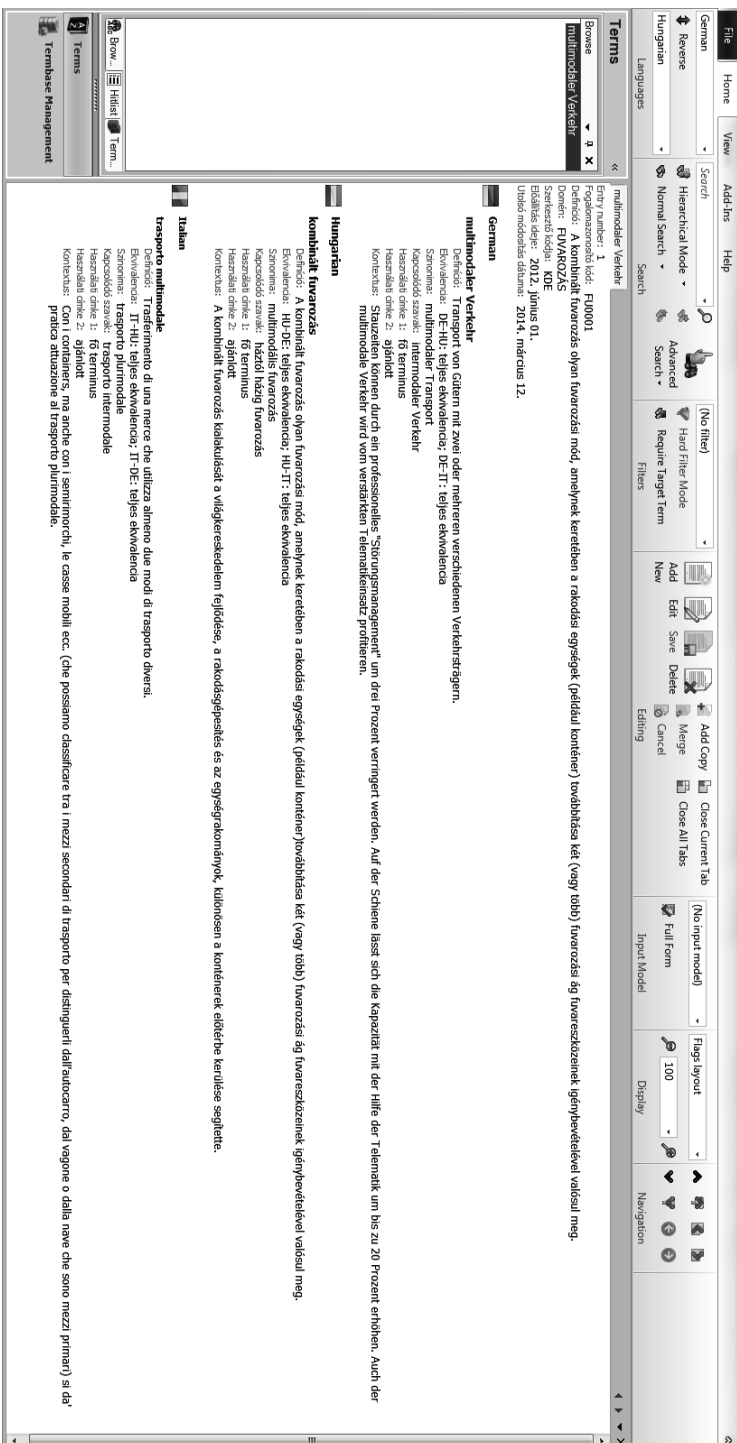
definíció helye a nyelvi szinten van, amely szinthez a szoftver a definíciót automatikusan rendeli hozzá. Az SDL MultiTerm szoftvernél a terminus a fix mező, amelyet a szoftver már a számítógépes indexálásnál, azaz a nyelv kiválasztásánál automatikusan a nyelvi szinthez rendel hozzá. Az SDL MultiTerm esetében az összehasonlító táblázatban a legjobb gyakorlat szemléltetése végett a definíció két szinten is szerepel, a gyakorlatban azonban az egyszeri bevitel elegendő.

15. ábra: Példa a szintek megvalósulására az SDL MultiTerm adatbáziskezelő-szoftverrel

Az általam kidolgozott példában a minimálisan szükségesnek tekinthető adatmező-mennyiségen kívül két használati címke (fő terminus, ajánlott terminus) és az ekvivalencia mező szerepel. A definíció szemléltetés céljából itt is két helyen megtalálható.

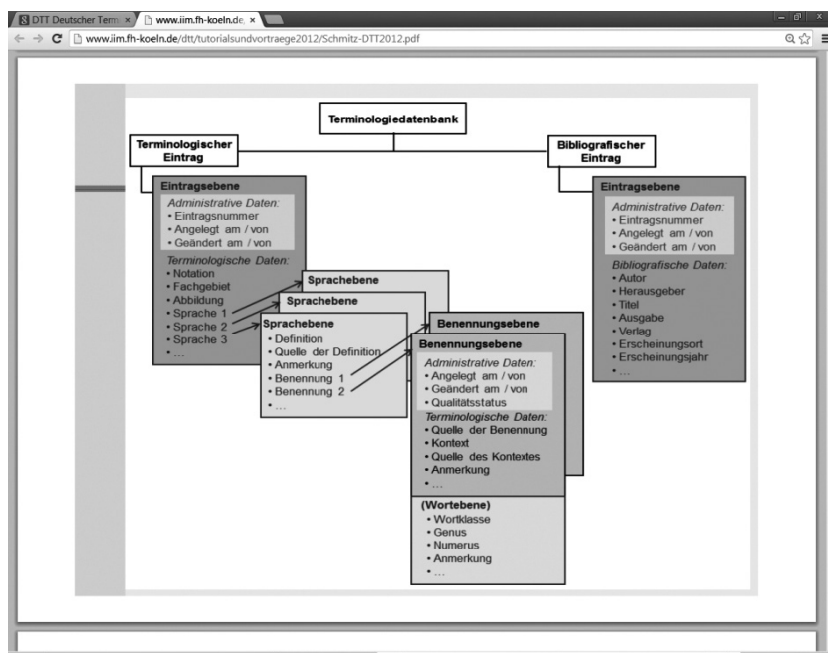
A *kombinált fuvarozás* terminus terminográfiai bejegyzésében (lásd a 16. ábrát) a terminusok között teljes az ekvivalencia, ezért itt egyszerű esetről beszélhetünk, de az ekvivalencia adatmezőben hosszabb magyarázatokra is lehetőség van. Feltüntethető, ha részleges ekvivalencia vagy ekvivalencia hiánya áll fenn, és rögzíthető funkcionális ekvivalens (analóg terminus) vagy terminusjelölt úgy, hogy azt jelezzük is, hogy nem terminus-terminus találatról van szó.

16. ábra: *A kombinált fuvarozás terminus adatait az SDL MultiTerm 2014-ben*

4.3. A terminológiai adatbázisok típusai: az adatbázis, az adatbank, a tudásbázis és a terminográfiai információs rendszer kísérleti osztályozása⁵⁷

A terminológiai adatbázisoknak többféle osztályozása lehetséges. A különféle típusokat elemezve a szakirodalomban felépítésük alapján a terminológiai adatbázisok alábbi fajtáit különböztetik meg: a) hierarchikus adatbázisok, b) adatbázis-hálózatok, c) egyszerű adatbázisok, illetve d) relációs adatbázisok. Ezek közül a két utolsó a leginkább alkalmas terminológiai adatbázisok építésére. Míg az *egyszerű adatbázisok* az adatokat egyetlen adatlapra rendezik, addig a *relációs adatbázisok* (lásd a 17. ábrát) az adatokat adatlapokon teszik közzé, amelyeket közös mező kapcsol össze (Tebé Soriano 2005: 77–81, idézi Sermann–Tamás 2010: 106). Ezt Demecky is megerősíti, aki szerint: „Az utóbbi tíz évben általában is megfigyelhető, hogy a nagy, nemzetközi terminológiai adatbázisokat kezelő programokat relációs adatbázis-kezelő szoftverekre fejlesztik, mert csak ezek képesek a „sok a sokhoz” (N:N) típusú viszonyok támogatására” (Demecky 2008: 200). Az alfejezetben elemzettek közül pl. a trieszti TERMit terminológiai adatbázis a relációs adatbázisok közé sorolható.

17. ábra: Relációs terminológiai adatbázis felépítése (Schmitz 2012: 7)

⁵⁷ Ezen alfejezethez felhasználtam a *Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis?* (Tamás 2012b) című tanulmányomban leírtakat.

A Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis? című tanulmányomban (Tamás 2012b) konkrét példák elemzésével kísérletet tettem a terminológiai adatbázisok hármass felosztására. Az alfejezetben ennek eredményét bővíttem további adatbázisokkal (lásd SAPterm és Webterm). A terminológiai adatbázisok különböző típusait a következő szempontok alapján vizsgáltam meg: a megjelenítési felület alapján tanulmányozható felépítés, a szerkesztési alapelvek betartása, az adatmezők típusai, az általuk tartalmazott adatmennyiség és az egyéb kapcsolódó elemek jellege. A vizsgálatok eredményeképpen a terminológiai adatbázisoknak három alapvető típusát különböztetem meg:

- egyszerű terminológiai adatbázis, illetve adatbank;
- hagyományos (vagy klasszikus) terminológiai adatbázis, illetve adatbank;
- összetett terminológiai adatbázis (fajtái: tudásbázis, terminológiai információs rendszer).

Az osztályozási szempontrendszer alapján jogosan vetődhet fel a kérdés, hogy egy terminológiai adatbázisnak vajon milyen adatokat kell minimálisan tartalmaznia. A terminológiai adatbázisok építéséhez léteznek szabványok (ISO 12620:1999; 12620:2009), illetve kutatók is foglalkoztak a kérdéssel (Arntz et al. 2009: 223; Schmitz 2011: 238). Arntz et al. (uo.) egy egyszerű adatlapot is közlétesznek, amely az egyszerű terminológiai adatbázis terminográfiai cédlájának alapvető leíró mezőit (adatmezőit) tartalmazza, mint pl.: szakterület, nyelv, azonosító szám és egyéb kódok, terminus, nyelvtani jellemzők, definíció és kontextus, szinonima, szerkesztők, dátum; amelyen a nyelvi adatok mindegyike mellett szerepel a forrás (lásd a 11. ábrát az 1.3.2. pont alatt).

A fordítástámogató szoftverek termékcsomagjában a fordítómemóriával együtt kapható terminológiai adatbázis-kezelő szoftver kapacitását az egyéni fordítók általában kevésbé használják ki, inkább a fordítómemóriával dolgoznak, és az adatbázisban legfeljebb csak szavakat, kifejezéseket és néhány megjegyzést mentenek el. Ez nem véletlen, mert az adatbázisok terminológiai elvek és módszerek szerinti kidolgozása igen időigényes, aprólékos és emiatt leginkább csapatmunkában végzett tevékenység. A fordító általában szűk időkerettel dolgozik, viszont a terminusok ekvivalenseinek megkeresése gyakran időigényes tevékenység, sőt, tapasztalataink szerint bizonyos szövegtípusoknál még az is előfordulhat, hogy a terminológiai keresés akár a fordítási idő közel felét is kiteheti. Eközben nemcsak nincs idő minden nyelvi adat ellenőrzésére és rögzítésére, hanem sokszor hiányzik az a szakember is, aki a nyelvi adatokat szakmai szempontból ellenőrizné. Lehetséges, hogy idejéből legfeljebb két- vagy három-oszlopos glosszárrium készítésére futja, amelybe elsősorban címszavak és néhány megjegyzés, pontosítása kerül. További gyakori nehézség, hogy a fordító gyakran nem rendelkezik megfelelő terminológiai ismeretekkel, a modern terminológiát mint diszciplínát és annak modern elveit és módszereit nem ismeri. A terminológiai adatbázis pedig csak a terminológiai elvek és módszerek alkalmazásával válik hatékony és megbízható eszközzé.

A terminológiai adatbázisok készítéséhez a nemzetközi piacon különböző szoftverek kaphatók: SDL Trados MultiTerm, qTerm, Déjà Vu X2, Webstar,

Cross Term, MultiTrans, TermStar^{NXT}, LookUp, flashterm®, termXplorer, quickTerm, Tipp-Term® stb. Ezek a szoftverek általában az Excel-formátumban tárolt szöszedetek adatainak konvertálását teszik lehetővé, ez önmagában azonban csak az adatok importálása, ettől még nem beszélhetünk klasszikus értelemben vett terminológiai adatbázisról. A terminológiai elvek és módszerek szerint kidolgozott adatbázisnak a terminuson túl központi eleme a definíció (fogalomalapú adatbázis). Ezen vizsgálat tárgyát azonban nem ezek a célcsoport igényei szerint általában rugalmasan alakítható szoftverek képezik. Ezek ugyan fontos eszközök, azonban nem mindegy, milyen adatokkal töltjük fel őket. Bármilyen adat rögzítése előtt fontos meghatározni, az adatokat hogyan strukturáljuk, és a bevitt adatok mennyire megbízhatóak.

Terminológiai adatbázis típusa	Fogalom-központúság	Terminus-autonómia	Adatmezők mennyisége
EGYSZERŰ	érvényesül	nem érvényesül (szólista jelleg)	és/vagy számuk nem éri el a min. mennyiséget
HAGYOMÁNYOS	érvényesül	érvényesül	min. elvárható számú adatmező szerepel
ÖSSZETETT (tudásbázis és terminológiai információs rendszer)	érvényesül	érvényesül	min. elvárható számú adatmező szerepel, plusz további ismeretelemek

14. táblázat: *A terminológiai adatbázisok típusainak kísérleti osztályozása*

Az általam vizsgált terminológiai adatbázisok elsősorban fordítói céllal készült, nagyobb célcsoportoknak szánt, szervezetek által előállított változatok. Az egyszerű terminológiai adatbázisok kevés adatmezőt tartalmaznak, a fogalomközpontúság érvényesül esetekben, hiszen egyébként nem beszélhetünk terminológiai adatbázisról, a terminusautonómia szerkesztési elvének azonban megjelenítési felületük nem teljes mértékben felel meg. A hagyományosnak vagy klasszikusnak nevezhető terminológiai adatbázisok, adatbankok az adatokat a fogalomközpontúság és terminusautonómia elve szerint rendezik. Az összetett adatbázisok csoportjába sorolt adatbázisok alapvető jellemzői megegyeznek a hagyományos adatbázisok jellemzőivel, a különbségek az ismeretelemek alkalmazásában mutatkoznak meg (pl. szövegtár, terminológiai rendszer számítógépes ontológiai ábrázolása és további kreatív elemek) (lásd a 14. táblázatot).

Ezeknek az ismeretelemeknek az általános célja a tudás elaprózottságának mérséklése. Ahogyan Fóris megállapítja:

„A nagy mennyiségű információ között való eligazodást, és az információk minél hatékonyabb felhasználását elősegíti, ha egy adatbázisban nemcsak a fogalom meghatározását találja meg a felhasználó, hanem az arra vonatkozó adatok összességét is, hogy a fogalom milyen

kapcsolatrendszerekben fordul elő, és e kapcsolatrendszereket mi jellemzi” (Fóris 2005a: 22).

A terminológiai adatbázisokat napjainkban a hatékony fordítói segédeszközök között tartjuk számon. De vajon milyen mélységig ismerjük ezeket a segédeszközöket, mennyire hasznosítjuk a bennük rejlő lehetőségeket? A terminológiai adatbázisok szerkesztése egyfelől megkívánja, hogy a terminológia elveit és módszereit ismerjük, másfelől érdemes elrugaszkodni a hagyományos, nyomtatott segédeszközökre jellemző szemlélettől, és élni a szoftverek kínálta lehetőségekkel. Az itt bemutatott elemzés a teljesség igénye nélkül, rövid körképet ad e témáról, és az elemzett adatbázisokat – az egyszerűtől az egyre összetettebb változatok felé haladva – egyfajta skálán elhelyezve mutatja be.

4.3.1. A terminológiai adatbázis egyszerű változatai

4.3.1.1. A Termin

A *Termin* (external.kim.gov.hu) a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium terminológiai adatbázisa. A Termin létrehozásának eredeti célja az volt, hogy az európai uniós joganyag magyarra fordításának támogatásával Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozását elősegítse. 2004. május 1-jét követően ez a feladat lezárult, és a terminológia-kezelés feladata átkerült az Európai Unió intézményeihez. A Termin négy nyelven tartalmaz bejegyzéseket (magyar, angol, francia, német) és többféle keresési módot kínál (teljes kifejezés, kifejezés eleje, tetszőleges rész a kifejezésen belül, rövidítés, szakterület, hasonló terminusok listája). A munka nem zárult le teljesen, az újonnan rögzített bejegyzések elsődleges jóváhagyója az Európai Unió Jogi Főosztálya. Az utolsó, 2011-ig terjedő időszakban a magyar minisztériumok és állami szervek által jóváhagyott kifejezésekkel bővült (az utolsó frissítés 2011-ben történt). Számos szakterületet ölel fel, mint pl. belügyek, rendészet, biztonságpolitika, biztosítás, egészségügy, földrajzi nevek, energia, hírközlés, ipar, jog, kereskedelem, pénzügyek, mezőgazdaság. Az adatbázisból elérhetők a minisztérium magyar államigazgatási tematikus kötet és a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának szellemi tulajdoni kifejezéstartára. Az új adatfelvitelek közé tartoznak a beosztások, tisztségek és intézménynevek terminusai is. Ezek valóban speciális területet képeznek, mert az országspecifikus intézménynevek, valamint a foglalkozásokat, szolgáltatásokat és okiratokat jelölő terminusok esetében ritka a terminusok 100%-os ekvivalenciája (lásd az 5.2. alfejezet alatt). Ha pl. rákeresünk *nemzetgazdasági miniszter* terminusra, azt láthatjuk, hogy a felhasználói felület megjelenítési módja egyszerű, táblázatos forma, amelyben a terminusokon kívül a nyelvi kódok, a szakterület és a „kötet” elnevezés alatt a szakterület megjelölése szerepel. Az ún. uniós terminusok esetében a kapcsolódó uniós aktus adatmező alatt kódszám is szerepel, amely hiperhivatkozás révén átirányít az EUR-LEX webes felületére (<http://eur-lex.europa.eu>).

Hasonlóan kevés adatot tartalmazó, és a terminusautonómiát nem érvényesítő az ILO Nemzetközi Munkaügyi Szervezetének ILOTERM (<http://www.ilo.org/public/english/support/lib/resource/term.htm>) elnevezésű egyszerű

jellegű terminológiai projektje, amely szakkifejezéseket angol, francia, spanyol, német, orosz, arab és kínai nyelven tartalmaz.

4.3.1.2. *A Termium Plus*

A *Termium Plus* (<http://www.termiumplus.gc.ca>) a kanadai kormány hivatalos terminológiai adatbankja (*The Government of Canada's terminology and linguistic databank*), amelyet megrendelésre a kanadai kormány központi fordítóirodája (*Translation Bureau*) készít. A *Termium Plus* négy – angol, francia, portugál és spanyol – nyelven körülbelül 4,2 millió terminust tartalmaz, és a honlapon leírtak szerint havonta megközelítőleg 4 000 frissítést végeznek el benne. Többféle keresési módot kínál: a kulcsszavas, a tárgykör szerinti keresést, és – akárcsak a Termin – a hasonló szavak listáját kínálja fel. A párhuzamos oszlopos elrendezést mutató, ún. terminográfiái cédulák (más néven: adatlapok) legfontosabb, általában rövidítéssel jelölt elemei a következők: tárgykör (Subject Field), terminus, definíció (DEF = Definition), megjegyzés (OBS = Observation), valamint szerepel kontextus (CONT = Context) és kollokáció (PHR = Phraseologism) is. A megjegyzés adatmezőben pl. azt jelölik, hogy a terminus használata milyen szövegtípusra jellemző (pl.: „OBS – Terminology used by Passport Canada”). Ezen felül még a nyelvtani jellemzőket (többes számú használat, nyelvtani nem), a használat szerinti ország megjelölését (pl. *Great Britain*), és a bejegyzési dátumot tüntetik fel. Az eligazodást különböző címkék is segítik, hogy csak néhányat említsünk: elfogadottság (ezen belül: kerülendő, szabványosított, a Terminológiai Bizottság által hivatalosan elfogadott) vagy időbeli címke, amely pl. az archaikus szóhasználatot jelöli. A megjelenítési felület formailag a szólista jelleget megőrzi, ezért inkább elektronikus szótárra emlékeztet, egy-egy bejegyzés alatt viszonylag kevés információt tárol, és sok helyen nincs feltöltve a minimális adatmennyiség sem, mint a definíció, a kontextus vagy a megjegyzés. Nagyon fontos viszont, hogy szerepel az adatok megbízhatóságát növelő forrás, amely hiperhivatkozással külön adatlapon érhető el.

4.3.1.3. *Az SAPterm*⁵⁸

Az SAP AG több mint 40 éves, 125 országban jelen lévő, közel 40 (ebből 37 standard, köztük magyar) nyelven dolgozó és 56.000 munkavállalót foglalkoztató németországi székhelyű cég, amely vállalatirányítási rendszereket fejleszt és forgalmaz szoftverekhez. Egy kétéves projekt keretein belül fejlesztette ki az *SAPterm* terminológiai adatbázist (www.sapterm.com) az SAP Language Services elnevezésű nyelvi tanácsadó és szolgáltatójával közösen. Az *SAPterm* terminológiai adatbázisban az SAP-specifikus üzleti és informatikai terminusok bejegyzéseinek száma mára a 4 milliót is elérte. Az interneten elérhető külső

⁵⁸ E pont alatt *Az SAPterm terminológiai adatbázis vizsgálata* című, közlésre benyújtott tanulmány (Tamás 2014b) elemzését hasznosítottam.

SAPterm adatbázis bejegyzéseit a központi adatbázisból folyamatosan frissítik (Childress 2013: 33)⁵⁹. A vállaltirányítási szoftverek területén az egyik piacvezető cégről lévén szó, nemcsak az SAP szoftvereinek használata terjedt el széles körben, hanem a cég terminushasználata is. A terminusok kidolgozásakor legfőbb szempontként azt veszik figyelembe, hogy a terminus a specifikus vállalati igényeket mennyiben tölti be. Ez utóbbi miatt a vállalati terminusok és fogalmak használata el is térhet az átlagos használattól.

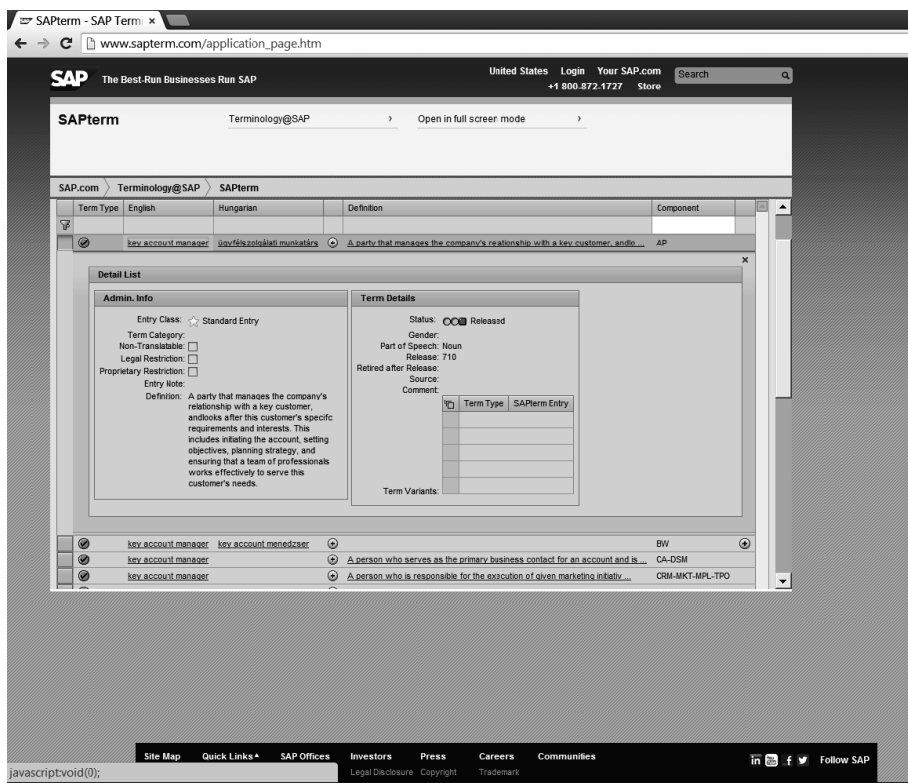
A honlap nemcsak a terminológiai adatbázist tartalmazza, hanem a szokásos használati útmutatón felül olyan egyéb kapcsolódó szolgáltatásokat is nyújt, mint egy azonnali segítséget jelentő, felugró ablakban megjelenő chat-szolgáltatás, és az interaktivitás jegyében – SAP Terminology Community néven – kérdések és visszajelzések céljából egy fórum is rendelkezésre áll. A szolgáltatások itt még nem érnek azonban véget, a honlap egy elektronikus szótárt is tartalmaz, amely nem tekinthető a terminológiai adatbázis részének – más műfajról lévén szó és átjárás sincs a kettő között, mint pl. az IBM esetében (lásd az 1.2.2. pont alatt) –, de a terminusok egy részét angol és német nyelven itt is megtalálhatjuk. A terminológiában kevésbé jártas ügyfelek számára hozták létre.

A terminológiai adatbázis nyitóoldala egyszerű és összetett keresést tesz lehetővé, a keresett adat jelenleg egy adott nyelvre, nyelvpárra vagy az „összes nyelv” rubrika megjelölésével kérhető le. Amennyiben az összetett keresési változatot választjuk, a domén szerinti keresésnél szűrés lehetséges, így a keresés csak a kiválasztott doménen vagy doménekben belül fut le. A többnyire különböző vállalatgazdálkodási vagy informatikai fejlesztési területeket és részterületeket jelölő domének és aldomének között a külső felhasználó számára nem egyszerű az eligazodás. Ennek oka, hogy számos terminus több területhez is tartozik, és bár a kettős bevitel kerülendő, vannak munkatársak, aki a könnyebb keresés érdekében a saját területük megjelölését is igénylik. Az 1157 sort magában foglaló hosszú listát tartalmazó felnyíló ablak bal oszlopában rövidítések és jobb oszlopában segítségképpen azok megfejtése olvasható, mint pl.: AC – Accounting General (könyvelés általában) vagy MM-PUR – Purchasing (beszerzés). A keresés befejezésével találati listát kapunk, amelynek bal oldalán a lista tetején a találatok száma olvasható le. A bejegyzések részletei az egyes sorokra történő kattintással nyithatók meg. Éppen ezért a terminológiai adatbázis megjelenítési felülete leginkább szöszedetre emlékeztet. A találati lista felső sorában található funkciókat végignézve elsőként egy a szűrés funkciót jelképező tölcser alakú jelet találunk, amelyet az első sorokra kattintva aktiválhatunk. Az első oszlop a terminus típusa oszlop (Term type), amelyen belül különböző szimbólumok jelölik, hogy fő terminus (Main Entry – itt pl. zöld pipajel is szerepel), rövidítés (Abbreviation – pl. olló a jele), szinonima (Synonym) vagy érvénytelen szinonimáról (Invalid Synonym), esetleg fölérendelt terminusról (Superordinate Term) van-e szó. Ezt az oszlopot követik a terminusok pl. a nyelvek (Hungarian, English stb.) jelölése alatt. Ha csak terminus sze-

⁵⁹ Lásd még: <http://en.sap.info/sap-terminology-at-your-fingertips/90599> vagy <http://de.sap.info/sap-terminologie-auf-knopfdruck/90865>.

reper és nincs mellette feltüntetve ekvivalens, akkor ez azt jelenti, hogy még nincs megfelelője vagy még nem validálták, de ettől függetlenül már szerepel az adatbázisban, mert a felhasználó számára ez önmagában is információ értékű. A következő oszlop tetején a plusz jel (Additional Languages) látható, majd a definíció (Definition). A domén jelölése (Component) minden esetben szerepel, és a rövidítés a kurzor föléhelyezésével feloldható.

Ha a találati listában a terminusra kattintunk, akkor egy táblázatos formán belül kinyíló kisablakban az információk két csoportban szerepelnek: adminisztratív és a terminusra vonatkozó részletes információk (lásd a 18. ábrát). Az adminisztratív információk (Admin. Info) alatt a következő adatok szerepelnek: – a bejegyzés besorolási osztálya (ezen belül Entry Class, pl.: Standard Term); – a terminus besorolása (Term Category), amelyen belül többféle használati korlátozás létezik, mint pl.: a minden nyelven egységes használatot előíró nem fordítható (Non-Translatable) vagy a jogszabályokon belüli használat miatt jogi korlátozás (Legal Restriction), esetleg a cég kizárólagos terminushasználatának védelmét szolgáló tulajdonjogi korlátozás (Proprietary Restriction); – a megjegyzés (Entry Note); – a definíció (Definition). A másik csoportba, azaz a terminusra vonatkozó részletes információk (Term Details) közé tartoznak: – a státusz (Status) mint pl. engedélyezett (Released); a nem (Gender);

18. ábra: A key account manager terminus terminográfiai bejegyzése

– a szófaj (Part of Speech) mint pl. tulajdonnév (Proper Name); – az engedélyszám (Release: 46D); – engedélyezés után visszavonva (Retired after Release); – a forrás (Source); – a megjegyzés (Comment), mint a terminus besorolása (pl. Term Type, SAPterm Entry); – a terminus további változatai (Term Variants). Ha szinonimáról van szó, akkor a fő terminust és esetleg a rövidítését a Comment alatt találhatjuk meg. Amennyiben más nyelveken is rá szeretnénk keresni az adott terminusra, akkor elegendő az Additional Languages funkcióra kattintani, és a táblázatos megjelenítésen belül külön ablakban a következő adatmezőket feltüntetve nyílik meg: státusz (Status), terminuskategória (Term Category), célnyelv (Target Language), terminus (Term) és definíció (Definition).

Ha magyar–angol nyelvpárban a (ang.) *key account manager* terminusra *keresünk rá, akkor több találatot is kapunk*. A vizsgált terminus abból a szempontból is érdekes, hogy a foglalkozások megnevezéseinek megfeleltetése más kultúrában, társadalomban és gazdasági rendszerben gyakran nehézséget okoz. A vállalatok életében a *key account manager* pozíció olyan értékesítési területen dolgozó munkatársat jelöl, aki az adott cégen belül a legfontosabb, azaz a kiemelt ügyfelek (vevők) elsődleges kapcsolattartója. A vállalatok gyakorlati életében gyakran az angol terminust használják kölcsönszóként, de léteznek hibrid változatok is, ahol a szóösszetételben a *manager* szót a magyarosított *menedzser* írásmóddal írják le. A mindennapokban az álláshirdetésekből az angol változat megfelelőjeként nagyon eltérő változatokkal találkozhatunk: *kiemelt ügyfélkapcsolati menedzser*, *kiemelt ügyfélmenedzser*, *ügyfélmenedzser* vagy *ügyfélszolgálati menedzser*. Az interneten fellelhető „Angol állásnevek magyarul” című sorozat létrejötté (<http://www.origo.hu/allas/tipp/20050905angol.html>), amelyben fejevadászok a különböző angol nyelvű pozícióneveket magyarázzák, szintén azt jelzi, hogy nem minden állás angol megnevezésének alakult ki egységesen értelmezett és elfogadott magyar nyelvű ekvivalense. Az a tény, hogy a terminus esetében az adatbázisban több változat is szerepel, az a jelenleg kialakult használatot pontosan tükrözi. A kérdés az, hogy érdemes-e minden változatot külön bejegyzésként szerepeltetni, illetve az egyes doméneken belüli használat mennyiben különbözik. A terminusautonómia elve akkor érvényesülne valóban, ha egyetlen bejegyzés, illetve adatlap alatt a többi változatot is jelezzük, és azokat a fő terminustól elkülönítve változatként külön is szerepeltetik.

Az SAP a terminológiai munka szabályozására részletes útmutatókat dolgozott ki, mert a tapasztalatok szerint a terminológiai munkafolyamat rögzítése, ellenőrzése és állandó javítása hasznosabb a cégek számára, mint különböző ad-hoc megoldások alkalmazása, amelyek eredménye nem garantálja azt, hogy minden osztály munkatársa vagy az ügyfél az adott fogalmat ugyanúgy fogja megnevezni, az abból származó félreértéseket és a felesleges kiadásokat elkerülve ezzel. A cég azonban nem elégedett meg ezzel, az SAPterm terminológiai adatbázis nyelvi adatainak minőségi javítására egy külső szakemberhálózatot is létrehozott, amelynek tagjai között megtalálhatók az SAP külföldi leányvállalatai, kiválasztott ügyfelek, az illetékes minisztérium szakemberei (akik maguk is kapcsolatban állnak, és a feladatokba nyelvészeket, kutatókat, egyetemi ok-

atásokat vonnak be). A szakértők bevonása, illetve állandó jelenléte a terminológiai munkafolyamatban nem újdonság, napjainkban inkább elvárásnak számít. Újdonság azonban a szakértői hálózat mint konzultációs fórum egy cég részéről való fenntartása. Childress (2012) tanulmányában bemutatja, hogyan kerestek megoldást az új és a már meglévő piacokon felmerülő helytelen terminológiahasználatból eredő problémákra, és hogyan született meg ennek hatására a külső szakemberhálózat [lásd M. Childress a *Kooperative Validierung der Terminologie mit externen Akteuren: Ein Modell für Firmen* (A terminológia külső szereplők bevonásával történő kooperatív validálása: egy vállalati modell) című tanulmányát]. A külső szakértői hálózat a hagyományos terminológiai munkát azonban nemcsak minőségében javítja, hanem még időigényesebbé és komplexebbé is teszi.

Az SAPterm terminológiai adatbázist külső, a nagyközönség számára elérhető megjelenítési felületét elemzeve arra a következtetésre jutottam, hogy jelenlegi fejlesztési szakaszában ugyan az egyszerű és hagyományos terminológiai adatbázisok határeseteként jellemezhető, de inkább az előbbihez sorolható. Ennek okai, hogy a terminusautonómia nem érvényesül teljes mértékben; nem is annyira a terminográfiái bejegyzések önálló, de szólistából lenyúló, abba ágyazottan megjelenő, felsorolás jellegű, szótárra emlékeztető megjelenítése miatt, ami újfatja megközelítési módként is felfogható. Hiába szerepel a fő terminusok megjelenése, a rengeteg domén miatt számos változat él egymás mellett. Az interneten elérhető terminológiai adatbázis mellett természetesen létezik egy belső, nem publikus verzió is, amelyik Mark Childress, az SAP terminológiamenedzsere elmondása alapján számos egyéb nem publikus magyarázatot, bejelölést tartalmaz, mint pl. a még feldolgozandó, engedélyezésre váró és törlési megjegyzéssel (pl. kettős bevitel esetén) ellátott terminusokra vonatkozó magyarázatok.

4.3.2. A terminológiai adatbázisok hagyományos változata

4.3.2.1. Az Európai Unió intézményközi terminológiai adatbázisa (IATE)

Az Európai Unió 23 hivatalos és latin nyelven terminusokat rögzítő intézményközi terminológiai adatbázisa az *InterActive Terminology for Europe* (rövidítve IATE) (<http://iate.europa.eu>), amelyben a korábbi adatbázisok (Eurodicautom/Bizottság, Euterpe/Parlament, TIS/Tanács, CDCTERM/Számvevőszék) tartalmát egyesítették (Lesznyák 2010b: 163). Először 2004/2005-ben belső adatbázisként a fordítók kezdték el használni, majd 2007-ben nyilvánossá vált (Lesznyák 2010b: 164), és a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tették annak ellenére, hogy sok terminus több bejegyzésben is szerepelt. Nagy mennyiségű adatot rögzít, 2010. évi adat szerint 8,9 millió terminust (Lesznyák 2010a, 2010b: 163) tartalmaz. A fordítók körében ez a legismertebb terminológiai adatbázis. Elsődleges célja, hogy a problémát jelentő kifejezéseket rögzítse és közlétegye, ún. fordítói terminológiai adatbázisnak is nevezhető (lásd a 4.1. alfejezetet). Felépítéséről részletes elemzést olvasható Rádai-Kovács (2009), Fischer (2008), Lesznyák (2010a, 2010b) és Fischer–Lesznyák (2013) írásai-ban, ezért itt csak legfontosabb jellemzőkre térek ki.

Az EU terminológiai adatbázisának létezik egy külső és egy belső változata. Számomra a külső adatbázis állt rendelkezésre. A belső adatbázis a szerkesztők számára más felülettel, és hierarchikus, szintek szerinti felépítéssel rendelkezik (lásd a 4.2. alfejezetben a 12. táblázatot). Lesznyák (2010b: 166–177) tanulmányában a szerkesztési szinteket leírja, és a hozzájuk kapcsolódó összetett terminológiai munkát részletesen kifejti.

A külső adatbázis keresőoldalán a kifejezésen túl kiválasztható a forrás- és célnyelv, a szakterület, jelölhető, ha rövidítésről van szó, és korábbi keresésekre is lehetőséget ad visszatérni. A találati lista a nyelvi kódot tünteti fel (pl. *HU* = magyar, *IT* = olasz, *DE* = német), a keresett forrásnyelvi jelölőt a célnyelvi jelölővel párban mutatja meg. Ehhez az adatbázis a találati listán a csillagok formájában megjelenő ún. megbízhatósági kódot rendeli hozzá, és külön ikonok jelölik, ha a terminográfiai cédulán szerepel referencia, kontextus, megjegyzés és meghatározás. Az egyes bejegyzések külön terminográfiai adatlapon szerepelnek, az alapvető adatmezők: a témakör, a definíció és forrása, a megjegyzés, a *kifejezés* (azaz a terminus), esetleg referenciával (ekkor hiperlink feltüntetésével szerepel), a megbízhatóság és a bejegyzés kelte. Az adatok forrásaként előfordul az is, hogy elavult hiperlinkek szerepelnek, ezekben az esetekben a felhasznált forrás adatai nem kereshetők vissza. A nyelvi adatok megbízhatóságát az adatbázisban csillaggal, azaz megbízhatósági kóddal jelzik, ami külön értelmezésre szorul (részletesen lásd Lesznyák 2010b: 176). Az egy megbízhatósági csillaggal jelölt terminusok a nem validált terminusok, amelyek az előírások értelmében a külső adatbázisban nem láthatók, mert ott csak a minimum két megbízhatósági csillaggal szereplő terminusok olvashatók. Ennek egyik oka, hogy a fordító – az interaktivitás jegyében – az adatbázis bejegyzéseit kiegészítheti és módosíthatja, a változások a belső adatbázisban azonnal megjelennek, a külső adatbázisban azonban csak a validálást követően láthatók (Lesznyák 2010a, Lesznyák 2010b: 164).

A terminológiai adatbázis sok előnye ellenére különböző megbízhatósági problémákat rejt magában. Ennek több oka is van. Ami egyfelől az adatbázis erőssége, az egyben a gyenge pontja is: rendkívül sok adatot tartalmaz. A korábbi intézmények adatainak összeömlesztése előzetes terminológiai szűrőmunkák nélkül, számos átfedéssel (duplikátumokkal) történt meg (Schmitz 2010b). A karbantartás és a duplikátumok szűrése folyamatosan történik, ami már önmagában is hatalmas munkát jelent, miközben az adatbázis folyamatosan bővül is (Lesznyák 2010a). Nem egyértelmű továbbá a megbízhatósági kódok használata, és a következetlenség egyik oka a négyes kód későbbi bevezetése, illetve a rendszer bizonyos szintű szubjektivitása. A külső adatbázisban nincs információ arról, hogy a megbízhatóság az előfordulás gyakoriságára épülő véleményt tükröz-e, vagy már valóban megtörtént a terminológiai kutatás minden szükségszerű fázisának elvégzése. A fordítók számára továbbá nemcsak előny, hanem zavaró tényező is lehet a terminus tágabb, fordítás-központú megközelítése. A terminusok rögzítése ugyanis ún. minikontextus kíséretében történik, ami tapasztalataim alapján tipikusan fordítói hozzáállásra utal (pl. a fordító hajlamos egy terminust így rögzíteni: „a cég pénzforgal-

mi jelzőszáma” *pénzforgalmi jelzőszám* helyett). Természetesen másfelől nézve ennek is lehetnek előnyei. Pajzs (2008: 5) pl. a többbelemű szókapcsolatok rögzítési lehetőségéről pozitívként vélekedik, mert ezek a hagyományos nyomtatott lexikográfiai művekben gyakran nehezen lelhetők fel, ami az elektronikus hordozók alkalmazásával azonban kiküszöbölhető. Előfordulhat viszont, hogy a terminus beazonosítása így nem minden felhasználó számára világos, pedig a keresőoldalon lehetőség nyílik annak beállítására, hogy az adatbázis csak a terminusokra (kifejezésekre) keressen rá. A találati listán ennek következtében továbbra is kontextus kíséretében jelennek meg a találatok, a terminust azonban más háttérzínnel emeli ki. Ha a fordító e funkciót használja, akkor a terminusok felismerése nem jelenthet nehézséget, ami a gyakorlatban – ahogyan az Fischer (2010a) a HUTERM levelező fórumának elemzésekor megállapítja – mégis gondot okoz. Ugyanakkor ezeknek az információknak, azaz a minikontextusnak a tárolása a kontextus-adatmező alatt is megvalósítható lenne, amihez az adatbázist úgy érdemes megszerkeszteni, hogy a keresőoldalon külön a kontextusmezőben is lehetőség nyíljon a nyelvi adatok lekérdezésére, így nem lenne szükséges azokat a találati listán a terminusokkal együtt bemutatni. További gond, hogy a terminográfiai cédulák nem minden esetben tartalmaznak definíciót, amely a terminológiai adatbázisok központi eleme. Előfordul, hogy azt kontextus helyettesíti. Ilyenkor ideális esetben a definícióalkotás a szakértővel karöltve a terminológus feladata lenne. Az együttműködésre van is lehetőség, köztük uniós jogász-nyelvészekkel, a már létező információs hálózat, a Terminó igénybe vételével (Gáspár 2012) és más szakértőkkel, a nagy szöveg- és terminusmennyiség azonban az egyeztetést nem mindig teszi lehetővé (Fischer–Lesznyák 2013: 109; 111). Bár apróságnak tűnhet, de az olykor elavult hiperlinkek a külső források ellenőrzését lehetetlenné tehetik, ami így szintén a megbízhatóság rovására mehet. Ez kikerülhető lenne az ilyen jellegű információk külön adatmezőben való feltüntetetésével. A definíció hiánya előfordul pl. az ENSZ UNTERM elnevezésű (<http://unterm.un.org/>) terminológiai adatbázisban is, amelyben az önállóan szereplő adatlapon az adatmezők használata nem következetes, néhol csak kontextus, máshol csak definíció szerepel.

Kiemelendő azonban, hogy – a korábban említett Termin és SAPterm adatbázisokon kívül – az elemzettek közül az Európai Unió intézményközi adatbázis tartalmaz terminusokat magyar nyelven is, továbbá szakterületek széles skáláját fedi le, és a minőség javítása érdekében folyamatosan komoly erőfeszítéseket tesznek. Bevezették az ún. minőségindikátort, amely azt jelzi, hogy definíciót, kontextust és/vagy megjegyzést a bejegyzések hány százaléka tartalmaz (Lesznyák 2012). Az ilyen jellegű minőségellenőrzések elvégzésére és a hiányosságok kiküszöbölésére egyre modernebb informatikai eszközöket fejlesztenek ki, ahogyan ezt a LISE-projekt keretében tették, amely esettanulmánya tárgyául éppen az elemzett adatbázist választotta (Wetzel et al. 2013). Az adatbázis fejlesztése viszont folyamatos, az utolsó már az ontológia irányába mutat (Maslias 2014).

4.3.2.2. A TERMDAT⁶⁰

A svájci közigazgatási hivatalok a TERMDAT elnevezésű projekt (www.termdat.ch) alapjait még a messzi 1987-ben, egy, az Európai Közösségek és Svájc között létrejött együttműködési megállapodás alapján fektették le. Az adatbázis adatai a szövetségi közigazgatásban dolgozók számára intranetes felületen 1988-tól voltak elérhetők. Ennek az együttműködésnek köszönhetően a TERMDAT eredeti struktúrája az Európai Unió intézményközi terminológiai adatbázisának (IATE) egyik elődje, az EURODICAUTOM felépítésével egyezett meg, és számos adatcserére is sor került. A közös munka azonban 2006-ban megszűnt.

A TERMDAT felügyeletét a Svájci Szövetségi Kancellária (mint közigazgatási hivatal) Terminológiai Szekciója látja el (Sektion Terminologie der Schweizerischen Bundeskanzlei/Sezione di terminologia della Cancelleria Federale; lásd részletesebben a jogszabályokban: <http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20112987/index.html>). A Svájci Államszövetség négy hivatalos nyelvén (német, francia, olasz és retoromán) és angol nyelven készült adatbázis elsősorban jogi és közigazgatási terminusokat tartalmaz, és eredetileg azzal a céllal hozták létre, hogy a közigazgatásban dolgozók munkáját támogassák vele. A terminológiai információk elsősorban jogszabályokból származnak, és különböző területeket ölelnek fel: oktatás, energia, pénzügy, kereskedelem, informatika, orvostudomány, honvédelem, politika⁶¹, ipar, kultúra, mezőgazdaság, környezetvédelem, közlekedés, gazdaság, műszaki terminusok stb., de a hangsúly a szövetségi jogi és államigazgatási terminusok kezelésén van. Ez utóbbiba a nemzetközi és szövetségi intézmények megnevezései és rövidítései is beletartoznak.

A folyamatosan frissített és bővített adatbázis validált adatainak egy részét, azaz kb. 1,5 millió – ebből 400 000 kifejezetten svájci vonatkozású – bejegyzést 2009-től az interneten is hozzáférhető tettek. A TERMDAT internetes és intranetes verziója 2003-tól a rögzítésül szolgáló MODS-modul miatt egészen 2013 márciusáig oly módon nem egyezett meg teljesen, hogy az intranetes változat két megjelenítési felületből és adatbázisból állt. A TERMDAT/EDIC a validált nyelvi adatokat, míg a TERMDAT/MODS az erre a célra tartott tréningen részt vett és szerkesztésre jogosult személyek nem validált bejegyzéseit tartalmazta. A külső és a belső felület eltérést ma már csak abban mutat, hogy a belső adatbázisban a nem validált bejegyzések is fellelhetők, így a belső adatbázis megmaradt munkafelületnek. Ez a legtöbb adatbázis esetében így van, a belső szerkesztési felület a felhasználói felülettel általában nem teljesen egyezik meg, az eltérések mértéke különböző lehet. A megtekinthető bejegyzések

⁶⁰ A TERMDAT adatbank leírásához a *Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis* (Tamás 2012b) c. tanulmányom és a jelenleg megjelenés alatt lévő, Novák Barnabással közösen írt *A TERMDAT avagy egy svájci jogi-közigazgatási terminológiai adatbázis tanulságai* c. tanulmány eredményeit használtam fel.

⁶¹ ABC der politischen Rechte: <http://www.media.bk.admin.ch/epaper/abc/#/0>.

száma az egységes megjelenítési felülettel megnőtt, és az információk közzétételi módja felhasználóbarátabb lett.

A korábbi terminográfiai cédula három fő részből állt: bal oldalt a hasonló szavak listája, középen felül egy azonosító adatokat tartalmazó fejléc szerepel, alatta pedig a különböző nyelvek szerint besorolt nyelvi adatok a mezők rövidítéseivel, vízszintes sorokba rendezve volt megtalálható. A rövidítések a fejlécben és az alatta megjelenő adatokat különválasztva a következőket jelölték:

- a fejlécben szerepel a bevitelt rögzítő intézmény, illetve terminológiai hivatal (BE), a szószedet (TY) és az ahhoz témájában kapcsolódó szószedet (NB), a fogalomazonosító száma (NI), a domén (CM), a szerző (AU) és a megbízhatósági kód (CF);
- alatta a nyelvi adatok: a terminus és a szinonima (VE), a rövidítés (AB), a kulcsszó (MC), a definíció (DF), a kontextus (PH), a megjegyzés (NT) mint pl. regionális használat (kanton jelölése), az országkód (PS) és a forrás (RF). Ez utóbbi hatályos jogszabályi hivatkozás megléte esetén kötelező.

A számos rövidítés pontos értelmezését külön útmutató segítette, ami a felhasználók számára az értelmezést azonban nehézkessé tette, éppen ezért az új felületen az adatmezők megnevezései már nem rövidítéssel szerepelnek. További újítás, hogy részletesebb lett a keresési rendszer és megváltozott a találati lista. Ez utóbbi a találatok számának megadása alatt két oszlopos elrendezés szerint is beállítható, ezáltal a bal oldalon a cédulák alapadatait (pl. terminust, rövidítést) felsoroló téglalap formájú rövidített bejegyzések mellett betekintő ablakként jobb oldalon a bal oldali lista tetején lévő bejegyzés kibontott változata tekinthető meg. Kattintással az elrendezések módosíthatók (pl. a cédula önálló ablakban is megnyitható). A cédulán új adatmezőket is találunk (pl. a bejegyzés státusza: validált; bejegyzések módosításainak időpontjai; frazeológia, forrás; a szövetségi és kantonális bejegyzéseket külön zászlóikon jelzi), és részletes definíciókat, megjegyzéseket olvashatunk. A korábbi verzióban előfordult, hogy az adatbázisban fellelhető számos információ ellenére a fogalomközpontúságra épülő terminológiai adatbázisok központi kategóriája, a definíció nem minden esetben, legtöbbször csak egy rövid mondat formájában, tömör meghatározásként szerepelt. Éppen ezért a korábbi internetes megjelenítési felület alapján a TERMDAT-ot az egyszerű adatbázisok kategóriájába soroltam. Az új felület jellemzői alapján azonban a TERMDAT már a hagyományos adatbázisok csoportjába illik. Sőt, tervezik az eddig belső információként kezelt fogalmi és terminológiai rendszerek közzétételét is.

A terminológiai munkafolyamat fontos része, hogy a kancellária nyelvi központjában a fordítók a jogászokkal karöltve dolgoznak, majd a lefordított és ellenőrzött szövegek a terminológusokhoz kerülnek. A terminusok kézi kivonatolását követően a terminológusok a terminográfiai adatlapokat készítik elő, majd azokat szakértő (jogász) részvételével és megbízható források felhasználásával terminológiai munkacsoportokban vitatják meg. A bejegyzéseket csak a többszintű (nyelvi, formai, módszertani, tartalmi) validálást követően végleg-

sítik. A nyelvi adatok megbízhatóságát kódokkal is jelzik. A validálást követően a megbízhatósági kód az 1-től 5-ig terjedő skálán a 4-es jelölést kapja, mert az 5-ös kódot a szabványosított terminusok számára tartják fenn. Külön érdekesség, hogy terminológiai munka nemcsak a központban, hanem az egyes kantonokban is folyik, ahonnan az adatokat szintén a központi adatbázisba töltik fel. Ennek jelzésével egyfelől a kantonok autonómiáját ismerik el, illetve az adatbázison belül a bejegyzéseket a különböző kantonokhoz a számontartás végett sorolják.

A terminológiai munkának Svájcban nagy hagyománya van. A közigazgatáson belüli összehangolt együttműködésnek köszönhetően a jogszabályok hatálybalépésekor interneten nemcsak a jogszabályok szövegeinek különböző nyelvi változatai lelhetők fel, hanem abban az időpontban a TERMDAT adatbázisban már a terminusok is elérhetők és tanulmányozhatók. A felhasználók igényeit még abban is igyekeznek követni, hogy minden egyes keresési mezőbe bevitt adatot (terminust, keresett kifejezést) rögzítenek, majd ezeket hetente összegzik, ellenőrizve, hogy helyesírási hiba szerepel-e az adatbázisban, milyen gyakorisággal kerestek rá, és a hiányosságokat igyekeznek pótolni.

4.3.2.3. A TERMit⁶²

A TERMit terminológiai adatbank a Trieszti Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézetében a hallgatók aktív bevonásával készül, jelenleg csak intraneten elérhető (<http://www.messaggiami.net/sslmit/termit.htm>). Olasz, angol, német, francia, orosz, spanyol, portugál, horvát és kínai nyelven kb. 50 000 terminust tartalmaz. A TERMit célcsoportját elsősorban szakfordító- és tolmács hallgatók, valamint más karok diákjai képezik, másodsorban azonban gyakorlati szakembereknek, szakfordítóknak, tolmácsoknak, illetve a terminológia iránt érdeklődőknek is ajánlják. A terminológia területén jelentős múlttal rendelkező intézet berkein belül eleinte az adatokat hagyományos, papíralapú eszközökkel és annak megfelelő terminológiai módszerekkel rögzítették. Erről tanúskodnak a végzős hallgatók korábbi nyomtatott cédulái és szójegyzékei, amelyeket egy-egy tárgykörre vonatkozóan, szakdolgozatuk részeként dolgoztak ki. Mind a mai napig lehetőség nyílik a hallgatók számára, hogy szakdolgozatukat a terminológia témakörében – szigorú konkrét időtervet követve – a vizsgált domén legapróbb részletekig kidolgozott útmutatója alapján készítsék el. A kidolgozott adatok a szakdolgozat védését követően válnak az adatbank részévé. A nem számítógépes módszerrel készült szójegyzékek az intézet könyvtárában megtekinthetők, az elektronikusan rögzítettek a TERMit adatbankjában tanulmányozhatók. A TERMit adatbank részletes leírásakor a helyi fejlesztők és oktatók írásaira (Magris 1996, 1998; Magris et al. 2002), az adatbank

⁶² A TERMit terminológiai adatbázis részletes elemzése megjelent *A trieszti TERMit adatbázis vizsgálata* c. tanulmányban (Tamás 2009), amelynek eredményeit a könyvben felhasználtam.

használatából és vizsgálatából származó adatokra, valamint az intézetben folytatott személyes tapasztalatcserék során szerzett információkra támaszkodom.

A fokozatos fejlesztéseket követően 2002-ben született meg az elektronikus terminológiai adatbank, amelynek alapja a MultiTerm Professional '95 továbbfejlesztett változata. Ezt a megváltozott lehetőségekhez igazodva az elektronikus terminográfiai cédula kialakítása, és többszöri tesztek követték. A TERMit relációs adatbázis, az adatok két cédulán szerepelnek: a terminográfiai és a bibliográfiai adatlapon. Algoritmusai aprólékosan kidolgozott (Magris 1996; magyarul Tamás 2009, 2010a). Szerkesztéskor minden egyes fogalomhoz tartozó cédula kitöltésekor csak az adott fogalom esetében valóban szükséges mezőket szabad kitölteni, ezeket egy leírás, azaz a nyelvészeti algoritmus tartalmazza⁶³. Az adatbankban a 'lingua franca' vagy munkanyelv funkciót az angol nyelv tölti be, azaz az adatmezők angol nyelven szerepelnek. Ez azért volt fontos, hogy a jövőben lehetőség nyíljon a különböző adatbázisok közti információcserére és nemzetközi használatára (Magris 1996: 145).

A TERMit keresőfelületének megnyitását követően a keresni kívánt terminust begépelve kiválaszthatjuk, hogy az ekvivalenst melyik nyelven keressük (az összes vagy csak egy nyelven), a keresést a tudományág (*Subject*), az alkategória (*Subfield*) és a szójegyzék szerint szűkíthetjük. A *Subject* domén kb. 30 féle lehetőséget kínál, mint pl. építészet, asztronómia, biológia, jog, míg az alatta lévő *Subfield* mint aldomén tovább tagozódik ezen belül kb. 90 kategóriára, mint pl. méhészet, biotechnológia, gazdálkodástudomány, családjog. A keresés tovább bővíthető: pl. szóösszetételben szereplő szóra, de egy kattintással felkínálja annak lehetőségét, hogy a keresést a terminusok kontextusaira is kiterjesszük. Az egyes terminográfiai cédulák kinézete: felül a fő- és aldomén, a szerkesztő neve, létrehozás és módosítás dátuma; bal oldalon megjelenik a nyelv és mellette jobb oldalon maga a terminus; ezt követően bal oldalon találhatóak az adatmezők megnevezései (pl. *Morphosyntax*, *Usage label*, *Source*) és jobb oldalon további adatok (pl. *noun group*, *main term*). A main term jelölésével valósul meg a terminusautonómia.

Ha a keresés mezőbe pl. a (ol.) *contratto di trasporto* terminust írjuk be, akkor a kért nyelven vagy nyelveken az adatbázis találati listát ad meg. A (ol.) *contratto di trasporto* terminus esetében – nyelvek megadása nélküli keresésnél – a következő találatokat kapjuk: (ol.) *contratto di trasporto*, (ném.) *Beförderungsvertrag*, (ang.) *contract of carriage*, (ol.) *contratto di trasporto*, (ang.) *contract of affreightment*, (ang.) *contract of carriage*, (ol.) *contratto di trasporto*, (ném.) *Frachtvertrag*. A (ol.) *contratto di trasporto* három változata jelzi, hogy a terminusnak egy-egy aldoménen (*Subfield*) belül különböző megfelelői vannak. A *contratto di viaggio* terminusnál: (ol.) *turismo* (turizmus), (ol.) *assicurazioni marittime* (biztosítások a tengeri hajózás területén) és (ol.) *trasporto multimodale* (kombinált fuvarozás). A terminográfiai cédulán belül több nyelven szerepel-

⁶³ Ennek leírása a *A trieszti TERMit adatbázis vizsgálata* c. tanulmányban (Tamás 2009) megtalálható.

nek az adatok, mint pl.: (ol.) *contratto di trasporto*, (ném.) *Beförderungsvertrag*, (ang.) *contract of carriage*; tengeri hajózás alatt (lásd a 19. ábrát).

A hagyományos felépítésnek megfelelően a definíció a terminológiai adatbázisban központi szerepet játszik, amelynek pontosságára és a megbízható forrásra nagy hangsúlyt fektetnek.

A terminográfiai cédulán nemcsak a definíció szerepel minden esetben, hanem az ekvivalencia mező is. Az ekvivalencia mezőben információt találunk arról, milyen típusú ekvivalencia áll fenn a terminusok között: teljes, részleges vagy nem áll fenn ekvivalencia. A részleges ekvivalencia és az ekvivalencia hiánya esetében felsorolást kapunk a fogalmak jellemzőinek eltéréseiről, sőt fordítási ekvivalenst is megad úgy, hogy jelzi: terminusjelölről, nem a szakma által elfogadott és használt terminusról van szó (lásd a 20. ábrát és a 6. fejezet alatti esettanulmányt). Ilyen esetben ezt a „Usage label” attribútummező alatt, a *javaslat* (*proposal*) jelző feltüntetésével jelölni kell. Ennek köszönhetően információt szolgáltat arról, ha egy jelölő csak javaslat, tehát még nem a szakma által elfogadott és a terminológiai hálóbba illeszkedő terminus. Az ekvivalencia jelölését az egyszerűség kedvéért nyelvpárokra osztották, mint pl.: „Equivalence it-en”, amelyet a terminusok között kontrasztívan, a terminusok által jelölt fogalmak eltérései alapján kell megadni. A fogalomközpontúság mellett érvényesül a terminusautonómia, az egyes terminusok önálló bejegyzésként szerepelnek. Ha az adott terminus különböző fogalmakat jelöl (poliszém, homonim szavak), akkor külön terminográfiai adatlapokat kell létrehozni. A kapcsolódó terminusokat a „Related words” adatmező alatt tüntetik fel, ezen belül négyféle viszonyt különböztetnek meg: alá-, föl- és mellérendeltség, valamint antonímia.

A hagyományos terminográfiai módszerek közül a TERMit szerkesztői négy szempontot alapvető fontosságúnak tartottak:

- a szójegyzékek terminusaiban jártas szakemberrel való konzultáció szükséges (ami megfelel a terminológiai, azaz fogalomalapú megközelítésnek, amely a nyelvészek és az adott szakterületek szakértőinek közös munkáját kívánja meg);
- terminusok kiválasztása a szakember által javasolt szakszövegből, vagyis eredeti szövegkorpuszból és nem listákból vagy már kiadott szótárakból történjen;
- a terminus és a definíció forrásának megadása kiemelt hangsúlyt kapjon;
- a definíciók szintén eredeti szövegkorpuszból, lehetőség szerint ne fordított szövegekből származzanak (Magris 1996: 141).

Nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy a TERMit felhasználói elsősorban szakfordítók, akik nem minden esetben rendelkeznek szakmai előismertekkel. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy olyan típusú szakszövegekből célszerű definíciót kinyerni, amelyek középszintű szakmai ismereteket feltételeznek. A definíciók továbbá rendkívül hasznosak és hatékonyak, de természetesen maradnak olyan esetek, amikor a definíciók sem képesek minden egyes szakfordítói problémát megoldani. Ilyenkor a szakfordítónak szüksége lehet enciklopédikus leírásokra, párhuzamos szövegekre, ábrákra, szakkönyvekre, szakemberrel

való konzultációra, de a szakfordítói terminológiai adatbázisok használata a szakfordítók számára mindenképpen nagyobb önállóságot biztosít, és segít a szakmailag jó minőségű fordítások elkészítésében.

A TERMit esetében is az adatbank bejegyzéseinek megbízhatóságát az adja, hogy az adatokat minden esetben ellenőrzi szakember. A kombinált fuvarozás általam bővített terminográfiai adatlapját (lásd a 19. ábrát) tapasztalt szakember, jelen esetben szállítmányozó ellenőrizte. A terminus és a kontextus forrása a Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar kézikönyvéből származik (Szucsákné 2006: 173).

A TERMit adatbanknak számos előnye van: érvényesül a fogalomközpontúság, a terminusautonómia, számos adatmezővel rendelkezik, fontos szempont a szakemberrel való konzultáció, a megfelelő definíció kiválasztása, ráadásul az ekvivalenciaszintet és a terminusjelölteket is feltünteti. Részletes kidolgozottsága és megbízhatósága miatt a hagyományos változatok közül is prototípusnak tekinthető.

| [Cerca](#) | [Login](#) | [Registrazione](#) | [Contatti](#) | [Guida](#) |

Ti trovi in: [Home](#) ► [Cerca](#) ► Scheda del termine

Raccolta	Trasporto multimodale
Descrizione raccolta	- Autore: - Tiziana Zamai; mod.: Dóra Tamás
Subject	commerce, communications, transport/commercio, comunicazioni, trasporti
Subfield	multimodal transport/trasporto multimodale
Data creazione:	2005-05-05
Data ult. modifica:	2009-04-15

it: **trasporto multimodale**

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	main term
Source :	Confetra 88/2 2000: 1

Definition :	Trasferimento di una merce che utilizza almeno due modi di trasporto diversi.
Source :	<u>FLC n.9 1999</u> : 93
Context :	Con i containers, ma anche con i semirimorchi, le casse mobili, ecc. (che possiamo classificare tra i mezzi secondari di <u>trasporto</u> per distinguerli dall' <u>autocarro</u> , dal <u>vagone</u> o dalla nave che sono mezzi primari) si dà pratica attuazione al trasporto multimodale.
Source :	<u>Confetra 88/2 2000</u> : 1
Concept field :	concetti generali
Related words :	<u>trasporto</u>
Type of relation :	super.
Related words :	trasporto monomodale
Type of relation :	ant.
Related words :	<u>trasporto intermodale</u> , <u>trasporto combinato</u>
Type of relation :	sub.
Synonyms :	Il sinonimo “trasporto plurimodale” è più raro.
Equivalence :	Tra i termini “trasporto multimodale” e “multimodaler Verkehr” esiste piena identità concettuale.

it: trasporto plurimodale

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	common
Source :	<u>Dalla Chiara/Marigo/Benzo 2002</u> : 245
Context :	Se invece si utilizzano in sequenza più modi di trasporto, il trasporto si definisce plurimodale o multimodale.
Source :	<u>Dalla Chiara/Marigo/Benzo 2002</u> : 245

de: multimodaler Verkehr

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	main term
Source :	<u>TTS Austria 2002</u> : 10
Grammar :	Das Adjektiv “multimodal” wird manchmal großgeschrieben (“Multimodaler Verkehr”).
Definition :	<u>Transport</u> von Gütern mit zwei oder mehreren verschiedenen <u>Verkehrsträgern</u> .

Source :	<u>UN/ECE/ECMT/EC 2001: 16</u>
Context :	Stauzeiten können durch ein professionelles “Störungsmanagement” um drei Prozent verringert werden. Auf der Schiene lässt sich die Kapazität mit Hilfe der Telematik um bis zu 20 Prozent erhöhen. Auch der multimodale Verkehr wird vom verstärkten Telematikeinsatz profitieren.
Source :	<u>TTS Austria 2002: 10</u>
Concept field :	allgemeine Begriffe
Related words :	<u>Transport</u>
Type of relation :	super.
Related words :	unimodaler Verkehr
Type of relation :	ant.
Related words :	<u>intermodaler Verkehr, kombinierter Verkehr</u>
Type of relation :	sub.
Synonyms :	Das Synonym „multimodaler Transport” kommt seltener vor.

de: multimodaler Transport

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	common
Source :	<u>Witthöft 2004: 234</u>
Context :	Weltweite Multimodale Transporte, bei denen unter Ausnutzung der jeweiligen Vorteile der einzelnen <u>Verkehrsträger</u> die Güter in einem einzigen <u>Ladegefäß</u> von <u>Haus zu Haus</u> gebracht werden, sind heute ein Muss.
Source :	<u>Witthöft 2004: 234</u>

hu: kombinált fuvarozás

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	main term
Source :	<u>Szucsákné 2006: 173</u>
Definition :	A kombinált fuvarozás olyan fuvarozási mód, amelynek keretében a rakodási egységek (pl. konténer) továbbítása két (vagy több) fuvarozási ág fuvareszközeinek igénybevételével valósul meg.
Source :	<u>Szucsákné 2006: 173</u>

Context :	A kombinált fuvarozás kialakulását a világkereskedelem fejlődése, a rakodásgépesítés és az egységrakományok, különösen a konténerek előtérbe kerülése segítette.
Source :	<u>Szucsákné 2006: 173</u>
Concept field :	általános/főlérendelt fogalom
Related words :	<u>fuvarozás</u>
Type of relation :	super.
Related words :	Hagyományos fuvarozási módok
Type of relation :	ant./ellentét
Related words :	<u>multimodális fuvarozás, háztól házig forgalom</u>
Synonyms :	A “multimodális fuvarozás” szinonima használata ritkább.
Equivalence :	A “trasporto multimodale”, a “multimodaler Verkehr” és a „kombinált fuvarozás” között teljes fogalmi azonosság áll fenn.

Immagini e allegati

19. ábra: *A trasporto multimodale terminus TERMit-ben szereplő adatlapjának a szerző által bővített saját készítésű változata*

Mostra/nascondi Lista Fonts utilizzati in questa pagina

Page's load time: 1.20 ms

| [Cerca](#) | [Login](#) | [Registrazione](#) | [Contatti](#) | [Guida](#) |

Ti trovi in: [Home](#) ► [Cerca](#) ► Scheda del termine

Glossario	La fusione societaria
Descrizione Glos-sario	- Autore: - Stefania Coluccia
Subject	law/diritto
Subfield	transformations/trasformazioni
Data Creazione:	1996-05-05
Data Ult.Modifica:	1996-05-05

it:	registro delle imprese
Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	main term
Source :	<u>cod. civ.</u> :art. 2188
Lexica :	Il termine risulta attestato in <u>Garz 1993</u> .
Definition :	Pubblico registro, tenuto a cura di un apposito ufficio, sotto la vigilanza di un giudice a ciò delegato dal presidente di ciascun Tribunale. Il registro delle imprese è stato effettivamente istituito con l'art. 8 della L. 580/93 sul riordinamento delle Camere di commercio. Con l'entrata in vigore della nuova normativa alla tenuta del registro è preposto un ufficio (Ufficio del registro) istituito presso ogni Camera di commercio, sotto la vigilanza di un giudice delegato dal presidente del Tribunale del capoluogo di provincia. Le novità introdotte dalla nuova normativa riguardano soprattutto l'estensione dell'obbligo di iscrizione e l'utilizzo di tecniche informatiche per la tenuta del registro.
Source :	<u>Simone 1996</u> :1444-1445
Context :	E' istituito il registro delle imprese per le iscrizioni previste dalla legge. Il registro è tenuto dall'ufficio del registro delle imprese sotto la vigilanza di un giudice delegato dal presidente del tribunale. Il registro è pubblico.
Source :	<u>cod. civ.</u> :art. 2188
Concept field :	diritto commerciale
Related words :	registro
Type of relation :	super.
Related words :	ufficio del registro
Type of relation :	general
Equivalence :	Tra i termini ,Handelsregister' e ,registro delle imprese' esiste corrispondenza funzionale. Se è vero che entrambi i registri hanno come scopo la pubblicità degli affari di alcuni tipi di impresa e, quindi, la sicurezza dei rapporti economici, è anche vero che diversa è la disciplina cui è sottoposta la figura dell'imprenditore nei due ordinamenti giuridici. Inoltre, mentre l'ordinamento giuridico italiano prevede la suddivisione del registro in sezioni distinte per ciascuna delle categorie soggette all'obbligo di iscrizione, quello tedesco dispone che vengano istituiti ,Register' distinti (,Handels-', ,Genossenschafts-', e ,Vereinsregister') per le diverse categorie d'impresa e gli affari con obbligo di registrazione. Il registro del commercio è tenuto presso la camera di commercio, i ,Register' vengono tenuti dallo ,Amtsgericht' (in qualità di ,Registergericht'). Si propone, quindi, di tradurre il termine ,Handelsregister' con il termine ,registro del commercio', ,Genossenschaftsregister' con ,registro delle società cooperative' e ,Vereinsregister' con ,registro delle associazioni'.

it: **registro del commercio**

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	proposal
Origin :	loan translation
Source :	<u>Coluccia 1996</u>

de: **Handelsregister**

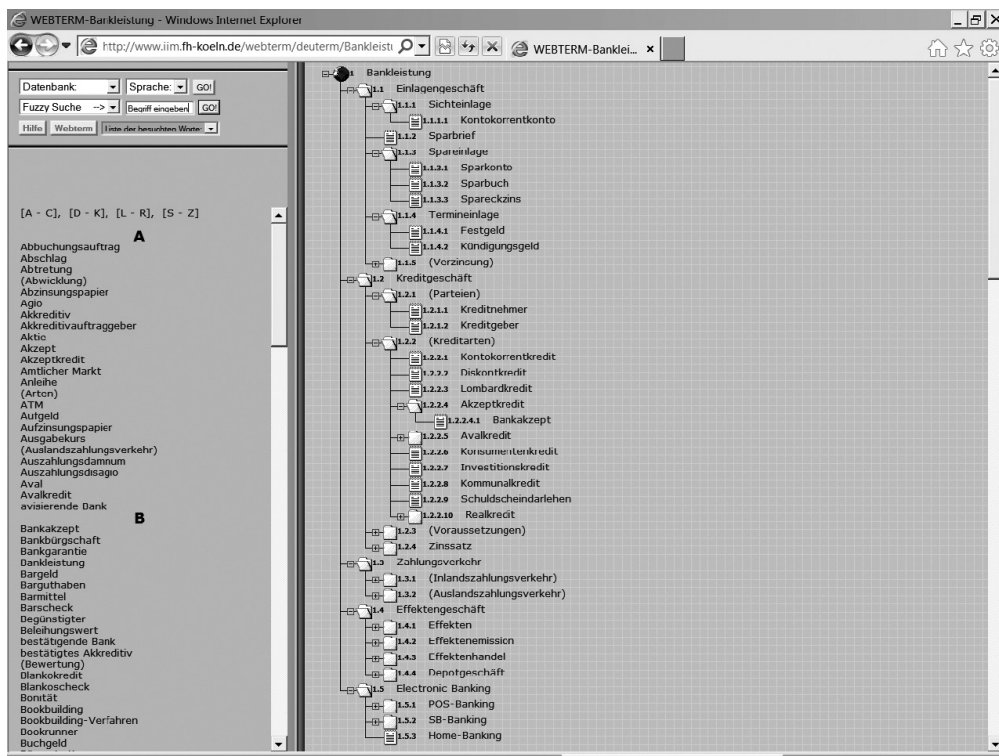
Morphosyntax :	n.
Source :	<u>UmwG 1995</u> : 16
Lexica :	Das Fachwort erscheint im Fachwörterbuch <u>Creifelds 1996</u> .
Definition :	Das Handelsregister ist ein öffentliches Register (Verzeichnis), in dem die Vollkaufleute und bestimmte, auf sie bezogene Tatsachen und Rechtsverhältnisse eingetragen werden. Zweck des Handelsregisters ist es, jedermann darüber Auskunft zu geben, wer Vollkaufmann ist und wie die wichtigsten Rechtsverhältnisse dieser Kaufleute gestaltet sind.
Source :	<u>Creifelds 1996</u> :588-589
Context :	Die Einsicht des Handelsregisters sowie der zum Handelsregister eingereichten Schriftstücke ist jedem gestattet.
Source :	<u>HGB</u> :? 9
Concept field :	Handelsrecht
Related words :	Register
Type of relation :	super.
Related words :	Genossenschaftsregister, Vereinsregister
Type of relation :	coord.
Related words :	<u>Registergericht</u>
Type of relation :	general
Note :	Handels-, Genossenschafts-, und Vereinsregister verfolgen denselben Zweck und werden alle vom Amtsgericht (Registergericht) geführt. Gegenstand ihrer Eintragungen sind aber Rechtsverhältnisse unterschiedlicher Unternehmensformen.

20. ábra: *A (ol.) registro delle imprese terminus terminográfiai bejegyzése a TERMit terminológiai adatbankban*

4.3.2.4. WebTerm

A WebTerm (<http://www.iim.fh-koeln.de/webterm/>) terminológiai adatbank a Fachhochschule Köln terminus- és irodalomjegyzékből, terminológiai rendszer leképezéséből és terminográfiai bejegyzésekből álló projektje. Bár a TERMit-hoz viszonyítva, amely adatmezőkben utalásokkal jelzi a kapcsolódó terminusokat és viszonyukat a fő terminushoz (lásd 'Related words' adatmezőt), a WebTerm a terminológiai rendszer ábrázolásával már túlmutat a hagyományos terminológiai adatbázison, az adatmezők alacsony száma és a megbízhatósági problémák miatt azonban a TERMit minőségét nem éri el.

A WebTerm terminológiai rendszer bemutatását a gráfok segítségével oldja meg, amelyen belül az egyes ágak kattintással nyithatók le (lásd a 21. ábrát). Az ágakon belül az egyes terminusokra kattintva a terminográfiai bejegyzésekhez jutunk, amelyek a következő adatmezőket foglalják magukba: a fejlécben a domén, a szerző kódja, a fogalom a terminológiai rendszeren belüli azonosító kódja (Lenoch-Code) és megjegyzés található; a fő részben a terminusok alatt definíció, kontextus és forrás szerepel, a forrás alatt elkülönített bibliográfiai

21. ábra: A banki szolgáltatók (német – Bankleistungen) doménjének hierarchikus jellegű grafikai bemutatása (http://www.iim.fh-koeln.de/webterm/deuterm/Bankleistungen/Bankleistung_d.htm.)

bejegyzés nyílik meg; kereszthivatkozásokat is találunk, amelyek színessel jelzett belső linkek megnyitásával más terminusok bejegyzéseire vezetnek át. A fő terminust jelzi, az egyes bejegyzéseknél a szinonimák a terminusjegyzékben külön szerepelnek, de a fő terminussal egy adatlapon szerepelnek azzal a különbséggel, hogy csak kontextust és forrást tüntetnek fel alatta. Többféle keresést is lehetővé tesz: a terminus- és irodalomjegyzékben, a gráfokban és külön keresőablakban, amelyben a szótöredékekre is rákereshetünk (ún. fuzzy-index beállításával). Hátrányai közé tartozik, hogy a Windows Internet Explorer alatt használható, de pl. a Google Chrome alkalmazásakor a bejegyzéseket már nem nyitja meg.

Az adatbank a felsőoktatási intézményben készült szakdolgozatok terminusjegyzékeit tartalmazza. Ez nem ritka, a WebTermhez és a TERMithez hasonlóan szintén szakdolgozatokra épül a Bolognai Tudományegyetem hagyományos jellegű terminológiai projektjének 13.000 terminust tartalmazó terminológiai adatbankja (<http://www.terminologia.it/restricted/index.php>). A WebTerm adatbankban szereplő adatokért a szerkesztők felelősséget azonban nem vállalnak, és a felhasználók figyelmét felhívják a gyűjtemények változó minőségére, így megbízhatósága nem biztosított. Ez további ellenőrzésekkel, szakemberek bevonásával kiküszöbölhető lett volna, illetve lenne. Éppen ezért még részletesebb elemzésétől eltekintek, a figyelmet a terminológiai rendszer ábrázolására hívom fel.

4.3.3. A terminológiai adatbázisok összetett változatai

4.3.3.1. Az EOHS Term⁶⁴

Az EOHS Term tudásbázis (www.eohsterm.org) szintén egyetemi műhely terméke, a Bolognai Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézet műhelyében készült, ahol hasonló termékeket ma már megrendelésre is készítenek. Az interneten 2003 óta tanulmányozható, egy viszonylag szűk szakterületet, a munkahelyi baleset-megelőzésről és biztonságról szóló jogszabályok anyagának kb. 800 terminusát dolgozza fel négy nyelven (260 olasz, 247 angol, 150 francia és 162 német terminus terminográfiai adatlapját tartalmazza).

A projekt megvalósítását az a felismerés indokolta, hogy az uniós és helyi jogszabályok összehangolásakor az egyes országok különböző jogszabályi háttere miatt megoldásra váró nyelvi és fogalmi jellegű kérdések merültek fel. A projekt célja, hogy a kiválasztott szakterület terminológiájának rendezéséhez egy tudásalapú, többnyelvű, szakismereteket tartalmazó tudásbázis létrehozásával járuljon hozzá, amely többletinformációival a terminológiai adatbázison már túlmutat. A terminológiai megközelítésnek megfelelően a tudásbázist nyelvések és szakemberek összefogásával hozták létre. Ennek köszönhetően a szakma

⁶⁴ A tudásbázis részletes elemzéséről *La knowledge base EOHS Term, ossia un vocabolario online creativo* (Tamás 2010b) c. tanulmány jelent meg, amelynek eredményeit a *Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis?* (Tamás 2012b) és jelen könyvben egyaránt hasznosítottam.

összes képviselője számára megfelelő támpontot jelent. A terminológiai munka nem merül ki a különböző nyelvi rendszerek elemzésében, hanem szerves részét képezi az országok különböző jogi hagyományán alapuló kulturális különbségek vizsgálata. Az említett kettősségnek köszönhetően az adatbázis többféle szakember érdeklődésére tarthat számot: vállalati szakemberek, jogászok, szakértők, vezetők, szakfordítók, tolmácsok és hallgatók.

A kutatóknak a jogi szaknyelv jellegzetességeit is figyelembe kellett venniük. A jogi fogalmak az adott jogrendszerekhez, egy adott ország rendszeréhez, jogszabályaihoz kötődnek, nem a nyelvhez (kivételt ez alól az uniós jogi fogalmak jelentenek). Ebből következően ritka a 100%-os azonosság a fogalmak között. Az EOHS Term kidolgozásakor ennek jelölésére háromféle ekvivalenciaszintet alkalmaztak (Castagnoli 2003: 138, 2006). A teljes ekvivalencia jelöléséhez az egyenlőség (=) jelet választották, a részleges ekvivalencia jele: \pm , míg az ekvivalencia hiányát a \sim mutatja. Ezek az egyes idegen nyelvű terminusok előtt szerepelnek és a fő terminushoz való viszonyukat mutatják meg. Az idegen nyelvű ekvivalensek külön terminográfiai cédulán szerepelnek.

A szerkesztők célja a különböző intézmények, foglalkozások és szervezetek esetében a fogalmak összes lényeges elemének feltérképezése volt (Castagnoli 2006). A szerkesztők arra a megállapításra jutottak, hogy a jogi szaknyelv terminusainál – elhanyagolható fogalmi eltéréseknél – *funkcionális ekvivalenseket* érdemes alkalmazni (Pigeon 1982: 280, idézi Castagnoli 2003: 45), és amennyiben a különbségek kiemelésére van szükség, akkor fordítási javaslatokat és nem a gyakorlatban használt, körülbelül ekvivalens terminusokat érdemes feltüntetni.

A terminológiai adatbázison belül ötféle kiindulási keresési lehetőség áll rendelkezésre: az összes adat megjelenítése alfabetikus sorrendben az adott nyelven belül; az adott doménen belül az aldomének szerint csoportosított terminusok listája; egyszerű keresés és részletes keresés; többnyelvű keresés táblázatos formában az ekvivalensek jelölésével (többnyelvű glosszárium). Az IMF terminológiai glosszáriuma (<http://www.imf.org/external/np/term/eng/pdf/glossary.pdf>) hasonló jellegű, többnyelvű (angol, arab, kínai, francia, portugál, orosz, spanyol) táblázatos glosszáriumként jelenik meg. A Wikilogistics, amely elnevezésében elektronikus szótár, de terminológiai adatbázisra jellemző adatmezőket tartalmaz, szintén rendelkezik hasonló felülettel (<http://www.wikilogistics.ch/>; http://www.wikilogistics.ch/uebersetzung_2de.php).

Az EOHS Term egyes adatlapjain a terminus alatt elsőként hiperhivatkozással a tárgyköri besorolás látható, ez alatt szerepelnek: a nyelvteni jellemzők, a definíció, annak forrása, a jogszabályi hivatkozás (európai uniós és olaszországi), a fogalmi háló hiperhivatkozással, végül más nyelveken szereplő megfelelők, amelyeket az adott nyelvek rövidítése (ISO kódja) előzi meg. A nyelvi kereső funkció alatt terminográfiai cédulák felépítéséről is részletesen olvashatunk (*Terminologia delle schede*), amely meghatározással együtt az összes létező adattípust feltünteti (lásd a 22. ábrát).

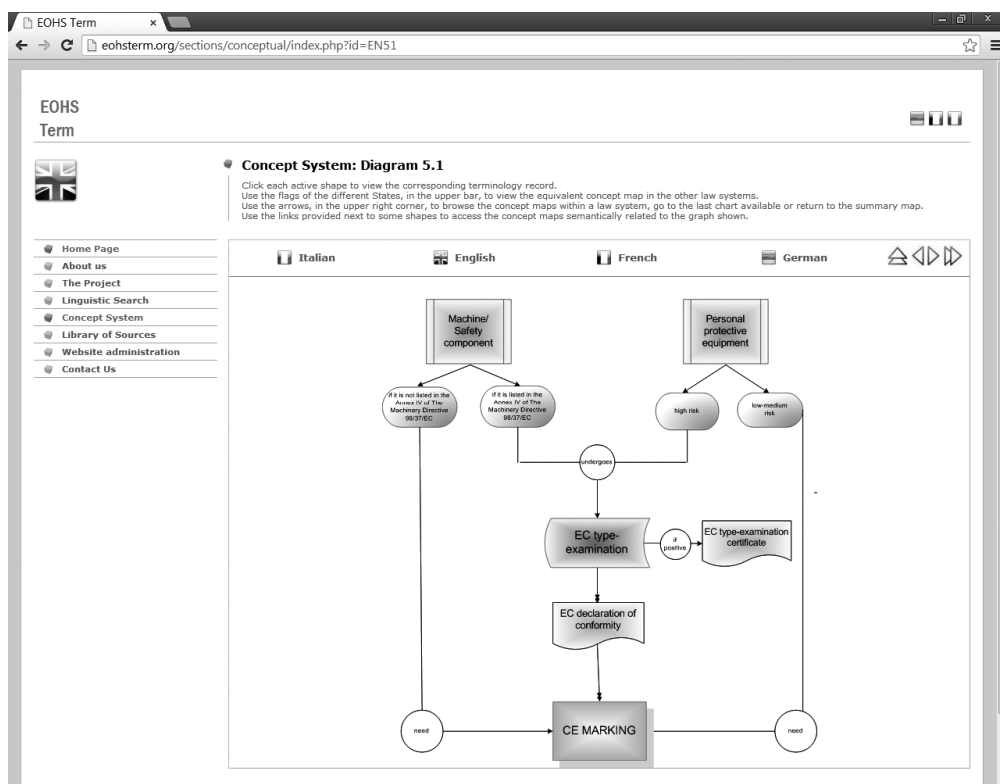
A tudásbázis elnevezés is jelzi, hogy nem egyszerűen adatbázisról vagy adatbankról van szó, hanem egy olyan segédeszkörről, amely a terminológiai adatbázison kívül más ismeretelemeket is tartalmaz: a jogszabályok gyűjteményét és a terminológiai rendszerek grafikus ábrázolását. A jogszabályokon belüli keresést

The screenshot shows a web browser window with the URL eohsterm.org/sections/terminology/entry.php?ln=EN&id=146. The page is titled "EOHS Term" and "Terminological database". It contains a sidebar with navigation links: Home Page, About us, The Project, Linguistic Search, Full Alphabetical List, Full List by Domain, Multilingual Glossary, Simple Search, Advanced Search, Termbase Vocabulary, Concept System, Library of Sources, Website administration, and Contact Us. The main content area displays the entry for "Dichiarazione CE di conformità". It includes a "Concordances" section, a "Domínio: Sicurezza e salute sul lavoro => Documenti/certificazioni", and a "Indicativo grammaticale: Sintagma nominale". The "Note grammaticali:" section indicates "Femminile singolare". The "Definizione:" section provides a detailed description of the CE conformity declaration procedure. The "Contenuto della dichiarazione" section lists nine elements: 1) name and address of the manufacturer or authorized representative; 2) description of the product; 3) all applicable provisions; 4) name and address of the notified body and the number of the certificate of certification; 5) name and address of the notified body that has issued the certificate; 6) name and address of the notified body that has performed the verification; 7) reference to the applicable harmonized standards; 8) name and technical specifications of the national standards; 9) identification of the signatory who has delegated the manufacturer or authorized representative. The "Fonte definizione:" section lists the legal basis: "Allegato V, D.Lgs. 459/96", "Direttive 89/686/CEE, 89/352/CEE", "Legislazione europea: D.P.R. 459/96, D.Lgs. 475/92", "Legislazione italiana: Dichiarazione di conformità CE", "Varianti: Marcatura CE", "Termini correlati: 5.1 Marcatura CE", "Diagramma concettuale: = EC declaration of conformity", "En: = Déclaration CE de conformité", "Fr: = EG-Konformitätserklärung", "De: = EC declaration of conformity". The footer shows "guest@04.3.108.165" and "Ricerca promossa e finanziata dall'ISPEL".

22. ábra: *A (ol.) dichiarazione di conformità terminus terminográfiai cédulája az EOHs Term tudásbázisban*

a források könyvtára négy nyelven teszi lehetővé. Ezen belül két funkció is létezik: tanulmányozhatók az annotált jogszabályok, és konkordanciák is lekérhetőek. A másik újdonság a terminológiai rendszerek gyűjteménye, amely az elemzett domén terminológiai hálójának számítógépes ontológiai módszerekhez hasonló megjelenítését lehetővé teszi (lásd a 23. ábrát). A szakfordító ennek segítségével egy-egy terminus megfelelő fordításához rálátást kap a terminológiai rendszerre, azaz a terminusok közti alá-, fölé- és mellérendeltségi viszonyokra. A fogalmi rendszerek felépítését részletesen elemzi Agrario (2003: 109–264). Mivel jelentős eltérések mutatkoztak a domének fogalmi viszonyai között, ezért a különböző nyelvek terminusait bemutató gráfokat a tudásbázisban végül nem vezették közös gráfokba, azonban számokkal látták el őket a könnyebb összevethetőség jegyében.

A projekt egy szűk szakmai terület fogalmi/terminológiai rendszerét dolgozza fel részletesen, de tovább bővíthető más nyelvekkel és doménokkal. Az EOHs Term kreativitása abban rejlik, hogy terminológiai kérdéseket komplex módon kezel, átvezetve bennünket az ontológia területére. A három elem, azaz az adatbank, a források könyvtára és a terminológiai rendszerek grafikai ábrázolása között az átjárás minden esetben biztosított, és ezek ennek köszönhetően együttesen komplex rendszert alkotnak, ami az információk elaprózottságát is mérsékeli.

23. ábra: Fogalmi rendszer ábrázolása az EOHS Term tudásbázisban

4.3.3.2. A bistro⁶⁵

A Bolzanói Európai Akadémia Szaknyelvi és Többnyelvűségi Intézetének [Europäische Akademie Bozen/Accademia Europea di Bolzano, Institut für Fachkommunikation und Mehrsprachigkeit/Istituto di comunicazione specialistica e plurilinguismo (<http://www.eurac.edu/>)] legjelentősebb jogi projektje a bistro terminológiai információs rendszer [Informationssystem für Rechtsterminologie/Sistema informativo per la terminologia giuridica (<http://www.eurac.edu/bistro>)], amely azért jött létre, hogy a dél-tiroli kisebbség, azaz a német és ladin ajkú lakosok számára az igazságügyi és közigazgatási feladatok ellátását megkönnyítse. A projekt háttérét jelentő műhely az 1992-ben alapított

⁶⁵ A bistro terminológiai információs rendszer háttérét és felépítését részletesen elemzi Tamás (2013) *Az olaszországi Bolzano autonóm megyében élő kisebbségek jogainak védelméről és a bistro terminológiai projekt létrejöttének háttéréről* c. tanulmányában és Novák (2013) *A bolzanói bistro olasz-német-ladin jogi terminológiai információs rendszer bemutatása* c. tanulmányában.

Bolzanói Európai Akadémia olyan innovatív kutatóintézet, amely elsődlegesen a többnyelvűsége és a környezetvédelemi kérdésekre koncentrál, ezen belül tevékenysége öt kutatási területet ölel fel: alkalmazott nyelvészet, kisebbség és autonómia, fenntartható fejlődés, kulturális menedzsment és természettudományok. Az intézetben gazdasági, jogi, természettudományi szakemberek és nyelvészek végeznek kutató tevékenységet. A projekt keretében 2008-ig 50.000 terminust dolgoztak fel (Lyding–Teis 2008: 76). Használatára, amelyben a helyi köztisztviselők, jogászok, fordítók, tolmácsok és a helyi lakosok érdekeltek, a hivatalos honlapokon is felhívják a figyelmet.

Maga a bistro elnevezés valóban a gyorsétkezésre utal, a kutatók a névválasztást annak etimológiájával indokolták: amikor Napóleon vereségét követően a szövetséges erők orosz katonái Párizsba értek, akkor a pincéreket a „*Bystro!*” ’gyorsan’ szóval biztatták a minél fürgébb kiszolgálásra. Allítólag innen származik a vendéglátóiparban magyar nyelven is használatos *bisztró* elnevezés. A terminológiai információs rendszer célja pedig valóban az, hogy gyors kereséssel és (a hagyományos szótárakhoz képest) többletinformációk nyújtásával a felhasználó számára hasznos és megbízható információkat nyújtson.

A *bistro* a mai modern terminológia – mint diszciplína által – alkalmazott terminológiai elvek alapján készült, és egy terminológiai adatbankon kívül szövegkorpuszokat (egy olasz és német jogszabályokat tartalmazó kétnyelvű, és egy olasz–német–ladin háromnyelvű közigazgatási szövegekből álló korpuszt) tartalmaz, továbbá egy terminusfelismerő és egy terminuskivonatoló funkciót foglal magába. A három alapvető elem és funkció tehát a következő (Streiter et al. 2004⁶⁶, Lyding–Teis 2008: 78–83; www.eurac.edu):

- ‘term search’ funkció: egy olasz, német és ladin nyelven 50.000 terminust tartalmazó adatbank, amelynek alapvető adatmezői a következők: terminus, definíció, kontextus, ekvivalens, forrás, országcód; a keresés leszűrhető kizárólag a szabványosított terminusokra;
- ‘corpus search’ funkció három eleme: a CATEx, amelyben az olasz–német nyelvű jogszabályok párhuzamos szövegrészeinek elemzésére nyílik lehetőség; a CLE segítségével az olasz–német–ladin háromnyelvű, közigazgatási szövegeket tartalmazó korpuszon belül kereshetünk; a KWIC funkcióval a rendszer egynyelvű annotált szövegszegmenseket kínál fel, aminek köszönhetően a terminusok kontextusban is tanulmányozhatók, amelyektől azonban a párhuzamos szövegekhez (CATEx) hiperlink révén vissza lehet térni;
- ‘term tools’ funkció: a rendszer a bemásolt szövegben tartalmazott terminusokat felismeri; megadott szövegből a lehetséges terminusjelöltek kivonatolása, felsorolása.

⁶⁶ <http://www.eurac.edu/en/research/institutes/multilingualism/Documents/bistro/lans.pdf>.

Ezen felül a *bistro* egy külön olasz–német nyelvű felsőoktatási terminusokat magába foglaló adatbázist is tartalmaz.

A *bistro* a német nyelv területén segítséget nyújt azon nehézségek megoldásában, amelyek abból erednek, hogy az olasz jogi fogalmak és terminusok német nyelvre történő fordításakor a többi, német hivatalos nyelvet használó jogrendszerhez próbálnak igazodni: a németországi, az osztrák és a svájci jogrendszerhez, amelyek közül – Dél-Tirolról lévén szó – természetesen az osztrák előnyt élvez.

4.4. A terminológiai adatbázisok típusainak áttekintése

Az egyes terminológiai adatbázisok elemzése alapján a kísérleti osztályozás eredményeit az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- az egyszerű terminológiai adatbázisokra jellemző, hogy a terminográfiai bejegyzések nem elég aprólékosan kidolgozottak, az adatmezők száma általában igen kevés, még a minimálisan elvárhatónak sem felel meg (lásd az 1.3.2. pont alatti 11. ábrát), illetve, hogy a terminológiai adatbázisok építésének alapelvei közül a fogalomközpontúság mellett gyakran nem érvényesül a terminusautonómia elve; előfordul, hogy megőrzik szójátka (glosszár) jellegüket, így a megjelenítési felület inkább elektronikus szótárra emlékeztet;
- a hagyományos terminológiai adatbázisok már aprólékosan kidolgozottak, az adatmezők száma megfelel a minimálisan előírt adatmennyiségnek vagy meghaladja azt, a központi elemük a definíció, és minden esetben érvényesül a terminusautonómia elve;
- az összetett terminológiai adatbázisok, adatbankok a hagyományos változaton túl további ismeretanyagokat vagy kiegészítő eszközöket tartalmaznak; rugalmasan alakíthatók, bővíthetők, megtalálhatjuk bennük pl. jogszabályok gyűjteményét, terminológiai rendszerek grafikai ábrázolását vagy akár a terminuskivonatoló és terminuskinyerő segédeszközöket.

Nem véletlenül nevezem a fenti csoportosítást kísérletinek, hiszen minden adatbázis egyedi, és mindig születhetnek újabb és újabb megoldások. Az elemzettek között vannak határesetek is, mint pl. az SAPterm vagy a WebTerm. Az egyszerűbb eszközöktől az egyre összetettebbek felé haladva – az interneten elérhető megjelenítési felületet elemezve – az adatbázisokat a következőképpen soroltam kategóriákba és helyeztem el őket egy áttekintő táblázatban (15. táblázat):

- egyszerű adatbázis: Termin, Termium Plus, SAPterm;
- hagyományos (klasszikus) adatbázis: IATE, TERMDAT, TERMit, WebTerm;
- összetett adatbázisok: EOHS Term, bistro.

Alapváltozat	Egyszerű	Klasszikus	Összetett
glosszárium (pl.Excel-táblázat, egyszerű TB)	Termin Termium Plus SAPterm	IATE TERMDAT TERMit WebTerm	EOHS Term bistro
<div style="text-align: center;"> KREATIVITÁS </div>			

15. táblázat: Terminológiai adatbázisok besorolásának áttekintő táblázata

Az egyszerű két- vagy többhasábos, esetleg Excel-táblázat formájában készült glosszárium és az összetett tudásbázisok és terminológiai információs rendszerek között igen nagy a különbség. Minden eszköznek azonban megvan a maga létjogosultsága, mert a glosszárium akár egyéni, akár csoportos fordításnál konkrét szövegeknél használt ad hoc megoldások rögzítésére – az egységes használat érdekében – jó szolgálatot tehet, de ennek az eszköznek a megbízhatóságával érdemes tisztában lenni. Ellenben a fordítóirodáknak a minőség biztosítása érdekében ennél jóval összetettebb eszközre is szükségük van: aprólékosan kidolgozott, egységes terminushasználatot biztosító adatbázisra, adatbankra, tudásbázisra vagy terminológiai információs rendszerre, amely a problémás vagy egyszerűen csak egységesítésre szoruló nyelvi adatokat, esetleg párhuzamos szövegeket, jogszabályokat, terminológiai rendszereket bemutató gráfokat (ontológiai rendszereket) és egyéb kreatív elemeket tartalmazza. Mivel ezek az eszközök általában rugalmasan alakíthatók, ezért igény szerint további elemekkel bővíthetők. Az adatbázisok formátumának megtervezésekor azonban figyelembe kell venni, hogy meghatározott szakterületek és megrendelők konkrét igényeinek kell megfelelniük.

4.5. Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?⁶⁷

A terminológiai adatbázisok nem tévesztendőek össze az elektronikus szótárakkal, amelyek központi eleme a szó, és általában szemasiológiai módszerek alapján készülnek. Ezzel ellentétben a terminológiai adatbázis készítésének alapja az onomasiológiai módszer, és központi eleme a terminus által jelölt fogalom. Sermann Eszterrel közösen végzett vizsgálatunkban azt feltételeztük, hogy a határvonalak nem mindig húzhatók meg élesen, és előfordulhatnak hibrid változatok is (Sermann–Tamás 2013: 450).

Az online szótárak és a terminológiai adatbázisok azonos és eltérő jegyekkel egyaránt rendelkeznek. Arra voltunk kíváncsiak (uo.), hogy:

⁶⁷ Eredményeinket az *Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?* (Sermann–Tamás 2013) c. tanulmányunkban tettük közzé.

- mennyire élesek vagy elmosódottak ezek a határok;
- vajon az online elektronikus szótár nyelvi adataihoz nem alkalmazhatók-e ugyanúgy a terminológiai módszerek;
- a terminológiai adatbázis megjelenítési felülete hasonlíthat-e az elektronikus szótáréra.

Brekke (2001: 179) szerint a két szemlélet eleve kiegészíti egymást, és a kidolgozandó segédeszközök felhasználási céljától függ alkalmazásuk módja. Tapasztalataink alapján a kettő elkülönítése a valóságban valóban nem annyira egyszerű. A vizsgálathoz a releváns szakirodalmat tekintettük át, és konkrét példákat elemeztünk.

Az elektronikus szótárak az alábbi közös és eltérő jegyekkel rendelkeznek. Mindkettőre igaz, hogy:

- az adatokat elektronikusan tárolják;
- célzott frissítéssel, alacsonyabb költséggel, rendszeresen, rövid idő alatt megújíthatók, ezáltal naprakészek (vs. nyomtatott szótárak);
- szinte korlátlanok a tárolási kapacitásaik;
- online elérhetőek (esetenként intranet);
- gyors, egyszerű és összetett keresést tesznek lehetővé;
- egy-, két- vagy többnyelvűek;

többletinformációkat tárolnak, mint pl.: audio- és audiovizuális anyagokat, kontextust (pl. párhuzamos szövegkorpusz), belső (pl. kereszthivatkozások) és külső linkeket, és élnek az ontológia kínálta grafikus ábrázolással, mint pl. a Gabler-féle Wirtschaftslexikon (<http://wirtschaftslexikon.gabler.de>.) és az EOHS Term tudásbázis (www.eohsterm.org).

Az alapvető különbségek között az alábbiakat tarthatjuk számon, lásd 16. táblázatot:

Online elektronikus szótár	Terminológiai adatbázis
szemasziológiai elvek	onomasziológiai elvek
központi eleme: a szó	központi eleme: a terminus által jelölt és a definícióban megjelenő fogalom
jelentéseket sorol fel	az adatokat a fogalomhoz (definícióhoz) rendeli hozzá
többletinformációk: pl. kiejtés (hangszóró ikon)	többletinformációk: információk: az ekvivalenciaszintről (teljes, részleges ekvivalencia vagy ekvivalencia hiánya), a megadott ekvivalensről (terminus, funkcionális ekvivalens vagy terminusjelölt, szabványosított, harmonizált, ajánlott stb.)

16. táblázat: *Összefoglaló táblázat az online elektronikus szótár és a terminológiai adatbázis jellemzőinek összehasonlításáról*

Arra a következtetésre jutottunk (Sermann–Tamás 2013: 453), hogy az elektronikus szótár és a terminológiai adatbázis között a határvonalak nem húzhatók meg minden esetben egyértelműen. Pl. míg az egyszerű adatbázisok esetében ugyan érvényesül a fogalomközpontúság elve, ugyanez nem mondható el a terminusautonómia elvéről (lásd Termium Plus adatbázist). Az utóbbiak az elektronikus szótárakra emlékeztető szólista jelleget gyakran megőrzik, az egyes bevételek nem különülnek el élesen egymástól, azaz nem szerepelnek külön terminográfiai adatlapon. Szintén a terminusautonómia elvének mond ellent, ha a hagyományos terminológiai adatbázisoknak nemcsak fogalomközpontú, hanem szóközpontú megjelenítési felülete is létezik (Demeczky 2008: 201, lásd 1.2.2. pont alatt). Az elektronikus szótárak pedig a nyelvi adatok kidolgozása-kor nemcsak lexikográfiai, de terminológia módszerek szerint is készülhetnek, ahogyan a terminológiai adatok kidolgozásakor is előfordulhat, hogy a kiindulási alapot elsődlegesen a nyelvi jel jelenti, és utána érvényesül a fogalomközpontú megközelítés. A vizsgálat eredményeképpen tehát megállapítottuk, hogy bár alapvető jegyek alapján elméletben a két típus viszonylag jól elkülöníthető, a gyakorlat azonban mást mutat, és valóban léteznek „hibrid” változatok.

Tapasztalataim alapján további érdekességgént megemlíthető, hogy a műfajok közti keveredés más területen is előfordul. Ilyen pl. az elektronikus szótár és a számítógépes ontológia jellemzőinek együttes érvényesítése a Gabler-féle Wertschaftslexikon (Besomi 2013: 26–27) esetében vagy a TermWiki (<http://www.termwiki.com/>) (Klenk 2012: 192–198). Ez utóbbinál a terminológiai munka és a közösségi szótárírás műfaja mosódik egybe. A TermWiki minőséggel kapcsolatos problémái alapján úgy tűnik azonban, hogy a web2-re jellemző *tömegek bölcsességének elve* (Surowiecki 2007) ezen a területen nem működik megfelelő módon mindaddig, amíg a terminológiai szemléletmód nem terjed el széles körben.

A terminológiai adatbázisok hozzájárulnak a megfelelő fordítási környezet kialakításához. Általában véve elmondható, hogy használatuk révén a fordító rövidebb idő alatt, könnyen hozzáférhető módon, felhasználóbarát környezetben, egy helyen, megbízható adatokhoz jut hozzá, ami túlmutat az egyszerű behelyettesítésen, mert mérlegelési lehetőséget is biztosít, miközben az egységes terminushasználattal hozzájárul a minőségi munkához.

5. Gazdasági terminusok vizsgálata a terminológiai harmonizáció szempontjából

Az 1.1.7. pont alatt a terminológiai harmonizáció különböző (szabvány szerinti és terminológiaelméleti) értelmezéseit vettem számba. Ebben a fejezetben arra kerestem a választ, hogy a szakfordító a gazdasági terminusoknál milyen típusú terminológiai harmonizációt hajt, illetve hajthat végre.

Mivel a harmonizáció alapja a fogalmi összehasonlítás (lásd az 1. ábrát az 1.1.4. pont alatt), ezért kiindulási alapként az 1.1.5. pont alatt felsorolt ekvivalenciacsoportosításokat (4., 5. és 6. ábra) vettem alapul. Ezeket figyelembe véve a gazdasági terminusok terminológiai szempontú harmonizációjára kísérleti osztályozást dolgoztam ki. Az ilyen jellegű osztályozások csak megfelelő számú empirikus vizsgálat után tekinthetők bizonyítottaknak. Éppen ezért elsődleges célja csupán az, hogy a szakfordító számára munkája során támpontot nyújtson arra vonatkozóan, hogy a terminológiai elveket és módszereket hogyan alkalmazza, ha azt tapasztalja, hogy a gazdasági terminusok között nem áll fenn teljes ekvivalencia.

A terminológiai módszerek mint támpontok a szakfordító döntéseit nemcsak megkönnyítik, hanem segítenek abban is, hogy azokat ne intuícióira alapozza, és később képes legyen azokat a megrendelő felé szakmai érvekkel is alátámasztani.

5.1. A fordítói harmonizáció, a funkcionális ekvivalens és a terminusjelölt

Ha a fogalmi azonosság kérdését a fordító szemszögéből vizsgáljuk, akkor hamar rájövünk arra, hogy a gyakorlatban a terminusok között ritkábban álapítható meg egy az egyhez (1:1) azonosság, azaz terminus-terminus találát, mint ahogy azt elsőre feltételezhetnénk (Arntz et al. 2009: 148–157, Mayer 2002: 125, Castagnoli 2003: 44, 2006, Bullo 2009: 237). Több szerző is (Karcsey 1986: 199, Mayer 1998: 82) az egyik legnehezebb területnek azt az esetet nevezi, amikor az egyik ország társadalmi-gazdasági és jogrendszerében léteznek bizonyos intézmények, jogintézmények, szakemberek, szolgáltatások és okiratok, amelyek a másik országban nincsenek, vagy attól eltérnek. Ennek oka abban keresendő, hogy országonként különbözik a társadalmi fejlődés, különböző hagyományok alakulnak ki. Ha más a kulturális, gazdasági és

közigazgatási környezet, akkor eltérő fogalmi rendszerek alakulnak ki. Ráadásul ez azonos nyelv esetén is igaz, mert a terminológiai rendszerek nem a nyelvhez, hanem országhoz kötődnek (Fóris 2007c, Tamás 2011: 434). Ez utóbbira különböző példákat találhatunk:

- a cégnyilvántartó hivatalok országonként eltérő megnevezése: (ném.) *Handelsregister* Németországban és Svájcban, de Ausztriában *Firmenbuch* (ném.), (ol.) *Registro delle imprese* Olaszországban, de (svájci ol.) *Registro di commercio* Svájcban és (ol.) *Registro Generale delle Società* a San Marínói Köztársaságban;
- Olaszországban a cégjegyzékvezetőre a (ol.) *conservatore*, de Svájcban a (svájci ol.) *tenitore* terminus használatos;
- a vétójogra Németországban a (ném.) *Widerspruchsrecht*, míg Svájcban a (svájci ném.) *Vetorecht* terminust alkalmazzák (Ciola et al. 2000: 29);
- az önálló képviselő Németországban az (ném.) *Einzelvertretung* és ausztriai ekvivalense az (ném.) *Alleinvertretung* (Ciola et al. 2000: 37).

Ideális esetben a terminusok használati kötöttsége miatt szakszövegek írásakor, fordításakor a szakterület terminológiája és a szaknyelvi norma által megengedett terminusok közül kell választani (Fóris 2005b: 51). De vajon mi történik akkor, ha az elvégzett fogalmi összehasonlítás eredményeképpen megállapítjuk, hogy a fogalmak között jelentősebb eltérés mutatkozik, nincs terminus-terminus találát, nincs lehetőség szabvány szerinti terminológiai harmonizációra, de a gyakorlatban mégis szükség lenne rá? Mi történik, ha a másik ország társadalmi-gazdasági rendszerében csak hasonló fogalom létezik? Ez vajon alkalmazható? Ha igen, milyen esetekben?

Ezekre a kérdésekre keressük a választ, mert a fordítónak ilyen esetekben is megoldásokra van szüksége. A fordító szemszögéből nézve Karcsay (1986: 199) felteszi a kérdést, hogy a fordító milyen célt kövessen munkája során: tükörfordítást vagy körülírást alkalmazzon, törekedjen a forrásnyelvi idegenszerűsége vagy a célnyelvi befogadó szempontjait részesítse előnyben? Különös nehézségeket támaszt ez a hiteles okiratok fordításában, ahol nincs lehetőség körülírásra.

A terminológia módszerei felől közelítve több lehetőség is kínálkozik, az egyik a funkcionális ekvivalens használata. A gyakorlatban, ha nem is létezik a szakma által elfogadott terminus, olyan megközelítő ekvivalenst is alkalmazhatunk, amely a másik nyelvben hasonló funkciót tölt be. Agrario (2003⁶⁸) és

⁶⁸ „Manchmal wird betont, dass ein funktionelles Äquivalent gefunden werden muss (...) In solchen Fällen sehen wir aus der Perspektive der Rechtsvergleichung eine kontextgebundene funktionelle Äquivalenz. Aber es würde sehr irreführend sein, solche kontextgebundene Äquivalente als gegenseitige Übersetzungen zu gebrauchen.” (De Groot 1991: 288 idézi Agrario 2003: 80). [Néha azt hangsúlyozzák, hogy funkcionális ekvivalenst kell találni (...) Ezekben az esetekben a jogi összehasonlítás szempontjából kontextusfüggő funkcionális ekvivalenciáról beszélhetünk. Azonban nagyon is megtévesztő lenne, ha ezeket a kontextusfüggő ekvivalenseket egymás kölcsönös fordításaiként tüntetnénk fel].

Castagnoli (2006) szerint funkcionális ekvivalensre, azaz analóg fogalom használatára a jogi szaknyelv fogalmainál gyakran szükség van.⁶⁹ Tehát funkcionális azonosságot egy szövegben analóg fogalmat jelölő terminus behelyettesítésével érhetünk el. Ez azt jelenti, hogyha a fogalmak között nem is áll fenn teljes fogalmi ekvivalencia, akkor sem szükséges minden esetben a különbségek kiemelése, és az egyszerűség kedvéért hasonlóságokra épülő funkcionális ekvivalens is alkalmazható, ha a fogalmi jegyek különbségei az adott kontextusban valóban elhanyagolható jelentőségűek. Ekkor a definíciók egységesítése nem történik meg, így a fogalmakat sem hozzák egymással összhangba. A fogalmak így eredeti jellemzőiket megőrzik, amelyek más kontextusban ismét előtérbe is kerülhetnek. Példaként megemlíthetjük a *commercialista* (ol.) terminust, amely leegyszerűsítve adott kontextusban *adótanácsadó*ként is szerepelhet, holott ennél összetettebb foglalkozást jelöl (lásd 5.2. alfejezet alatti IV. b) pontot).

Az analóg terminussal való behelyettesítésnek vannak azonban bizonyos korlátai. Karcsey szerint „nincs biztos recept”: „Azzal a módszerrel is csak igen óvatosan lehet élni, hogy külföldi jogintézményt, szervet hasonló hazai intézmény, szerv nevével jelöljünk meg. Ez csak akkor lehetséges, ha tényállási, illetőleg funkcióbeli, hatásköri azonosságról van szó” (1986: 199). Horváth (2004: 36) is megjegyzi, hogy a magyar intézménynevek idegen nyelvi szöveg magyar nyelvű hiteles fordításában zavart okoznának, ezért érdemesebb pl. az (ang.) *Inland Revenue* – 2005 óta *HM Revenue & Customs* (<http://www.hmrc.gov.uk/>) – esetében a figyelmet inkább a különbségre felhívni. Pl. az *Egyesült Királyság Adóhivatala*, illetve az új intézményre az *Egyesült Királyság Adó- és Vámhivatala*⁷⁰ ekvivalensként használható, de nem nevezhető NAV-nak vagy a korábbi APEH-nek. Ezt a módszert, azaz a pontosító információ beszúrását, szemantikai kiegészítésnek is nevezik.

A fogalmak összehasonlításakor mindig mérlegelni kell, hogy a definíciók alapján a vizsgált fogalmak között a megállapított különbségek relevánsak avagy irrelevánsak, és az elemzés eredménye alapján lehet a jelölők szintjén a legmegfelelőbb döntést meghozni. Ha a fogalmak között releváns eltérés mutatkozik, tehát a terminus-terminus találata kizárt, a szabvány szerinti harmonizációra és funkcionális ekvivalens alkalmazására sincs lehetőség, akkor a fordított szövegekben az eltérő fogalmakat a jelölők szintjén is meg kell különböztetni, azaz új ekvivalenst lehet alkotni. Ahogyan már említettük (lásd az 1.1.5. pont alatt) a fogalom más nyelvre való átültetésére Arntz et al. (2009: 157) három alapvető eljárást sorolnak fel: szókölcsonzés és tükörfordítás, gondos nyelvtervezéssel a

⁶⁹ „le principe [...] de l'équivalence fonctionnelle signifie que l'on traduit en utilisant un mot qui ne correspond pas rigoureusement au même concept juridique mais à un concept analogue” (Pigeon 1982, idézi Castagnoli 2006: http://www.mediaziononline.it/monografici/castagnoli_ita.htm). [(...) funkcionális ekvivalencia elve alatt azt értjük, hogy a fordításban olyan szót használunk, amely nem pontosan ugyanannak a jogi fogalomnak, hanem egy analóg fogalomnak felel meg”. (Ford: Vida Tamás)].

⁷⁰ Ebben a két esetben az Egyesült Királyság feltüntetése kompenzáció, illetve értelmező kiegészítés funkciót lát el.

célnyelvnek megfelelő terminus alkotása, parafrázis. A különböző terminusalkotási módok nem újkeletűek, már megjelennek a nyelvújítás korszakában is (Fóris 2005a: 12–14, 15–21), ma azonban felgyorsult ütemben és tömegesen fordulnak elő, és nagy sebességgel beépülnek a köznyelvbe is (Fóris 2007b: 17).

A fordítói munkában a releváns eltéréseket mutató, újonnan alkotott ekvivalenst *terminusjelöltnek* vagy *terminusjavaslatnak* nevezzük, mert nem egy adott szakma által ismert, használt és elfogadott terminusról van szó. A terminusjavaslatoknak – hogy a szakemberek könnyen értelmezhessék őket – a jelölők hasonlóságára épülve az érthetőségre kell törekedniük. A terminusjelölteknek nem kell szükségszerűen terminussá válniuk, a nemzetközi kommunikációban azonban fontos szerepet töltenek be. Amennyiben a terminusjavaslatokat rögzítik, és pl. egy adott (szűkebb) szakmai közösségen (pl. vállalat, intézmény) belül konzisztens módon használják, az adott terminusjavaslat akár terminussá is válthat [lásd Fischert (2008: 395) az 1.3.2. pont alatt]. Lényeges szempont viszont, hogy kidolgozásukban a terminológiai szempontok érvényesüljenek. A segédeszközökben a terminusjavaslatokat – a megtévesztés elkerülése érdekében – megfelelő módon, státuszukat jelölve kell rögzíteni. Mayer (1998: 41) szerint ez a fordításorientált terminológia feladata. Terminológiai adatbázis kidolgozására tett javaslataiban Mayer (1998: 191) a *fordítási javaslat* (*Übersetzungsvorschlag*) és „javasolt jelölő” („*Bennennungsvorschlag*”) kategóriákat külön adatmezőtípusként említi. Ez a fajta megközelítés és eljárás a szakfordítók munkáját segítheti.

A terminológiai harmonizáció tág értelmezésében ez utóbbi, a fordító részéről végrehajtott harmonizációs eljárást, aminek célja a kismértékű azonosságot mutató fogalmak és jelölők összhangba hozatala, *fordítói harmonizációnak* nevezhetjük. Ezalatt az egyes fordítók terminológiai szempontok alapján létrehozott egyéni megoldásait értjük, míg pl. *fordítási harmonizáció* alatt azt a folyamatot, amelynek során a terminológusok a terminusjavaslatokat kidolgozzák, és a terminológiai adatbázisokban rögzítik. Értelmezésemben tehát *fordítói* vagy *fordítási harmonizációs eljárást* akkor alkalmazunk, amikor a fogalmak között kismértékű funkcionális azonosság áll fenn, nincs lehetőség a definíciók harmonizálására (azaz a szabvány szerinti terminológiai harmonizációra) vagy már létező hasonló terminussal való behelyettesítésre (azaz analóg fogalom használatával funkcionális ekvivalencia alkalmazására), hanem a már létező fogalmak, fogalmi rendszerek és jelölők figyelembe vételével új jelölő, azaz terminusjelölt alkotása szükséges. Bár a terminusjelöltek kidolgozása időigényes tevékenység, rögzítésükkel, hozzáférhetőségük megoldásával azonban a fordítás és a nemzetközi kommunikáció jelentősen meggyorsítható.

Annak eldöntése, hogy a fogalmak közti különbségeket vagy a hasonlóságokat jelölők szintjén kiemeljük-e új ekvivalens alkotásával (ún. elidegenítő stratégia), avagy inkább analóg fogalmat jelölő terminust használjunk egy fordításban (ún. honosító stratégia), a valóságban nem egyszerű. Varga (2013) a *korlátolt felelősségű társaság* példájának elemzésén keresztül rámutat az egyes országok cégformái közötti fogalmi különbségekre, és megállapítja, hogy a kft. megfelelője nem feltétlenül egy már létező terminus, mint pl. *limited liability company* (Varga 2013: 7), hanem egy terminusjelölt lehetne, mint a *private-*

limited liability company (Varga 2013: 17). Léteznek határesetek, amelyekre mindkét megoldás elfogadható. A komparatvisták pl. az eltérések kihangsúlyozását fontosnak tartják.⁷¹ Ezzel összhangban a jogi szaknyelvi szövegek fordítását elemezve Mayer (2002: 126) arra következtetésre jut, hogy fordítás során a jelölők szintjén a különbségek kiemelése azért előnyös, mivel felhívja a figyelmet arra, hogy a fogalmak nem azonosak és a téves értelmezéseket vagy leegyszerűsítéseket elkerülhetővé teszi, amelyek egy szerződésben akár jelentős költségvonzattal is járhatnak. Ugyanakkor Castagnoli (2003: 140) szerint a megértés a fő, és a célnyelvi befogadó szempontjait helyezi előtérbe. Ennek mérlegeléséhez a terminológiai módszerekkel végzett fogalmi összehasonlítás kapaszkodókat kínál, és eredménye a szövegen vagy cégen vagy szakmán belüli következetes használat érdekében rögzíthető.

5.2. Gazdasági terminusok: a terminológiai harmonizáció és az ekvivalencia szempontjából kialakított kísérleti csoportosítás

A fentiekre alapozott és a gazdasági terminusokra kidolgozott kísérleti osztályozás a következőkben tér el a korábban tárgyalt és kiindulási pontnak tekintett ekvivalenciacsoportosításoktól (lásd az 1.1.5. pont alatt):

- az átfedés és az inklúzió ekvivalenciaesetei nem szerepelnek külön csoportban;
- miközben a teljes ekvivalencia csoportja megmaradt, mellette a közel teljes ekvivalenciaszint külön csoportként jelenik meg;
- szintén új csoportként jelenik meg a funkcionális azonosság esete;
- az ekvivalencia hiánya kategóriához a hamis barátokon kívül a kultúrspecifikus és országspecifikus terminusokat is ebbe a csoportba soroltam.

Tehát ellentétben Šarčević–csel (1997, idézi Arntz 2001: 239) elfogadom, hogy létezhet teljes ekvivalencia. Az osztályozásban ugyanúgy, mint Felbernél (1984: 153, idézi Arntz 2001: 104 és Arntz et al. 2009: 153) négy kategória szerepel, azonban új elemként megjelenik a fordítók szempontjából fontos funkcionális ekvivalens is. Az ekvivalencia hiánya csoport bővítése mellett azért döntöttem, mert amennyiben a fogalmak között az átfedés mértéke nem jelentős, akkor a terminusok egymással való felcserélése megtévesztő lehet, hiszen ez már nem felel meg a fogalmi azonosság kritériumainak. Ebből a szempontból egyetértek Šarčević (Arntz et al. uo.) besorolásával, aki a csekély mértékű átfedést és

⁷¹ „la plupart des comparatistes, lorsqu'ils font l'étude d'un système de droit étranger, hésitent à proposer un équivalent au concept analysé et préfèrent employer – en italique, de préférence, pour le faire mieux ressortir – le terme étranger”. (Gémar 1995: 146 idézi Castagnoli 2003: 141). [A legtöbb komparatista egy-egy külföldi jogrendszer tanulmányozása során habozik a vizsgált fogalom ekvivalensét használni, hanem inkább az idegen kifejezést használja, a kiemelés végett leginkább dőlt betűvel szedve. (Ford.: Vida Tamás)].

inklúziót az ekvivalencia hiányának esetei közé sorolja. A gazdasági terminusokra kísérleti jelleggel kidolgozott, a különböző ekvivalenciaeseteket és -szinteket a terminológiai harmonizáció szempontjából megközelítő csoportosításban előfordulhat, hogy a csoportok között nem minden esetben létezik éles határvonal és ezáltal „tisztta” kategóriák (pl. az ekvivalencia hiánya csoportban), ettől függetlenül módszerként támpontokat kínál és rálátást ad a különböző esetekre.

I. Teljes fogalmi azonosság: a fogalmak az összes meghatározó jegyükben megegyeznek. A kétnyelvű összehasonlításban minden egyes jegy megtalálható mindegyikben, nincs olyan fogalmi jegy, amelyik csak az egyikben van. Több alcsoport tartozik ide:

a) az 1:1 arányú megfelelés: pl. nemzetközileg egységes használatú terminusok, amelyek között teljes fogalmi azonosság áll fenn.

Az (ang.) *Ex works* – rövidítve: (ang.) *EXW*; a nemzetközi kereskedelemben használatos fuvarparitások (klauzulák) egyike. Az angol terminus a domináns a mindennapi külkereskedelmi életben, így a magyarban is. A nemzetközi INCOTERMS (International Commercial Terms) szokványok egyik fuvarparitásáról van szó, a vevő részéről a „gyárból történő kiszállításra” vonatkozik, azaz az eladó köteles az áru épségét biztosítva azt megfelelően csomagolva és leszámálva saját telephelyén a vevő rendelkezésére bocsátani. Ezeket a szokványokat az ICC (Nemzetközi Kereskedelmi Kamara) dolgozza ki és egységesíti, hogy elsősorban a nemzetközi szállítási szerződésekben a vevő és az eladó jogait (fuvarozási költségek kifizetését és a kockázatok átszállását) szabályozza. A szokvány nem szokásként, nem jogszabályként, tehát nem automatikusan működik, csak akkor lép életbe, ha azt mindkét fél elfogadja. A terminus nem önmagában áll, hanem egy város (település) neve követi, mint pl.: *Ex Works Budapest*. A fuvarparitásokon belül léteznek fuvarozási módhoz kötött és nem kötött, multimodális változatok is. Pl. tengeri (vízi) fuvarparitás a (ang.) *CIF* [*cost insurance freight*], amelynek magyar nyelvű megfelelője *költség, biztosítás és fuvardíj fizetve*. A gyakorlatban az a tény, hogy milyen fajtról van szó, nem okoz és nem is okozhat gondot, mert lényeges fogalmi jegyeik ebben az esetben is megegyeznek (költségek mint fuvardíj, biztosítás és kockázat rendezése) és a fuvarparitások nem önmagukban, hanem adott kontextuson belül használatosak (az adott ügyleten belül a szóbeli és írásbeli egyeztetéssel, valamint az árut kísérő dokumentációval együtt). Terminológiai szempontból – a nemzetközi szabályozásnak köszönhetően – az INCOTERMS fuvarparitások fogalmai a nemzetközi kereskedelemben világszerte segítenek a szállítási módzatok egységes értelmezésében. A terminológiai harmonizációról szóló szabványban is pozitív példaként szerepel (ISO 860:2007: 11): „Term harmonization in a subject field where international cooperation is well established. Incoterms in the field of international trade: *en* delivered at frontier (DAF), *de* geliefert Grenze (DAF), *fr* rendu frontière (DAF), *es* entregada en la frontera, *it* reso frontiera (DAF)” Az INCOTERMS szabványokat tízévente felülvizsgálják és – az esetleges módosításokkal együtt – ismét írásban közzéteszik (www.iccwbo.org/incoterms). Ezek a változások azonban nem hirtelen következnek be. Bár az

idők folyamán a klauzulák által jelölt fogalmak valóban módosultak, ahogyan erről tanulmányukban (Constantinovits Vladár 2013) beszámolnak, a külkereskedelmi ügyletek lebonyolításakor a mindennapi munkában jelentős egyszerűsítést és könnyítést jelentenek, a fordítónak pedig az angol rövidítések miatt a behelyettesítéssel sem kell törődnie (esetleg a hozzájuk tartozó lexémákat feleltetheti meg). Az EXW fuvarparitás értelmezése pedig fennakadást aligha okozhat.

Nemcsak a külkereskedelemben, hanem a banki szektorban is előfordulhatnak kölcsönszóként egységesen használt angol terminusok, mint például az IBAN (*International Bank Account Number* – nemzetközi bankszámlaszám), a BIC [azonosító] (*Bank Identifier Code* – bankazonosító kód) vagy az ATM (*Automated Teller Machine* – bankjegykiadó automata) (Vargáné Kiss 2007: 148). De ide sorolhatjuk még pl. az IMF (*International Monetary Fund*) (<http://www.imf.org/external/index.htm>) nemzetközi pénzügyi szervezet terminusát is.

b) Az egy a sokhoz megfelelés: Amennyiben teljes ekvivalencia állapítható meg, akkor nincs szükség fogalmi harmonizációra, mert a terminusok által jelölt fogalmak azonosak. Ettől függetlenül viszont lehetséges, hogy terminusharmonizáció szükséges. Eerre lehet példa a (ang.) *key account manager* (KAM) terminus, amely esetében a fogalmi azonosság fennáll, de a terminusharmonizáció nem történt meg. A vizsgált terminus abból a szempontból is érdekes, hogy – ahogyan azt már említettük (lásd a 4.3.1.3. pontot és az 5.1. alfejezetet) – a foglalkozások megnevezéseinek megfeleltetése más kultúrában, társadalomban és gazdasági rendszerben gyakran nehézséget okoz. A vállalatok életében a *key account manager* pozíció olyan értékesítési területen dolgozó munkatársat jelöl, aki az adott cégen belül a legfontosabb, azaz a kiemelt ügyfelek (vevők) elsődleges kapcsolattartója. A vállalatok gyakorlati életében gyakran az angol terminust használják kölcsönszóként, de léteznek hibrid (a szóösszetételben a *manager* szót a magyarosított *menedzser* írásmóddal írják le) és az álláshirdetéseknél nagyon eltérő magyar nyelvű változatok (pl. *key account manager*, *key account menedzser*, *kiemelt ügyfélkapcsolati menedzser*, *kiemelt ügyfélmenedzser*, *ügyfélmenedzser* vagy *ügyfélszolgálati menedzser*, *ügyfélszolgálati munkatárs*). Egy gondolat erejéig érdemes még kitérni arra, hogy az ügyfélszolgálat a vállalati tevékenységtől és struktúrától függően más fogalmat is takar, és általában inkább értékesítési háttértevékenységet jelöl, mint pl.: rendelések lebonyolítása, akciók rögzítése, értékesítési adatok elemzése, információszolgáltatás, reklamációkezelés, így az ügyfélszolgálati mint jelző akár megtévesztő is lehet. Az angol állásnevek egységes elnevezésének, értelmezésének és magyar ekvivalenseknek hiányát jelzi az „Angol állásnevek magyarul” címe sorozat létrejötte, amelyben fejezetek a különböző angol nyelvű pozícióneveket magyarázzák; ez szintén azt jelzi, hogy nem minden állás angol megnevezésének alakult ki egységesen értelmezett és elfogadott magyar nyelvű ekvivalense:

„Az értékesítési csapatban a sales manager beosztottja a key account manager. Az üzletkötőnél magasabb, de nem vezetői pozíció. Nagyobb cégek esetében vannak nagyobb és kisebb ügyfelek. A key account manager a nagy ügyfelekkel tartja a kapcsolatot, nagyobb jogosítványai

vannak az üzletkötőknél: a megbízók egyedi igényeihez alkalmazkodva köthet szerződést, árkedvezményt adhat, kampányokat szervezhet. Mivel egy cégnél sok esetben 2-8 közötti a nagy ügyfelek száma, az üzletkötőknél (sales representative) kevesebben vannak egy cégnél. Általában 3-4 év üzletkötői tapasztalat után emelik ki az értékesítő key account managerré. Mivel nem vezetői munka, ezért a vezetési készség megléte nem feltétel, viszont a nyelvtudás már igen” (<http://www.origo.hu/allas/tipp/20050905angol.html>).

További példaként az egységes jelölő nélküli új fogalomra a (ang.) *best practice* (legjobb gyakorlat, legjobb gyakorlatok, bevált gyakorlat) vagy a (ang.) *flagship store* („zászlóshajó”, zászlóshajó üzlet, zászlóshajó-üzlet) terminusokat említhetjük meg. Napjainkban a magyar gazdasági szaknyelv a terminusokat elsősorban az angol nyelvből veszi át.

II. Közel teljes fogalmi azonosság: a fogalmak meghatározó jegyeikben megegyeznek, kisebb mértékű különbségeket azonban fellelhetünk. Ezen belül két esetet lehet elkülöníteni.

a) Inklúzió: a nemfogalom két fajfogalmat foglal magába és fordítva. Pl.: A (ol.) *codice fiscale* ekvivalense jogi személynél *adószám* és természetes személynél *adóazonosító jel*, tehát a (ol.) *codice fiscale* nemfogalomként az *adószámot* és az *adóazonosító jelet* is magába foglalja. A magyar *cégjegyzék* terminusnak Németországban három különböző közhiteles jegyzék felel meg: (ném.) *Handels-, Genossenschafts-, Vereinsregister* (kereskedelmi, szövetkezeti és egyesületi jegyzék). Továbbá Németországban a *társasági tőke* megnevezése *korlátolt felelősségű társaság* esetében (ném.) *Stammkapital* (lásd a *törzstőkét* a magyarországi *korlátolt felelősségű társaságoknál*), míg *részvénytársaság* esetében (ném.) *Grundkapital* (lásd az *alaptőkét* a magyarországi *részvénytársaságoknál*), míg angolul és olaszul a két fajfogalomnak egy nemfogalom felel meg: (ang.) *capital* (vagy *registered capital*) és (ol.) *capitale sociale*.

b) Átfedés: a fogalmak többnyire azonos jegyekkel rendelkeznek, és csak kis mértékű eltérés mutatkozik közöttük.

A *kvv* mint terminus nemcsak az átfedésre, hanem a fogalmi harmonizációra is jó példa. Az egyéni terminológiai munkában a fogalmi harmonizációra nincs mindig lehetőség, mivel végrehajtásához összefogásra, szabványosító testületek vagy szakmai szervezetek összehangolt tevékenységére van szükség. Erre is létezik azonban példa. Az Európai Bizottság felismerte, hogy bár az Európai Unión belül a *kis- és középvállalkozások* (rövidítve: *kvv*) terminus által jelölt fogalmat minden országban ismerik és használják, azonban a különböző jogi és gazdasági háttér miatt más-más fogalmat értenek alatta. A fogalom lényeges jegyeit adja pl. a vállalati foglalkoztatottak száma vagy az éves forgalom. Ahhoz, hogy különböző pályázatokon keresztül támogatást nyújthassanak számukra, szükség volt a definíció és ezáltal a *kis- és középvállalkozások* fogalmának egyezésére, azaz harmonizálásra. Az Európai Bizottság ajánlás formájában

1996-ban és 2005-ben erre javaslatot is kidolgozott. Az ajánlás nem kötelező jellegű jogi aktus, de a nemzeti bíróságoknak a közösségi joggal kapcsolatos ügyekben ezt figyelembe kell venniük. Ebben az esetben többnyelvű nemzetközi fogalmi harmonizációról van szó (<http://ec.europa.eu>). De létezik erre hazai példa is. Magyarországon az okiratok közül – az egységes értelmezés érdekében – a külföldi bizonyítványok és oklevelek elismerésére és honosítására 2006-ban a Magyar Ekvivalencia és Információs Központot (MEIK) hozták létre, amely jelenleg az Oktatási Hivatal (www.ekvivalencia.hu) központi államigazgatási szervén belül látja el tevékenységét, és az oklevelek elbírálásakor az oktatás időtartama mellett a tantárgyak tartalma döntő jelentőségű.

III. Funkcionális azonosság: a fogalmak közti különbségek nem jelentősek oly mértékben, hogy a jelölők használatában erre érdemes lenne a figyelmet felhívni, de szabvány szerinti fogalmi harmonizációra nincs lehetőség. Ilyenkor a megoldást egy analóg fogalom, azaz funkcionális ekvivalens behelyettesítése is jelentheti.

Példaként a cégformákat sorolhatjuk ide abban az esetben, amikor ahelyett, hogy terminusjelölt alkotásával a hangsúlyt arra helyeznénk, hogy a cégformák országonkénti eltérő jogszabályi háttér mellett működnek, a cégformát egyszerűen a másik gazdasági-jogi rendszerben már meglévő cégformával feleltetjük meg. Míg a külön álló és nem rövidített cégforma megnevezését általában szokás a fordításokban idegen nyelvi ekvivalenssel is megfeleltetni, addig a cégnévben, így összetételben szereplő cégforma gyakran eredeti megnevezésével marad a célnyelvi szövegben (vagy esetleg zárójelben szerepelhet mögötte az idegen nyelvi ekvivalens). A cégnévnek léteznek azonban hivatalos idegen nyelvi változatai is, amelyeket a létesítő okiratokban fel szokás tüntetni. Egyet értünk Vargával (2013: 6), aki a *korlátolt felelősségű társaság* cégformáját elemelve megállítja, hogy a gazdasági társaságok esetében ritka a két különböző országban létező egymásnak teljesen megfeleltethető típus. A *korlátolt felelősségű társaságnak* funkcionális ekvivalense pl. a *private company limited by shares* (UK) lehet (Varga 2013: 38). A (svájci ol.) *società anonima* (rövidítve: *SA.*) a *részvénytársaságok* elnevezésére használatos Svájcban, amely eltérő jogszabályi háttérrel, de megfeleltethető a magyarországi *részvénytársaság* vagy az olaszországi (ol.) *Società per Azioni* (*részvénytárság*) terminusnak (www.bmalegal.ch).

IV. Az ekvivalencia hiánya: a fogalmakat jelölő terminusok között nincsenek vagy csekély számú azonos fogalmi jegy található, tehát nem áll fenn fogalmi azonosság vagy az igen csekély mértékű. Ebbe három alcsoport tartozik: a) országspecifikus fogalmak, b) kultúrspecifikus fogalmak és c) hamis barátok.

a) Országspecifikus fogalmak, azaz a gazdasági rendszerek eltéréseiből származó esetek: léteznek olyan esetek, ahol a fogalmak közti átfedés mértéke csekély, mert a gazdasági rendszerek fogalmai között jelentős eltérés mutatkozik, szabvány szerinti harmonizációra nincs lehetőség, és az analóg fogalmat jelölő terminus használata az adott fogalomra megtévesztő lehet. Ezek a terminusok nem sorolhatók a reáliák közé sem, mert kifejezetten különböző országok

gazdasági (jogi-társadalmi) rendszereinek eltéréséből származó fogalmakat ölelnek fel. Lássunk néhány példát.

A (ang.) *joint-stock company* terminusra kidolgozott terminusjelölt lehet a *részvényes betéti társaság*, mert a magyarországi gazdasági társaságok között nem található a terminusnak megfelelő ekvivalens, ugyanis a *joint-stock company* „USA sajátos társulási forma, részvénytőkével rendelkezhet, de a részvényesek felelnek a társasági tartozásokért” (Varga 2013: 39). A (ang.) *limited liability partnership* cégformában a tagok korlátozott fellelősséggel rendelkeznek, amely szintén „UK/USA sajátos társulási forma a bt. és a kft. között, a tag felelősségét szabályok korlátozzák (UK és USA-n belül is államonként eltérő szabályok)” (uo). Az említettekhez hasonló eset az *unlimited company* (UK) és a *limited liability company* (USA) cégforma (lásd uo).

Az Egyesült Királyságban a (ang.) *Companies House* és Olaszországban a (ol.) *Registro delle imprese* közül egyik sem feleltethető meg a *cégbíróság* (Pl. *Fővárosi Törvényszék Cégbírósága*) terminusnak, mert a két országban hasonló feladatot más-más hivatal, illetve szervezet lát el. Az Egyesült Királyságban a *Companies House* hivatalként az illetékes minisztérium [lásd (ang.) *Executive Agency of the Department for Business, Innovation and Skills*, rövidítve: *BIS*] (<http://www.companieshouse.gov.uk/about/functionsHistory.shtml>) ellenőrzése alatt áll, Olaszországban a cégnyilvántartást egy a kereskedelmi kamarákon belül működő hivatal (*Ufficio Registro delle Imprese*) látja el, míg Magyarországon ezt a feladatot a bíróságok szervezete látja el. Bár azonos entitásról van szó, a fogalom és a terminus szintjén egyaránt eltérés mutatkozik.

A fenti esetekben fordítói harmonizációra van lehetőség, amelynek keretében érdemes az érthetőségre törekedni, és a terminológiai szempontok figyelembe vételével terminusjelölt dolgozható ki, mint pl. a (ang.) *Companies House* és az (ol.) *Ufficio del Registro delle Imprese* (<http://www.registroimprese.it/il-registro-imprese-e-altre-banche-dati#page=registro-imprese>) esetében pl. a *cégnyilvántartó hivatal*. Az egységes használat érdekében a terminusjavaslat fordítói segédeszközökben rögzíthető.

b) Kultúrspecifikus fogalmak, azaz reáliák: a fordítástudományi szakirodalomban sokféle reáliafelfogás létezik, nincs egységes nézet sem a terminus, sem a fogalom használatában (Mujzer-Varga 2007: 55). A terminusokat bizonyos kutatók kifejezetten elkülönítik a reáliáktól, míg mások a politikai, társadalmi, intézményi jellegű dolgokat és jelenségeket sorolják a reáliák közé. Pelles (2006), Fóris (2009b) Czékmán (2010) példái megmutatják, hogy a matematikai terminusok között is fellelhető kultúrspecifikusság, a közigazgatási reáliákra például pedig Horváthnál (2004) találunk. Mujzer-Varga (2007: 74) elemzése eredményeképpen megállapítja, hogy a legtöbb megközelítésben azonos, kulturálisan meghatározott és nehezen fordítható elemekről van szó. A reáliát ez utóbbinak megfelelően értelmeztem. Ebbe a kategóriába sorolhatók a következők.

Az angolszász kártérítési jogban létező *punitive damages* (ang.), azaz a *büntető jellegű kártérítés*, amely egyszerre tekinthető gazdasági és jogi terminusnak. Ezt a jogintézményt a magyar, illetve a kontinentális jogrendszer nem ismeri. Ez utóbbiban a kártérítés elemeit egyfelől a kár, a jogellenes magatartás és a

kettő közötti ok-okozati összefüggés (Székely 170), illetve másfelől a kár megtérítésénél a károsult vagyonában bekövetkező értékcsökkenés, a károsult elmaradt vagyoni előnye és a károkozásból származó indokolt kiadások képezik (Székely 170, Bíró 128). Az angolszász jogrendszerben (*common law*) a polgári jogi kártérítésen felül a súlyos gondatlanságból vagy szándékossággal elkövetett károkozásnál – társadalmi jellegű visszatartó erőként – a vagyoni kártérítésen felül megjelenik a *büntető jellegű kártérítés*, amely funkciója szerint a kontinentális jogrendszeren belül már a büntető joghoz tartozna. A kontinentális jog a károkszerzés tilalmával⁷² a felmerült károk és kapcsolódó kiadások összegét meghaladó kártérítést elvileg azonban ki is zárja, így a *punitive damages* alkalmazása a kontinentális jogrendszeren belül mint fogalom kizárt (Petz 2014:151)⁷³.

Az (ol.) *piazza degli affari*, a milánói értéktőzsdét jelöli, amelynek székhelye a Piazza degli Affari (téren) található (Zingarelli 2007: 58). A (ol.) *commercialista* terminusnak a Magyarországi Olasz Kereskedelmi Kamara kétnyelvű kiadványa szerint leegyszerűsítve a *közgazdász* terminus a megfelelője, ugyanakkor megjegyzi, hogy „a «Commercialista» mint szakember Magyarországon teljesen ismeretlen fogalom: több szakma képviselőjének munkáját végzi, így pl. egy személyben könyvelő, adószakértő, könyvvizsgáló és jogász” (Il Ponte 2005: 59). Ennek oka, hogy a *commercialista* mint szakember minél teljesebb körű szolgáltatást igyekszik nyújtani ügyfelei, azaz az olasz üzletemberek számára. Olaszországban őket – az ügyvédektől és könyvelőktől elkülönítve – külön névjegyzékben jegyzik. Szintén ide sorolható a (ol.) *Sistema-Italia* gyakran használt gazdasági terminusa. Az általa jelölt fogalom leginkább parafrázissal adható vissza: az olasz nemzet fejlődéséhez háttérként hozzájáruló intézményi, politikai, vállalkozási, kulturális és szociális elemek hálóját.⁷⁴ Ebbe a kategóriába sorolhatók még pl. a pénznemek, amelyek értelmezéstől függően akár országspecifikus terminusok is lehetnek, de ugyanez vonatkozik a minőség- és eredetjelzőkre (lásd a D.O.C.-jelzést az olasz minőségi boroknál).

c) Hamis barátok: ezalatt azokat a látszólagos nyelvi szópárokat értem, amelyek nyelvi jelölője általában közel azonos, mégis más fogalmat takarnak. A gazdasági terminusok közül a hamis barátok közé sorolható:

- az (ang.) *action* (tett, cselekedet), amelynek nem ekvivalense a magyar köznyelvi-kereskedelmi *akció* terminus;
- a (ol.) *sindacato* és a (fr.) *syndicat* terminus, amely *szakszervezet*nek felel meg és nem tévesztendő össze a közbeszerzési eljárások alkalmával a vállalatok tömörülési formáját jelölő *szindikátus* terminussal;

⁷² Lásd a Ptk. 6:522 (3) bekezdését: „(3) A kártérítést csökkenteni kell a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével, kivéve, ha ez az eset körülményeire tekintettel nem indokolt” (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV).

⁷³ E példáért Petz Andrásnak (Anglofon Studio) köszönettel tartozom.

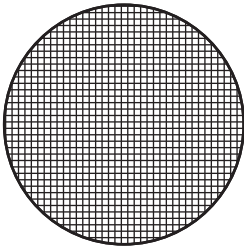
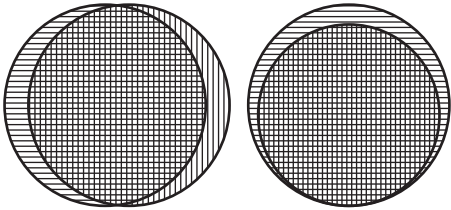
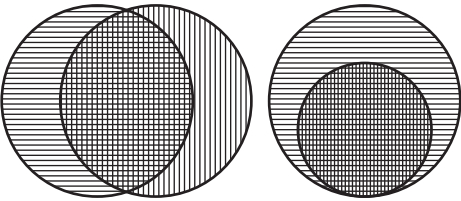
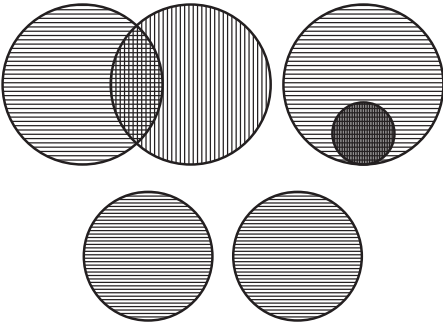
⁷⁴ [http://www.treccani.it/vocabolario/sistema-italia_\(Neologismi\)/](http://www.treccani.it/vocabolario/sistema-italia_(Neologismi)/).

Az alábbi olasz nyelvi példák angol és német példákkal kiegészítve H. Varga (2007) olasz-magyar nyelvpárban végzett elemzések tanulmány formájában megjelent írásából származnak:

- A (ang.) *capital* (tőke), (ném.) (*das*) *Kapital* (tőke) és az (ol.) (*il*) *capitale* (tőke) terminus *tőkének* felel meg és nem sok köze van már a mai nyelvhasználatban a *kapitális* melléknévhez (H. Varga 2007: 15);
- a (ang.) *firm* (cég), (ném.) (*die*) *Firma* (cég) és a (ol.) *firma* (1. aláírás, 2. márkajelzés) nem egyeznek a (hu.) *firma* magyar nyelvű jelölővel (lásd jómadár, kétes hírű alak) (H. Varga 2007: 14).

A kísérleti osztályozás eredményeit a szemléltetés kedvéért ábrákkal kiegészítve összefoglaltam (lásd a 24. ábrát). A jövőben további vizsgálatokat tervezek jogi terminusokkal, amelyek a gazdasági terminusokkal gyakran párhuzamokat mutatnak [lásd I. teljes ekvivalenciára: (ang.) *Interpol* (International Criminal Police Organization; <http://www.interpol.int/>); III. funkcionális azonosságra: a *törvényerejű rendelet* ekvivalensei; IV. b) kultúrspecifikus fogalomra: *ülnök*, *ítélőtábla*, (ang.) *law clinic* mint a joghallgatók jogi tanácsadási szolgáltatása stb.]. Egyetértek abban Vargával (2013: 8), aki a *kft.* terminust elemezve megállapítja, hogy a jog abban eltér, hogy nem teljesen behatárolhatók a jellemzők. Éppen ezért elemzés végrehajtásánál célszerűbb a főbb tulajdonságok kiválasztására szorítkozni, mint pl. a *kft.-nél* Varga (uo.) teszi: a „jogképeség megléte vagy hiánya, a tagok felelősségének mértéke a társasági kötelezettségeiért, a tagok részvétele a társaság működésében, a társaság alapításának szabályai, és a társasági részesedés átruházásának lehetősége vagy hiánya”.

A terminológiai vizsgálatok eredményeinek tárolására a legalkalmasabb eszköz az *elektronikus terminológiai adatbázis*. Kidolgozása aprólékos és összetett feladat. Az elektronikus tárolási mód kibővített kapacitása kategóriaként pluszinformációk feltüntetését lehetővé teszi: szabványosított, szűk vagy tág értelemben harmonizált terminusok, funkcionális ekvivalens vagy meghatározott szempontrendszer szerinti kidolgozott terminusjavaslatok közzétételét, ami a fordításokban és a nemzetközi kommunikációban minőségbeli javulást eredményez.

Ekvivalenciaesetek	és	ekvivalenciaszintek:
		<p><i>A harmonizációs eljárás alkalmazható?</i></p> <p>I. Teljes fogalmi azonosság: nincs szükség terminológiai harmonizációra; a) 1:1-hez megfelelés (fogalom = fogalom, terminus = terminus): pl. <i>EXW, ATM, IBAN</i>; b) egy a sokhoz megfelelés (fogalom = fogalom, terminus = több jelölő): pl. <i>key account manager, best practice, flagship store</i>.</p>
		<p>II. Közel teljes fogalmi azonosság: nagymértékű átfedés vagy inklúzió; (fogalom ~ fogalom, terminus = terminus) inklúzió: pl. <i>codice fiscale</i> (adószám és adóazonosító jel); átfedésnél a szabvány szerinti terminológiai harmonizáció a fogalmak harmonizálásával végrehajtható; pl.: <i>kkv</i>.</p>
		<p>III. Funkcionális azonosság: a fogalmak a közöttük fennálló eltérések miatt nem harmonizálhatók, de analóg fogalmat jelölő terminus behelyettesíthető. (fogalom ~ fogalom, terminus = terminus) Pl.: cégformák, lásd a <i>private company limited by shares</i> (UK) a kft. esetében.</p>
		<p>IV. Fogalmi ekvivalencia hiánya: a fogalmi azonosság (átfedés vagy inklúzió) mértéke csekély, ezért nincs lehetőség sem terminológiai harmonizáció végrehajtására, sem funkcionális ekvivalens használatára, viszont a fordítói harmonizáció keretében terminusjelölt kidolgozható; (fogalom ~ fogalom vagy fogalom = fogalom, terminus = terminus) a) országspecifikus fogalmak: pl. <i>joint-stock company, Companies House, Ufficio Registro delle Imprese</i>; b) kultúrspecifikus fogalmak: pl. <i>commercialista</i>; c) hamis barátok: pl. <i>action, szindikátus</i>.</p>

24. ábra: Az ekvivalenciaesetek, -szintek és a terminológiai harmonizáció szempontok alapján kidolgozott csoportosítás

6. Esettanulmány: a cégbíróság domén terminológiai elemzése

Esettanulmányomban a *cégbíróság domén* néhány terminusát⁷⁵ a terminológia fogalomalapú megközelítése szerint elemzem. A cégbíróság domén az *üzleti szaknyelv* fogalmait és terminusait foglalja magába, amely terminológiai szempontból a gazdaság és jog határterületén helyezkedik el. A tárgykör terminusai elsősorban az adott országok fogalmi rendszeréhez kötődnek, ami az intézmények és hivatalos iratok fogalmaiban, illetve terminusaiban nyilvánul meg. A domén kulcsfogalmait tehát országspecifikus fogalmak alkotják. A példák íze-
lített adnak a gazdasági szakfordító számára a cégbírósági okiratok fordítása során felmerülő nehézségekből.

6.1. A terminológiai vizsgálat módszeréről

A terminológiai vizsgálat első lépése a *domén behatárolása*, az elemzendő fogalmak, illetve terminusok kiválasztása. A domének különböző mélységben és szempontok szerint vizsgálhatók. Mivel jelen esetünkben nincs valós megrendelő, néhány terminust a teljesség igénye nélkül választottam ki a szakfordítók számára vélhetően fontos elemek közül.

A terminusok kiválasztásához forrásként *eredeti szakszövegekre* van szükség (Magris 1996: 141, Fóris 2005b: 51), tehát lehetőség szerint pl. ne fordított szövegekre támaszkodjunk. Az elsődleges forrásokat az elemzéshez a cégjegyzéket vezető hivatalok okiratai, a vonatkozó hazai és külföldi jogszabályok, míg a másodlagos forrásokat a hivatalos forrásból származó tájékoztató anyagok, szakmai kézikönyvek és lexikonok képezik.

A terminusok által jelölt fogalmak közt fennálló azonosság mértékének és a szinonimaviszonyok megértéséhez *definíciókra* van szükség, amelyekből megis-

⁷⁵ A bemutatott domén részletesebb elemzése a *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdései* c. disszertációban olvasható (Tamás 2010a), ill. annak rövidített változata *Az országspecifikus gazdasági-jogi terminusok megjelenítési lehetőségeiről a fordítói segédeszközökben* címmel a *Szavak pásztora. Írások Magay Tamás tiszteletére* publikált kötetben is megjelent (Tamás 2012c).

merhetők az egyes fogalmak jellemző fogalmi jegyei, mert ezek összehasonlításából állapítható meg az egyes terminusok közti ekvivalencia szintje és esete (lásd az 1. ábrát az 1.1.4. pont alatt). Fontos, hogy a definíciók is lehetőség szerint eredeti szakszövegből származzanak. Előfordulhat, hogy szabályos definíciók nem állnak rendelkezésre, ilyenkor a terminológus magyarázatokra, leírások, felsorolásokra is támaszkodhat, illetve adatbázisban rögzítéskor ezek alapján definíciót maga is alkothat. Amennyiben viszont a terminológus maga nem a szakterület szakembere is egyben, akkor a megfelelő források megtalálásához, a terminusok kiválasztásához, a definíció írásához, az eredmények jóváhagyásához az adott szakterületen jártas *szakemberrel* (pl. jogász, közgazdász) való konzultáció szükséges.

Az elemzés elvégzését követően elsőként a hazai nyomtatott szótárak olasz–magyar nyelvpárban fellelhető szótári ekvivalenseit vizsgáltam meg. Ezt követően külföldi nyomtatott szótárak és elektronikus segédeszközök megjelenítési lehetőségeit ismertetem.

A doménen belül választásom a *cégbíróság* terminusra, és az okiratok aldoménen belül a következő terminusokra esett: *cégmásolat*, *cégkivonat*, *cégbizonyítvány*, amelyek terminológiai vizsgálatát mutatom be, míg a *cégjegyzék*, *cégbejegyzés*, *cégjegyzékszám* terminusoknál csak az eredményeket ismertetem. A vizsgálatot nem tekintem lezártnak, a jövőben további vizsgálandó szempontokkal (pl. a cégek konstitutív vagy deklaratív hatállyal jönnek-e létre), terminusokkal (pl. *székhely*, *telephely*, *fióktelep*) és nyelvekkel [pl. (ang.) *Companies House*, (ném.) *Handelsregister*, Ausztriában (ném.) *Firmenbuch*] bővíthető.

6.1.1. A cégbíróság terminus⁷⁶

A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény 1. fejezet, 1. cím, 1. § (1) bekezdés alatt a jogszabály – a nemfogalom megjelölése nélkül – a törvénytörvény mint cégbíróság feladatait sorolja fel, mint pl.: cégbejegyzés és az adatok módosítása, törlése, tájékoztatás nyújtása, törvényességi eljárás lefolytatása, közhasznúvá minősítésről döntés meghozatala, a cégbíróság hatáskörébe utalt ügyek elbírálása, a kisebbségi jogok gyakorlása, valamint a hitelezői jogok védelmét biztosító kérelmek elbírálása. A *Jogi lexikon* a fogalmat az alábbiak szerint írja le:

„Cégbíróság: a – *cégjegyzéket* (kereskedelmi nyilvántartást) Magyarországon a – *megyei (fővárosi) bíróságok* mint ~ok vezetik. A ~ok egyrészt bejegyzik az egyéni és társas – *cégeket* a cégjegyzékbe (– *cégbejegyzés*), másrészt – *törvényességi felügyeletet* gyakorolnak felettük. Ennek keretében a ~ok felügyelik, hogy a társaságok a – *jogszabályokban*, az

⁷⁶ A 6.1.1. pont és a 6.1.2. pont alatt szereplő részek szakmai ellenőrzéséért Dr. Tamás Zita jogásznak köszönet jár, aki olasz nyelvtudás birtokában az eredményeket magyar jogi szempontból nézte át. A megbízhatóság növelése érdekében olaszországi jogban jártas jogással való konzultációkra lenne szükség.

alapító dokumentumban, valamint a belső szabályzataikban meghatározottak szerint működjenek” (Lamm 2009: 128).

A jogszabályok időközben azonban módosultak. 2012. január elsejétől *törvénytörvény*re változott a 19 megyei bíróság és a Fővárosi Bíróság elnevezése, és az új elnevezésekben többnyire nem a megye neve szerepel. A cégjegyzék vezetése és a cégügyek intézése a cég székhelye szerint illetékes *törvénytörvény* feladata.⁷⁷

Az olasz Ptk. 2188. szakasza az olaszországi fogalmat a következő módon írja le:

„**Registro delle imprese.** – 1. È istituito il **registro delle imprese** per le iscrizioni previste dalla legge. 2. Il registro è tenuto dall’**ufficio del registro delle imprese** sotto la vigilanza di un giudice delegato dal presidente del tribunale. Il registro è pubblico...”.

A leírás szerint a cégjegyzéket vezető hivatalt a jogszabályok rendelkezései szerinti cégbejegyzések lebonyolítására hozták létre, tevékenységének felügyeletét pedig a bíróság elnöke által kijelölt megbízott bíró végzi. A cégjegyzék nyilvános. Ugyanerre az olasz egynyelvű jogi kézikönyv a következő meghatározást nyújtja:

„**Ufficio**

(-) **del registro delle imprese** (d. comm.): Ufficio istituito presso ciascuna Camera di Commercio [-], delegato alla tenuta del **registro delle imprese**. Il D.P.R. ne ha specificato le funzioni, l’organizzazione e il funzionamento. L’(-), inoltre, rilascia a chiunque ne faccia richiesta **certificati**, pertinenti alle proprie attribuzioni, anche per corrispondenza e per via telematica e provvede all’espletamento delle formalità previste per le scritture contabili dagli artt. 2215 ss. c.c. Per tali finalità l’(-) tiene, avvalendosi di procedure informatiche e telematiche, il protocollo, il registro delle imprese, l’archivio degli atti e documenti, nonché il Repertorio delle notizie economiche e amministrative” (Del Giudice 2008: 1213).

A definíció szerint a cégjegyzéket vezető *hivatalokat* (lásd nemfogalom) a kereskedelmi kamarákon belül hozták létre, feladatuk a cégjegyzék vezetése. Feladataikat, működési keretüket és szervezeti felépítésüket külön jogszabály (köztársasági elnöki rendelet) írja elő. A hivatalok kérelemre (telematikai úton is⁷⁸) okiratokat, igazolásokat adnak ki, aminek teljesítése érdekében feladatuk a cégek adatainak nyilvántartása.

⁷⁷ 2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról (net.jogtar.hu).

⁷⁸ „*Telematikának* nevezik a telekommunikáció és az elektronikus adatfeldolgozás egyesülésével keletkezett új területet, amely lehetővé teszi az információ, az informatikai természetű szolgáltatások cseréjét telekommunikációs hálózatokon keresztül.” (Fóris 2004a: 37).

A leírásokból, felsorolásokból és definíciókból megismerhető fogalmi jegek összehasonlításával kiderül, hogy a két ország gazdasági-jogi rendszerének eltérése miatt a cégek bejegyzését és a cégnyilvántartás vezetését két különböző szervezet látja el. Magyarországon a törvényszék mint cégbíróság, míg Olaszországban ugyanezt a feladatot a megyei kereskedelmi kamarák erre kijelölt hivatala végzi. Az olasz hivatal esetében a bíróság csak felügyeletet lát el, a cégnyilvántartásért a *cégjegyzékvezető* felel. Magyarországon a cégbíróság jár el, a *cégbírák* döntenek, a feladatot a törvényszéken belül látják el. Bár megjegyezzük, hogy a cégügyeknél a magyarországi bíróság részben közigazgatási jellegű tevékenységet lát el, amely során olyan klasszikus igazságszolgáltatási elvek, mint a szóbeliség, a közvetlenség vagy a kontradiktórius eljárás és bizonyos esetekben a kérelemre induló eljárás elve (pl. törvényességi felügyeleti eljárás a gazdálkodó szervezetek működése felett) nem érvényesülnek. A magyarországi bírósági gyakorlatban létezhet még szervezeti és működési szabályzatban létesített *cégiroda*, amely a bírósági kezelőiroda mellett pl. ítélezési tevékenységet segítő munkaszervezeti egységként általában a cégbíróság ügyfélszolgálati feladatait látja el. Tehát e terminus konkrét fogalmat jelöl. A „*Céginformációs Szolgálat*” (*Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálat*) pedig a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium szervezete és nem tartozik a cégbírósághoz. Ezeket azért érdemes számba venni, mert egy esetleges új ekvivalens (terminusjelölt) megalkotásakor ezek már „foglalt” terminusok.

A *cégbíróság* és az (ol.) *Ufficio del Registro delle Imprese* fogalom között a gazdasági-jogi rendszer eltérése miatt nem áll fenn azonosság. Az eltérés miatt a hasonló funkció ellenére sem javasolt a két terminus mint funkcionális ekvivalens egymással történő behelyettesítése. A szakfordító azonban nem elégedhet meg ennyivel, a fordítás elkészítéséhez jelölőre van szüksége, tehát fordítói (vagy terminológus által végzett fordítási) harmonizáció szükséges. A fogalom-alapú vizsgálat segít abban, hogy a fordító a fogalmak behatárolásával felmérje, hogy milyen lehetőségek állnak rendelkezésére, így a terminológiai szemléletmód a fordító számára támpontokat ad.

A fordítói harmonizáció keretén belül érdemes általában olyan terminusjelöltet alkotni, amely nem csupán tükörfordítás, hanem hasonlít a már meglévő idegen nyelvű terminusokhoz, ugyanakkor a fogalmi eltérést megmutatja, így a célnyelvi befogadó számára azonnal érthetővé válik, mint pl.: a *Fővárosi Törvényszék Cégbírósága* ekvivalense lehet a (ol.) *Tribunale del Registro delle Imprese della Corte della Capitale*, és az (ol.) *Ufficio del Registro delle Imprese* megfeleltethető *cégnyilvántartó hivatalnak*. Ezek az ekvivalensek csak szűk területen, egy irányban alkalmazhatók, és nem feltétlenül válnak, illetve válhatnak széles körben elterjedté, azaz egy nyelvi közösség szókincsének részévé. Ilyenkor a megoldást a szövegen, és/vagy a cégen (fordítóirodán) belüli terminushasználat egységesítése jelenti.

Az elemzésnél a magyar intézményt az olaszországi szabályozással vettem egybe. Ha viszont a svájci szabályozást nézzük, akkor a *cégjegyzék* és a *cégbíróság* olasz nyelven belül más országspecifikus terminusnak feleltethető meg: (ol.) *Ufficio del registro di commercio*.

A fenti elemzés szinkrón vizsgálat, de a fogalompárt diakrón oldalról is elemezhetjük, hiszen a terminusok változnak, ahogyan ma a törvényszékek be-

vezetésével már magyarul sem a (*Fővárosi vagy X Megyei*) *Bíróság mint Cégbíróság*ról beszélünk. Olaszországban az (ol.) *Ufficio delle Imprese* hivatalt az 580/1993. (XII.29.) törvény 8. §-a, valamint véglegesen az 581/1995. sz. köztársasági elnöki rendelet alapján vezették be. Ezt megelőzően két cégjegyzék létezett, amelyek közül az egyiket a kereskedelmi kamara (ol.) *Registro delle Ditte* ('cégjegyzék'), a másikat a bíróság ol. *Registro delle Società* ('társasági jegyzék') vezette. Ez utóbbi nyelvhasználata a következő volt: *Registro delle Società al Tribunale* (a 'bíróságnál vezetett társasági cégjegyzék'), rövidítve: *Reg. Soc. Tribunale* (és a város neve követte). Ezek ma nem hivatalosan használt terminusok, bár okiratokon még felbukkanhatnak. Ha már léteznek új terminusok, akkor azokat érdemes a terminusjavaslatok kidolgozásakor támpontnak tekinteni, ellenkező esetben az archaikus terminus is kezelhető annak.

6.1.2. Okiratok aldómén: cégekivonat, cégmásolat és cégbizonyítvány terminusok

A cégbírósági okiratok magyarországi jogszabályokban való vizsgálatakor a következőket találjuk. A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény 12. § (1) bekezdése cégiratként *cégmásolatot*, *cégekivonatot* és *cégbizonyítványt* különböztet meg:

„A cégbíróságon a cégiratokat bárki ingyenesen megtekintheti, azokról feljegyzést készíthet. A cégjegyzék adatairól cégmásolat, cégekivonat vagy cégbizonyítvány kiadása kérhető. A cégmásolat a cégjegyzék valamennyi fennálló és törölt adatát, a cégekivonat a cégjegyzék fennálló adatait, a cégbizonyítvány pedig – a kérelemtől függően – a cégjegyzék egyes fennálló vagy törölt adatait tanúsítja hitelesen, ill. azt, hogy valamely meghatározott bejegyzés a cégjegyzékben nem szerepel(t). A cégnyilvántartásban a törölt adatnak megállapíthatónak kell maradnia.”

Létezik ezen felül hiteles és közhiteles (pecséttel ellátott) okirat, valamint az internetről lekérhető ingyenes, például nem hiteles cégekivonat, amely kizárólag tájékoztató jellegű. Olaszországban az 1996. 02. 07-i (az 1996. 02. 14-i 37. sz. Közlönyben közzétett) miniszteri rendelet alapján többféle okirat is létezik, mindegyik más-más tartalommal. A Milánói Kereskedelmi Kamara honlapján szereplő információk szerint:

„Il **certificato** è un documento in **bollo**, che attesta l'**iscrizione** dell'impresa presso il Registro delle Imprese ed il Repertorio economico amministrativo, tenuti dalla Camera di Commercio e riporta le informazioni giuridiche ed economiche contenute nel Registro stesso; ha **valore legale** ed ha **validità sei mesi** dalla data del rilascio.” (www.mi.camcom.it).

A definíció szerint a (ol.) *certificato* olyan a cégjegyzék által nyilvántartott jogi és gazdasági adatokat tartalmazó, hat hónapig érvényes, közhiteles és

illetékbélyeggel ellátott okirat, amely azt tanúsítja, hogy a kereskedelmi kamaránál nyilvántartott cégjegyzékbe és a gazdaság-ügyviteli jegyzékbe a cégbejegyzés megtörtént.

A Római Kereskedelmi Kamara (www.rm.camcom.it) internetes tájékoztatója alapján két fő típusú irat adható ki: (ol.) *certificato* és (ol.) *visura*. A definíciók alapján a *certificato* hiteles, illetve közhiteles okirat, míg a *visura* tájékoztató jellegű irat, amelyet külön terminussal neveznek meg.

A (ol.) *certificato ordinario* a cég legfontosabb adatait, míg a (ol.) *certificato storico* (1996-tól kezdődően) a cégek bejelentett adatait és változásait tartalmazza, a (ol.) *certificato di iscrizione con scelta* pedig lehetőséget ad arra, hogy az ügyfél bizonyos adatok kiadását ne kérje. Ez alapján a (ol.) *certificato ordinario* a *cégek kivonattal*, a (ol.) *certificato storico* a *cégmásolattal*, míg a (ol.) *certificato di iscrizione con scelta* a *cégbizonyítvánnyal* állítható párhuzamba, mert ezek között mutatkozik átfedés. Ezen felül a (ol.) *certificato* még számos típusban létezik (*certificato di deposito*, *certificato degli assetti proprietari*, *certificato di non iscrizione*, *certificato con dicitura antimafia* – www.fi.camcom.it). A (ol.) *visura* esetében ugyanúgy léteznek hasonló típusok (pl. *visura ordinaria*, *visura storica* – www.rm.camcom.it).

Az okiratok és iratok között nem áll fenn teljes fogalmi azonosság. Érdeemes ezért a gyakorlatban betöltött szerepüket is megvizsgálni. A cégek adatainak hiteles bizonyításakor leginkább a *cégek kivonat* és a (ol.) *certificato ordinario di iscrizione* használatos. Nézzük meg, hogy milyen adatokat tartalmaznak. [Az összehasonlítás azonban csak hozzávetőleges, mivel a jogszabályokban szereplő előírások szerint (lásd 2006. évi V. tv.) a cégek kivonatok sem egységesek, léteznek szükség szerinti adatok, valamennyi cég esetében feltüntetendő adatok, de léteznek pl. cégformától függő vagy a hitelezők védelme miatt szereplő adatok is.]

Cégek kivonat – Korlátolt felelősségű társaság (kft.)	Certificato ordinario – Società a responsabilità limitata (s.r.l.)
Cégbíróság Cégjegyzék	Ufficio del Registro delle Imprese Registro delle Imprese
<p>Cégformától független adatok:</p> <ul style="list-style-type: none"> – általános adatok (<i>cégjegyzékszám, cégforma, (cég) bejegyzés időpontja</i>); – a cég elnevezése, – a cég rövidített elnevezése, – a cég székhelye, – a létesítő okirat kelte, – a cég tevékenysége (a főtevékenység megjelölésével), – a cég jegyzett tőkéje, – a képviselőre jogosultak adatai és a képviselő módja, – a könyvvizsgáló(k) adatai, – a cég statisztikai számjele, – a cég adószáma, – a cégbejegyzési (változásbejegyzési) végzés meghozatalának időpontja, és a bejegyzett, illetve törölt cég-adatoknak a Céglépcsőben való közzététel időpontja, 	<ul style="list-style-type: none"> – codice fiscale e numero di iscrizione al Registro delle Imprese (della provincia), – data di iscrizione, – „Iscritta nella sezione ordinaria” (vs. sezione speciale); – numero Repertorio Economico Amministrativo – denominazione (della società), – forma giuridica, – sede, – durata della società, – oggetto sociale, – sistema di amministrazione e controllo, – informazioni sullo statuto, – operazioni straordinarie – attività – titolari di cariche o qualifiche

<ul style="list-style-type: none"> – a cég pénzforgalmi jelzőszáma, – a cég elektronikus kézbesítési címe valamint cégformától függő adatok (pl. tagok adatai). 	<ul style="list-style-type: none"> – sedi secondarie e unità locali
---	--

16. táblázat: *A cégkivonat és certificato ordinario cégiratok tartalmának rövid összevetése*

Mindkét okiratban szerepelnek alapinformációk, mint pl.: cégjegyzékszám, cégbejegyzés időpontja, cégnév, székhely, cégforma, a cég tevékenysége stb. A két ország jogszabályai eltérnek, ezért az okiratok tartalma különbözik is, például Olaszországban az okirat információkat szolgáltat azokról a tagozatokról, amelyekbe a céget bejegyezték; a (ol.) *registro imprese* mellett létezik a (ol.) *REA* (*repertorio delle notizie economiche e amministrative* = gazdasági-üzleti jegyzék) nyilvántartása; a cég fennállásának határnapját előre kijelölik.

Az összevetés alapján a *cégkivonat* és a *certificato ordinario* terminusoknál kétféle megoldás kínálkozik: az eltérésektől eltekintve funkcionális ekvivalensként a két terminus behelyettesítése (analóg terminussal) vagy terminusjelölt alkotása, amely során figyelembe kell venni, hogy a magyar jogszabályok szerint a *cégbizonyítvány* terminus már foglalt (lásd a *certificato di iscrizione con scelta*).

Terminus	Ekvivalencia szintje	Ekvivalens: terminus	Ekvivalens: funkcionális ekvivalens	Ekvivalens: lehetséges terminusjelölt
cégbíróság (Fővárosi Törvényszék Cégbírósága)	ekvivalencia hiánya: országspecifikus fogalom	–	–	Tribunale del Registro delle Imprese alla Corte della Capitale
Ufficio del Registro delle Imprese	ekvivalencia hiánya: országspecifikus fogalom	–	–	cégnyilvántartó hivatal
cégjegyzék	teljes/közel teljes ekvivalencia	registro delle imprese	–	–
cégbejegyzés	teljes/közel teljes ekvivalencia	iscrizione nel registro	–	–
cégjegyzékszám	teljes/közel teljes ekvivalencia	numero di iscrizione (nel registro delle imprese)	–	–
cégkivonat	funkcionális azonosság/ ekvivalencia hiánya: országspecifikus fogalom	–	certificato ordinario	estratto del registro delle imprese
cégmásolat	funkcionális azonosság/ ekvivalencia hiánya: országspecifikus fogalom	–	certificato storico	–

cégbizonyítvány	funkcionális azonosság/ ekvivalencia hiánya: országspecifikus fogalom	–	certificato di iscrizione con scelta	–
certificato ordinario	funkcionális azonosság/ ekvivalencia hiánya: országspecifikus fogalom	–	cégkivonat	Igazolás/Tanúsítvány a cégjegyzéki bejegyzésről a rendes tagozatba (körülrás eredménye; a cégbizonyítvány már foglalt)

17. táblázat: *A cégbíróság domén egyes terminusai terminológiai vizsgálatának összefoglaló táblázata*

6.2. A terminusok szótári ekvivalensei és a megjelenítési lehetőségek

6.2.1. A szótári ekvivalensek

A Magyarországon a rendszerváltást követően megjelent nyomtatott szótárak a fenti domén terminusaira különböző ekvivalenseket javasolnak. Az ismertetett köznyelvi és szakszótárak elsősorban szemasziológiai módszerrel készültek (18. és 19. táblázat).

	Józan (1991)	Hidasi (1993)	Juhász (1996)	Koltay-Kastner– Juhász (2000)	Iker (2009)
cégbíróság	tribunale <i>h</i>	–	corte <i>nn.</i> di registrazione <i>nn.</i>	tribunale <i>h</i> societario	–
cég hivatal	–	–	–	ufficio <i>h</i> per la registrazione delle imprese	–
cégjegyzék	registro delle imprese <i>h</i>	–	elenco delle ditte	registro <i>h</i> delle società <i>v.</i> delle firme <i>v.</i> delle imprese mercantili	registro <i>m</i> commerciale
cégnyilvántartás	–	–	elenco delle ditte	registro <i>h</i> commerciale, catasto <i>h</i> delle imprese	–
cégbíróági nyilvántartás	–	–	–	–	registro <i>m</i> commerciale
cégbejegyzés	–	registro (<i>m.</i>) di società	protocollo <i>nn.</i> della firma; registrazione <i>nn.</i>	registrazione <i>n</i> della società	–
céget jegyez	–	–	registrare la ditta	–	–

cégjegyzékbe jegyez	–	–	mettere in registro/elenco	–	–
cégjegyzékbe való bejegyzést töröl	–	–	cancellare il registro	–	–
cégjegyzékszám	–	–	–	–	–
cégbejegyzés száma	–	numero (m.) di registro della ditta	–	–	–

18. táblázat: *A Cégbíróság és a hozzá kapcsolódó cégjegyzék, cégbejegyzés és cégjegyzékszám és a hozzá kapcsolódó terminusok terminusok szótári ekvivalensei magyar–olasz nyelvirányban*

	Józan (1991)	Hidasi (1993)	Juhász (1997)	Herczeg–Juhász (2000)	Juhász (2002)	Iker (2009)
Ufficio del Registro delle Imprese	–	–	–	–	–	–
Tribunale per il registro delle società	–	Cégbíróság	–	–	–	–
registro delle imprese <i>h</i>	cég-jegyzék	–	–	–	–	–
registro commerciale	–	–	–	cégnyilvántartás	–	cégjegyzék, cégbírósi nyilvántartás
registro delle società	–	–	társasági jegyzék	–	–	–
registrare la ditta	–	–	céget jegyez	–	–	–
registro delle ditte	–	–	–	–	cégjegyzék	–
registro di società	–	cégbejegyzés	–	cégbejegyzés	–	–
registrazione <i>n</i> presso la Corte di Registrazione	–	–	–	–	bejegyzés a cégbíróságon	–
registro di società prefittizio	–	–	–	–	hivatalos cégbejegyzés	–
numero di iscrizione	–	–	–	–	–	–
numero (h.) di registro della società	–	cégbejegyzés száma	–	–	–	–

19. táblázat: *A (ol.) registro delle imprese, (ol.) Ufficio del Registro delle Imprese, (ol.) numero di iscrizione és a hozzá kapcsolódó terminusok szótári ekvivalensei olasz–magyar szótárakban*

A szótárak nem adnak megfelelő támpontokat az ekvivalens terminus kiválasztásához. Több megoldást is kínálnak, a legtöbb esetben tükörfordítás (pl. *corte di registrazione, tribunale delle società*) található, de az igazi gond, hogy a terminusok és a körülbelüli ekvivalensek nem különülnek el egymástól. Érdekesség, hogy a *cégjegyzék* terminusra a Józan-féle 1991-es kiadásban már az új terminus (*registro delle imprese*), míg a frissebb kiadványokban (Juhász 1997a, 1997b, 2002) a régi terminusok szerepelnek (*registro delle società, registro delle ditte*). Az *Ufficio del Registro delle Imprese* terminus egyik szótárban sem lelhető fel. [Feltehetően a 19. táblázatban szereplő *cancellare il registro* (ol.), amely ebben a formában cégjegyzék törlését jelenti, hibásan került a szótárba.]

Az okiratokat jelölő terminusokra a Magyarországon megjelent nyomtatott szótárak a következőket tartalmazzák:

	Koltay-Kastner–Juhász (2000)	Juhász (1997a)
cégkivonat	atto <i>h</i> v. certificato <i>h</i> di registrazione	–
cégjegyzéki kivonat	–	certificato/atto di registrazione
cégbizonyítvány	–	–
cégmásolat	–	–

20. táblázat: *A cégkivonat és további okiratok szótári ekvivalensei magyar–olasz nyelvírányban*

	Juhász (1997b)
certificato di registrazione <i>nn.</i>	cégjegyzéki kivonat
certificato di iscrizione (<i>certificato di iscrizione nella sezione ordinaria</i>)	–

21. táblázat: *A certificato di iscrizione terminusra és hasonló szavakra fellelhető szótári ekvivalensek olasz–magyar nyelvírányban*

Az okiratok közül szótári ekvivalensek csak a cégkivonatra szerepelnek. A Magyarországon nyomtatott szótárakban található adatok ellentmondásosak és nem koherensek az olaszországi terminusokkal.

6.2.2. A megjelenítési lehetőségekről

Nézzünk meg, hogy milyen módszereket alkalmaznak a vizsgált terminusok nyomtatott és elektronikus fordítói segédeszközökben való megjelenítésére, pl.

olasz–német nyelvpárban. A hangsúly nem a szócikkek elemzésén, csak a megjelenítési lehetőségek bemutatásán van, ezért a szócikkek részletes bemutatásától eltekintek.

Elsőként nézzük a német–olasz *Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache/ Dizionario giuridico ed economico* című jogi és gazdasági szakszótár (Conte–Boss 2003) jogászok szerkesztésében készült fogalomalapú szótárt (lásd a 25. ábrát).

Handels | register n registro di commercio (S), registro delle imprese; **–registeramt** n (S) ufficio del registro di commercio (S), ufficio del registro delle imprese; **–registerauszug** m estratto del registro delle imprese; **–registereintragung** f iscrizione nel registro delle imprese;

25. ábra: A Handelsregister szócikk egy részlete Conte–Boss (2003: 282)

A szótár a (ném.) *Handelsregister* (cégjegyzék) szócikkében több változatot is feltüntet, de jelzi, ha Svájcban használatos terminusról (jelölése: S) van szó [lásd (ol.) *registro di commercio*]. Szerepel benne az Olaszországban használatos hivatalos terminus [lásd (ol.) *Ufficio del registro delle imprese*], amely a magyarországi szótárak egyikében sem található meg. Megoldást a cégkivonatra is találunk: (ol.) *estratto del registro delle imprese*. Ez egy terminusjelölt, bár ezt külön nem jelzi a szótár.

A *Terminologisches Wörterbuch zum Gesellschaftsrecht italienisch/deutsch* azaz *Dizionario terminologico del diritto societario italiano/tedesco* (Ciola et al. 2000) papíralapú szótárt a Bolzanói Európai Akadémia (lásd a 4.4.3.2. pont alatt) terminológiai és szaknyelvi kutatócsoportja egy az Európai Unió és a különleges jogállású Bozen/Bolzano autonóm megye által támogatott projekt keretében készítette, és a társasági jog terminusait dolgozza fel. Már a nevében (magyarul ’terminológiai szótár’) jelzi, hogy fogalomalapú szemléletmód alapján készült. Az olasz társasági jog terminusait a németországi, osztrák és svájci terminusokkal vetették össze, hogy a hivatalos gazdasági és jogi szaknyelvben a dél-tiroli német ajkú kisebbség anyanyelvi használatát segítsék elő azzal, hogy megfelelő minőségű terminusjelölteket dolgozzanak ki, és ezáltal a döntések meghozatalában a megyei jogi terminológiai bizottság munkáját segítsék. A szerkesztők vizsgálataik során megállapították, hogy a teljes ekvivalencia esetével ritkán találkoztak. Ellenben gyakori volt az, hogy egy olasz terminus két német nyelvű terminusnak felelt meg, illetve fordítva (Ciola et al. 2000). A szótár bevezetőjében külön példaként szerepel az újonnan alkotott (ném.) *Gesellschaftskapital* terminusjavaslat, amelyet Mayer (1998: 57–58) kifejtve a következő módon ábrázol (26. ábra).

Ez a példa, amely az Arntz, Picht és Mayer (2009: 175) *Einführung in die Terminologearbeit* című kötetében is megtalálható, azért érdekes, mert a német

gazdasági és jogi szaknyelvhez hasonlóan a társasági tőke elnevezésére német nyelven két terminus használatos (lásd a 3.4. alfejezetet az e) pont alatt), míg olasz nyelven ezzel ellentétben egy terminust használnak: *capitale sociale* (ol.) (társasági tőke). A (ném.) *Gesellschaftskapital* terminusjelöltet külön azért alkot-ták, hogy a helyi kisebbség két terminus helyett azt egységesen használhassa. Az ábrán az egyenértékűsége az egyenlőség jelet (=), míg az eltérések jelölésére a +/- jeleket alkalmazták (26. ábra).

Fachgebiet: Gesellschaftsrecht
Capitale sociale

Definition: Ammontare, indicato dall'atto costitutivo ed espresso in termini monetari, del valore dei conferimenti promessi (capitale sottoscritto) o eseguiti (capitale versato) dai soci.¹⁰³

Quelle: EDG (93:214)

= **Gesellschaftskapital** (italienisches Rechtssystem, Sprachgebrauch in Südtirol)
Kontext: Gesellschaftskapital: Die Gesellschaft muß mit einem Kapital von nicht weniger als zwanzig Millionen Lire gegründet werden.
Quelle: Bauer et al. (1992:2474)

+/- **Grundkapital** (deutsches Rechtssystem)
Definition: Grundkapital ist der bei der Gründung einer Aktiengesellschaft (...) von den Aktionären mindestens aufzubringen-de Kapitalbetrag. Das Grundkapital ist in Aktien zerlegt (...).

Quelle: Creifelds (1992:525)

+/- **Stammkapital** (deutsches Rechtssystem)
Definition: (...) der Geldbetrag (bei einer Gesellschaft mit beschränkter Haftung), der dem Grundkapital einer Aktiengesellschaft entspricht. Das Stammkapital setzt sich aus den Stammeinlagen zusammen; es muß mindestens 50 000 DM betragen (...).

Quelle: Creifelds (1992:1079)

26. ábra: *A Gesellschaftskapital terminusjavaslat megjelenítése*
(Mayer 1998: 57–58)

Az elemzett szótárban egy-egy címszó alatt lehetőség szerint olasz nyelvű defi-níció szerepel, majd kontextus és forrás (lásd a 27. ábrát). A nyelvhasználatot országcódokkal jelzik (IT = Olaszország; DE = Németország, AT = Ausztria, CH = Svájc). A vizsgált szótár egyedüli különlegességét azonban nem a szócikkek jelentik, hanem a tematikus elrendezésű szótár minden egyes fejezetének első oldalán szereplő, a domén fogalmi struktúrájának gyors áttekintését szolgáló gráfok, amelyek a fogalmak fölé-, alá- és mellérendelési viszonyaira rögtön rávi-lágítanak (lásd még az 1.1.5. pont alatt a 9. ábrát).

A gráfban (ol.) *ufficio del registro delle imprese* (cégnyilvántartó hivatal) ter-minus a (ol.) *registro delle imprese* (cégjegyzék) terminussal összekötve szere-

pel. A *cégjegyzék* terminust az (ol.) *iscrizione al registro delle imprese* terminushoz (cégbejegyzés) sorolja. Más terminusok között is azonnal láthatóak az összefüggések, például a gráf alapján rögtön kiderül, hogy a (ol.) *libri sociali* (üzleti könyvek) és a (ol.) *libro dei soci* (*tagjegyzék*) alá- és fölérendeltségi (nem-faj) viszonyban állnak egymással (29. ábra).

registro delle imprese n.m.

DEFINIZIONE: Registro presso il quale è obbligatoria l'iscrizione delle imprese che esercitano attività industriale, in mediaria nella circolazione di beni (attività commerciale), di trasporto, bancaria o ausiliaria delle precedenti; tale forma di pubblicità intende mettere in grado i terzi di conoscere le vicende fondamentali, la struttura e dunque l'affidabilità.

CONTESTO: È istituito presso la camera di commercio l'ufficio del registro delle imprese [...]. L'ufficio provvede alla tenuta del registro delle imprese in conformità agli articoli 2188 e seguenti del codice civile, nonché alle disposizioni della presente legge e al regolamento di cui al comma 8 del presente articolo, sotto la vigilanza di un giudice delegato dal presidente del tribunale del capoluogo di provincia. *L. 29.12.1993, n. 580, art. 8, c. 1-2*

R.I.

http://www.infocamere.it/movi/movi_glo.htm A:07.04.1999

Handelsregister n.n.

(*Südtirol genormt*)

Kontext IT: Für die vom Gesetz vorgesehenen Eintragungen wird ein Handelsregister eingerichtet. *CC BL 92, Art. 2188*
Definition de: Öffentliches Register, in dem die Vollkaufleute und bestimmte, auf sie bezogene Tatsachen und Rechtsverhältnisse eingetragen werden. Zweck des Handelsregisters ist es, jedermann darüber Auskunft zu geben, wer Vollkaufmann ist und wie die wichtigsten Rechtsverhältnisse dieser Kaufleute gestaltet sind.

KONTEXT DE: Das Handelsregister wird von den Gerichten geführt. *dHGB § 8*

DEFINITION CH: Öffentliche, vom Staat verwaltete Datenbank, die wichtige Tatsachen enthält über Rechtssubjekte,

die eine wirtschaftliche Tätigkeit ausüben. Es dient der Sicherheit des Geschäftsverkehrs, indem den eingetragenen Fakten bestimmte juristische Wirkungen verliehen werden.

KONTEXT CH: Betreibt eine solche Gesellschaft kein nach kaufmännischer Art geführtes Gewerbe, so entsteht sie als Kollektivgesellschaft erst, wenn sie sich in das Handelsregister eintragen lässt. *sOR Art. 553*

Firmenbuch n.n.

DEFINITION AT: Durch die Gerichtshöfe erster Instanz geführtes Verzeichnis mit Daten über Gesellschaften des Handelsrechts und deren Vermögenswerte.

KONTEXT AT: Die Anmeldung zur Eintragung in das "Firmenbuch" sowie die zur Aufbewahrung bei dem Gerichte bestimmten Zeichnungen von Unterschriften sind persönlich bei dem Gerichte zu bewirken oder in öffentlich beglaubigter Form einzureichen. *öHGB § 12, Abs. 1*

HR

DOLCE

HRA

(*Handelsregister für Einzelkaufleute und Personengesellschaften*)

DOLCE

HRB

(*Handelsregister für Kapitalgesellschaften*)

DOLCE

IT, DE, CH

AT

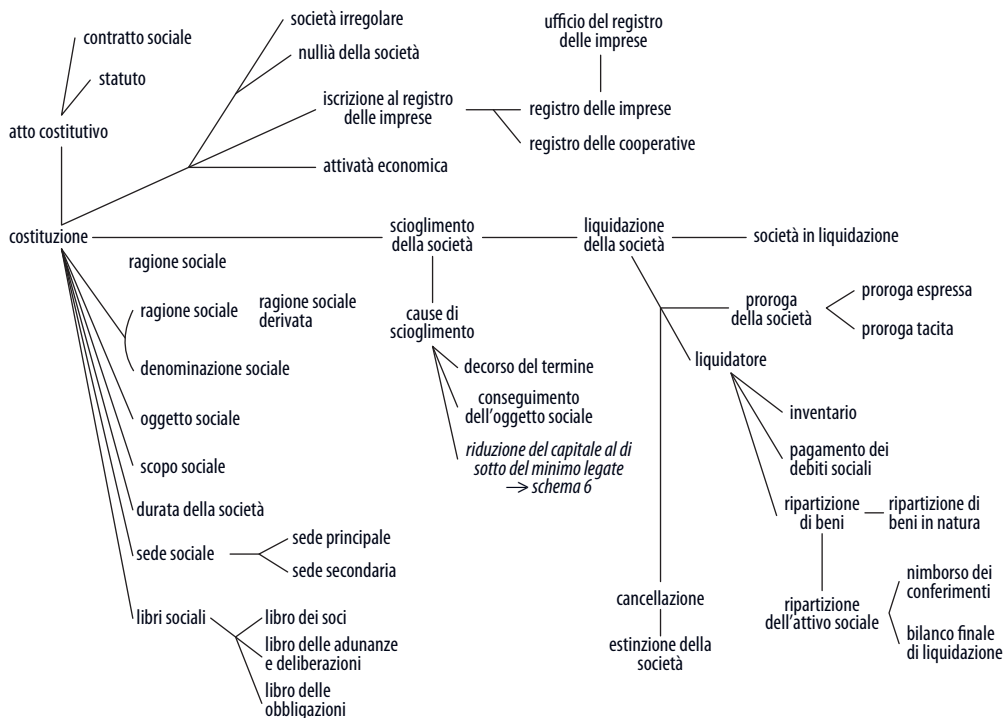
DE

DE

DE

27. ábra: Az (ol.) registro delle imprese (*cégjegyzék*) szócikk (*Ciola et al. 2000: 19*)⁷⁹

⁷⁹ A szócikk a szótárban két külön oldalon folytatólagosan szerepel.

28. ábra: A cégalapítás és cégmegszüntetés domén fogalmi gráfja
(Ciola et al. 2000: 1)

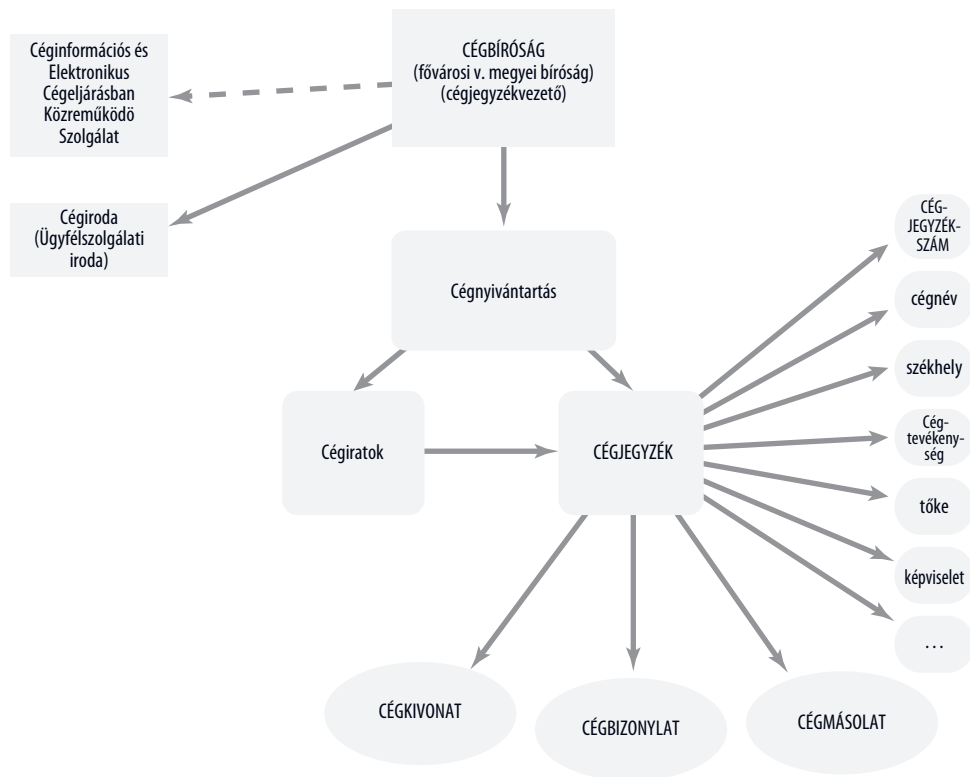
A Gabler Wirtschaftslexikon (Mosena et al. 2013) a nagy hagyományokkal rendelkező, megbízható minőségű, egynyelvű gazdasági lexikon nyilvános elektronikus változata. A (ném.) *Handelsregister* szócikkében a rövidített és részletes definíció mellett nemcsak a szócikk szerzőjét, és az ellenőrzött státuszt, hanem a számítógépes ontológia lehetőségeit kihasználva a szótárban rögzített és keresett terminussal összefüggésben álló terminusok belső utalásainak hálószerű ábrázolását is megtaláljuk. A fogalom adott nyelven való megismeréséhez megfelelő támpontokat ad, de egynyelvű lexikonként más nyelven megoldásokat nem ad.

A TERMit adatbank (ol.) *registro delle imprese* (cégjegyzék) terminográfiai bejegyzése (lásd a 4.3.2.3. pont alatti 20. ábrát) két lényeges, kiemelendő adatmezőt tartalmaz: a definíció (*Definition*) és az ekvivalencia (*Equivalence*) leíró mezőt. Az ezekben szereplő meghatározó jegyek alapján a terminusok közti ekvivalencia mértéke megállapítható. A bejegyzés szerint a (ném.) *Handelsregister* és a (ol.) *registro delle imprese* (cégjegyzék) terminusok között funkcionális ekvivalencia áll fenn, mert ugyanazt a funkciót látják el, de a figyelmet az olaszországi és németországi jogrendszer különbségeire is felhívja. Míg az olaszországi jogszabályok a bejegyzésre kötelezett szervezetek adatait egy cégjegyzékben jegyzik be, ezen belül pedig három különböző tagozatot különítenek el, addig a

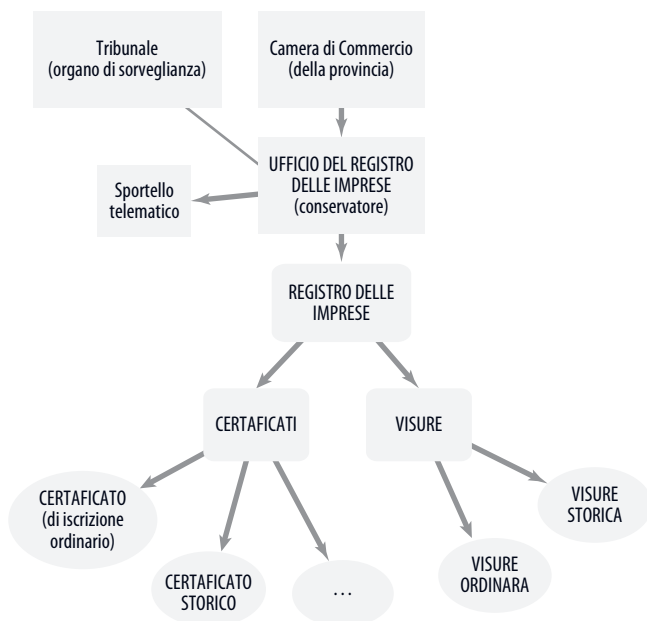
németországi jogszabályok a különböző cégformákra különböző jegyzékek vezetését írják elő – (ném.) *Handelsregister*, (ném.) *Genossenschaftsregister*, (ném.) *Vereinsregister* –, továbbá különböznek a jegyzékeket vezető hivatalok is (lásd kereskedelmi kamara és bíróság). Javaslatot is találunk arra, hogy az egyes terminusokat mivel feleltessük meg: (ném.) *Handelsregister* – (ol.) *registro del commercio*; (ném.) *Genossenschaftsregister* (szövetkezeti jegyzék) – (ol.) *registro delle società cooperative*; (ném.) *Vereinsregister* (egyesületi jegyzék) – (ol.) *registro delle associazioni*. A terminológiai adatbank a terminológiai szemléletmódnak köszönhetően megoldásokat a terminus-terminus találát hiányakor is nyújt.

Az elemzés keretében arra vállalkoztam, hogy a *Microsoft Visio*[®] szoftver segítségével a cégbíróság domén ábrázolási lehetőségeit kidolgozzam. A magyar és olasz terminusok terminológiai rendszerét külön vázoltam fel (29., 30. és 31. ábra). Az egynyelvű gráfokat az eltérések miatt nehéz lenne egy rendszerben ábrázolni.

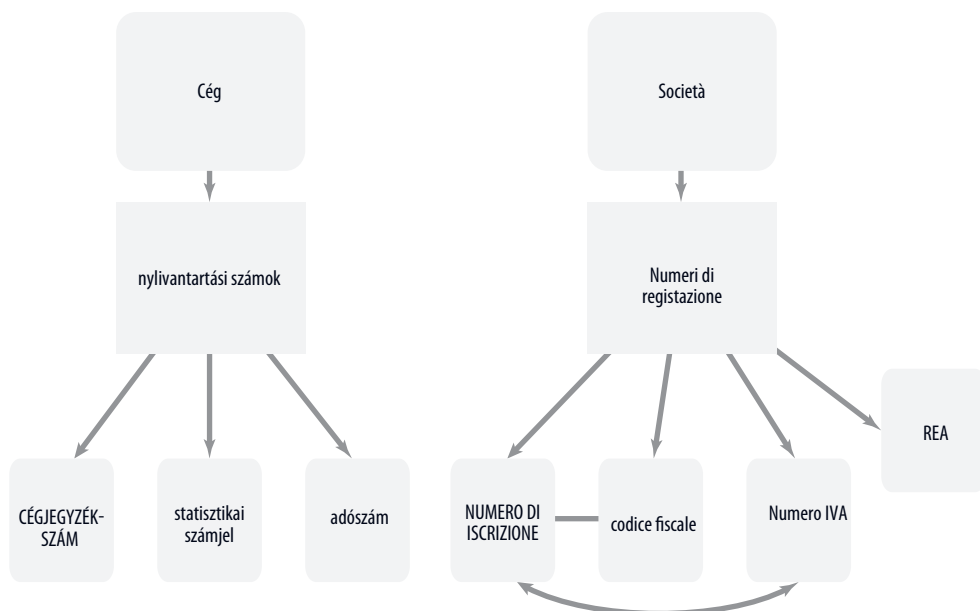
Ahogy az a példából látszik, a gazdasági és a jogrendszer fogalmi rendszerét különböző társadalmi hagyományok, gazdaságtörténeti fejlődési folyamatok és szokások befolyásolják. A vizsgált domén rendezése nemcsak a szakfordítóknak, hanem a gazdasági és jogi élet szereplői számára is érdekes lehet (pl.

29. ábra: A magyarországi cégbíróság domén terminológiai rendszerének ábrázolása

30. ábra: *A olaszországi registro delle imprese domén terminológiai rendszerének ábrázolása*

31. ábra: *A magyarországi cégjegyzék és az olaszországi numero di registrazione domén ábrázolása mint terminológiai rendszer*

vállalkozók, gazdasági szakemberek, jogász, ügyvéd, bíró). Pl. a franciaországi (fr.) *Tribunal du Commerce* azért is feleltethető meg nehezen a magyarországi cégbírósággal, mert míg a francia hivatal pl. peres ügyeket is tárgyal, addig a magyarországi intézmény csak peren kívüli ügyeket lát el⁸⁰.

Fontos, hogy a fordítói segédeszközökben a fogalmak elemzése alapján – státuszukat megjelölve – eredeti szövegekben fellelt terminusokat, funkcionális ekvivalenst vagy terminusjelöltet tegyenek közzé, ezzel segítve elő a szakfordítások minőségét pl. olyan problémás területen is, mint a hiteles fordítás. Mayer (1998: 41) szerint a fordításorientált terminológia feladata, hogy a fordító a megfelelő információkkal rendelkezzen, az adott szakterület fogalmi összefüggéseit megismerje, mert csak így lesz képes az adott kontextusban a megfelelő megoldást megtalálni. A fordításorientált terminológia egyik legfőbb feladatát szintén abban látom, hogy a szakfordítók munkáját a terminológiai szempontból megfelelő megoldások előkészítésével, javaslatok tételével, az eredmények rögzítésével és közzétételével segítse.

⁸⁰ E példáért Vida Tamásnak köszönettel tartozom.

Utószó

A könyv tematikája a terminológia elméletére és gyakorlatára, a gazdasági szaknyelvre, a fordítói segédeszközökre vonatkozó és harmonizációs kérdéseket ölel fel. A benne leírtak a fordítók figyelmét arra hívják fel, hogy

- a terminológiai szemléletmódot, azaz elveket és módszereket megismerjék, és fordítói stratégiájukat ennek megfelelően alakítsák;
- a modern terminológiai segédeszközöket megismerjék, és azok tudatos felhasználóivá, illetve szükség esetén előállítóivá váljanak.

A fordításorientált terminológia feladata, hogy a szakszövegek megfelelő minőségű fordítása érdekében a terminológiai vizsgálatokat elvégezze, azok eredményeit rögzítse, és a szükséges informatikai eszközökkel közzé tegye. A sport világából vett hasonlattal élve a terminológus feladata az, hogy a fordítót mint góllövőt „helyzetbe hozza”, azaz megfelelő segédeszközöket dolgozzon ki, amelyek a számára szükséges nyelvi és ismeretanyagot tartalmazzák.

Remélem, hogy hamarosan eljuthatunk oda, hogy a terminológia és ezen belül a terminológia-menedzsment elvei és módszerei beépülnek a fordítóirodák és a fordítók mindennapi gyakorlatába, és idővel szerves részét képezik bármely szakmai, többnyelvű kommunikációs stratégiának, mert hasznuk és előnyük egyre többek számára válik nyilvánvalóvá és kézzelfoghatóvá.

Summary

This book, entitled *Terminology Issues Related to Translating Economic Texts*, is the re-edited and updated version of my PhD thesis, defended at the Doctoral School of Linguistics at the Faculty of Humanities of Eötvös Loránd University. My research work was completed within the Terminology Research Group TERMIK. It focuses on identifying the approaches, methods and modern, reliable tools that may facilitate the terminology-related work of translators specialised in economics and improve the quality of economic translations themselves. It consists of six chapters. *Chapter 1*, a section that may be of interest to a wide audience, reviews the relevant national and international references, discussing basic and general terminological terms (*terminology, terminography, terminology management, term, equivalence, definition, conceptual and terminological system, terminological norm, terminology harmonization*) together with the status and tasks of terminology; the relationship of lexicography and terminology; the relationship of terminology and translation studies; the differences and common features of the tasks and work of translators and terminologists. The chapter ends by describing the questions regarding Language for Special Purposes (LSP), the research of LSP for economics as well as the characteristics and the position of LSP for economics among other LSPs. *Chapter 2* discusses economics and the terminology for economics as concepts and attempts to describe these from a mainly terminological aspect. *Chapter 3* reviews the tools available for translators including printed tools and electronic dictionaries. It also provides dictionary analyses with regard to their format and content and analyses the publication of terms in these dictionaries from the aspect of conceptual equivalence. *Chapter 4* provides a list of terminological databases (Termin, Termium Plus, TERMDAT, SAPterm, IATE, TERMit, WebTerm, EOHSterm, bistro) as tools that assist translation and provides a pilot classification system for them. *Chapter 5* discusses the issues of terminological harmonisation with regard to terms for economics and the classification of conceptual equivalence, focusing on translators. It is followed by a case study in *Chapter 6* that describes various display options for printed dictionaries and data management in databases by analysing the domain of the Hungarian term *cégbíróság* (*‘Registry Court of Companies’*). As is the case with any book, this one could not have been

born without the contributions made by many other people helping me in my work. First and foremost, I wish to thank Professor Kinga Klaudy, Leader of the Translation Studies Doctoral Program. I am indebted to my supervisor and the head of our research group TERMIK, Ágota Fóris, Associate Professor. Special thanks are due to Ildikó Horváth, Head of Department of ELTE BTK Department of Translation and Interpreting: without her help this book could not have been published. I consider myself fortunate to have been able to consult international researchers beside Hungarian ones (Lívía Mihályka Ablonczyné, István Vig, Professor Tamás Magay). My work was supported at the the Institute of Translation and Interpreting of the University of Trieste by Maria Teresa Musacchio (LSP for economics) and Marella Magris (database TERMit), at the Institute of Translation and Interpreting of the University of Bologna by Professor Franco Bertaccini and Sara Castagnoli (knowledge base EOHS Term). Regarding harmonisation I was able consult Heribert Picht (Denmark) who I could eventually meet on the summer course of Infoterm in Vienna. I also had the opportunity to meet distinguished professionals such as Mark Childress, Terminology Manager at SAPterm and members of the German Association for Terminology (DTT); chaired by him, Professor Klaus-Dirk Schmitz, Professor Detlef Reineke, Beate Früh, Terminology Manager and Antonella Nicoletti Terminologist at TERMDAT. I also wish to thank Zsuzsanna Szabó, Technical Manager at Hungarian Office for Translation and Attestation Ltd. (OFFI Zrt.). Thanks to Tamás Vida, Proofreader at OFFI who highlighted several issues of translation for me in the course of his daily work and shared with me his practical experiences amassed over many decades. I must not fail to mention András Petz, an expert in Business Law (Anglofon Studio) and Zita Tamás, legal expert, who reviewed the case study from the aspect of law. I am grateful to Csaba Szeke-res (Tech-Lingua Kft.) and István Lengyel (Kilgray Translation Technologies) who provided valuable help in software use (Trados and MemoQ). Last but not least I wish to express gratitude to the members of Terminology Research Group TERMIK and to my family, colleagues and friends who stood by me all along the way.

Dóra Mária Tamás

e-mail: tamas.dora@t-online.hu
or tamas.dora.dr@gmail.com

Irodalom

- Ablonczyné Mihályka L. 2000. *Influssi inglesi nel linguaggio economico-borsistico-commerciale in Italia*. Doktori értekezés. Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Iskola. Pécs. (Kézirat).
- Ablonczyné Mihályka L. 2006. *Gazdaság és nyelv*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Ablonczyné M. L. 2010. Nyelvhasználat a gazdálkodástudomány területén. In: Silye M. (szerk.) *Porta Lingua – 2010. Tudományterületek és nyelvhasználat*. Debrecen. 249–255.
- Agrario, C. 2003. *Creazione di una knowledge base multilingue in materia di sicurezza sul lavoro: database terminologico quadrilingue e rappresentazione sistematica delle relazioni concettuali*. Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori. (Kézirat).
- Ahmad, K. 2002. Come nascono i termini: zeri, comportamenti e nuclei. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 63–81.
- Albertazzi, R. 2000. *Nefrologia: Dialisi – Saggio traduttivo e Studio Terminologico. Una nuova prospettiva nell'estrazione delle definizioni direttamente da corpora costruiti ad hoc*. Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori. (Kézirat).
- Antia, B. E. 2002. Il termine: contesto definitorio e contesto d'uso. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 99–114.
- Arntz, R. 1994. Terminologievergleich und internationale Terminologieangleichung. In: Snell-Hornby, M. (ed.) *Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung. Zur Integration von Theorie und Praxis*. Tübingen: Francke Verlag. 283–310.
- Arntz, R. 2001. *Fachbezogene Mehrsprachigkeit in Recht und Technik*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag.
- Arntz, R., Picht, H. 1989. *Einführung in die Terminologearbeit*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag. (1. Aufl.).
- Arntz, R., Picht, H., Mayer, F. 2009. *Einführung in die Terminologearbeit*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag. (6. Aufl.).
- Atkins, B. T. S., Rundell, M. 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Bartsch, R. 1987. *Norms of Language*. London, New York: Longman.
- Bérces Ed. (Edit) 2007. *A sportlexikográfia és -terminológia az új sportágak megjelenésének tükrében*. Doktori értekezés. Alkalmazott Nyelvtudományi Iskola. Pécs. (Kézirat).

- Bérces Em. (Emese) 2009. Kortárs zongoradarabok kottáinak terminológiai elemzése. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 1. szám, 1–29.
- Besomi, D. 2013. Economic Dictionaries on the Web. *Hermes – Journal of Language and Communication in Business*. N. 50. 13–32. (<http://bcom.au.dk/hermes>; <http://download2.hermes.asb.dk/archive/2013/Hermes50.html>)
- Bölcskei A. 2010. A szabványosítás online vetülete: angol nyelvű webhelyek. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 21–40.
- Brekke, M. 2001. LSP Lexicography and Terminography: A Complementary View. In: Mayer, F. (ed.) *Language for Special Purposes. Perspectives for the New Millenium. Vol. 1., Linguistics and Cognitive Aspects, Knowledge Representation and Computational Linguistics, Terminology, Lexicography and Didactics*. Tübingen: Gunter Narr. 179–187.
- Bullo, F. 2009. Introduzione alla terminologia del diritto. In: Cavagnoli S., Ioratti Ferrari E. (eds.) *Tradurre il diritto. Nozioni di diritto e linguistica giuridica*. Milano: Cedam. 223–258.
- Cabré, M. T. 1996. L'attività terminologica: armonizzazione e prospettive di intercambio. In: Intini, G. (ed.) *La terminologia tecnica e scientifica. Attualità e prospettive*. Roma: Ministero dell'Università e della Ricerca Scientifica e Tecnologica. Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato. 37–44.
- Cabré, M. T. 1998. *Terminology. Theory, Methods and Applications*. (Terminology and Lexicography Research and Practice I). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Cabré, M. T. 2000. *La terminologia tra lessicologia e documentazione: aspetti storici e importanza sociale*. *Forum del Seminario Permanente*. „Lessicologia, terminologia e metodi di classificazione. Roma, 6 aprile 2000. <http://web.tiscali.it/assiterm91/cabreita.htm>. [2013. március 20.]
- Cabré, M. T. 2003. Theories of terminology. Their description, prescription and explanation. *Terminology* Vol. IX, No. 2., 163–200. [megjelent fordításban 2008-ban (ford.: B. Papp E.): *A terminológia elméletei. Leírás (deskripció), előírás (preskripció) és magyarázat*. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 1. szám, 11–42.]
- Campiglio, L. 2002. *Tredici idee per ragionare di economia*. Bologna: Il Mulino.
- Castagnoli, S. 2003. *Creazione di una knowledge base multilingue in materia di sicurezza sul lavoro: database terminologico quadrilingue, codifica e modalità di interrogazione del corpus di riferimento*. Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori. (Kézirat).
- Castagnoli, S. 2006. Turning a termbase into an integrated knowledge base: the Environmental and Occupational Health & Safety terminology website. Proceedings of „La Formazione in Terminologia”. *mediAzioni* 3, On-line Journal of Interdisciplinary Studies in Languages and Cultures. (http://www.mediazionion-line.it/monografici/castagnoli_ita.htm) [2009. július 23.]
- Chikán A. 2006. *A gazdasági szaknyelv jellemzői*. Elhangzott: Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 2006. május 12.
- Chikán A. 2007. *A gazdasági szaknyelv (át)alakulása a rendszerváltás után*. Elhangzott: XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Kodolányi János Főiskola. Siófok, 2007. április 19–21.
- Childress, M. 2012. Kooperative Validierung der Terminologie mit externen Akteuren: Ein Modell für Firmen. In: Mayer, F., Schmitz, K.-D.. (Hrsg.) *Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge. Akten des Symposions*. Heidelberg, 19–21. April 2012. Deutscher Terminologie-Tag e.V. Köln: SDK Systemdruck Köln GmbH & Co. KG. 65–72.

- Childress, M. 2013. SAP-Terminologie auf SAPterm.com verfügbar. *Edition*. Ausgabe 2/2013. 33.
- Ciola, B. 2007. La terminologia orientata alla traduzione: nuove realtà, nuovi approcci. Musacchio, M. T., Sostero, G. H. (eds.) *Tradurre: formazione e professione*. Università degli Studi di Padova. Padova: Coop. Libreria Editrice Università di Padova. 45–58.
- Coluccia, S. 2000. Il linguaggio giuridico in Alto Adige. In: Pasinato, A. (a cura di) *Heimat*. Serie Saggi/Arti e lettere. Roma: Donzelli. 379–388.
- Coluccia, S. 2002. La definizione in terminologia e terminografia. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 83–98.
- Comba, M. E. 2010. Divergenze nei testi giuridici multilingui dell'Unione Europea. In: Raus, R. (a cura di) *Multilinguismo e terminologia nell'Unione Europea. Problematiche e prospettive*. Milano: Hoepli. 13–57.
- Constantinovits M., Vladár Zs. 2013. A terminológia rendszerező elvének változása az INCOTERMS tükrében. *Magyar Terminológia* 6. évfolyam, 1. szám, 84–96.
- Cortesi, C. 2002. Problemi di visualizzazione. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 167–181.
- Cosmai, D. 2003. *Tradurre per l'Unione Europea. Problematiche e strategie operative*. Milano: Hoepli.
- Czékán O. 2007. A magyar matematikai szótárak a 20. században. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 125–154.
- Czékán O. 2010. *Vizsgálatok a magyar matematikai terminológia tárgykörében*. Doktori értekezés. Pannon Egyetem. Veszprém. (Kézirat).
- De Groot, G.-R. 1991. *Recht, Rechtssprache und Rechtssystem. Betrachtungen über die Problematik der Übersetzung juristischer Texte. Terminologie et Traduction* 3. 279–316.
- Demeczky J. 2008. Terminológia a szoftveriparban. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 2. szám, 189–204.
- Demeczky J. 2009. A terminológia-menedzsment gazdasági haszna a minőségirányítás pénzügyi mutatói alapján. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 2. szám, 155–173.
- Dobos Cs. 2008. A jogi terminusok jelentésének sajátosságai. In: Gecső T. – Sárdi Cs. (szerk.) *Jel és jelentés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 91–99.
- Dobos Cs. 2009. Az igazságügyi nyelvészettől a jogi transzlatológiáig – a jogi szakmai nyelvhasználat kutatásának legfontosabb területei. In: Silye M. (szerk.) *Szaktudás idegen nyelven*. Porta Lingua. Debrecen. 255–264. (<http://www.nyi.bme.hu/szokoe/portalingua2009.pdf>) [2010. június 5.]
- Fábián P. 1955. A gazdasági élet nyelvéről. In: Pais D. (szerk.) *Nyelvünk a reformkorban*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 165–226.
- Fábián Zs. 1990. *Disamina storica dei vocabolari di italiano–ungherese e ungherese–italiano*. Acta Romanica, Tomus XIV. /Studia Lexicographica Neolatina II/ Szeged, 1990. 5–17., melléklet 19–60.
- Fata, I. 2009. *Das zweisprachige Translationswörterbuch für Fachsprachen in der wissenschaftlichen Theorie und Praxis. A kétnyelvű fordítói szakszótár a tudományos elméletben és a gyakorlatban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Fata I. 2013. Specialised Dictionaries for LSP Learners in Hungarian Theory and Practice of Lexicography. *Hermes – Journal of Language and Communication in Business*. N. 50. 61–68. (<http://bcom.au.dk/hermes>)
- Felber, H. 1984. *Terminology Manual*. Paris: Unesco, Infoterm.
- Fischer M. 2008. Az európai uniós fordítás és terminusalkotás magyar vonatkozásai. *Magyar Nyelvőr* CXXXII. évfolyam, 4. szám, 385–402.

- Fischer M. 2010a. *Terminológus az Európai Unióban*. Elhangzott: XII. Fordítástudományi Konferencia. ELTE BTK, Budapest, 2010. március 25.
- Fischer M. 2010b. Európai Unió Terminológia – egy levelező fórum tükrében. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–114.
- Fischer M., Lesznyák Á. 2013. A befogadó növekedéstől az inkluzív növekedésig – terminusalkotás európai uniós kontextusban. In: *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején. 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke. Jubileumi évkönyv 1973–2013*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 107–125.
- Fóris Á. 2001. Olasz szótárkiadás Magyarországon 1999–2000. In: Andor J., Szűcs T., Terts I. (szerk.) *Színes eszmék nem alszanak... Emlékkönyv Szépe György 70. születésnapjára*. Pécs: Lingua Franca Csoport. 346–354.
- Fóris Á. 2002. *Szótár és oktatás*. Pécs: Iskolakultúra. [http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/books/szotar_es_oktatas.pdf].
- Fóris Á. 2004a. Gyorsító hatások a lexikográfia fejlődésében. In: Tóth Sz., Földes Cs., Fóris Á. *Lexikológiai és lexikográfiai látkép: Problémák, paradigmák, perspektívák*. Szeged: Generalia. 33–41.
- Fóris Á. 2004b. A szótárak és a szótárírás társadalmi-gazdasági szerepéről. *Tudásmenedzsment* V. évfolyam, 2. szám, 111–122. [http://www.feek.pte.hu/data/2013/1017/698/05_2_2004_nov.pdf]
- Fóris Á. 2005a. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Fóris Á. 2005b. A terminológiai norma és az ekvivalencia kérdése műszaki szövegek fordításánál. *Fordítástudomány* VII. évfolyam, 2. szám, 41–53.
- Fóris Á. 2006a. A magyar terminológia helyzete és fejlesztésének feladatai napjainkban. *Magyar Tudomány* VI. évfolyam, 6. szám, 737–744. [<http://www.matud.iif.hu/06jun/15.html>] [2008. június 18.]
- Fóris Á. 2006b. A szótári információk és a szaknyelvi normák viszonya. *Magyar Nyelvőr* CXXX. évfolyam, 1. szám, 49–59. [<http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1301/130106.pdf>].
- Fóris Á. 2006c. A terminológiai szemlélet szerepe a szakmai kommunikációban. *Tudásmenedzsment* VII. évfolyam, 3. szám, 90–99. (http://www.feek.pte.hu/data/2013/1017/698/07_3_2006_dec.pdf). [2012. március 6.]
- Fóris Á. 2006d. Hitelesség, pontosság, aktualitás: a szaklexika szótári rögzítésének néhány kérdése. In: Magay T. (szerk.) *Szótárak és használóik*. (Lexikográfiai füzetek 2.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 35–55.
- Fóris Á. 2007a. A szótár terminus értelmezéséről. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közzeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 283–293.
- Fóris Á. 2007b. A terminusok és a terminológiai rendszer. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. MANYE Kongresszus előadásai. Gödöllő. 2006. április 10–12. (A MANYE Kongresszusok előadásai 3.)* Vol 3. Pécs–Gödöllő: MANYE – Szent István Egyetem. 15–26.
- Fóris Á. 2007c. *A terminológia fordítási vonatkozásai*. Elhangzott: Fordítók és Tolmácsok Őszi konferenciája. Budapest, 2007. szeptember 28.
- Fóris Á., 2007d. A skálafüggetlen hálók nyelvészeti vonatkozásai. *Alkalmazott Nyelvtudomány* VII, évfolyam, 1–2. szám. 105–124.
- Fóris Á. 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fóris Á. 2009a. A terminus háromdimenziós vektormodellje. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 1. szám, 31–47.

- Fóris Á. 2009b. La realtà e l'equivalenza concettuale. *mediAzioni*. 7. [http://www.mediazioni.sitlec.unibo.it/images/stories/PDF_folder/document-pdf/terminologia_2009/09_foris.pdf]
- Fóris Á. 2010a. The situation and problems of Hungarian terminology. In: Thelen, M., Steurs, F. (eds.) *Terminology in Everyday Life*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing. 35–46.
- Fóris Á. 2010b. A szaknyelv kutatás modelljei és módszerei: szociolingvisztikai megközelítés. *Magyar Nyelv* 106. évfolyam 4. szám, 424–438.
- Fóris Á. 2011. A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat és az elmélet viszonya. In: Hires-László K., Karmacs Z., Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Előnyelvi Konferencia előadásai*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Beregszász, 2010. szeptember 16–18. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó. 421–428.
- Fóris Á. 2012. A szótár fogalma a magyar lexikográfiában. In: Pintér T., Pődör D., P. Márkus K. (szerk.) *Szavak pásztora. Írások Magyar Tamás tiszteletére*. Szeged: Grimm Kiadó. 22–38.
- Fóris Á. – Papp E. 2011. A terminológiai szabványosítás és harmonizáció a nyelvi jogok érvényesítésének szolgálatában. In: Hires-László K., Karmacs Z., Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Előnyelvi Konferencia előadásai*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Beregszász, 2010. szeptember 16–18. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó. 429–433.
- Fóris Á., B. Papp E., Bérces E., Czékman O., Tamás D. 2007. Terminusok jelentésmegadása magyar szótárakban. In: Sárdi Csilla (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában. A XVII. MANYE Kongresszus előadásai. Siófok. 2007. április 19–21. (A MANYE Kongresszusok előadásai 4.)* Vol 4/1. Pécs–Siófok: MANYE – Kodolányi János Főiskola. 172–176.
- Fóris Á., Rihmer Z. 2007. A szótárak minősítési kritériumairól. *Fordítástudomány* IX. évfolyam, 1. szám, 109–113.
- Fóris Á., Sermann E. 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 41–54.
- Gaál P. 2010a. A hagyományos szótárak vizsgálati szempontjainak alkalmazhatósága az online szótárak esetében In: Boda I. K. – Mónos K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció. XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus Debrecen, 2010. augusztus 26–28*. Budapest–Debrecen: MANYE – Debreceni Egyetem. 432–437.
- Gaál P. 2010b. Online szótárak a web 2.0 platformon – A Wikiszótár és a Wictionary. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 2. szám, 279–296.
- Gaál P. 2012. Szempontrendszer online szótárak minősítéséhez. *Magyar Terminológia* 5. évfolyam, 2. szám, 225–250.
- Gaál P. 2013. Hermes Journal – 2013, 50. szám. <http://bcom.au.dk/hermes/>. *Magyar Terminológia* 6. évfolyam, 1. szám, 116–120.
- Galimberti, F. 2007. L'economia e le sue sorelle. In: Galimberti, F., Sabbatini, R., Simone, G. L. (eds.) *Come si legge il Sole 24 ore. Per capire l'economia e finanza*. Milano: Il Sole 24 ore. 72–75.
- Galinski, C., Weissinger, R. 2010. Terminológiai szabványosítás és fordítási szabványok. (Fordította: B. Papp E.). *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 8–20.
- Gáspár E. 2012. *Terminológiai kihívások az oktatásban és az európai uniós gyakorlatban (Terminfó)*. Terminológiai konferencia. Európai Bizottság, Fordítási Főigazgatóság

- (DGT) Magyar Nyelvi Osztály – Károli Gáspár Református Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszéke és Terminológiai Kutatócsoportja. Budapest, OIK, 2012. november 8.
- Gémar, J. C. 1995. *Traduire – ou l'art d'interpréter. Langue, droit et société: éléments de jurilinguistique. Tome 2: Application – Traduire le texte juridique*. Québec: Presses de l'Université du Québec.
- Gläser, Ch. 2012. Webbasierter Terminologie-Workflow. In: Mayer, F., Schmitz, K.-D. (Hrsg.) *Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge*. Akten des Symposions. Heidelberg, 19–21. April 2012. Deutscher Terminologie-Tag e.V. Köln: SDK Systemdruck Köln GmbH & Co. KG. 133–139.
- Gouadec, D. 1999. *Traduction signalétique et traduction synoptique*. Paris: La Maison du Dictionnaire.
- Gouadec, D. 2002a. *Traduction, terminologie, rédaction. Colloque international 2001 sur la traduction spécialisée Université de Rennes 2*. Paris: La Maison du Dictionnaire.
- Gouadec, D. 2002b. *Profession: Traducteur*. Paris: La Maison du Dictionnaire.
- Gromann, D., Rasmussen, N., Melby A. 2013. Terminologie und Multilinguales Semantic Web in Symbiose – TBX, RDF und OWL. *eDITion. Fachzeitschrift für Terminologie. Terminologien und Ontologien*. Deutscher Terminologie-Tag e.V., Deutsches Institut für Terminologie e.V. Ausgabe 2/2013.
- Gulyás R. 2005. A tolmács technikai segédeszközei. In: Környei T. (szerk.) *Amit a tolmácsolásról tudni kell. Útmutató tolmácsoknak*. Fordítói ABC. Budapest: Magyar Fordítóirodák Egyesülete. 54–58.
- H. Varga M. 2007. A nyelvtanulók „hamis barátai”-ról. In: Fóris Á., Tóth Sz. (szerk.) *Ezerarcú lexikon. Terminologia et corpora – supplementum II*. Szombathely: Berzsényi Dániel Főiskola. 7–19.
- Hartmann, R. R. K., James, G. 1998. *Dictionary of Lexicography*. Exeter: Routledge.
- Heltai P. 2004a. Terminus és köznyelvi szó. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelvoktatás és szakfordítás 5. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 25–45.
- Heltai P. 2004b. A fordító és a nyelvi normák I. *Magyar Nyelvőr* CXXVIII. évfolyam, 4. szám, 407–434.
- Heltai P. 2005. A fordító és a nyelvi normák II. *Magyar Nyelvőr* CXXIX. évfolyam, 1. szám, 30–58.
- Hoffmann, L. 1998a. Fachsprachen als Subsprachen. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (Hrsg.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 189–199.
- Hoffmann, L. 1998b. Anwendungsmöglichkeiten und bisherige Anwendung von linguistischen Methoden. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (Hrsg.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 249–269.
- Holmes, J. 1988. *Translated!* Amsterdam: Rodopi.
- Horváth K. 2013. Az 'adóalany', 'adózó', 'adófizető' terminusok terminológiai vizsgálata. *Magyar Terminológia* 6. évfolyam, 1. szám, 97–108.
- Horváth P. I. 2004. Közigazgatási reáliák a hiteles fordításban. *Fordítástudomány* VI. évfolyam, 2. szám, 30–37.
- Hundt, M. 1998a. Typologien der Wirtschaftssprache: Spekulation oder Notwendigkeit. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (Hrsg.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 98–115.

- Hundt, M. 1998b. Neuere institutionelle und wissenschaftliche Wirtschaftsprachen. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (Hrsg.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 1296–1304.
- Karcsay S. 1986. A jogi fordítás alapkérdései. *Helikon Világirodalmi Figyelő* I–II. szám, 189–201.
- Kiefer F. 2000. (bővített kiadás: 2007). *Jelentéstan*. Budapest: Corvinus.
- Kis Á. 2008. A terminológia terminológiája, avagy a varga és a csizma. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 2. szám, 279–289.
- Kis Á. 2010. Kis Ádám jegyzete. In: Lejcsik, V. M. – Selov, Sz. D. 2010. A terminustan múltja és jelene Oroszországban: társadalmi elvárások és irányzatok. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 78–84.
- Kis B., Mohácsi-Gorove A. 2008. *A fordító számítógépe*. Budapest: Szak Kiadó.
- Klár J., Kovalovszky M. 1955. *Műszaki tudományos terminológiánk alakulása és fejlesztésének főbb kérdései*. Budapest: MTESZ.
- Klaudy K. 1997. *Bevezetés a fordítás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2001. Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv korszerűsítéséért? *Magyar Nyelvőr* CXXV. évfolyam, 2. szám, 145–152.
- Klaudy K. 2007. Az EU-szakszövegek fordításának oktatása. In: Klaudy K. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordításelméleti tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 242–252.
- Klenk M. 2012. TermWiki. <http://www.termwiki.com/>. *Magyar Terminológia* 5. évfolyam, 1. szám, 192–198.
- Kontra M. 1997. Szótárhasználók a magyar szótárírás aranykorában. In: Kiss G. – Zaicz G. (szerk.) *Szavak – nevek – szótárak. Írások Kiss Lajos születésnapjára*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. 228–232.
- Kurián Á. 2002. *A fordításoktatás korszerűsítése, új irányzatai*. Szakmai továbbképzés fordítóképzésben résztvevő oktatók számára. Rennes, 2002. szeptember. (Kézirat).
- Kurián Á. 2005. *Terminológia és fordításoktatás*. Elhangzott: Fordítástudományi konferencia. ELTE BTK, Budapest, 2005. április 1.
- Kurtán Zs. 2003. *Szakmai nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kwary, D. A. 2013. Principles for the Design of Business Dictionaries on Mobile Applications. *Hermes – Journal of Language and Communication in Business*. N. 50. 61–68. (<http://bcom.au.dk/hermes>)
- Laurén, C., Picht, H. 1993. Vergleich der terminologischen Schulen. In: Laurén, C., Picht, H. (eds.) *Ausgewählte Texte zur Terminologie*. Wien: TermNet. 493–539.
- Lengyel I. 2006. Gazdasági szakszövegek fordításának sajátosságai. In: Környei T. (szerk.) *Fordítástechnikai útmutató. Különböző szövegtípusok fordítása*. Fordítói ABC. Budapest. Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. 25–29.
- Lesznyák Á. 2010a. *Kulisszatitkok az uniós terminológiáról*. Elhangzott: Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája. Budapest, Corvinus Egyetem, 2010. október 1.
- Lesznyák Á. 2010b. Az európai uniós intézmények terminológiai adatbázisa: a IATE. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 2. szám, 161–182.
- Lesznyák Á. 2012. *A IATE, az EU terminológiai adatbázisa*. Terminológiai konferencia. Európai Bizottság, Fordítási Főigazgatóság (DGT) Magyar Nyelvi Osztály – Károli Gáspár Református Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszéke és Terminológiai Kutatócsoportja. Budapest, OIK, 2012. november 8.
- Lyding, V., Teis, I. 2008. Computerlinguistische Anwendungen zur Nutzung normierter terminologischer Daten. In: Chiocchetti, E., Voltmer, L. (a cura di) *Normazione, armonizzazione e pianificazione linguistica*. Bolzano: LexAlp. 78–94.

- Madsen, B. N., Thomsen, H. E., Lassen, T., Nielsen, L. P., Odgaard, A. E., Hoffmann, P. L. 2013. Towards a taxonomy of terminological data categories. *eDITion. Fachzeitschrift für Terminologie. Terminologien und Ontologien*. Deutscher Terminologie-Tag e.V., Deutsches Institut für Terminologie e.V. Ausgabe 2/2013. 18–24.
- Magay T. 2004a. Szó, ami szó. In: Fóris Á., Pálffy M. (szerk.) *A lexikográfia Magyarországon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 53–71.
- Magay T. 2004b. Kritika a (szótár)kritikáról. In: Tóth Sz., Földes Cs., Fóris Á. (szerk.) *Lexikológiai és lexikográfiai látkép: Problémák, paradigmák, perspektívák*. (Fasciculi Linguistici Series Lexicographica 3.) Szeged: Generalia.
- Magris, M. 1996. Costituzione di una banca dati terminologica presso la S.S.L.M.I.T. di Trieste. *Ritt = Rivista Internazionale di tecnica della traduzione*, n. 2, Trieste: Università degli Studi di Trieste. 138–159.
- Magris, M. 1998. La definizione in terminologia e nella traduzione specialistica. *Ritt = Rivista Internazionale di tecnica della traduzione*, n. 3, Trieste: Università degli Studi di Trieste. 37–63.
- Magris, M. 2002. La definizione in terminologia e terminografia. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 83–98.
- Magris, M. 2004. Verso una terminografia per il traduttore giuridico. In: Temmerman, R., Knops, U. (eds.) *Linguistica Antverpiensia. The translation of domain specific languages and multilingual terminology management*. Antwerp, Hogeschool Antwerpen. 53–65.
- Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) 2002. *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli.
- Márkus K., Szöllősy É. 2006. Angolul tanuló középiskolásaink szótárhasználati szokásairól (Egy vizsgálat első eredményei). In: Magay T. (szerk.) *Szótárak és használók*. (Lexikográfiai füzetek 2.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 35–55.
- Maslias, R. 2014. Combining EU Terminology with Communication and Ontology Research. In: *Terminology and Knowledge Engineering 2014*. 19–21 June, Germany. Berlin: CCSd. 49–57. (http://tke2014.sciencesconf.org/conference/tke2014/eda_en.pdf) [2014. november 17.]
- Mayer, F. 1998. *Eintragsmodelle für terminologische Datenbanken. Ein Beitrag zur übersetzungsorientierten Terminographie*. Tübingen: Gunter Narr.
- Mayer, F. 2002. Sinonimia ed equivalenza. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 115–133.
- Mihalovics A. 2004. A politikai kommunikáció pragmatikai vetületei. In: Navracsics J., Tóth Sz. (szerk.) *Nyelvészet és interdiszciplinaritás II*. (Köszöntő könyv Lengyel Zsolt 60. születésnapjára). Szeged: Generália. 335–342.
- Mujzer-Varga K. 2007. A reáliafogalom változásai és változatai. *Fordítástudomány IX*. évfolyam, 2. szám, 55–84.
- Muráth J., Hubainé Oláh Á. (szerk.) 2005. *A XXI. század kihívásai a szakfordítóképzésben*. Pécsi Tudományegyetem. Pécs: Közgazdaságtudományi Kar.
- Muráth J. 2006. *Szakfordítás és segédeszközök. Válogatott tanulmányok a szakfordítás, a kontrasztív lexikológia, a lexikográfia és a terminológia témaköréből*. Folia linguae et communicationis 1. Pécsi Tudományegyetem, Pécs: Közgazdaságtudományi Kar.
- Muráth J. 2007. Szakszótárak előkészítő munkálatai: lexikológiai-terminológiai vizsgálatok. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 155–170.
- Muráth J. 2009. Terminológia, szakma, nyelv. In: Silye M. (szerk.) *Szaktudás idegen nyelven. Porta Lingua 2009*. Debrecen 325–334. (<http://www.nyi.bme.hu/szokoe/portalingua2009.pdf>) [2010. június 5.]

- Muráth J. 2010. Translation-oriented terminology work in Hungary. In: Thelen, M., Steurs, F. (eds.) *Terminology in Everyday Life*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing. 47–59.
- Musacchio, M. T. 1995. *La traduzione della lingua dell'economia dall'inglese in italiano*. Trieste: Edizioni Lint.
- Muzii, L. 2005. La formazione in terminologia. Nuove esigenze formative: dal fare all'usare. In: Di Fidio, D. (a cura di) Atti del convegno La formazione in terminologia. Portico di Romagna, 29–30 aprile. *Mediazioni* – Rivista on-line di studi interdisciplinari su lingue e culture. (www.mediazionion-line.it) [2006. június 8.]
- Novák B. 2013. A bolzanói bistro olasz-német-ladin jogi terminológiai információs rendszer bemutatása. *Magyar Terminológia* 6. évfolyam, 1. szám, 61–83.
- Novák B., Tamás D. 2014. *A TERMDAT avagy egy svájci jogi-közigazgatási terminológiai adatbázis tanulságai*. Megjelenés alatt.
- Oeser, E., Picht, H. 1998. Terminologieforschung in Europa: ein historischer Überblick. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (eds.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologie-wissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 341–347.
- Országh L. 1954. Mutatvány „A magyar nyelv kézi szótára”-ból. *Magyar Nyelv* 50. évfolyam, 3–4. szám. 225–233.
- Pajzs J. 2007. A jövő szótára és a magyar számítógépes lexikográfia. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 171–188.
- Pajzs J. 2008. Merre tart a lexikográfia? *Modern Nyelvoktatás* XIV. évfolyam, 3. szám, 3–9.
- Pelles T. 2006. *A magyar-olasz két tanítási nyelvű oktatás*. (Nyelvtudományi Doktori Könyvek 1.) Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola.
- Picchi, F. 1986. *Economics & Business. Dizionario enciclopedico economico e commerciale*. Bologna: Zanichelli.
- Picht, H. 2005. Normative and descriptive terminology work – a real dichotomy? *Актуальные проблемы английской лингвистики и лингводидактики. Сборник научных трудов*. Московский педагогический государственный университет. Факультет иностранных языков, английское отделение. Прометей издательство: Москва. 189–196.
- Picht, H. 2010a. *Object, concepts, terms*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Picht, H. 2010b. *Introduction to Terminology Theory*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Pigeon, L. P. 1982. La traduction juridique – L'équivalence fonctionnelle. In: Gémard, J. C. (ed.) *Language du droit et traduction – Essais de jurilinguistique*. Québec: Linguatex, Conseil de la langue française. 271–282.
- Pintérné Márkus K. 2011. *Kéziszótárak az ezredfordulón*. Doktori értekezés. Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest. (Kézirat).
- Polcz K. 2009. A fogyasztási cikk terminus és hiponimái az angol és a magyar szakmai nyelvhasználatban. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 1. szám, 67–98.
- Pónyai Gy. 2010. Szabványosítás és terminológia. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 3–7.
- Prószék G. 2004. Az elektronikus papírszótártól az „igazi” elektronikus szótárak felé. In: Fóris Á., Pálffy M. (szerk.) *A lexikográfia Magyarországon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 81–87.

- Prószéky G. 2006. *Digitális terminológus*. Elhangzott: W3C Szemantikus Web Műhely-konferencia. MTA SZTAKI, Budapest, 2006. április 13.
- Prószéky G., Kis B. 1999. *Számítógéppel emberi nyelven. Intelligens szövegkezelés számítógéppel*. Bicske: Szak Kiadó.
- Prószéky G., Miháltz M. 2008. Magyar WordNet: az első magyar lexikális szemantikai adatbázis. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 1. szám, 43–57.
- Pusztai I. 1980. A bécsi terminológiai iskola elmélete és módszertana. *Magyar Nyelvőr* CIV. évfolyam, 1. szám, 3–16.
- Rádai-Kovács É. 2006. *Az EU-ban dolgozó fordítók internetes és számítógépes segédeszközei, terminológiai problémák számítógépes megoldása*. Elhangzott: a Fordítók és tolmácsok őszi konferenciáján. Budapest. 2006. szeptember 29.
- Rádai-Kovács É. 2009. *Az euroterminus avagy az európai uniós terminológia jellemzői, különös tekintettel az újlatin nyelvekben megjelenő sajátosságokra*. Doktori értekezés. Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest. (Kézirat).
- Raus, R. 2010. Divergenze nei testi giuridici multilingui dell'Unione Europea. In: Raus, R. (ed.) *Multilinguismo e terminologia nell'Unione Europea. Problematiche e prospettive*. Milano: Hoepli. 115–155.
- Rega, L. 2002. Il termine in un'ottica terminologica plurilingue. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia. Aspetti teorici, metodologici e applicativi*. Milano: Hoepli. 49–62.
- Rega, L. 2007. *Alcune caratteristiche linguistiche delle Relazioni annuali delle banche centrali tedesca, svizzera e italiana*. Le lingue per gli studenti non specialistici. Nuove strategie di apprendimento/insegnamento. Elhangzott: Università Bocconi, Centro Linguistico, XVI Incontro, Milano il 24 novembre 2007.
- Reineke, D. (ed.) 2010. *Terminologearbeit. Best Practices*. Deutscher Terminologie Tag e.V. Köln: SDK Systemdruck Köln.
- Reinke, U. 2012. Terminologearbeit für und mit Sprachtechnologie. In: Mayer, F., Schmitz, K.-D. (Hrsg.) *Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge*. Akten des Symposions. Heidelberg, 19–21. April 2012. Deutscher Terminologie-Tag e.V. Köln: SDK Systemdruck Köln GmbH & Co. KG. 101–118.
- Rey, A. 1995. *Essays on Terminology* (transl. and ed. by J. C. Sager), Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Sager, J. C. 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Sager, J. C. 1994. *Language Engineering and Translation Consequences of Automation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Sager, J. C. 2001. Terminology – applications. In: Baker, M. (ed.) *Encyclopedia of Translation Studies*. New York, London: Routledge. 251–255.
- Samuelson, Paul A., D. Nordhaus, W. 2012. *Közgazdaságtan*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sandrini, P. 1997. Italienisches Recht in deutscher Sprache – terminologische Überlegungen In: Cordin, P., Iliescu, M., Siller-Runggaldier, H. (Hrsg.) *Parallela VI Italiano e tedesco in contatto e a confronto – Italienisch und Deutsch im Kontakt und im Vergleich*. Trento: Università degli Studi di Trento. 399–419. (<http://homepage.uibk.ac.at/~c61302/publik/parallel.pdf>).
- Šarčević, S. 1997. *New approach to legal translation*. Den Haag: Kluwer.
- Savona, P. 1999. *Che cos'è l'economia. Cinque conversazioni*. Piacenza: Sperling & Kupfer.
- Scarpa, F. 2001. *La traduzione specializzata. Lingue speciali e mediazione linguistica*. Milano: Hoepli.
- Scarpa, F. 2002. Terminologia e lingue speciali. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 27–47.

- Sciacovelli, A. D. 2001. Dizionari bilingui per gli italianisti d'Ungheria? In: Gregoris, E., Szénási F. (a cura di) *L'italianistica in continuo rinnovo: nuove officine, nuovi risultati*. Atti del convegno internazionale, Università di Szeged, Facoltà di Magistero, Szeged, il 4–5 aprile 2001. Szeged: JGYTF. 200–206.
- Schmitz, K-D. 2010a. *Applied principles of terminology work*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Schmitz, K-D. 2010b. *Retrieving and validating relevant on-line information for terminology work*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Schmitz, K-D. 2011. Managing terms in terminology management. *Magyar Terminológia* 4. évfolyam, 2. szám, 238–245.
- Schmitz, K-D. 2012. Von der Benennung zum Begriff, vom Begriff zur Ontologie. In: Mayer, F., Schmitz, K-D. (Hrsg.). *Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge. Akten des Symposiums*. Heidelberg, 19–21. April 2012. Deutscher Terminologie-Tag e.V. Köln: SDK Systemdruck Köln GmbH & Co. KG. 3–16.
- Schmitz, K-D. 2013. Von Wüster zu ISOcat – zur geschichtlichen Entwicklung von Datenkategorien. *eDITion. Fachzeitschrift für Terminologie. Terminologien und Ontologien*. Deutscher Terminologie-Tag e.V., Deutsches Institut für Terminologie e.V. Ausgabe 2/2013. 13–17.
- Sermann E. 2011. *A terminológiai szabványosítás szerepe a lokalizáció folyamatában*. Elhangzott: VIII. Fordítástudományi PhD Konferencia. Budapest: ELTE.
- Sermann E. 2013. *A terminológiai szabványosítás és terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai*. Doktori értekezés. Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest. (Kézirat).
- Sermann E., Tamás D. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–116.
- Sermann E., Tamás D. 2013. Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis? In: Tóth Sz. (szerk.) *A XXII. MANYE Kongresszus előadásai. Szeged 2012. április 12–14*. Budapest–Szeged: MANYE–Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 450–454. (<http://mek.oszk.hu/11700/11730/>).
- Szilágyi, P. 2002. *Jogi alaptan*. Budapest: ELTE Jogi Továbbképző Intézet.
- Smith, A. 1776. *The Theory Of Moral Sentiments*. (<http://www.econlib.org/library/Smith/smMS4.html>) [2013. december 10.]
- Snell-Hornby, M. 1994. Einleitung: Übersetzen, Sprache, Kultur. In: Snell-Hornby, M. (Hrsg.) *Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung. Zur Integration von Theorie und Praxis*. Tübingen: Francke Verlag. 9–29.
- Snel Trampus, R. D. 1989. *La traduzione e i linguaggi giuridici olandese e italiano. Aspetti e problemi*. Trieste: Italo Svevo.
- Soglia, S. 2002. Origine, sviluppo e tendenze della terminologia moderna. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 9–25.
- Stein, C. 2013. Interdisziplinäre Terminologie. Über die Konzeption einer Ontologie für den Exzellenzcluster „Bild Wissen Gestaltung“. *eDITion. Fachzeitschrift für Terminologie. Terminologien und Ontologien*. Deutscher Terminologie-Tag e.V., Deutsches Institut für Terminologie e.V. Ausgabe 2/2013.
- Streiter, O., Ralli, N., Ties, I., Voltmer, L. 2004. BISTRO, the Online Platform for Terminology Management: Structuring Terminology without Entry Structures.

- In: *Linguistica Antverpiensia: New Series on the theme of „The translation of domain specific languages and multilingual terminology”*. Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken, Hogeschool Antwerpen, no. 3, 203–215. (<http://www.eurac.edu/en/research/institutes/multilingualism/Documents/bistro/lans.pdf>) [2011. március 12.].
- Suonuuti, S. 1995. Terminological work process and end product from the perspective of a private enterprise. *Terminology & Research*, Vol. 6, No. 1., 14–18.
- Surowiecki, J. 2007. *A tömegek bölcsessége*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Szöllősy É. 2007. Megjegyzések egy szótárdefinícióhoz. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 283–293.
- Tamás D. 2007a. A Magyarországon megjelent egynyelvű, kétnyelvű és többnyelvű nyomtatott gazdasági szótárakról. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 189–222.
- Tamás D. 2007b. Az olasz gazdasági szótárakról. In: Fóris, Á., Tóth Sz. (szerk.) *Ezerarcú lexikon*. (Terminologia et Corpora – Supplementum 2.) Szombathely: Berzsényi Dániel Főiskola. 41–55.
- Tamás D., Fóris Á. 2008a. *Fermiamoci un attimo: come si definisce la lingua speciale dell'economia?* Elhangzott: Languages de spécialité: recherches et formations. Linguaggi specialistici: ricerca e formazione. Lenguajes para propósitos específicos: investigación y formación. Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. 2008. június 13–14. Veszprém, Universitá Pannon.
- Tamás D. Fóris Á. 2008b. La lingua speciale dell'economia. *Quaderni Vergeriani* IV, n. 4., 69–90.
- Tamás D. 2009. A trieszti TERMit adatbázis vizsgálata. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 2. szám, 213–235.
- Tamás D. M. a A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről az olasz–magyar nyelvpár esetében. Doktori értekezés. ELTE, BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program.
- Tamás D. 2010b. La knowledge base EOHS Term, ossia un vocabolario online creativo. In: Dávid G. Cs., Zelényi A. (szerk.) *Corvinus nyelvi napok, „Kreativitás és nyelv”*. 2009. szeptember 23–24. Budapesti Corvinus Egyetem IOK Alkalmazott Nyelvészeti Kutató- és Továbbképző Központ. Budapest: Aula Kiadó. 349–355.
- Tamás D. 2011. Terminológiai adatok soknyelvű dokumentálása. In: Hires-László K., Karmacs Z., Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Beregszász*, 2010. szeptember 16–18. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó. 434–438.
- Tamás D. 2012a. DTT-Symposium. Terminologieprozesse und Terminologiewerke. Heidelberg, 2012. április 19–21. *Magyar Terminológia* 5. évfolyam, 2. szám, 291–304.
- Tamás D. 2012b. Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis? *Fordítástudomány* XIV. évfolyam, 1. szám, 5–20.
- Tamás D. 2012c. Az országspecifikus gazdasági-jogi terminusok megjelenítési lehetőségeiről a fordítói segédesszókban. In: Pintér T., Pődör Dóra, P. Márkus K. (szerk.) *Szavak pásztora. Írások Magay Tamás tiszteletére*. Szeged: Grimm Kiadó. 252–269.
- Tamás D. 2013. Az olaszországi Bolzano autonóm megyében élő kisebbségek jogainak védelméről és a *bistro* terminológiai projekt létrejöttének hátteréről. *Magyar Terminológia* 6. évfolyam, 1. szám, 41–60.

- Tamás D. 2014a. A közigazgatási és jogi szakszövegek fordításának terminológiai vonatkozásai. *Glossa Iuridica*. I. évfolyam, 1. szám. 74–84.
- Tamás D. 2014b. Az SAPterm terminológiai adatbázis vizsgálata. *Magyar Terminológia*. Megjelenés alatt.
- Tamás D., Fóris Á. 2008. La lingua speciale dell'economia. *Quaderni Vergeriani* anno IV, n. 4, 69–90.
- Tebé Soriano, C. 2005. *La representació conceptual en terminologia: l'atribució temàtica en els bancs de dades terminològiques. Tesi doctoral*. Barcelona: Institut Universitari de lingüística aplicada, Universitat Pompeu Fabra. <http://www.tdx.cesca.es/TDX-0329106-105835/#documents> [2008. július 19.]
- Toury, G. 1980. *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: Porter Institute.
- Török Á. 2007. A „Methodenstreit” és a magyar közgazdaságtudomány. *Magyar Tudomány* CVIVIII. évfolyam, 12. szám, 1520–1526.
- Uzonyi P. 2006. A forrásnyelvi és célnyelvi adatok ekvivalenciájának nehézségeiről. In: Magay T. (szerk.) *Szótárak és használók*. (Lexikográfiai füzetek 2.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 117–126.
- Valentini, C. 2005. *Standardizzazione delle categorie nella banca dati terminologica della SSLMIT, alma mater studiorum, Università di Bologna*. (<http://www.disclic.unige.it/certem/arc/doc02.pdf>).
- Varga Zs. 2013. Terminológiai problémák a jogi szakfordításban. *Magyar Terminológia* 6. évfolyam, 1. szám, 1–40.
- Vargáné Kiss K. 2006. A bank terminus vizsgálata angol értelmű szótárakban. In: Fóris Á., Pusztay J. (szerk.) *Utak a terminológiához*. (Terminologia et Corpora – Supplementum I.) Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola. 198–219.
- Vargáné Kiss K. 2007. English as a Lingua Franca in the Hungarian Banking Sector. In: Ablonczyné Mihályka L., Glaser, E., Tompos A. (eds.) *Issues of Culture and Communication*. Győr–Linz: Johannes Kepler University and Széchenyi István University. 141–149.
- Vargáné Kiss K. 2008. *Pénzüntézetek szakmai nyelvhasználatának elemzése angol és magyar éves jelentések alapján*. Doktori értekezés. Veszprém: Pannon Egyetem. (Kézirat).
- Veronesi, E. 2008. *La terminologia come supporto per l'interprete di conferenza*. Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori.
- Villányi J. 2014. Egy helyes, két fordított: nyelvi és kodifikációs nehézségek az uniós joganyag fordítása során. Elhangzott: *Fogalkotás érthetően. A pontos fogalmazás művészete*. Magyar Nyelvstratégiai Intézet és Európai Bizottság Fordítási Főigazgatósága nemzetközi konferenciája. Budapest, 2014. november 26.
- Voigt V. 2008. A Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsáról. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 1. szám, 7–9.
- Warburton, K. 2010. *Developing a Terminology Management System*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Wetzel, M., Wissik, T., Chiocchetti, E. 2013. LISe – Investitionsschutz für gewachsene Terminologieressourcen. *eDITion. Fachzeitschrift für Terminologie. Terminologie und Ontologien*. Deutscher Terminologie-Tag e.V., Deutsches Institut für Terminologie e.V. Ausgabe 2/2013. 31–32.
- Wiegand, H. E. 1979. Kommunikationskonflikte und Fachsprachengebrauch. In: Mentrup, W. (Hrsg.), *Fachsprachen und Gemeinsprache. Jahrbuch 1978 des Instituts für Deutsche Sprache*. Düsseldorf: Schwann. 25–58.

- Wright, S. E. 1997. Representation of Concept Systems. In: Wright, S. E., Budin, G. *Handbook of Terminology Management*, Vol. 1., Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 89–97.
- Wright, S. E., Budin, G. 1997. *Handbook of Terminology Management*, Vol. 1., Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Wright, S. E., Budin, G. 2001. *Handbook of Terminology Management* Vol. 2., Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Wright, S. E., Windhouwer, M. 2013. ISOcat – im Reich der Datenkategorien. *eDITion. Fachzeitschrift für Terminologie. Terminologien und Ontologien*. Deutscher Terminologie-Tag e.V., Deutsches Institut für Terminologie e.V. Ausgabe 2/2013. 8–12.
- Wüster, S. E. 1974. Die allgemeine Terminologielehre – Ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und den Sachwissenschaften. *Linguistics* 119, 61–106.
- Wüster, E., Felber, H., Lang, F., Wersig, G. 1979. *Terminologie als angewandte Sprachwissenschaft*. Gedenkschrift Univ.-Prof. Dr. Eugen Wüster, Monaco, Saur, München, London, Paris: Saur.
- Wüster, E. (Bauer, L. Hrsg.) 1985. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. (2. Aufl.) Copenhagen: HEPU-tryk.
- Wüster, E. 1991. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. Bonn: Romanistischer Verlag.
- Zabóné Varga I. 2011. A műszaki terület terminológia-politikája. In: Hires-László K., Karmacs Z., Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Előnyelvi Konferencia előadásai. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Beregszász, 2010. szeptember 16–18. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó. 472–478.*
- Zabóné Varga I. 2012. Eugen Wüster két fő művének összehasonlítása. *Magyar Terminológia* 5. évfolyam, 2. szám, 260–283.

Források

Szótárak

- Albisi Bakcsy J. 1944/1990. *Ötnyelvű menedzserszótár*. Budapest: Novorg Kft. (1. kiadás: 1944. *Kereskedelmi szótár*. Budapest).
- Agócs K. 1995. *Magyar–spanyol közgazdasági szótár*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest (Győr): Aula Kiadó.
- Agócs K. 1997. *Spanyol–magyar közgazdasági szótár*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest (Győr): Aula Kiadó.
- Agócs K., de la Torre, C. 2004. *Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény a spanyol gazdasági nyelvvizsgálathoz*. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Kiadó.
- Babos K. 2004. *Portugál–magyar, magyar–portugál szójegyzék az Európai Bizottság Magyarországról írt véleményéhez*. BDF, Szombathely.
- Bajkó I. Zs., Tefner Z. 2004. *Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény a német gazdasági nyelvvizsgálathoz*. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Kiadó.
- Bajnóczi B., Haavisto, K. 2004. *Angol–magyar, magyar–angol gazdasági szótár*. Szeged: Grimm Kiadó.
- Barabás I. 1998. *Angol–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez*. BDTF, Szombathely.
- Bárányiné Szabadkai É., Mihalik I. 2002. *Közgazdasági helyesírási szótár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Barile, G. (ed.) 2001. *L'enciclopedia dell'Economia*. Milano: Istituto Geografico De Agostini.
- Barile, G., Negri C. 2001. *Enciclopedia dell'Economia. Le Garzantine*. Milano: Garzanti.
- Bernáth Cs., Gyárfás E. 2004. *Német–magyar, magyar–német gazdasági szótár*. Szeged: Grimm Kiadó.
- Brémond, J., Gélédan, A. 2005. *Közgazdasági és társadalomtudományi kisenciklopédia*. Haskó K., Csáki Gy. (szerk.) Fordította: Ifj. Benda K. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Ciola, B., Coluccia, S., Maganzi Gioeni d'Angiò, F., Mayer, F. 2000. *Terminologisches Wörterbuch zum Gesellschaftsrecht*. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, Verlagsanstalt Athesia, Bozen, Linde-Verlag, Wien: Linde-Verlag, Bern: Verlag Stämpfli AG.
- Conte G., Boss H. 2001. *Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache. Dizionario giuridico ed economico*. 1. Italienisch–Deutsch. München: Verlag C.H. Beck OHG, Basel: Helbing & Lichtenhahn, Milano: Dott. A. Giuffrè Editore.

- Conte G., Boss H. 2003. *Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache. Dizionario giuridico ed economico. 2. Deutsch-Italienisch.* München: Verlag C.H. Beck OHG, Basel: Helbing & Lichtenhahn, Milano: Dott. A. Giuffrè Editore.
- Csiszér Á., Dolmány F., Dolmány T., Miklós K., Hegedűs J. 1999. *Ötnyelvű üzleti szótár.* Budapest: Scolar Kiadó.
- Csúry A., Csúry I. 1998. *Francia–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez.* BDTF, Szombathely.
- De Mauro, T. (ed.) 1999. *Grande dizionario italiano dell'uso.* Torino: UTET.
- De Rosa, C. 2011. *Dizionario di economia politica.* Napoli: Simone Editore (<http://www.simone.it/catalogo/v582.htm>).
- Dragaschnig, E., Hutterer-Pogány, I., Muráth F., Zserdin, M. 1998. *Wirtschaft, Sozialpolitik aktuell I-II.* Pécs: JPTE, Graz: KFU.
- Durlauf, S. N., Blume, L. E. 2008. *The new Palgrave dictionary of economics.* Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan. 2nd edition, 8 vol. (<http://www.dictionaryofeconomics.com>).
- Erdei J., Fekete É., Homolya K. 2004. *Angol–magyar tematikus gazdasági szókincstár.* Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest (Gyula): Aula Kiadó.
- Fanta L. 1991. *Angol bonyolítói szószeret és rövidítésgyűjtemény angol–magyar, magyar–angol.* Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. [Budapest] Eger.
- Győry A. 1991. *Bonyolítói szószeret spanyol–magyar, magyar–spanyol.* Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. [Budapest] Eger.
- Fata I. 2005. *Magyar–német, német–magyar nyugdíjbiztosítási szakszótár. Ungarisch–Deutsches, Deutsch–Ungarisches Fachwörterbuch zur Rentenversicherung.* Szeged: Grimm Kiadó.
- Hamblock, D., Wessels, D., Futász D. 2003. *Angol–magyar üzleti nagyszótár.* Budapest: Tudex Kiadó.
- Hegedűs J. 1995. *Magyar–francia közgazdasági szótár.* Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest (Győr): Aula Kiadó.
- Hegedűs J. 1997. *Francia–magyar közgazdasági szótár.* Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest (Győr): Aula Kiadó.
- Hegedűs J. 2003. *Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény a francia gazdasági nyelvvizsgálóhoz.* Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Kiadó.
- Herczeg Gy., Juhász Zs. 2000. *Olasz–magyar szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hidasi L. 1993. *Olasz–magyar, magyar–olasz gazdasági zsebszótár.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Iker B. 2009. *Turisztikai szótár. Olasz–magyar, magyar–olasz.* Szeged: Grimm Kiadó.
- Józan G. 1991. *Bonyolítói szószeret olasz–magyar, magyar–olasz.* Eger. Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft.
- Juhász Zs. 1997a. *Magyar–olasz közgazdasági szótár.* Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Könyvkiadó.
- Juhász Zs. 1997b. *Olasz–magyar közgazdasági szótár.* Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Könyvkiadó.
- Juhász Zs. 2002. *Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény az olasz gazdasági nyelvvizsgálóhoz.* Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Könyvkiadó.
- Koller E. 1991. *Bonyolítói szószeret orosz–magyar, magyar–orosz.* Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. [Budapest] Eger.
- Koltay-Kastner J., Juhász Zs. 2000. *Magyar–olasz szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Kovács J. (szerk.) 1992. *Menedzsment 2000: német–angol–francia–magyar négy nyelvű szakszótár*. Magyar Fordító Vállalat elemző osztálya, Budapest.
- Kovácsné Császtai G. 1996. *Magyar–angol közgazdasági szótár*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest (Győr): Aula Kiadó.
- Kovácsné Császtai G. 1997. *Angol–magyar közgazdasági szótár*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest (Győr): Aula Kiadó.
- Kozáry V. 1992. *Bonyolító szöveget német–magyar, magyar–német*. Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. [Budapest] Eger.
- Mosena, R. G., Roberts, L., Winter, E. 2013. *Gabler Wirtschaftslexikon* Wiesbaden: Gabler (<http://wirtschaftslexikon.gabler.de>).
- Pálffy M., Pálffy M., Mészáros L. 2005. *Francia–magyar, magyar–francia gazdasági szótár*. Szeged: Grimm Kiadó.
- Petuhova, T. 1994. *Magyar–orosz közgazdasági szótár*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Kiadó.
- Petuhova, T. 1997. *Orosz–magyar közgazdasági szótár*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Kiadó.
- Petuhova, T. 2005. *Orosz–magyar tematikus szótár közgazdászhallgatók részére*. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Kiadó.
- Pusztay J. 1998a. *Finn–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez*. BDTF, Szombathely.
- Pusztay J. 1998b. *Német–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez*. BDTF, Szombathely.
- Romain, A., Byrd, B. S., Thielecke, C. 2000. *Dictionary of Legal and Commercial Terms/Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache. Englisch–Deutsch / English–German*. München: C.H. Beck, Basel: Helbing&Lichtenhahn, Wien: Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung (5. Auflage).
- Romain, A., Byrd, B. S., Thielecke, C. 2002. *Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache/Dictionary of Legal and Commercial Terms. Deutsch–Englisch/German–English*. München: C.H. Beck, Basel: Helbing&Lichtenhahn, Wien: Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung (4. Auflage).
- Schäfer K. 2000. *Gazdasági szakkifejezések 11 nyelven: német, angol, francia, olasz, spanyol, portugál, holland, svéd, lengyel, cseh, magyar*. Budapest: Akkord Könyvkiadó.
- Sciacovelli, A. 1998. *Olasz–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez*. BDTF: Szombathely.
- Schverer A. 1991. *Bonyolító szöveget francia–magyar, magyar–francia*. Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. [Budapest] Eger.
- Sulyok-Pap M. (szerk.) 1990. *Ön nyelvű pénzügyi értelmező szótár*. Budapest: Novotrade.
- Sulyok-Pap M. 1994. *Bank-kislexikon: magyar–német–angol–francia–olasz–spanyol*. (Ford.: Sulyok-Pap Márta). Budapest: Közgazdasági és Jogi könyvkiadó. (2., bővített kiadás).
- Tabacchi, C., Tortoriello D. 2003. *Glossario di economia*. Milano: Alpha Test.
- Tefner Z. 1994. *Magyar–német közgazdasági szótár*. Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest (Győr): Aula Kiadó.
- Tefner Z. 1997. *Német–magyar közgazdasági szótár*. Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest (Győr): Aula Kiadó.
- Vizi K. 2002. *Olasz–magyar, magyar–olasz szaknyelvi szótár. Kereskedelem, vendéglátás, idegenforgalom*. Budapest: Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft.
- Zingarelli, N. 2007. *lo Zingarelli 2008. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Egyéb források

- Brémond, J., Gélédan, A. 2005. *Közgazdasági és társadalomtudományi kisenciklopédia*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Brencsán J., Benjamin K. 2006. *Orvosi szótár*. Budapest: Medicina Könyvkiadó.
- Del Giudice, F. 2008. *Nuovo dizionario giuridico. Enciclopedia di base del diritto*. Napoli: Edizione Simone.
- Pusztai F. (főszerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. [ÉKsz.] Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gyulavári T. (szerk.) 2012. *Munkajog*. Budapest: Eötvös Kiadó.
- Kamp, D., Lynch, D. 2008. *Borsznobok szótára*. Budapest: Athenaeum Kiadó.
- Il Ponte 2005 = Karma Consulting Kft., Commercialisti Italiani in Ungheria. 2005. *Il Ponte* I. évfolyam, 7. szám, 58–59.
- Lamm V. (főszerk.) 2009. *Jogi lexikon*. Budapest: KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft.
- Petz A. 2014. *Terminology of Civil Law*. Budapest: Arx Office Kft.
- Székely L. 2008. *Magyar polgári jog. A polgári jog alapjai*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Szucsákné Ónodi Á. (szerk.) 2006. *Kereskedelemsszervezés és technológia III. (Fuvarozás, szállítványozás)*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar.
- Tomori E. 2010. *Értékpapírhoz és a tőkepiac szabályozása*. Budapest: Közép-európai Brokereképző Alapítvány.

Szabványok

DIN 2332:1988	Benennen international übereinstimmender Begriffe.
DIN 2342:1992	Begriffe der Terminologielehre; Grundbegriffe.
ISO 12200:1999	Computer applications in terminology – Machine-readable terminology interchange format (MARTIF) – Negotiated interchange.
ISO 12620:1999	Computer applications in terminology – Data categories.
ISO 1087:1990	Terminology – Vocabulary.
ISO 1087-1:2000	Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application.
ISO 16642:2003	Computer applications in terminology – Terminological markup framework.
ISO 860:2007	Terminology work – Harmonization of concepts and terms.
ISO 12620:2009	Terminology and other language and content resources – Specification of data categories and management of the Data Category Registry for language resources.
ISO 704:2009	Terminology work – Principles and methods.
DIN 2342:2011	Begriffe der Terminologielehre.

Jogszabályok

– magyarországi (<http://net.jogtar.hu>):

1995. évi XXVIII. törvény a nemzeti szabványosításról.

2000. évi 169. (IX. 29.) Kormányrendelet az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak felsorolásáról.
2006. évi X. törvény a szövetkezetekről.
2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról (Gt.) – (hatályát veszítette).
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)
2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról.

– *olaszországi:*

- 580/1993. (XII. 29.) sz. törvény 8. §. (www.mi.camcom.it)
581/1995. sz. köztársasági elnöki rendelet.
1996/02/07-i 37. sz. Közlönyben közzétett miniszteri rendelet.

Online elektronikus segédeszközök

Terminológiai adatbázisok:

- www.dantermbank.dk [2014. március 20.]
<http://www.eurac.edu/bistro> [2011. augusztus 20.]
www.eohsterm.org [2012. március 14.]
external.kim.gov.hu [2012. március 14.]
<http://iate.europa.eu> [2012. március 14.]
<http://www.ilo.org/public/english/support/lib/resource/term.htm> [2014. március 20.]
<http://www.iim.fh-koeln.de/webterm>; [2014. március 22.]
<http://www.messaggiamenti.net/sslmit/termit.htm> [2010. május 26.]
www.termdat.ch [2012. március 12.]
<http://www.terminologia.it/restricted/index.php>. [2014. március 10.]
<http://www.termiumplus.gc.ca> [2012. március 14.]
www.sapterm.com [2013. október 06.]
<http://www.termcat.cat/> [2014. március 10.]
http://www.ub.edu/slc/ubterm/td_Arrencada.html [2014. március 10.]
<http://ugr.es/~oncoterm/> [2014. március 10.]
<http://unterm.un.org/> [2014. március 20.]
<http://www.upc.edu/slt/upcsterm/> [2014. március 20.]
<http://www.euskara.euskadi.net/> [2014. március 10.]

Elektronikus szótárak:

- <http://www.acolada.de/UniTerm.htm> [2014. április 5.]
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economics-glossary_9789264035867-en-fr#page1 [2014. március 8.]
<http://www.sosforditas.hu/szotarok/gazdasagi/angol-magyar.html> [2014. március 10.]
http://szotar.lap.hu/gazdasagtudomanyi_menedzsment/15230672 [2014. március 10.]
<http://szotar.sztaki.hu> [2014. március 10.]
<http://wirtschaftslexikon.gabler.de> [2014. március 10.]

Egynyelvű fogalomtárak:

- www.allamkincstar.gov.hu/letoltesek/22 [2011. június 3.]

http://www.budapestbank.hu/szolgalatas/kisvallalat/uzleti-segitseg-penugyi_fogalmak.php [2014. március 5.]
<http://www.budapestbank.hu/csoport/alapkezelo/hun/hasznos-minilexikon.php> [2014. március 5.]
<http://www.dictionaryofeconomics.com> [2014. március 5.]
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Category:Economy_and_finance_glossary [2014. március 5.]
<http://www.erstebank.hu/hu/maganszemelyek/lizing/fogalomtar> [2014. március 5.]
<https://www.fundamenta.hu/web/guest/fogalomtar> [2014. március 5.]
<http://finanza-mercato.ilsole24ore.com/strumenti/glossario/glossario.php> [2014. március 5.]
<http://www.frbsf.org/tools/glossary/index.html> [2014. március 5.]
<http://www.guardian.co.uk/business/2008/oct/08/creditcrunch.shortselling> [2014. március 5.]
<http://lexicon.ft.com/> [2014. március 5.]
<https://lizing.raiffeisen.hu/informaciok/tudnivalok/fogalomtar#category2> [2014. március 5.]
<http://www.minneapolisfed.org/glossary.cfm> [2014. március 5.]
<http://www.nytimes.com/library/financial/glossary/bfglosa.htm> [2014. március 5.]
<http://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm> [2014. március 5.]
https://www.unicreditbank.hu/hasznos_informaciok/banki_fogalomtar/index.html [2014. március 5.]
https://www.unicreditbank.hu/maganszemelyek/megtakaritasok/ertekpapirok/befektetesi_fogalomtar.html?defaultLanguage=hungarian [2014. március 5.]
<https://www.unicredit.it/it/info/glossario.html> [2014. március 5.]
<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/business/longterm/glossary/index.htm> [2014. március 5.]

Egyéb elektronikus fordítói segédeszközök:

http://ecolexicon.ugr.es/visual/index_en.html [2014. január 31.]
<http://eur-lex.europa.eu> [2012. március 14.]
www.iglos.de [2014. február 3.]
<http://www.imf.org/external/np/term/eng/pdf/glossary.pdf> [2014. március 20.]
www.huterm.com [2009. február 18.]
www.mimi.hu [2010. június 13.]
www.proz.com [2010. június 10.]
<http://www.termwiki.com/> [2014. március 25.]
<http://www.wikilogistics.ch/>; http://www.wikilogistics.ch/uebersetzung_2de.php; http://www.wikilogistics.ch/begriffe_az_1de.php?begriff_url=Palette [2014. június 24.]
<http://hu.wikipedia.org/wiki> [2008. január 08.]
<http://it.wikipedia.org/wiki> [2008. január 08.]

Egyéb elektronikus források:

<http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20112987/index.html> [2014. március 28.]

<http://www.media.bk.admin.ch/epaper/abc/#/0> [2014. március 28.]
www.bke.hu [2008. június 10.]
www.bmalegal.ch [2010. május 24.]
www.bramac.hu [2010. május 22.]
<http://www.companieshouse.gov.uk/about/functionsHistory.shtml> [2014. március 20.]
<http://ec.europa.eu> [2010. május 26.]
www.ekvivalencia.hu [2010. május 28.]
<http://www.eurac.edu/> [2013. március 20.]
<http://www.gesetze-im-internet.de/aktuell.html> [2013. június 1.]
www.iccwbo.org/incoterms [2010. május 26.]
<http://www.imf.org/external/index.htm> [2014. március 20.]
<http://www.hmrc.gov.uk/> [2014. március 20.]
<http://www.interpol.int/> [2014. április 8.]
www.isocat.org [2014. március 19.]
<http://jog.wb.hu/jogcikk/35> [2014. március 20.]
www.ksh.hu [2010. május 20.]
http://www.ksh.hu/teaor_menu [2014. január 31.]
http://www.ksh.hu/osztalyozasok_gfo_menu [2014. január 31.]
<http://www.legislation.gov.uk/> [2013. június 1.]
<http://www.legifrance.gouv.fr/> [2013. június 1.]
www.leggiitaliane.it [2013. június 1.]
www.matt.hu. [2014. május 3.]
<http://www.media.bk.admin.ch/epaper/abc/#/0> (ABC der politischen Rechte) [2014. március 28.]
www.fi.camcom.it. [2010. május 29.]
www.mi.camcom.it [2010. május 29.]
www.morphologic.hu [2014. február 3.]
morphomouse.com [2014. február 3.]
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600004.TV [2014. január 31.]
<http://www.origo.hu/allas/tipp/20050905angol.html> [2013. november 6.]
<http://www.pumix.hu/kereses/lexikon/117-raklap> [2014. január 30.]
<http://www.registroimprese.it/il-registro-imprese-e-altre-banche-dati#page=registro-imprese> [2014. május 5.]
www.rm.camcom.it [2010. május 26.]
<http://en.sap.info/sap-terminology-at-your-fingertips/90599>; <http://de.sap.info/sap-terminologie-auf-knopfdruck/90865> [2013. október 11.]
<http://www.szomagyarito.hu/szocikk.php?id=1> [2014. január 31.]
[http://www.treccani.it/vocabolario/sistema-italia_\(Neologismi\)/](http://www.treccani.it/vocabolario/sistema-italia_(Neologismi)/). [2014. május 10.]
<http://www.usa.gov/Topics/Reference-Shelf/Laws-shtml> [2013. június 1.]

A szakfordító számára különösen akkor okoz nehézséget az ekvivalensek megtalálása, ha a másik társadalmi-gazdasági rendszerben eltérő fogalmak, intézmények (például hivatalok, okiratok, szakmak) léteznek, és fordításkor az analog fogalom behelyettesítése megkétszázott lehet. A terminológia fogalomalapú megközelítése – amely nem azonos a lexikográfiai és szaknyelv-kutatási szemléletmóddal – előnyei közé tartozik, hogy nem tekint el a nyelvi jel és a szakismeret egységétől: a fogalmak behatárolásával és rendszerbeli elhelyezésével ezekben az esetekben is megmutatja a fordító rendelkezésére álló lehetőségeket, orientálja őt, és segítséget nyújt az ekvivalens megadásában.

Ha a fordító minőségi szolgáltatás nyújtására törekszik, előnyére válhat, hogyha a terminológiai alapfogalmakon, elveken és módszereken túl a terminológiai segédeszközöket is ismeri, és azok tudatos felhasználójává válik. A terminológiai segédeszközökön belül pedig erre különösen a terminológiai elvek szerint kidolgozott, a gyakorlatban hasznosítható és számos többlet információt kínáló, megbízható tartalmú terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok alkalmasak. Hatékony segédeszközök a vállalati, az intézményi és a stabil ügyfélkörrel és/vagy ugyanazon szövegtípusokkal és tartalmakkal dolgozó fordítóirodák egységes terminológiakezelésében. Nemcsak a fordítók számára lehetnek azonban hasznosak, mert a tudástranszfer szolgáltató terminológiai segédeszközökre bármely szakma képviselőjének szüksége lehet.

A könyv a szerző disszertációjának kézikönyv formájában megjelent változata. A következő általános érvényű tematikát öleli fel: a terminológiai alapfogalmak áttekintése, a lexikográfia és a terminológia kapcsolatának elemzése, a fordító és a terminológus munkájának összevetése, a gazdaság és a gazdasági szaknyelv terminológiai szempontú behatárolása, a fordítói segédeszközök – papíralapú és elektronikus szótárak, de legfőképpen terminológiai adatbázisok – vizsgálata, a gazdasági terminusok ekvivalencia-eseteinek csoportosításával a terminológiai harmonizációs elvek és módszerek leírása, végül a terminológus munkájának esettanulmánnyal történő szemléltetése.

A szerző az ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Programjának végzett hallgatója, a TERMIK Terminológiai Kutatócsoport tagja, gyakorló szakfordító, tolmács, tanár, terminológus és terminológia-menedzser.

